

GAZİ ÜNİVERSİTESİ GAZİ EĞİTİM FAKÜLTESİ
RESİM-İŞ EĞİTİMİ ANABİLİM DALI VE TÜRK SANATI TOPLULUĞU

3. ALP KADIN ÇALIŞTAYI

Etkinlik Düzenleme Kurulu

Prof. Dr. Alev ÇAKMAKOĞLU KURU

Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi
Resim İş Eğitimi Anabilim Dalı Başkanı

Doç. Dr. Meltem KATIRANCI

Gazi Üniversitesi Türk Sanatı Topluluğu
Akademik Danışmanı

Katalog Tasarımı

K. Nida SAVAŞ

ISBN 978-975-507-289-0

2018

İÇİNDEKİLER

Prof. Hasan PEKMEZCİ	7
SANATIMIZDA UNUTULMAMASI GEREKEN KADIN SANATÇILARIMIZ	
Prof. Dr. Naciye ATA YILDIZ	21
TÜRK DESTANLARINDA KADIN	
Prof. Dr. Serap BUYURGAN	29
BİR CUMHURİYET KADINI: NEVİDE GÖKAYDIN	
Dr. Shurubu KAYHAN	43
TARİHTEN GÜNÜMÜZE TÜRK DÜNYASININ ÖRNEK ALP KADINLARI	
Av.VildanYİRMİBEŞOĞLU	59
TÜRK TARİHİNİ ŞEKİLLENDİREN KADIN ELİ	
Prof.Dr. Zühâl YÜKSEL	73
KIRIM TATARLARINDA KADIN	
Prof.Dr. Alev ÇAKMAKOĞLU KURU	81
SANAT TARİHİNDE BİR ALP KADIN; PROF. DR. BEYHAN KARAMAĞARALI	
Dr. Öğr. Üyesi Gonca YAYAN	89
ALP KADIN RUHUNUN GÜNÜMÜZ KADIN SANATÇILARIMIZA YANSIMALARI	
Dr. Mukadder GÜNERİ	97
BİR ARŞİV BELGESİ ÜZERİNE	
Öğr.Gör. Necmettin YAĞCI	105
ULUSAL KURTULUŞ MÜCADELESİNDE GÜLEK'Lİ HATİCE VE KURTBOĞAZI KUVAYI MİLLİYE ANITI	
Doç.Dr. Meltem DEMİRCİ KATIRANCI	119
TÜRKMENELİN'DEN YAŞANMIŞ BİR ALP KADIN ÖRNEĞİ	
Dr. Öğr. Üyesi Nuran SAY	125
KADIN KORUYUCU UMay VE ELİ	
Doç. Dr. Semra ÇEVİK	135
KÜLTÜREL BELLEK AKTARIM İMAJİ OLARAK 'ALP KADIN' VE TÜRK SANATÇI KADINLAR	
Şükran PEKMEZCİ	147
TARİHTE KADIN-ERKEK VE KADIN SANATÇILARIMIZ	
DAVETLİ SANATÇILAR	161

SUNUŞ

Prof. Dr. Yaşar AYDEMİR

Gazi Üniversitesi Rektör Yardımcısı

Herkesi saygıyla selamlıyorum. Hepinize hoş geldiniz diyorum.

Alp, yiğit, kahraman, cesur, bahadır anlamlarına gelip çoğunlukla erkek için kullanılır. Ancak kelimenin içeriğine sahip olma anlamında bir kısıtlama söz konusu değildir. Pekâlâ, kadın için de kullanılır. Çalıştayın adının da “Alp Kadın 3. Çalıştay” seçilmiş olması hazırunun ortak kabulünün bir gereğidir diye düşünüyorum.

Her dilin kendine özgü yapısı ve anlatım tarzı vardır. Mesela Arapça, Almanca, Fransızca, İspanyolca hatta İngilizcede erillik ve dişilik söz konusudur. Fransızcada sınıf, okul gibi kelimeler dişil iken hayvanlar âlemi genel olarak erildir. Almancada masa eril, kapı dişildir. Arapçada güneş dişil, hilal ise erildir.

Bazı tanımlamalar, sıfatlar veya hitaplar her dilin kendi yapısına, toplumsal anlayışına bağlı olarak kadına ya da erkeğe haml edilir. Türkçede “toprak ana” deriz de “toprak baba” demeyiz. Ya da “ana vatan” deriz de “baba vatan” demeyiz. “Ana kucacı” derken “baba ocağı” deriz. Belli ki zaman içerisinde değişik nedenlerle benzetmeleri erile ya da dişile özgü yapmışız. Bu durum genel bir olgu olarak toplumda kabul görmüştür. Alp tipi de daha çok eril için kullanılmakla beraber dişil için de kullanılmasının önünde bir mâniya yoktur.

Türk edebiyatında anlatılan sevgili çoğunlukla kadın vasfındadır. Bu onun zarafeti, nezafeti ve alımlılığının getirdiği bir hususiyet olsa gerektir. Sevilen çoğunlukla kadın, seven erkek olarak kabul görür. Bu durum, kadının sevmesinin önünde bir engel olduğu anlamına gelmez. Bu anlayışa bağlı olarak sevgilinin anlatımında tercih edilen dil çoğunlukla erkek ağzı, kadın vafında bir anlatımdır. Ancak anlatılan sevgilinin hep kadın olması gerekmez. Necati Bey sevgiliyi nasıl tasvir ediyorsa Mihri Hatun da aynı şekilde tasvir eder. Şeyh Galib’in tasvir ettiği sevgili ile Leyla Hanım’ın tasvir ettiği sevgili ana hatlarıyla birbirinden farklı değildir. Bu toplumun ortak beğenisidir.

Nefî;

Leşker-i müjgânı kim bir Kahramândır her biri
Gamzesiyle ceng eder sâhib-kırândır her biri

(Kırpik ordusunun her biri bir kahramandır; her biri gamzesiyle cenk eden yenilmez bir komutandır.) diyerek sevgiliyi anlatırken Leyla Hanım da;

Hançer-i müjgân ile ceng ü cidâl eylerdi yâr
Âşıkı hışm u gazabla pây-mâl eylerdi yâr

(Sevgili, hançere benzeyen kırpikleriyle cenk ederdi; aşğını hışm ve gazapla ayaklar altına alırdı.) beytiyle benzer bir tasvir yapar ve ortak beğeniye ifade eder. Her ikisi de sevgiliyi güzellik unsurlarıyla baştan sona teçhizatlı ideal bir kahraman olarak tasvir eder. Bu bir kadın alp tipinden başkası değildir.

Dede Korkut kitabında, Bamsı Beyrek hikâyesinin kadın kahramanı Banu Çiçek karakteri; iyi ata binen, ok ve yay kullanmakta usta, güçlü ve cesur bir tip olarak anlatılır.

İslam öncesi Türk kültüründeki kadın imgesi de büyük ölçüde benzer özelliklere sahiptir. İbni Haldun, medeniyetlerin itici gücü olarak iki temel unsuru sayar. Bunlardan birisi şüphesiz ki din, diğeri de asabiye der. Dinin her daim topluma müdahale etme isteği kaçınılmazdır. Asabiye büyük ölçüde toplumun genlerinden getirdiği, onunla özdeşleşen davranış kalıplarıdır. Zaman zaman bu kalıpları değiştiren bir takım farklılıklar görülmekle birlikte genel karakteri değiştirecek özellikte değildir. Bu kalıplar toplumda yok olmaz, yeni anlayışlara, yeni görünümlere bürünür. Ancak ana karakterini muhafaza eder.

Bu duygu ve düşüncelerle verimli bir çalıştay olacağını düşünüyor, bütün katılımcıları, emeği geçenleri tebrik ediyorum.

SANATIMIZDA UNUTULMAMASI GEREKEN KADIN SANATÇILARIMIZ

Davetli Konuşmacı

Prof. Hasan PEKMEZCİ

Sanatçı ve Emekli Akademisyen

Başlangıçtan itibaren Türk sanatında ressam, heykeltci, seramikçi sözcükleri geçtiğinde ilk akla gelenler hep erkek sanatçılardır. İlkler, öncüler, primitifler, yurt dışına gidenler, gönderilenler, Akademiyi kuranlar. Bunlara ancak 1890'larda katılmaya başlayan çok az sayıda kadın sanatçımız da bu alanın öncüleridir. Bu sınırlılıklar salt bizde, Osmanlı'da değil kuşkusuz. Bütün Ortadoğu'nun genel özelliği. Belki de 1800'lerin son dönemlerinde Batı ile ilişkiyi en çok yaşayan Osmanlı olduğu için diğer toplumlara göre öncü özelliği de daha fazla olan.

1914'de İnas Sanayi-i Nefise çok önemli bir tarih dilimini işaret ediyor kuşkusuz; her yorumla kadın sanatçılarımız adına "Biz de varız" diyen bir ses.

Cumhuriyet ve Cumhuriyet'i kuranlar bu sese kayıtsız kalamazdı karakteri ve dinamizmi gereği. Daha çok sahiplenme ve değer verme, kadın erkek eşitliğini toplumsallaştırma ilkeleriyle. Tüm bunlara, Atatürk'ün bütün çabalarına rağmen geleneksel bakış açısının ve erkek egemenliğinin etkisinin kırılması kolay olmamıştır. Günümüze kadar toplumsal ivmemiz içinde çok yol alınmasına, ulusal ve uluslararası alanda çok başarılı kadın sanatçılarımız yetişmesine rağmen sanat etkinlikleri ve organizasyonlar incelendiğinde ikinci planda görülmesi gibi bir olumsuzluk da hala yaşanmaktadır. Tüm bunlara rağmen güçlü bir kadın ressam potansiyelimiz bulunduğu, sanat eğitimi kurumlarında kız öğrencilerimizin sayısal ağırlıkta olduğu gerçeği yadsınmamalı.

Bu sunuda amacımız sözünü ettiğimiz kadın sanatçıları genel olarak ele almak değil. Kadın sanatçılarımızın başarıları büyük mücadeleleriyle paralellikler gösterir. Ama bu mücadeleye rağmen pek çok kadın sanatçımızın unutulmaya başladığını, unutulduğunu görmek mümkün. Aslında kadın-erkek bütün sanatçıların unutulmaması, unutturulmaması gerektiği inancındayız. Bu tavır sadece vefa, ahde vefa, emeğe, çabaya saygı, geçmişe bağ kurma anlamında değil. Ulusal sanat potansiyelinin yarım kalmaması; sanat birikiminin bir bütün olarak değerlendirilmesi için. Dahası genç kuşaklara "sanat insanlarının her zaman bu toplumda ayrımsız baştacısı olduğu" bilinci verebilmek için.

Doğal olarak sanat insanlarını unutturmama görevi tarih ve müze bilinciyle de bağlantılı. Müzecilik

toplumsal bellek merkezleri olarak bunları derleyip toparlayarak, fırsat verip geçmişi güne ve geleceğe taşıma sorumluluğunu üstlenmek demektir. İnsanoğlu unuttur; aileler unuttur, yazarlar, çizerler unuttur; sanat tarihi-tarihçisi unuttur ama müzeler unutmaz ve unutturmaz tarihi ve geçmişi. Çünkü görsellik belleğidir.

Bu sorumluluk eğitim kurumlarının da görev alanında olmalı. Akademik anlamda, yazısal, sözel ve görsel olanaklarla unutma hastalığı ertelenmelidir. Yaşadıkları zamanın tüm olumsuzluklarına, sınırlılıklarına rağmen; sanatını, salt kendini ifade edebilme, yaşamı betimleyebilme yolu olarak seçen sanatçılarımız unutulmamalıdır. Şu gerçek de çok önemlidir; sanatın para etmediği ya da satış için resim, heykel, seramik yapılmadığı; çoğu zaman bir "aferine" çok önemli yaşam dilimleri harcadığı dönemlerin sanat insanlarına saygıyı çok görmemek.

Bu yazımızda ve sunumuzda amacımız günümüzde sanat ve sanatçılar geçidinde adına sık rastlanmayan ya da çok sınırlı bilgilerle anılan bazı kadın sanatçılarımızın eserleri ve haklarında derleyebildiğimiz kadar bilgileri paylaşmak. Bu alanda çalışma yapmak isteyenlerin ilgisine sunmak, ilgili konularda daha da duyarlı olmamız gerektiğinin altını çizmektir.

Sanat denen en insani ifade alanının temel dayanaklarından biri kalıcı olmak, unutulmamak güdüsüdür. Sanat insanları bunu sözel olarak söylemeler de içsel olarak akıllarının, duygularının içinde bu güdü her zaman vardır. Genel olarak müzeler, sanat merkezleri ve vakıflar sanat insanlarının temel kaygılarını bu yolla telafi edebildiği alanlar olarak bilinir.

Bilinçli toplumlardaki müzeler, ulusal ve uluslararası üstünlük ve en üstünlük yarışı arenasıdır. İçten içe müthiş bir yarışır bu. Devlet, özel sektör, vakıflar ve kültür kurumlarının yarışı. ABD bu alanda neredeyse seferberlik ilan etmiştir; 1900'lü yıllardan başlayarak. Dahası kişisel müze kuramayacak olanların eserleri için müze içinde özel bölümler oluşturarak bu bölüme ilgili sanatçının adını verme uygulaması yaparlar. Doğal olarak böyle bir uygu-

lama kurumsallaşmış, yasal, ekonomik, yönetsel ve etik bağımsızlığa sahip olmayı gerektirir.

Dileriz, ülkemizde de böylesi kurumlar oluşur ve unutmama-unutulma, yok sayıverme eksikliklerimiz giderilir.

Türk sanatında çoğunluğu resim alanında olmak üzere çok başarılı adlar vardır. Ama nedense kişilik yapılarının ve yaşam koşullarının geride bıraktığı sanat insanları da. Yaşamın kıt olanakları içinde resim, heykel, seramik için evinin masraflarından kısarak harcama yapabilen, buna zamanlarını ayırabilen insanlarımıza, kadınlarımıza özel bir saygı duymamak mümkün mü?

1940'larda yayan-yapıldak Anadolu'ya gidip oralarda bütün olumsuzluklara rağmen resimler yapan, konferanslar veren bir kadın sanatçı düşünün. Küçümsenmemesi gereken, başta edilmesi gereken bir özveri; yurt, ulus ve sanat aşkı.

Üzüntü ile görülüyor ki belli kliklerin, grupların kemikleşen seçiciliği içinde böylesi kadınlarımızın yer bulamaması her şeyden önce onların anılarına saygı zedelenmesi demektir. Ülkemizin en önemli sorunlarından biridir bu klikleşme ve Bizans oyunları. Bu tavır özellikle yurt dışı Türk sanatının temsili sergilerinde "tereciye tere satmak" ve global kültür yozlaşması bazında açık şekilde görülür ve ne acı ki Türk sanatı adına olumlu değil, olumsuz yargıların oluşmasının en büyük nedenidir.

İstanbul Modern'de Çağdaş Türk Kadın Sanatçıları diye iddialı bir sergi açılır: İstanbul dışından, Anadolu'dan hiç kadın sanatçı yoktur, bu seçkide. Her şey bir yana sadece bir örnek verelim; uluslararası bir sanat insanı olan Mürşide İçmeli'nin yer almadığı bir sergi düşünün.

UNUTULMAMASI GEREKEN KADIN SANATÇILARIMIZ

Melek Ziya/Melek Sofu (1896-1976)

Tepedelenli Ali Paşa ailesinden. Sistemli bir eğitim görmüş, Fransızca ve Almanca'yı çok iyi bilen, piyano çalan, aydın bir kadınıdır. 1914'te kurulan İnas Sanayi-i Mektebi (Kız Güzel Sanatlar Okulu), Nazmi Ziya Güran atölyesi konuk öğrencisi. Paris'te Julian Akademisi, Louis Sue, Andre Platson ve Pierre Poisson öğrencisi. Resim ve heykel alanında çalıştı.

"TBMM'de Kadın Konuşmacı" adlı eseri ile kadının meclisteki varlığı, önemi ve gerekliliğini vurgulamıştır.

Bedia Güleriyüz (1908-1991)

"Bu gün sevgili halam Bedia Güleriyüz'ü anarken çocukluğumuzun hatıralarında en etkili mekan... neft, bezir, yağlı boya kokuları, tuvaler, heykellerle dolu sofalar, salon ve odalar, Feyhaman Bey'in, Cemal Tollu'nun, Çallı'nın resimleri, ilk çocukluk görgü ve bilgilerimiz oldu.

Sanat öğrenimine İnas Kız Sanat Mektebi'nde başladıktan ve orayı bitirdikten sonra Sanayi-i Nefise Mektebi'nin yeni açılan kızlar kısmına Feyhaman Duran atölyesine girdi. Feyhaman Duran'dan pentür ve desen, Şair Ahmet Haşim'den Sanat Tarihi, Darül Fünun Emmini (Rektör) Dr. Nurettin Ali Bey'den anatomi dersleri aldı. Sanayi-i Nefise'nin kız kısmı daha sonra kapatılarak atölyeler karma hale getirildi (1924).

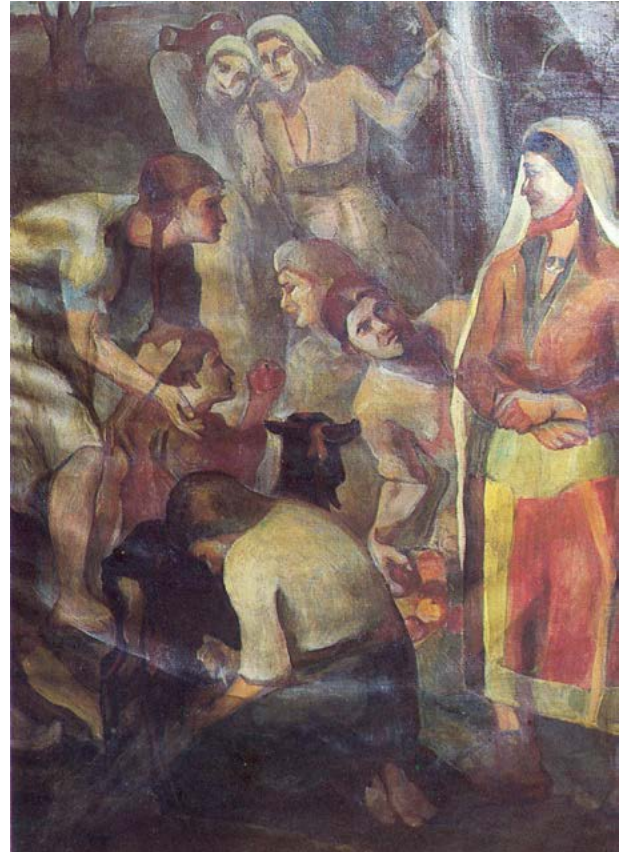
Bu yıllarda açılan Avrupa sınavlarına katılması ve üst üste iki sınav kazanmasına rağmen, aile o yıldaki düşünceleri doğrultusunda Avrupa'ya gitmesini onaylamadı. Ancak amcasının doktora yapmak için Berlin'e gidişi Bedia Güleriyüz'ün de 1936 yılında sanat öğrenimini ünlü ressam ve hoca Arthur Kampf'ın yanında 1939 yılına kadar sürdürmesine vesile

oldu." (Mehmet Güleriyüz. http://www.guleryuzler.com/bedia_1.html)

"Bedia Güleriyüz, öğrenciliğinde üye olduğu Güzel Sanatlar Birliği'nden yaşamı boyunca kopmadı. Güzel Sanatlar Birliği'nin Galatasaray sergilerine, İstanbul ve Ankara'da düzenlediği sergilere katıldı. Resimleri uzun yıllar Devlet Resim ve Heykel Sergilerinde sergiledi. Dönemin çoğu sanatçısı gibi kişisel sergi düzenlemedi.

Resim ve Heykel Müzesi'nde (İSTANBUL) çeşitli banka ve kamu kuruluşlarında, özel koleksiyonlarda yapıtları bulunmaktadır." (TÜRKİYE ANSİKLOPEDİSİ 3. cilt syf.437)

"İzlenimci resmin ülkemizdeki örneklerinin dışında bir palet olgusu, sürüş dinamiği Bedia Güleriyüz resminin karakteristiğini oluşturur. Pasajlardan çok kontrastlara ve vurguya dayalı bir resmin, konulardan beklenen şiir duygusunu alışılmamış expressionlarla farklı noktalara taşıırken, resmin temel sorunlarından uzaklaşmama uğraşısının esas olduğunu yineler. (Mehmet Güleriyüz. http://www.guleryuzler.com/bedia_1.html)

Bedia Güleriyüz. Keçili Kompozisyon, 94x130cm. tüy b

Sabiha Rüştü Bozcalı (1904-1998)

'Osmanlı İmparatorluğu'ndan Cumhuriyet'e geçiş döneminde yetişen ressam Sabiha Rüştü Bozcalı ilk derslerini ressam ve müze müdürü Ali Sami Boyar'dan aldı. 15 yaşından itibaren farklı dönemlerde Berlin, Münih, Paris ve Roma'da; Lovis Corinth, Moritz Heymann, Karl Caspar, Paul Signac ve Giorgio de Chirico gibi dönemin tanınmış ressamlarının atölyelerinde çalıştı. 1928-1929 yıllarında İstanbul'daki Güzel Sanatlar Akademisi'nde Namık İsmail'in atölyesine devam etti. Neo-Empresyonist ressam Paul Signac'ın "kabiliyetli, resim sanatının gerektirdiği hassasiyete sahip ve kendini tamamen bu mesleğin zorlu çalışmasına adanmış biri" olarak tanımladığı Bozcalı, manzara ve natüremortlar yaptı ama özellikle portreleriyle dikkati çekti. (SALT. saltonline.org.)

"Bozcalı, Cumhuriyet Halk Partisi ve Halkevleri tarafından 1938-1944 yıllarında düzenlenen, belirli sanatçıların Anadolu şehirlerini resmetmekle görevlendirildiği "Yurt Gezileri"ne katıldı. Bu kapsamda, modernleşme ve yeni bir kültürel kimlik oluşturma sürecini belgelemek üzere 1939'da Zonguldak'a gönderildi; fabrikalara yoğunlaşarak şehirdeki endüstriyel gelişim sürecinden ayrıntıları yansıttı. Bu ikinci gezide "Listede ilk kez bir kadın sanatçı Sabiha Bozcalı yer alıyordu".(Yurt Gezileri, Yurt Resimleri.age. Murat Ural.S.43)

1946'da adı TEKEK olarak değiştirilen İnhisarlar İdaresi ve Yapı Kredi Bankası gibi önemli kurumlar için yaptığı çizimlerle reklam ve yayıncılık alanlarında dönüşüm geçirmekte olan görsel anlatım diline katkıda bulundu. 1953'ten itibaren Milliyet başta olmak üzere Yeni Sabah, Hergün, Havadis, Cumhuriyet ve Tercüman'da gazete ressamı olarak çalıştı. Reşad Ekrem Koçu'nun İstanbul Ansiklopedisi'nin ressamlarından biri olan Bozcalı, yakın iş birliğinde olduğu tarihçinin yanı sıra Nezihe Araz, Cahit Uçuk ve Refii Cevad Ulunay gibi yazarların eserleri için illüstrasyonlar yaptı." (SALT (saltonline.org.)

Sabiha Rüştü Bozcalı ,Otoportre

Sabiha Rüştü.Zonguldak.1939. (Yurt Gezileri ve Yurt Resimleri 1938-1943.sayfa103)

Refia Edren Çıray (1913-2000)

Refia Edren Çıray, kültürlü bir aileden gelir, eşi Orhan Çıray'ın görevi nedeniyle uzun yıllar yurt dışında bulunmuş ve Refia Hanım bu nedenle yurt içindeki sanat camiasından uzak kalmıştır. Dış İşleri Bakanlığı koleksiyonunda bir eseri bulunmaktadır.

Onun en önemli yanı 1938-1944 yılları arasında uygulanan "Sanatçıların Yurt Gezileri" kapsamında yurt gezilerine katılan özverili kadın sanatçılarımızdan olması. 1941'de Ordu iline gitmiş; bu ile ait on resim çalışmıştır. 1941 gezisi için seçilen on sanatçıdan biri olan Refia Edren önce Van'a gidecekken, DGSA Müdürü Burhan Toprak'ın isteği üzerine Orduya gitmesi gereken Kemal Zeren'le yer değiştirmiştir. (age.s.49)

"İzlenimci çizgide özgün bir renk soyutlaması sadece başkentten koordine edilen içi boş bir organizasyon olmadığı gerçeğini fazlasıyla kanıtlar. Henüz 28 yaşında genç bir ressam olarak Ordu'da bulunan Edren, kısa bir süre içerisinde yaklaşık 20 resim üretir ve bu eserleri Halkevi salonlarında sergiler". (Yurt Gezileri

Refia Edren Çıray (1913-2000) Sanatçıların Yurt Resimleri hareketinde

Ordu ili ve çevresinden resimlerden. 1941.32x38cm.TÜYB.

Refia Edren Çıray (1913-2000) Bu tablo Dış İşleri Bakanlığı Koleksiyonundadır.

ve Yurt Resimleri:1938-1943.s.129.L.Ç.imzalı yazı) Refia Edren'in 1941 yılında Ordu'da yerel yönetim ve halktan gördüğü ilgi "Yurt Gezisi" projesinin sadece Başkentten koordine edilen içi boş vbir organizasyon olmadığı gerçeğini fazlasıyla kanıtlar nitelikte." (L.Ç.age.)

Ayrıca Ordu'da bulunduğu süre içinde sanata dair konferanslar verdiği bilinmektedir. İkinci Dünya Savaşı'nın en kaotik döneminde Anadolu'nun bir küçük ilinde sanat konferansları düzenlenmesi sanata verilen değer yönünden ve bir Türk kadınının sorumluluk duygusu içinde aktifliği yönünden ilgi çekicidir. Refik Epikman'ın .."Bu sanat hareketi ile Türk sanatına ve sanatkarına gösterilen büyük alakanın Türk sanatında yeni bir çığır açacağına şüphe yoktur. Türk sanatkarlarının da bu mühim işi aynı zamanda milli bir ödev bilerek çalışacaklarından eminiz" dediği özverili bir sanat hareketi. (Murat Ural.Yurt Gezileri ve Yurt Resimleri:1938-1943.s.43)

Refia Edren Çıray, uzun yıllar bulunduğu yurt dışından Türkiye'ye döndükten sonra da sosyal etkinliklerde rol oynamıştır. Refia Çıray'ın beyin özürlü çocuklar yaranna düzenlenen resim sergisi 21 Mart'a kadar Kadıköy Kultur ve Sanat Merkezi'nde (Caddebostan) izlenebilir. (Cumhuriyet-31.7.1989 Günü 5. Sayfa - Cumhuriyet Arşivi)

Melahat Ekinci (1913-1971)

İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi'ni 1932'de bitirdi. 1939.2. Yurt gezisinde Aydın ilinde resimler yapmıştır. 1941.VI. Yurt Gezisi'nde ise Bilecik'te bulundu. 1941. Malik Aksel'in 3. DRHS yazısında yer alan portre tablosuyla 3. Ödülü kazandı. "Melâhat Ekinci'nin "Pencere Önünde Çiçekler" adlı natürmortu, serginin belki en kuvvetli, ve en duygulu eseri. Bu tabloda eşya, Melâhat Ekinci'nin eski resimlerinde olduğu gibi, bir hafiflik, bir buğu içinde bulunmasına rağmen, değişik açılardan vuran ışıkların oyunu ile ressam, kübizme yaklaşıyor. Hendesî tahlilden önce ışığa dayanan bir kübizm! (Bülent Ecevit 14. DRHS için yazısında 1953-04-29 Dünya, "Sanat Bahisleri")

MELÂHAT EKİNCİ. — Portre (1941 Üçüncü Devlet Kesim ve Heykel Sergisi Üçüncü Mükâfatı)

Melahat Ekinci. "Meyva Bahçesinde Kadınlar", Tüyb.115x150, 1943, BILECIK.

Naciye İzbul (1916-2002)

Ankara sanat ortamının “Naciye ablası’dır. Kadın Ressamlar Derneği’nin kurucusu ve yaşamının sonuna kadar değişmez başkanıdır. Sanat eğitimi kurumlarında ya da günümüz sanat ortamlarında adı unutulmalardan ama unutulmaması gerekenlerden biridir.

1947 yılında Bulgaristan’dan Türkiye’ye göç etti. Önce İzmir’de yaşayan ve Şeref Bigalı ile resme başlayan İzbul, sonra Ankara’ya taşındı. Burada Refik Epikman ve Eşref Üren’den dersler aldı. Sanat tutkusıyla kendini yetiştirdi.

Naciye İzbul (1916-2002) Natürmort

Naciye İzbul (1916-2002) Ankara Kalesi’nden.

Seniye Fenmen (1918-1996)

Ressam ve Seramik Sanatçısı. Müzik adamı Mithat Fenmen'in kardeşi. Ressam Orhan Taylan ve Seramik sanatçısı Ferhan Taylan Erder'in annesi.

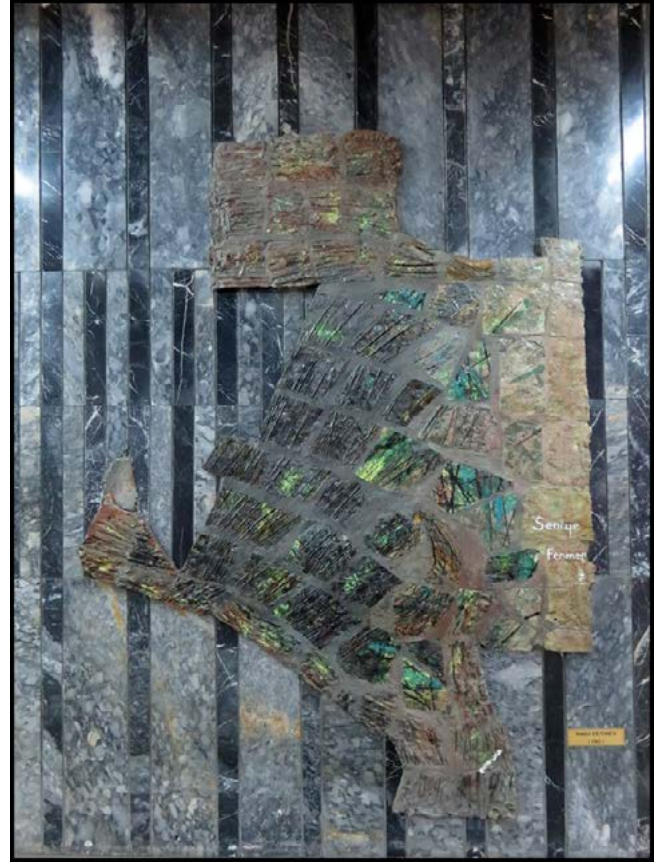
1957 İstanbul Güzel Sanatlar Akademisi mezunu. 1959 Taylan Seramik Fabrikası kurucusu ve Sanat Odası Yöneticisi. İstanbul, Bebek'de, daha sonra Çağlayan'daki özel atölyesinde resim ve seramik çalışmaları yaptı; öğrencileri ile derslerini sürdürdü. İstanbul'da pek çok mekanda seramik uygulamasının yanında bir grup sanatçı ile 1960'larda Ankara'da Anafartalar İş Hanı'nda resim ve seramik uygulamaları yapmışlardır. (Yazıdaki Seramik Görseller: <https://leylakdali.blogspot.com.tr/2018/01/ankara-sokaklarinda-adim-adim.html>)

Seniye Fenmen (1918-1996). YB.Soyut Kompozisyon.

Seniye Fenmen, Anafartalar İşhanı Seramikleri.

Seniye Fenmen, Anafartalar İşhanı Seramikleri. (<https://leylakdali.blogspot.com.tr/2018/01/ankara-sokaklarinda-adim-adim.html>)

Seniye Fenmen, Ankara Anafartalar Çarşısı seramik panolarından. <https://leylakdali.blogspot.com.tr/2018/01/ankara-sokaklarinda-adim-adim.html>)

Nimet Berdan (1918-2001)

1960'lı yılların en üretken kadın ressamlarından biridir. Natürmortları, belgeci özellikli manzaraları dikkat çekicidir.

Çeşitli koleksiyonlarda eserleri yer almakta ama hayat ve sanat öyküsü hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır.

Nimet Berdan.1979.Modu İskelesi. DÜYB.

Nimet Berdan (1918-2001) 1979. Akçay. Duralit Üz.YB.

Sühendan Fırat (1929-2000)

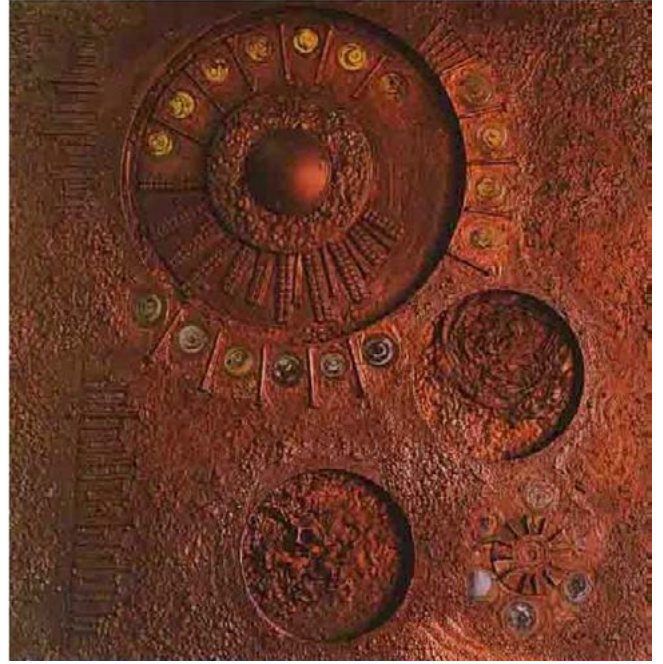
Malatya'da doğdu. Yaşamının son anına kadar özgür ruhlu bir sanat tutkunu; kabına sığmayan bir çocukluk ve öğrencilik dönemi yaşadı. Lise çağlarından itibaren resim tutkusu geliştiği için bu alana yöneldi. Bir süre Akademiye devam etti. Daha çok Ankara sanat ortamında Arif Kaptan, İhsan Cemal Karaburçak, İsmail Altınok, Nuri Abaç, Münip Özben gibi sanatçı ve eğitimcilerden yararlandı.

Sanata ilişkin araştırmalarını ve müze incelemelerini 1956 yılında kazandığı Fransız Bursu ile Paris'te sürdürdü. İlk kişisel sergisini 1960 yılında Ankara'da açtı. 1972-1984 yılları arasında kurucusu olduğu Uluslararası kadın Ressamlar Derneği-UFACSI'nin başkanlığını yaptı. Bu nedenle sık sık yurt dışı sergilere katıldı, müze ve sanat merkezlerini gezdi.

1960'lardan itibaren klasik resim geleneğine uymadan, özgür araştırmalara yönelebilen, cesur ve atak deneyimlere gidebilen; resme mekanik, metalik, plastik malzemeleri ekleyebilen, boya yoğunluğu ile yüzeyde biçimsel oyunlardan yaralanarak rölyef etkiler yaratan; dönem dönem konsept araştırmalarla sergiler düzenleyen; uzayın ve evrenin kaotik yapısını kendine sorun edinen bir sanat anlayışıyla eserler verdi.

Sühendan Fırat. Evren Üz. MDF. Üz. Mik

Uzay. MDF. Üz. Mik teknik.

Sühendan Fırat, Evren Üzerine. MDF. Üz. Mik

Sonuç Olarak;

Elbette çok sayıda sanat insanımız var anlatılacak, yazılacak. Bazılarının yaşam öyküleri bağımsız araştırmalarla daha da anlam kazanabilir. Bizim amacımız bir hatırlatma, anma, yad etme olarak genç araştırmacılara iz açmak sayılmalıdır.

Tüm sanat tutkunlarına minnet duygularımızla.

Leman Tantuğ (1926-2002)

Uzun bir süre, Ankara'da Eşref Üren' den resim dersleri aldı. İlk kişisel sergisini 1949'da, Ankara'da (DTCF) açtı.

Naif resimleriyle yurt içi ve yurt dışında sergilere katıldı. Ankara Resim Heykel Müzesi'nde bir eseri sergilenmektedir.

ÖDÜLLER 1979 “Venezüella Uluslararası Naif Sanatçılar Sergisi” (Birincilik Ödülü).

Leman Tantuğ (1926- 2002) TÜYB.Sınıfta. Ankara DRHM. Koleksiyonu

KAYNAKÇA

(<https://leylakdali.blogspot.com.tr/2018/01/ankara-sokaklarinda-adim-adim.html>)
(Murat Ural.Yurt Gezileri ve Yurt Resimleri:1938-1943.s.43)
Yurt Gezileri ve Yurt Resimleri,s.43
(1939-2. geziye katılan Sabiha Bozcalı)
Müstakil Ressamlar ve Heykeltıraşlar Birliğinden Refia Edren .(age.s.49)
Sabiha Rüştü Bozcalı, Maden Ocağı. (II. Yurt Gezisi, Zonguldak, 1939)
(Başak Bugay, Yüksek Lisans Tezi)
Candan Keskin. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi. Sosyal Bilimler Dergisi. Aralık 2012, Sayı:27, ss.141-151.
(SALT. saltonline.org.)
Sabiha Rüştü.Zonguldak.1939. (Yurt Gezileri ve Yurt Resimleri 1938-1943.sayfa103)
Melahat Ekinci 1940.3. Yurt geziai.Aydın [iline.age.s.46](http://www.hurriyet.com.tr/ankaranin-gizli-muzesi-40643535).
Seniye fenmen Görselleri. <http://www.hurriyet.com.tr/ankaranin-gizli-muzesi-40643535>

TÜRK DESTANLARINDA KADIN

Davetli Konuşmacı

Prof. Dr. Naciye ATA YILDIZ

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi

Türk kültüründe “eş”in art zamanlı olarak değeriendirilmesi Türk toplumunda kadın her zaman önemli bir yere sahip olmuştur. Dede Korkut boylarında duayla, dileyerek isteyerek kız çocuk sahibi olmak isteyen baba, toplumda kızlara veya kadınlara verilen değeri başka bir açıklamaya gerek duymayacak şekilde açık bir şekilde göstermektedir. Bunun izlerini en eski yazılı metinlerimizden itibaren takip etmek mümkündür.

En eski Türk Yazılı belgeleri olarak kabul edilen Orhun Abidelerinde; “Hanım olmaya layık kız evlatları cariye oldu” (Ercilasun 2016: 509) sözlerinde kadının statüsünün Türk milleti için önemi belirtilirken; “Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye, babam İleriş Kağanı, annem İlbilge Katunu Tanrı tepelerinden tutup yukarı kaldırmış muhakkak ki” (Ercilasun 2016: 513) “Umay’a benzer annem katunun talihi sebebiyle kardeşim Köl Tigin erkeklik adını buldu” (Ercilasun 2016: 525).

“Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye babam kağanı ve annem katunu yükseltmiş olan Tanrı, il (devlet ve ülke) vermiş olan Tanrı, Türk milletinin adı sanı yok olmasın diye, beni, o Tanrı kağan olarak oturttu” (Ercilasun 2016: 521) şeklinde yer alan sözlerde, kadına verilen değer dile getirilmektedir.

Metinlerden anlaşıldığı üzere, Türk kültüründe hükümdarların eşi için “katun” unvanı kullanılmaktadır. Katunların Türk kültüründeki yeriyle ilgili olarak İbrahim Kafesoğlu’nun hükümdarın törenle unvanını alırken yanında katunun da olması gerektiğini, katun unvanının Hunlardan beri kullanıldığını, Türk devletlerinde katunların katunluk hukukuna sahip olduğunu, aralarında devlet siyasetine yön verenler bulunduğunu, ayrı sarayları ve buyrukları bulunan katunların devlet meclislerine genellikle katıldıklarını ve elçi kabul ettiklerini, katunların ilk eş ve asıl (yani Türk) olmalarına dikkat edildiğini, kağanların ancak katundan doğan çocuklardan olabileceğini (1997:259) belirtmesi Türk milletinin eşe verdiği değeri açık bir şekilde göstermektedir. Daha sonra bu durum önce yabancı eşler lehine değişmekle ve yetkiler zamanla da sınırlanmakla birlikte, başka milletlerde eş olarak değil, kadın olarak da bir değerlerinin

olmadığı göz önünde bulundurulduğunda Türklerin kadına verdikleri önem anlaşılmaktadır. Günümüz tarihçilerinden İlhami Durmuş da hatunun adının hükümdarın adıyla birlikte anılmasından bu önemin anlaşılabileceği görüşündedir (2016:158).

Türkçede yer alan “terken” unvanı da Divânu Lugâti’t-Türk’te “Terken katun kutına tegür mindin koşu/aygıl sizin tapuççı ötnür yanı tapuç” Sultân Hatun’a benden bir kaside götür ve kulunuz size yeni bir hizmetle armağan ediliyor de” (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 161) “hükümdar hukukuna sahip hatun” anlamında kullanılmış; zamanla bu unvan özel isme dönüşerek Terken Hatun da, Şecere-i Terakime’de yer alan Sundun Bay’ın kızı ve Salur Kazan Alp’in eşi Boyı Uzun Burla (Bular), Karmış Bay’ın kızı ve Mamış Bik’in eşi Barçın Salur, Kayı Bay’ın kızı ve Bala Alp’in eşi Şabatı, Kondı Bay’ın kızı ve Biyeke Alp’in eşi Künin Körkli, Yumak Bay’ın kızı ve Kalkın Konak Alp’in eşi Künin Körkli, Alp Arslan’ın kızı ve Kestan Kara Alp’in eşi Kerce Buladı, Kınık Bay’ın kızı ve Dudal Bay’ın oğlu Kımaç’ın eşi Kugadlı (Şecere-i Terakime Tarihsiz: 97) gibi beylik kılan hanımlardan biri olarak adı tarihte yerini almıştır.

Divânu Lugâti’t-Türk’te katun “Afrâsiyab soyundan gelen bütün kadınların unvanı (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 693); uragut da “kadın” (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 71) anlamlarında kullanılan kelimelerdir. Katunla ilgili olarak “Xan işi bolsa kâton işi kalır/Hakanın işi olduğu zaman hatunun işi bırakılır” (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 177) şeklinde geçen söz, hatunların işlerinin hakanların işlerinden sonra, ikinci sırada geldiğini göstermektedir. Katunların önemiyle ilgili olarak “kunçuy: kadınların soylu olanı. Bu, hatundan bir derece aşağıdadır. Bundan katun kunçuy denir” (Ercilasun-Akkoyunlu 2014: 451) açıklamasında, aralarındaki derecelendirmeye dikkat eden bir bakışı yansıtmaları bakımından dikkat çekicidir.

Kutadgu Bilig’de “Bayat birdi devlet ay terken kutı/Ey iktidar sahibi hatun, devleti sana Tanrı verdi” mısraı, kadına verilen kutun kaynağını göstermesi bakımından önemlidir.

Türk kültüründe önemli bir zenginliğe sahip destanlar ise milletlerin başından geçen maceraları belli kahraman veya kahramanların çerçevesinden yansıtan eserler olarak kültürel belleğin ifadesidirler. Bu bellekte toplumun denk yarısını oluşturan kadın kahramanlar da yer alır.

Destan terimi, genellikle kahramanlıkla bağlantılı olarak işlenen konular çerçevesinde düşünüldüğünden, Türk destanları kadın kahramanlar veya tipler bakımından değerlendirildiğinde, genellikle kahraman kadın tipi veya başka bir ifade ile alp kadın üzerinde durulmaktadır. Bu tip kadınların kahramanlık destanlarında yaygın olarak yer alması, İbrahim Kafesoğlu gibi bilim insanlarının çeşitli yabancı kaynaklardan tespit ederek aktardığı “Türk devletlerinde hâatunlar söz (hâatunluk hukuku) sahibi idiler. Aralarında, devlet siyasetine yön verenler, devlet reisliği yapanlar ve nâip olarak devleti idare edenler vardı. 585 ve 726 yıllarında Çin elçilerinin kabulünde Gök-Türk hâatunları hazır bulunmuşlardı. Aynı sarayları ve buyrukları bulunan hâatunlar umumiyetle devlet meclislerine katılırlar, bazan elçileri kabul ederlerdi” (1997:259) şeklindeki bilgileri doğrular mahiyettedir. Orhun Abideleri’nde yer alan “Türk milleti yok olmasın diye, millet olsun diye babam İltiriş Kağanı, annem İltilge Hatunu göğün tepesinden tutup yukarı kaldırmış olacak” (Ergin 1975:21-22) sözleri de bu görevin daha doğrusu kadına verilen kut’un Tanrı’nın buyruğu olduğunun ifadesidir. Oysa Türk Dünyasına bakıldığında çok geniş bir destancılık geleneği ve belleği olduğu, başkahraman veya yardımcı kahraman durumunda olan kadınların birbirlerinden farklı özellikleri ve faziletleri taşıdıkları da görülmektedir. Bu durum kadın tipolojisi açısından bir zenginliktir.

Destanlardaki kadın tipolojisiyle ilgili olarak araştırmacılar tarafından çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmalarda kadınların kahramanlıkları üzerinde durulmakta ve daha çok Dede Korkut, Oğuz, Köroğlu Manas gibi belli başlı destanlarda yer alan kadın kahramanlar dikkate alınmaktadır.

Burada destan kadınlarına sadece alplık penceresinden bakılmayacağı gibi, Türk Dünyasının şimdiye kadar dikkate alınmayan destanları da dikkate alınacak ve destan kahramanı kadınlar farklı bakış açılarıyla da değerlendirilmeye çalışılacaktır. Çünkü destanlar bir toplumun hayat tarzını, dünya görüşünü ve başından geçen maceraları işlerken, hayatın olumlu veya olumsuz her cephesini de ayna gibi yansıtmaktadır. Bu sebeple destanların baş kahramanı olan kadınlar veya destanlarda yer alan kadın tipleri sadece alp yani kahraman kadın tipi değildir.

Konuyu eski destanlarımızdan başlayarak irdelenecek olursak;

Eski Türk destanlarından olan Oğuz Destanı’nda kadın hem eş hem de anne olarak yer alır. Uygur harfli varyantta Oğuz’un annesi Ay Kağan kahramanı doğuran ve bu sebeple “kut” alan kadın tipidir. Aldığı “kut”un işareti, doğum esnasında gözlerinin parlamasıdır. Oğuz’un destani hayatında anne olma görevini yerine getirdikten sonra bir daha yer alması, bu destanda kadının “anne” rolü ile sınırlandırıldığını göstermektedir. Bu varyantta Oğuz’un bir gölün ortasındaki adacıkta ve ağaç kovuğunda bularak evlendiği kadınlar ise kadın güzelliğinin zirveleri oldukları gibi, dünyaya getirdikleri altı erkek çocukla Oğuz soyunun devamını sağlayan görevlilerdir.

Oğuz Destanının Reşidüddin’in Camiü’t Tevarih’inde yer alan İslami varyantında ise, Oğuz’un annesi, rüyasında Oğuz’un Müslüman olma davetini kabul ederek anne olmanın dışında, babasının aksine, Oğuz’un girdiği yeni dinin yani yeni kültür dairesinin de onaylayıcısı durumundadır. Oğuz’un evlendiği üçüncü amca kızı da Müslüman olmayı kabul ederek bu tipolojiye dâhil olur. Aynı destanda yer alan bu iki örnekte de kadınların oğulları veya eşleri için, din değiştirmek gibi, insanı her bakımdan etkileyecek ve birçok tepkiye hatta düşmanlığa sebep olacak büyük bir değişime razı olmaları, onların fedakarlıklarının göstergesidir. Bu kadınlar büyük bir kahramanlık göstermezler ancak her durumda oğluna veya eşine destek olan kadın kadın tipolojisi örneğidirler.

Türk kültüründe yakın akraba kadınlarla evlilik söz konusu olmazken, destanın İslami varyantında amca kızlarının eş tipolojisiyle yer alması, yabancı bir kültürün, Arap kültürünün etkisi olabilir.

Dede Korkut boylarındaki kadınlar genellikle ya Selcen Hatun Banı Çiçek gibi kahramanlardan hareketle alp kadın tipi olarak değerlendirilmiştir yahut da deli Dumrul'un annesi örneğiyle nadir de olsa, fedakar olmayan anne tipi ortaya konmuştur.

1. Anne olarak: Fedakar ve becerikli tip Burla Hatun; bencil tip Deli Dumrul'un annesi
2. Eş olarak: Alp tipi Selcen Hatun, Banı Çiçek.

Dede Korkut Mukaddimesi'nde yer alan kadın tipleri de dörde ayrılır. Üçü olumsuz olan tiplerin belirgin özellikleri obur ve nankör olmaları; dedikoducu olmaları; misafire hürmet etmemeleridir. Olumlu tip ise misafire hürmet eden tiptir. Misafirperverliğin hem olumlu kadın tipini hem de olumsuz kadın tipini belirlerken bir değer olarak işlenmesi, bu değerın Türkler için bir gösterge olduğunu da ortaya koymaktadır.

İç içe geçmiş olaylar zinciri şeklinde işlenen Altay destanlarında kadınlar bazı destanların baş kahramanıdır, bazı destanlarda da baş kahramanın yetişmesinde ve başına gelen her işin üstesinden gelmesinde etkilidir. Mesela Altın Taycı destanında kahramanın ablası Altın Arığ, gece gündüz içki içen ve halkı, yurdu, mallarıyla ilgilenmeyen kardeşine geçmişte annelerinin, babalarının ve yurtlarının başına gelenleri hatırlatır; onunla güreşerek pes etmesini sağlar. Böylece Altın Arığ, toplumsal bellek görevini getirir ve güreşte kardeşini yenmek suretiyle onun içindeki kötülüğü de yenmiş olur; bundan sonra Altın Taycı olması gerektiği gibi bir kahramana dönüşür. Altın Arığ, kahramanlığının yanı sıra doğruyu gösteren yani eğiten kadın tipinin bir örneğidir.

Türklerin bilinen en eski yurdu olan Sayan-Altay Dağlarıyla Hakas-Minusinsk vadisinde yaşayan Hakasların Huban Arığ destanı başkahramanı kadın olan bir destandır. Bu destanda mitolojik motifler

ağırlıktadır. Huban Arığ, anne arketipinin örneği olarak arka arkaya epizotlar yumağı olan destanda babasından sonra ülkesini idare eden ve koruyan, doyuran alp kadın tipidir. Güçlüdür, yeraltı, yeryüzü ve gökyüzüyle ilişkilidir. Bu mekanlar arasında rahatça gidip gelebilir. İnandığı değerler uğruna geri dönüşü olmayan yollara da hiç gözünü kırpmadan gider. Huban Arığ örneği, mitolojik karakter taşıyan destan kahramanı Türk kadın tipinin temsilcisi olduğu kadar yönetici kadın tipinin de bir örneğidir. Hakasların bir başka kadın kahramanlık destanı Ak Çibek Arığ da aynı özellikleri taşımaktadır.

Alp kadın tipinin tıpkı alp erkek tipi gibi göçebe hayat tarzının yarattığı bir tip olduğu düşünüldüğünde, İslamiyetin kabulünden sonra kültür değişimiyle birlikte nasıl ki alp tipi gazi tipine dönüşüyorsa alp kadın tipinde de değişim meydana gelir; bu tür destanlarda kahramanlık dinî motif, epizot ve kişilerle ilişkilendirilir. Buna en güzel örneklerden birisi, Kıpçak Türklerinin alp kızı olan Kız Darıyka tipinde bulmak mümkündür. Katıran adındaki bir Kıpçak-Kıpçak bahadırının yaşlandığı sırada bir kız çocuğu olur; adını Darıyka koyarlar. Kız büyüdükçe pehlivan bir kız olur ve kendisini sınamak isteyen bütün yiğitleri yener. Bunun üzerine halkın da onayıyla Katıran'ın yerine yurdun bahadırı Kız Darıyka olur ve yurdunu düşmanlardan korur. Babası ona evlenmesini vasiyet eder, Darıyka da kabul eder ama evleneceği yiğidin kendisine denk olması gerektiğini söyler. Bir müddet sonra babası ölür. Kız Darıyka babasının yasını tutar, aşını verir. Darıyka güçlü bir pehlivan olduğu gibi güzelliği de dillere destandır ve birçok yiğit onu görmeden övgüsünü duyarak ona âşık olup evlenmek ister ama hiç kimse Darıyka'nın evleneceği kişinin kendisini güreşte yenmesi şartını yerine getiremez. Bir gün Darıyka danışmanını çağırarak kendisine denk birisini tanıyıp tanımadığını sorar. Danışman da Arabistan'da Hz. Ali'nin kendisine denk olabileceğini söyler. Darıyka bir mektup yazarak kendisini yenebileceğini düşünen herkesi davet eder ve bunu bütün ülkelere gönderir. Mektup Hz. Muhammed'e de ulaşır ve Hz. Ali mektuptan haberdar olur. Hz. Muhammed, Hz. Ali'ye kızın şöhretini duyduğunu, gidip de yenilirse kötü olacağını söyler ama Hz. Ali bunu gurur meselesi yaparak

gitmek için izin alır. Altı ayda Semerkant'a gelen Hz. Ali yaşlı bir kadından Daryka'nın güreş taptığı yeri öğrenir ve güreşmeye başlarlar. Güreş günlerce sürer; evler yıkılır, insanlar ölür.

On beşinci gün Hz. Ali ara verip kaza namazlarını kılmak için izin ister. Hz. Ali de kızın gücü karşısında endişelenmeye başlamıştır. Güreş aradan sonra tekrar şiddetle başlar ve Daryka artık Hz. Ali'nin güç bakımından kendisine denk olduğunu kabul ederek evlenmeyi kabul ettiğini bildirir. Böylece Kıpçak halkının yeni lideri Hz. Ali olur. Bir müddet sonra Hz. Muhammed'den Hz. Ali'yi geri çağıran bir mektup gelir. Bu sırada Daryka hamiledir. Hz. Ali bunun üzerine kılıcını doğacak çocuğuna vermesini ve erkek olursa adını Şaysılda koymasını, büyüyünce de Arabistan'a, kendisinin yanına göndermesini söyleyerek gider. Kız Daryka çok üzülür ama danışmanının da desteğiyle eski hayatına devam etmeye çalışır. Bir müddet sonra Daryka bir erkek çocuk dünyaya getirir. Bu büyük bir toyla kutlanır ve babasının isteği yerine getirilerek çocuğa Şaysılda adı verilir. Şaysılda büyüdükçe heybetli bir çocuk olur. Sekiz yaşına geldiğinde bütün çocuklar ondan korkmaya başlar. Bir gün yaşlı bir kadının çocuğu ile oynarken onu öldürür; kadın da ona Daryka'nın babasından bahsedilmesi yasağını çiğneyerek "babalı yetim" diye kızar. Bunun üzerine Şaysılda babasının kim olduğunu sorgulayıp babasının yanına gitmek ister. Annesinin küçük olduğu için göndermek istememesine rağmen ısrar edince Daryka babasının emanet ettiği kılıcı ona vererek istemeyerek de olsa oğlunu Arabistan'a gönderir. Yolda birçok zorlukla karşılaşan şaysılda sonunda Medine'ye ulaşır. Medine'de birbiriyle güreşen bir grup çocukla karşılaşır. Onları yener. Babaları çocuklarını yenerek onaları rezil ettiğini, kendisiyle güreşmesini söyler. Bunun üzerine Şaysılda kendisinin Daryka ile Hz. Ali'nin oğlu olduğunu, kimsenin onu yenemeyeceğini söyler. Karşısındaki kişi Hz. Ali'dir. Emanet verdiği kılıcın da çocukta olduğunu gören Hz. Ali, Şaysılda'nın oğlu olduğunu anlar ve babası olduğunu söyler, ağabeylerinden özür dilemesini ister. Şaysılda, babasına ve ağabeylerine karşı ayıp ettiğini düşünerek oradan uzaklaşır ve Allah'tan yeri yarmasını ve kendisini saklamasını ister. Bir mağara girince yer yarılar ve Şaysılda içinde kaybolur. Şay-

sılda'nın kaybolmasına herkes üzülür. Daryka da iki üç yıl oğlunun geri gelmesini bekler; halk olanlardan haberdardır ama söylemeye cesaret edemez. Nihayet Hz. Ali'ye mektup yazan Daryka, gerçeği öğrenir ve üzüntüsünden kısa zaman sonra ölür. Kız Daryka alp kadın tipinin İslami dönemdeki örneğidir, aynı zamanda da fedakar anne tipi özellikleri de gösterir.

Kırgızların Kalmuklarla mücadelesinde destanlaşan bir başka alp kadın tipi Cañıl Mirza'dır . Cañıl Mirza, Noygut boyunun lideridir, bu liderliği yurdu için yürüttüğü mücadeleyle ve hem cesur hem de adaletli kişiliğiyle elde etmiştir. Çocukluğundan itibaren keskin nişancı ve avcı olan Cañıl Mirza'nın erginlenmesi yani bir kahraman olarak tanınması bir kaplanı yenmesiyle tamamlanır ve kendisine "dişi kaplan" denir. Kadınlar destanlarda beceriklilikleriyle de yer alabilir. Mesela Manas'ın eşi Kanıkey, elinde silahıyla kimseyle savaştırmaz veya Manas'la evlenmek için alp kızların tipolojik epizotlarından olan güreşerek veya herhangi bir yarışta ütün gelecek yiğidi aramak gibi bir amacı yoktur. O Manas'ın geleneğe uygun olarak istetip, başlık karşılığı vadiler dolusu hayvan ödeyerek evlendiği eşidir. O destanda savaştırmaz ama, Manas'ın ve kırk yiğidinin bütün savaş giyimlerini veya savaş silahlarını maiyetindeki kırk kızla birlikte hazırlayabilecek maharete sahiptir. Kırgızlar zor duruma düştüklerinde, kendisi yerleşik kültürün, Buhara hanının kızı olarak onlara ekin ekmeyi, kadınlara da çeşitli işleri öğreten yine Kanıkey'dir. Kanıkey destanda bir gece beklemiş aşı yememiş, güneş ışığında dışarıya çıkıp kararmamış bir kadın tipi olarak tanıtılır. Güzelliği sayfalar boyunca anlatılır. Dede Korkut kahramanlarından Kan Turalı gibi tiplerin aradığı eş tipinden oldukça uzak olan bu tarz kadın tipini, "becerikli", "uz" kadın tipi olarak tanımlamak mümkündür. Nihayetinde toplumun kahraman kadın tipi kadar işbilir kadın tipine de ihtiyacı vardır. Ayrıca Kanıkey'in çeşitli uyarıları ve bu uyarılara kulak asmayan Manas'ın başının sıkıntıya düşmesi, Kanıkey'i "akıllı" kadın tipi olarak da tanımlamayı mümkün kılmaktadır.

Akıllı kadın tipine, karmaşık meseleleri çözebilen kadın tipleri de dahildir ve birçok destanda bu tip kadınlar da işlenmiştir. Bunlardan birisi de Kırgızların aynı adlı destanlarının kahramanı “Güldana”dır . Güldana gaddar Cakıp Han ile arasında geçen bahsi kazanır. Bahsin sebebi Cakıp Han’ın kendisini eş olarak almak istemesidir. Cakıp Han ile aralarındaki bilmeceleri rahatlıkla çözen Güldana, güzelliği ve yiğitliğinin yanı sıra zeki, muhakeme yeteneği yüksek, dünyayı tanıyan, felsefi bilgiye ve düşünceye sahip kadın tipi olarak destanda yer alır.

Kadınlar destanlarda güzellikleriyle de yer alabilmektedir; Kazak destanı Kız Jibek bu tür destan kahramanlarına verilebilecek en güzel örneklerden biridir. Güzelliğini görmeden duyarak kendisine âşık olan Tölegen ile aşları dillere destan olan on Kız Jibek, destanda “pabuçlarının ökçesi Buhara’nın safiri gibi, apak alnı parlamakta, iri gözleri ışıldamaktadır. Saçlarında altın saç bağı vardır. Küpesi inciden gevherdendir. Kulakları zariftir, boyu bosu küheylan gibidir, teninin beyazlığı nevrusun ak karı gibidir. Beyaz yanaklarının allığı yazın serabı gibidir. Bilekleri ay baltanın sapı gibidir. Beli ipincedir kopacak gibi. Badem ağzılıdır, tutkulu bakışlıdır, iki kelime konuşabilen muradına ermiş gibi olur”. (Kız Jibek 2012: 75-779).

Elbette fiziki güzellik, ruh güzelliğiyle de birleşirse kadın için bir haslettir. Bu haslet de destanlara Kız Jibek örneğindeki gibi yansır. Kız Jibek’in nişanlısı Tölegen’i sekiz yıl bekler; tıpkı Banı Çiçek’in beklediği gibi. Tölegen’in kendisi geri gelmezse kardeşi Sansızbay’la evlenmesi şeklindeki vasiyetini de eşine verdiği değer yüzünden kabul eder. Kaynıyla evlenmesi, Kız Jibek’i destanda başka bir grup kadının da temsilcisi haline getirir; istese de istemese de geleneğe baş eğmek zorunda kalan ve bu sebeple ezilen kadın tipi. Toplumda bu gerçek mevcuttur ve bu destanlara yansır.

Sonuç:

Başkahramanları kadın olan destanlar başta olmak üzere Türk destanları kadın kahramanlar açısından değerlendirildiğinde sadece alp kadın tipinin yer almadığı görülmekte ve şu kadın tipleriyle karşılaşılmaktadır;

1. Alp kadın tipi
2. Uz kadın tipi
3. Akıllı kadın tipi
4. İye kadın tipi
5. Güzel kadın tipi
6. Yanıltıcı kadın tipi
7. Aldatan kadın tipi

Destan kadınlarının tipolojik özelliklerinin yanı sıra faziletli olmak, fedakâr olmak, kanaatkâr olmak gibi hasletleri de taşıması, Türk insanının kadına bakışını; onu önce evlat, sonra da eş ve anne olarak nasıl gördüğünü göstermektedir.

Hayatın da gerçeği olan olumsuz birkaç örnek dışında Türk destanlarında yer alan kadın tipleri toplum içinde önemli bir yere sahiptir ve toplumun maddi veya manevi güçlenmesinde kadınlar pay sahibidir.

KAYNAKÇA

- Aça, Mehmet (2004). Canıl Mirza. Anlatan: Abdıkalk Çorobayev, Hazırlayan: Aynek Caynakova. Ankara: TDK Yayınları.
- Arıkoğlu, Ekrem (2007). Hakas Destanları I. Ankara: TDK Yayını.
- Bars, Mehmet Emin (2014). “Türk Kahramanlık Destanlarında Kadın Tipleri”, International Journal of Languages’ Education and Teaching. Volume 3/2014, s.122-140.
- Davletov, Timur B. (2006). Huban Arığ Hakas Türklerinin Kahramanlık Destanı. Ankara: TÜRKSÖY Yayını.
- Durmuş, İlhami (2016). Türk Kültürüne Giriş. Ankara: Akçağ Yayını.
- Ercilasun, Ahmet Bican (2016). Türk Kağanlığı ve Türk Bengü Taşları. İstanbul: Dergâh Yayınevi.
- Ercilasun, Ahmet B. ve Ziyat Akkoyunlu (2014). Kâşgarlı Mahmud Dîvânü Lügâti’t-Türk. Ankara: TDK Yayını.
- Ergin, Muharrem (1975). Orhun Âbideleri. İstanbul: Boğaziçi Yayını.
- Ebülgazi Bahadır Han. Şecere-i terakime. (Haz. Muharrem Ergin). İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser.
- Kafesoğlu, İbrahim (1997). Türk Millî Kültürü. İstanbul: Ötüken Yayını.
- Kara, Mehmet (2014). Hakas Destanı Altın Taycı. Ankara: Harf Eğitim Yayıncılığı.
- Karadavut, Zekeriya (2012). Kırgız Destanları 10. Hazırlayan: Saule Egimbaeva. Ankara: TDK Yayınları.
- Kız Jibek (2012). Askar Turganbayev (Editör). Çevirenler: Metin Arıkan, Dinara Düysebayeva. Ankara: TÜRKSÖY Yayını.
- Türker, Ferah (2010). Kırgız Destanları 8 Kız Darıyka. Anlatan: Kadırkul Alimanov. Hazırlayanlar: A. Akmataliyev ve G.Orozova. Ankara: TDK Yayınları.
- Yıldız, Naciye (1995). Manas Destanı (W.Radloff) ve Kırgız Kültürü ile İlgili Tespit ve Tahliller. Ankara: TDK Yayınları.
- Yılmaz, Gülsüm Killi (2013). Hakas Destanları 4 Altın Taycı. Ankara: TDK Yayınları.

BİR CUMHURİYET KADINI: NEVİDE GÖKAYDIN

Davetli Konuşmacı

Prof. Dr. Serap BUYURGAN

Başkent Üniversitesi, Güzel Sanatlar
Tasarım ve Mimarlık Fakültesi,
Görsel Sanatlar ve
Tasarım Bölümü

Cumhuriyetin ilanı ile birçok alanda gerçekleşen yenilikler, gelişmeler, hak ve özgürlükler, eğitim öğretim alanında ve özellikle de kadın hakları ile ilgili önemli özgürlüklerin de habercisi olur.

5 Aralık 1934 tarihinde Atatürk devrimlerinin en önemlilerinden biri gerçekleşir; Anayasa ve Seçim Kanunu'nda yapılan yasa değişikliği ile kadınlara seçme ve seçilme hakkı tanınır.

Nevide Gökaydın Cumhuriyetin kadına sağladığı tüm haklardan yararlanarak eğitimini ve mesleki gelişimini sağlamış, kişiliği, yeteneği ve mesleğine olan saygısı ile ülkesine uzun yıllar hizmet etmiş değerli sanatçı eğitimcilerimizden biridir.

Nevide Gökaydın'ın Yaşamı ve Eğitim Süreci (Selanik 1923 - Ankara 17 Şubat 2017)

Bir Cumhuriyet kadını olan Nevide Gökaydın 1923 Selanik doğumludur. 1

923 yılında esasları belirlenen Türk-Yunan mübadelesi ile 1922-1938 yılları arasında Yunanistan'dan 384.000 kişi Türkiye'ye gelir (http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitlesel-akinlar_409_558_559).

Yunan ordusu 26 Ağustos 1922 tarihinde Sakarya Irmağı çevresinde bozguna uğratılır ve (Büyük Taarruz/Başkomutanlık Meydan Muharebesi) Yunan askerleri işgal altındaki İzmir (9 Eylül 1922) ve Bursa'dan (11 Eylül 1922) çekilmek zorunda kalır. Yunan işgali altındaki Bursa'da yüzyıllardır birlikte yaşayan Rum-Ermeni ve Müslümanlar arasında bir yabancılaşma başlar; Ermeniler ve Rumlar Türk Ordusu'nun Bursa'ya yaklaşması üzerine kendilerini tehlikede hissederler ve Yunanistan'a göç ederler. Yunanistan bu dönemde bir milyondan fazla göçmen ile ekonomik dar boğaza girer.

1923 yılı başlarında yürütülen Lozan görüşmeleri sırasında Yunanistan bu göçü öncelikli olarak dile getirir ve ek bir protokol ile "Türk Yunan Mübadelesi Antlaşması" hazırlanır (Bursa Büyükşehir Belediyesi, Bursa Göç Tarihi Müzesi). 1925-26 yıllarında Nevide Gökaydın ve ailesi İstanbul'a yerleşmek üzere Selanik'ten ayrılır; ancak trende Nevide hastalanır, hastalığı ağırlaşınca aile endişelenir. Baba Edirne'de trenden inmek istediklerini yetkililere iletir.

Ancak İstanbul'a yerleşme izinleri olduğu için izin verilmez; bir şartla isteklerinin kabul edilebileceği söylenir. Mübadele şartları gereği Yunan hükümetinin Selanik'teki mallarına karşılık Türkiye'de vermeleri gereken mallardan vazgeçmeleri durumunda Edirne'de trenden inebilecekleri ifade edilir. Baba anında kabul eder ve bir belge imzalayarak Edirne'de trenden inerler.

Selanik'te tekstil ticareti yapan babası Edirne'de tütün ticareti yapar. Aile kısa bir süreliğine Edirne'den İstanbul'a gider. Oradan Mersin'e giderler. Baba Mersin'de su ticareti yapar. Mersin'den tekrar İstanbul'a dönerler. Babası İstanbul'da kendilerinden çok daha önce İstanbul'a göçmüş olan dedesinin şirketinde çalışmaya başlar. Derviş Ali sülalesi zengin ve kalabalık bir sülaledir. Nevide Gökaydın'ın babasının ilk evliliğinden bir ağabeyi vardır. Eşini kaybeden babasının annesi ile evliliğinden ikiz kız kardeşleri daha sonra da ikiz erkek kardeşleri olur. Bir erkek kardeşini kaybeder (Buyurgan, Nevide Gökaydın'ın kızı Ayşe Önder ile görüşme, Şubat 2018).

İlkokulu Edirne Alience Français'de Fransızca olarak tamamlar. İstanbul Cağaloğlu Kız Ortaokulu'nda eğitim görürken buradaki resim öğretmenini Feyhman Duran ve eşi Güzin Duran kendisini resim sanatına yönlendiren isimler olur. Çapa Kız Muallim Okulu'nda eğitimini tamamladıktan sonra, kısa bir süre, Güzel Sanatlar Akademisi Çallı Atölyesi'nde çalışır.

Nevide (Dölen) Gökaydın ve annesi, Selanik, 1925-26

GEE, Resim Bölümü, 1939, Şinasi BARUTÇU'nun dersinde, Kemal Gökaydın, Nevide (Dölen) Gökaydın

Daha sonra Gazi Eğitim Enstitü Resim Bölümü'nden mezun olur. Gazi Eğitim Enstitüsü'ne giriş hikayesini şöyle anlatır:

“Merhaba sevgili yavrularım, ben Gazi Eğitim Enstitüsü mezunuyum. O yıllarda okula girebilmek için manzara resmi ve teknik resim çizmek, bir de kompozisyon yazmak gerekiyordu. Benim kompozisyonum ve desenim çok iyiydi. Ancak annem beni evden dışarı çıkarmadığı için manzara resmini evde bir kartpostaldan kopya ettim. Serbest konulu bir kompozisyon yazdım, evimizdeki ütüyü de teknik resim için çizdim ve yolladım. Daha sonra okulda hocalarım, “Nevide, senin desenin çok güçlü neden sınavda bize kopya bir manzara resmi yolladın?” diye sordular; ben de annemin beni sokağa hiç yollamadığını söyleyerek durumu açıkladım” (Buyurgan, 2004).

1941 yılında resim öğretmenliğine kendi isteği üzerine Balıkesir Savaştepe Köy Enstitüsü'nde başlar; daha sonra Kızıl Çullu Köy Enstitüsü ve İstanbul Resim Semineri'nde görev yaptıktan sonra 1951 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Bölümü'ne öğretmen olarak atanır. Gazi Eğitim Enstitüsü'nde sınıf arkadaşı olan Kemal Gökaydın ile Savaştepe Köy Enstitüsü'ne tayinleri birlikte çıkar; orada evlilik kararı alırlar ve evlenirler. Bir erkek, iki kız üç çocuğu olur; ortanca çocuğunu (kız) doğduktan kısa bir süre sonra kaybeder; oğlu Atıla Gökaydın ve kızı Ayşe Önder avukat olur.

1943 yılında İnönü, Hasan Ali Yücel ve İ. Hakkı Tonguç Enstitüyü ziyarete gelirler. 1945 mezunu Mehmet Duru bu geziyi şöyle anlatır: “İsmet İnönü resim derslerine de girmişti bu gelişinde. Nevide Gökaydın'ın üç yıldan beri seçerek biriktirdiği resimle-rimizi ilgiyle, dikkatle incelemiş ve pek beğenmişti. Nevide Gökaydın'a “Öğrencilerinizin bu güzel çalışmalarının Ankara'da da sergilendiğini görmek istiyorum” buyruğunu vererek ayrılmıştı enstitümüzden (Fotoğraf 5).

Bu ziyaretten kısa bir süre sonra Hasan Ali Yücel'den Nevide Gökaydın'a Ankara'da bir sergi açması buyruğu gelir. Kısa ama yorucu bir hazırlıktan sonra sergi açılır. Serginin açılışını İNÖNÜ yapar. Sergi bir ay süreyle Ankaralı sanatseverlere açık kalır (Duru, Savaştepe Köy Enstitüsü'nde sanat eğitimi müzik, ulusal oyunlar, resim ve görsel sanatlar, s.148).

Savaştepe Köy Enstitüsü, 1940-1947, öğretmen arkadaşları ile

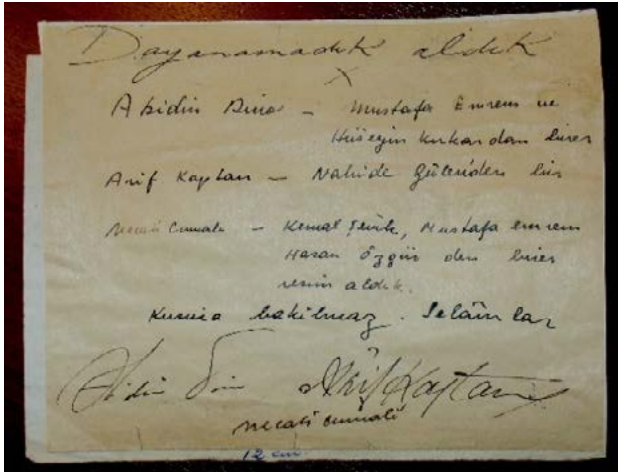

Öğrencisi M. Asaf Aktan sergi ile ilgili güzel bir anıyı şöyle anlatır: “Sergi orada çok beğenilmiştir. Bunun kanıtı olarak Abidin Dino, Arif Kaptan, Necati Cumalı’nın “Dayanamadık aldık” diye imzaladıkları bir not Enstitüye geri gelen resim paketinin içinden çıkmıştır. (Savaştepe Köy Enstitüsü Yılları. Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayını, s. 90: 2006). Sergiyi gezen Abidin Dino, Arif Kaptan ve Necati Cumalı Nevide Gökaydın’ın öğrencilerinin bazı çalışmaları alırlar ve Nevide Gökaydın’a kimin hangi öğrencinin resmini aldığını, kendi isimlerini de yazarak ve imzalayarak “Dayanamadık aldık, kusura bakılmaz selamlar” notunu yazarlar.

Önü, resim öğretmeni Nevide Gökaydın (Bahattin Fırına arşivinden)

İnönü ve Nevide Gökaydın “Savaştepe Köy Enstitüsü Yılları” (Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayını, s. 145)

Abidin Dino, Arif Kaptan, Necati Cumalı’nın notu

1958 yılında, British Council’den üç yıllık burs kazanarak İngiltere’de Bath Academy of Art’a gider. Lisansüstü Gravür dalında Prof. Henry Cliff, kumaş baskı dalında Prof. Stephen Russ, seramik dalında Prof. James Tower, Litografi dalında Prof. Clifford Ellis ile çalışır. Bu dönem içerisinde davet edildiği çeşitli ilkokul ve sanat okullarında, eğitim ve öğretim metodlarını inceler ve konuşmalar yapar. Bu konuşmalarında Türkiye’de hazırladığı film şeritlerini (İstanbul’un Zaptı, Kurtuluş Savaşı, Kaz Çobanı ve Taçlı Yılan, Nasreddin Hoca’nın “Ye Kürküm Ye” hikayesi gibi) sınıflarda göstererek Türkiye’yi tanıtır. Yine aynı dönemde ICI (Imperial Chemical Industry) Boya Sanayi’nin Manchester’deki bölümünde boya kimyası üzerinde araştırmalar yapar. Bu araştırmalarının ürünlerini Türkiye’ye döndüğünde yazdığı “Yaratıcı Kumaş Baskı Teknikleri” adlı Gazi Üniversitesi tarafından basılan kitabında toplar. University of London, Institute of Education’da bir seri konferansa katılır. Akademideki çalışmaları okul tarafından satın alınarak hem okulda, hem de Londra’daki galerilerde sergilenir (Önder, 2000).

Bath Academy of Art’ta Litografi Eğitimcisi Clifford Ellis’le, 1958

Litografi Atölyesi, 1958

1967 yılında ikinci kez İngiltere'ye gider. Londra'da, Central School of Art and Design'da, Hornsy Collage'de ve Literary City School'da gravür litografi dallarında Prof. Kestelman; tahta baskı, linol baskı ve kumaş baskı dallarında Prof. Vernon Mills ile çalışır. Akademilerdeki sanat eğitimi çalışmalarını inceler. Aynı yıl okullarda ürettiği çalışmaları ile Londra'da Hilton Oteli salonlarında kişisel sergi açar. Bu sergideki eserlerinden bazıları Gülbenkian tarafından satın alınır. Hocamızın kumaş baskısı halen Gülbenkian Vakfı'nın Portekiz'deki merkezinde sergilenmektedir (Önder, 2000).

Kalust Sarkis Gülbenkian, uluslararası petrol sanayinin doğmasında ve gelişmesinde önemli rol oynamış ve bu arada uluslararası siyasi ilişkilerde de etkili olmuş Ermeni asıllı Osmanlı Devleti vatandaşı bir işadamıdır. 1869 yılında İstanbul'da doğmuş, 1955 yılında Lizbon/Portekiz'de ölmüştür (<https://www.google.com.tr/search?q=g%C3%BClbenkian+kimdir>).

Gülbenkian Londra'da jeoloji mühendisliği okur, petrol üzerine çalışır. Geri döndüğünde Sultan Abdülhamit'in talebi üzerine araştırmalar yapar ve kendisine Mezopotamya'da petrol bulunduğunu belirten bir rapor sunar. Abdülhamit de 1904'ten sonra oralardan kişisel mülk olarak toprak satın alır. Sarkis Gülbenkian Türk Milli Bankası'nı kurar ve 1912'de kurulan Türk Petrol Şirketi (Turkish Petroleum Company)'nin yüzde 50 ortağı olur. Türk Petrol Şirketi ve Deutsche Bank'la işbirliği yapar ve Mezopotamya'da faaliyette bulunmak üzere çeşitli şirketler kurar.

Ancak birinci dünya savaşında Almanlar kaybettiği için Deutsche Bank'ın hisseleri Fransız bir şirkete geçer. Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasının ardından İngilizlerle yapılan görüşmeleri de Gülbenkian yürütür. 1926 yılında Musul petroleri paylaşımına girilince Gülbenkian'ın Türk Petrol Şirketi Irak şirketi olur ve kendi hissesiyle kendisine petrol payı olarak yüzde 5 verilir. Bu nedenle kendisine 'Meşhur yüzde 5' denilir.

Geride kalan yüzde 95, dört büyük ülkenin İngiltere, Fransa, Hollanda ve

Amerika arasında yüzde 23.75 oranında paylaşılır. Bu yüzde 5 ile sanat ve eski eserler koleksiyonculuğu yapan Gülbenkian, Türkiye'de yatırımlar yapmak; kültür merkezi ve kütüphane kurmak istediğini söyler. Fakat Osmanlı'dan sonra kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin Irak'ta petrol paylaşım sürecinin dışında kalmasında rolü olduğu düşünüldüğü için buna izin verilmez. (<http://www.nedirturk.com/osmanli-tarihi/sarkis-gulbenkian-kimdir.html>).

Gülbenkian ailesinde sanata meraklı tek kişidir. 1902'de İngiliz vatandaşı olur, 1942'de Lizbon'a yerleşir, Avrupa'yı Karun kadar zengin bir sanat ve hayırsever olarak arşınlar. 20 Temmuz 1955'te ölene kadar, hayatının son 13 yılını Lizbon'daki Hotel Aviz'de geçirir. Koleksiyonunun bazı önemli eserlerini 1949-52 yılları arasında Antik Sanat Müzesi'ne bağışlar. Sonunda kendi adını taşıyan bir vakıf kurmasını ve koleksiyonunun aynı çatı altında saklanmasını vasiyet eder. Gülbenkian Vakfı ölümünden bir yıl sonra kurulur. Koleksiyonunda, Mısır, İslam, Mezopotamya, Ermeni, Uzakdoğu eserlerinden, heykel, resim, kitap ve çini, hatta mobilya da vardır. Gülbenkian'ın sanat tutkusuyla oluşan ve nadide eserlerin bir araya geldiği önemli bir dünya müzesi olan Kalust Gülbenkian Müzesi, Lizbon'da, geniş bir parkın içinde, vasiyetini hayata geçirir. Bilimsel araştırma merkezinden konser salonuna, kütüphaneden oditoryumuna, orkestra ve korosundan, düzenlediği uluslararası kongre ve kurslarla, dünyanın en iyi küçük müzesi olarak bilinir (<http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/bir-koleksiyoncu-olarak-bay-yuzde-bes-kalust-gulbenkian-4482680>).

İngiltere'de bulunduğu 1967 yılında Cambridge Üniversitesi "Jesus Collage" tarafından 24 Temmuz 1967 tarihinde düzenlenen "Üçüncü Uluslararası Türk Sanatı Kongresi'ne" davetli olarak katılır. Türk Kültür Ateşeliği aracılığı ile İngiltere'de çağdaş eğitimin öncü uygulayıcıları olan modern okulları gezerek incelemelerde bulunur. "Öğretmeni İş Başında Yetiştirici" kurslarını da takip eder. 1969 yılında yurda döner.

Eğitimci Kişiliği ve Mesleki Çalışmaları

Sevgili Hocamız Nevide Gökaydın'ın eğitim ile ilgili görüşleri şöyledir:

“Eğitim, bugün ulusal sınırları aşmış bir nitelik taşımaktadır. Çağımızın, malzeme, teknik, fonksiyon karmaşasına ve ulusal niteliklerimize cevap verecek bir eğitim sisteminin saptanması ve yararlanılması gerekmektedir. Eğitim topluma ait bir kurum olduğundan doğal olarak onun gereksinimleri doğrultusunda yönlendirilmesi ve biçimlendirilmesi gerekir. Bugün yaşadığımız bu gerçekleri fark eden toplumlar, eğitim sistemlerini en az 10 yılda bir kontrol etmekte ve gerekirse yenilemektedirler. Ülkemizde bu uyum zorunluluğu gerçek anlamda ilk defa cumhuriyetle birlikte hissedildi ve birçok alanda olduğu gibi, eğitim alanında da önemli adımlar cumhuriyet döneminde atıldı.

Çağımızda zengin iletişim araçları ortamında yetişen çocuklar, bugün, araştıran, bulan ve devamlı ne? niçin? nasıl? Sorularına tıpkı bir bilim adamı gibi yanıt arayan varlıklardır. Bu karakterleri deneysel eğitim ortamında eğitmeliyiz. Çağımızın eğitim biçimi deneyseldir.

Sanat eğitimi ortamında genç, tıpkı bir bilim adamı gibi varsayımlarını deneyerek sonuca varır. Cumhuriyet döneminde başlayan bugün de yaygınlaştırmaya çalıştığımız sanat eğitimi sistemi çocuğun ve gencin geniş anlamda zihinsel gelişmesini içeren en güvenilir eğitim ortamıdır. Bu ortamda genç, kendi temposu paralelinde doğal eğilimlerini uygular. Kendi eğitimi ve deneyimlerini kullanır.

Eğitimin her aşamasında çalışmalar, yeni varsayımlarını denemeleri, bu doğal eğilimleri paralelinde olmalıdır. Sanat eğitimi, tasarım eğitiminin amacı gencin düşünme ve yaratıcı gücünü geliştirmektir. Yaratıcılık, zihinsel ve duygusal aktivitenin her türü içinde mevcuttur. İnsanı, özelliklerini tümü ile dikkate alan ve geliştiren bir yöntemdir. Çünkü, bu yöntem, bilincin, zekanın, yargılama ve usa vurma güçlerinin dayalı olduğu tüm duyguların eğitimidir. Ancak bu duygulardır ki öğrenci dış dünya ile bağlantılar ve ilişkiler kurar ve içinde bulunduğu

toplumla organik bir bütünlük oluşturur ve toplum içinde yerini alır. Amaç, gelecekteki, Türk toplumuna vasıflı bireyler kazandırmaktır. Nihai hedef ise, Türk toplumunun yücelmesi ve refahıdır (Buyurgan, 2004).

Gökaydın'ın 1941 yılında başlayan mesleki çalışmaları, 1971 yılına kadar aktif olarak sürdürmüş olduğu öğretmenlik ile 1971 yılından sonra sürdürmüş olduğu Temel Sanat Eğitimi çalışmalarını kapsar. 1941-1951 yılları arasında Köy Enstitülerinde, 1951-1971 yılları arasında Gazi Eğitim Enstitüsü'nde, Grafik Sanatlar, Form ve İnşa ve Heykel konularında eğitim verir.

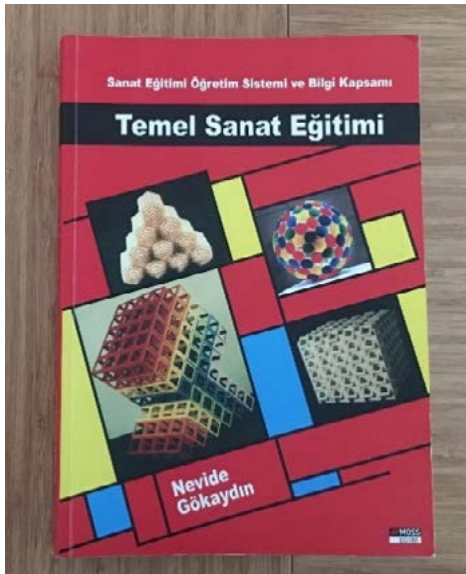
GEE, Resim-İş Bölümü öğretmenleri, Nevide Gökaydın, sağda Refik Epikman, yanındaki Nurettin Can Gülekli, 1959-60

Gazi Eğitim Enstitüsü'nde Öğrencileriyle, 1963-64

1971 yılından iki binli yılların başlarına kadar çağdaş bir eğitim sistemi olan Temel Sanat Eğitimi orta-lise ve üniversite düzeylerinde, fiilen çalışarak, uygulamalarını, sonuçlarını, biri lise diğeri üniversite düzeyinde iki kitapta toplar. Orta ve lise düzeyindeki çalışmaları, Yükseliş Koleji'nde öğrencileri değişik ve ucuz malzeme ile çalıştırarak, onların yaratıcı güçlerini geliştirmeye yönelik "çağdaş bir sanat eğitimi programı" uygulamalarıdır. Üniversite düzeyindeki öğrenci çalışmaları Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi (1985-87), Bilkent Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi (1987-93) ve Gazi Üniversitesi GEE, Resim-İş Eğitimi Bölümü'ndeki (1993-97) derslerindeki öğrencilerinin çalışmalarından oluşur. Lise ve üniversitelerdeki derslerindeki öğrenci çalışmalarını farklı kurumlarda sergiler (Önder, 2000).

Sevgili hocamız ilk ve orta öğretimde verdiği derslerine, sanat eğitimine yönelik görüşlerini, bu seviyeler için hazırladığı Temel Sanat Eğitimi kitabında şöyle ifade eder:

“Üniversite öğretmenliğimin yanı sıra, bazen kısa süreli, bazen kesintisiz, ilk ve orta öğretimde de eğitime katıldım. Başlangıçta, bu uyanık, canlı, zeki, varlıkların özelliklerini tanımak zaman aldı.

Uzun yıllar boyunca, öğretmenleri ile yaşamıştım ama, öğreteni, yetiştirirken, öğretilecek genci tanı mıyordum.

Önce onları tanımak ve sonrada onlara, bu sorunlarla yüklü ve durmadan değişen çağıma uygun düşecek, yararlı olacak, eğitim yollarını bulmak gerekiyordu.

Garip ama gerçek, arayışlarımda, öğrencilerimin gençlikleri oranında, büyük olan zekalarından fıskıran sinyaller, beni yönlendirdi.

Sonuçta bir fikir bütünlüğü ortaya çıktı ve artık yapılması gereken belli olmuştu. Doğal olarak, sanat, (kendisi yaratıcı bir işlev olan)* “sanat amaç değil ama, araç olacaktı”, bu eğitimde. Dersin adının da, Temel Sanat Eğitimi olması gerekiyordu.

Kendi sanatsal çalışmalarımı da yürütüyordum bu arada. Fakat insan kendi çabalarından önce, gençlerin yetişmesi doğrultusunda ortaya koyduğu emeğe, daha büyük sorumluluk duyuyor kanımca.

İstedim ki, hedef aldığım zaman içinde, yüzyüze geldiğim gençler, arayıcı, yaratıcı, düşünen insanlar olsunlar ve o temelde, kıvrılmış, sinsice yatan bencillikten kurtulup, kendilerine olduğu kadar, yurtlarına, başkalarına da yararlı olsunlar. Yurt sorunlarını anlayanlar geçmişte bu sorunlara çözüm bulanların fikirlerini unutmayıp kuşaktan kuşağa da aktarsınlar İnsanlar arası bu tür bağlılıklar, toplulukları, Ulu Atanın hedeflediği düzeye ulaştırabilir.” (Gökaydın, 1990: önsözden).

Temel Sanat Eğitimi Kitabından öğrenci çalışmaları (orta-lise)

Nevide Gökaydın hocamızın üniversite seviyesinde hazırladığı Temel Sanat Eğitimi kitabında sanata ve sanat ve tasarım eğitimine yönelik görüşlerinden bazıları şöyledir:

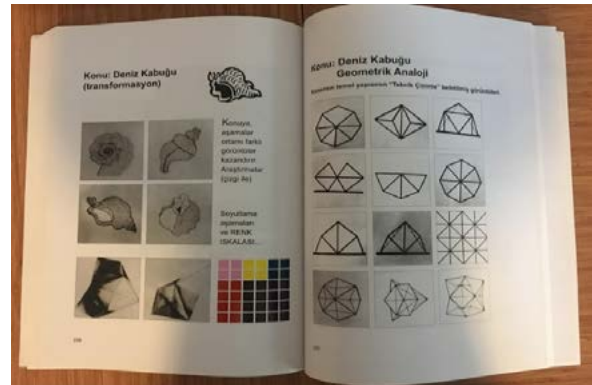
“Doğanın dokusunda var olan matematiksel düzen ile bu düzenin felsefi ve içerdiği değerler, sanatın üzerine inşa edildiği görülmez bir temel oluşturur. Sanatçı, sürekli olarak bu matematiksel olguları, sezgisi ile bulup yorumlayarak ve estetiğe katarak gerçek sanatı meydana getirir. Çağımızın fizik bilimi de, doğada ortaya çıkan bu matematiksel ve geometrik dokunun varlığını vurgulamıştır...”

Bugüne kadar, görsel eğitim veya genelde eğitim, düşüncede esnekliğe önem vermemiştir. Klasik eğitim sistemlerinde, bilinç üstü üzerinde durulur, bilinç altının harekete geçirilmesine hiç önem verilmezdi. Tasarım eğitiminin esas amacı ise, bilinç üstü ve bilinç altı ile düşünme olayını ve görme duygusunu bir bütün haline getirmektir. Öyle ki düşünülen her şey gözlerle algılanacak ve gözlerle iletişim yapacak bir biçimde gelişsin. Görsel düşünme ve görsel algı arasında çok sağlam bir köprü kurulmalıdır. Düşünme ve tasarım süreci içinde, bilgi ve zeka ile yaratıcı bir biçimde yoğunlaşmış çalışmalar mutlaka bir yorumla sonuçlanacaktır. Ancak deneyler sonucu, öğrencinin TASARIM olgusunun denetim altına alınması, kontrol düzeyine gelmesi ile mümkün olabilir.

ARNHEIM’a göre”Bu olgunun çok ilerideki kanıtı, öğrencinin tasarladığını uygulayacak duruma gelmesi olacaktır.”

Başlangıçta eylem vardır. Zaman içinde düşünce eylemin üstünde yer alacaktır. Tasarım eğitimi felsefesi gereği ortaya çıkan yapısal (konstrüktif) çalışmalar, üç boyutlu biçimsellik alanında yeni buluşları belirler ve konstrüksiyonu belirleyen biçimler bilinçlenir, kurallaşır. Malzeme çeşitlenip denemeler arttığında ise, bilinçlenme fonksiyonel bir güç kazanır.

Paul Klee’nin dediği gibi “Çağdaş sanatta yalnız biçim değil biçim kadar fonksiyon da önemlidir.” İşte çağdaş bir eğitim sistemi olan Tasarım Eğitimi uygulamalarında, en büyük ölçekten en küçük ölçeğe kadar, doğanın bu temel biçim ve ritimlerini ve onların birbirleri ile olan ilişkilerini sistemine örnek almaktadır. Bu sistem, doğadaki formları görmek, anlamak ve bunları araştırarak yapıtlarında kullanmak yolunu izler. Bu yolla, yaratıcı gücü, anlayış ve sezgileri harekete geçirirken, sanat ve bilimi bir araya getirmekte ve estetiğin yanına matematiksel, geometrik hatta fizik kurallar koymaktadır” (Gökaydın, 2010: Nevide Gökaydın’ın önsözü).

Temel Sanat Eğitimi Kitabından öğrenci çalışmaları (üniversite)

Gökaydın, Milli Eğitim Bakanlığı, Talim ve Terbiye Kurulu'nda çeşitli seviyedeki ders programlarının hazırlanmasında, ders kitaplarının yazılması ve resimlenmesinde görev alır; çeşitli bakanlıklar için eğitici afiş, broşür, film şeridi ve filmler hazırlar. Yine mesleki konularda kursları yönetir, nüfus planlaması ile ilgili gezici sergiler hazırlar, Yetişkin Eğitimi Programlarını ve kitaplarını (askerler için) hazırlar ve resimler, 1941 yılından sonra çocuk kitapları ve alfabeleri resimler, çeşitli dergilere sanat konularında eleştiri ve makaleler yazar, üniversitelerde ve çeşitli kurumlarda konferanslar verir, televizyon programlarında konuşmalar yapar.

Film ve animasyon çalışmaları yapar. Mac Farlen gibi yabancı uzmanlarla çalışmaları olan hocamızın film şeridi ve kuklalarla hazırlanan filmleri vardır. Bunlardan bazıları şöyledir:

“Alfabe”, resimleyen: Nevide Gökaydın, 1947.

“Fatih Sultan Mehmet ve İstanbul’un Zaptı” (55 kare) film şeridi ve kitapçık, Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretici Filmler Merkezi Yayını, resimleyen ve yazan: Nevide Gökaydın, 1955.

“Kaz Çobanı ve Taçlı Yılan” (40 kare) film şeridi, Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretici Filmler Merkezi Yayını, resimleyen ve yazan: Nevide Gökaydın, 1955.

“Kurtuluş Savaşı” (75 kare) film şeridi, Milli Eğitim Bakanlığı, Öğretici Filmler Merkezi Yayını, resimleyen ve yazan: Nevide Gökaydın, 1989.

Nasreddin Hoca Hikayeleri “Ye Kürküm Ye” ve “Nasreddin Hoca ve Eşeği” konulu iki animasyon filmi ve film şeridi, resimleyen ve hazırlayan: Nevide Gökaydın, 1962.

“Öküz ile Kurbağa” film ve renkli slaytlardan oluşan bir hikaye, resimleyen: Nevide Gökaydın, 1966.

Bilkent Üniversitesi öğrencilerinin Tasarım Eğitimi ürünlerinden oluşan eğitici film (2 saat), Bilkent Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi ve Milli Eğitim Bakanlığı Öğretici Film ve Televizyon Merkezi ürünü (Önder, 2000).

Nevide Gökaydın uzmanlık alanı olan konularda yazarak bu alanlardaki birikimlerini öğrenci, öğretmen, çocuk ve yetişkinlerle paylaşır; yazılı eserleri şöyledir:

- 1- Flanograf ve Teknolojisi,
- 2- Yazı Tahtası ve Eğitsel Değeri,
- 3- Teşhir Levhası,
- 4- İletişim Tekniği-Sembolik Çizimler (1965, Üniversite Düzeyi),
- 5- Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (1983) (İlkokul 1.2.3. sınıf),
- 6- İş ve Teknik Eğitimi a) öğrenciye b) öğretmene (Nevide Gökaydın, Hidayet Telli, Olcay Tekin Kırısoğlu),
- 7- Eğitimde Tasarım ve Görsel Algı (Orta Okul-Lise Düzeyi),
- 8- Yaratıcı Kumaş Baskı Teknikleri (1998, Üniversite Düzeyi),
- 9- Sanat ve Dil (1998),
- 10- Çağdaş Eğitimde Sanat, Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği Yayınları (Ortak Yayın),
- 11- Temel Sanat Eğitimi (Üniversite Düzeyi).

Hocamızın sanat eğitimi ile ilgili çalışmaları özellikle milli eğitim bakanlığı tarafından takdirle karşılanmıştır; bu belgelerden bazıları şöyledir: “Temel Sanat Eğitimi Çalışmaları, Çağdaş Bir Eğitim Biçimi”, 1978-1979 ve 1983-1991, Milli Eğitim Bakanlığı, ÖDÜL ve Milli Eğitim Bakanı Sayın Avni Akyol’dan ÖZEL TAKDİR BELGESİ, 1991.

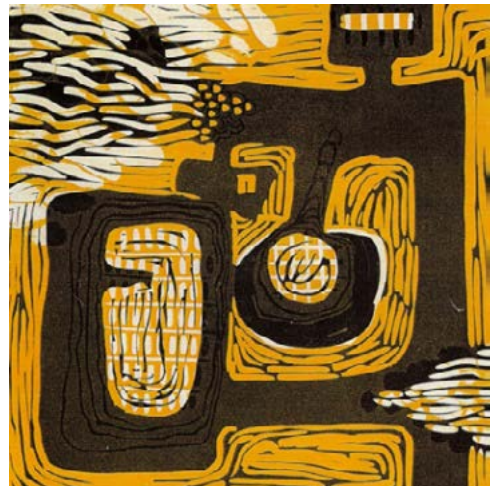
Tam bir Cumhuriyet kadını olan Nevide Gökaydın toplumsal olaylara, sorunlara duyarlı, bu sorunlarla ilgili çözüm arayan, destek veren kişilikte sosyal bir insan; alanı ile ilgili oluşumlarda da yer alan bir sanatçıdır. Gökaydın’ın üyesi olduğu kurumlar şöyledir:

- 1- Kuzey Atlantik Derneği (Nato Eğitim Topluluğu Konsey Üyesi)
- 2- Kore Savaş Muharipleri Derneği
- 3- Sanat Kurumu
- 4- Çocuk Esirgeme Kurumu (1953-63)
- 5- Kadının İktisadi Hayatını Koruma ve Tetkik Cemiyeti (1974)
- 6- Türk Amerikan Kadınlar Derneği
- 7- Karikatürcüler Derneği
- 8- Atatürkçü Düşünce Derneği
- 9- Çağdaş Düşünceyi Destekleme Derneği
- 10- GESAM (Türkiye Güzel Sanat Eseri Sahipleri Meslek Birliği) (Önder, 2000).

Sanatçı Yönü

Nevide Gökaydın, özgün baskı, heykel, seramik, kumaş baskı, resim, animasyon ve karikatür alanlarında eserler verir (Resim 2, 3, 4, 5). Kendisi aynı zamanda yazardır. 1941 yılından yaşamının sonuna kadar üretir, Devlet Güzel Sanatlar Resim ve Heykel Sergilerine, karma sergilere katılır; yurt içi ve yurt dışında kişisel sergiler açar (Önder, 2000).

Eserlerini ortaya koyma sürecindeki duygu ve düşüncelerini şöyle ifade eder: “Sanatçı doğa kurallarını kullanır, fakat kendi özgür ve kişisel dili ile yorumlar. Sanat plastik bir düşüncedir, bir eylemdir. Uzun yıllar yaşadığım toplumda aynı felsefe paralelinde yol aldım ve eser verdim” (Buyurgan, 2004).

2002 yılında düşerek sağ omuzunu çatlatır; doktor omuzunu ve kolunu çalıştırmasını ister, bunun için içinde örgü örmesini önerir. Hocamız altı tane 70x100 desen çizerek omuzunu iyileştirir. Bu süreçte yaptığı Güvercinler deseni kızında, Atlar deseni ise oğlundadır.

Gökaydın 1941 yılından beri karikatür çalışmaları yapar. İnsanların dış görünüşleri kadar, kişiliklerini de ortaya koyan, bir çeşit çizgi hiciv olan karikatür severek çalıştığı bir sanat dalıdır. Bu alandaki çalışmalarını 1975 yılında Ankara Sanat Kurumu'nda, 1992 yılında İstanbul Karikatürcüler Derneği'nde açtığı 200 portrenin yer aldığı kişisel sergilerle kamuoyu ile paylaşır (Önder, 2000) . 1967 yılında Londra Hilton'da kişisel sergi, Akbank Sanat Galerisi'nde de iki ayrı kişisel sergi açar.

Zühdü Müridoğlu Karikatür

Abidin Dino

Nevide Gökaydın'ın almış olduğu ödüllerden bazıları şöyledir:

“Oturan Kadın”, Alçı Döküm Heykel, 25x25x30, 1941, Halk Evleri 1.lık ÖDÜL

“Geyik”, Kesme Rölyef, 1941, Halk Evleri 2.lık ÖDÜL

“Okula Giden Çocuk”, Alçı Döküm Heykel, 20x20x45, 1946, Ankara Çocuk Esirgeme Kurumu, 2.lık ÖDÜL

“İç Bükeyler”, Poliüretan Döküm Heykel, 1974, Devlet Başarı ÖDÜLÜ

“Nasreddin Hoca”, Kısa Metrajlı Film, Animasyon, 1974, Akşehir Belediye'si, Bronz ÖDÜL

“Nasreddin Hoca”, Kısa Metrajlı Film, Animasyon, 1976, Akşehir Belediye'si, Plaket

Bazı eserlerinin bulunduğu yerler:

“Pano”, Seramik, 25x35, 1954, Bath Academy

“Yatan Kadın”, Litografi, 40x60, 1958, Özel Koleksiyon

“Kompozisyon”, Litografi, 40x60, 1958, Kültür Bakanlığı

“Mavi Tabak”, Seramik, 40x60, 1957-1958, Bath Academy Lord Mathuen (2 adet)

“Kuş Heykeli”, Seramik, 20x40x30, 1957, Özel Koleksiyon (2 adet)

“Kahverengi Yuvarlak Form”, Seramik, 40x40, 1956, Bath Academy Okul Koleksiyonu

“Kertenkeleli Tabak”, Seramik, 25x50, Bath Academy Okul Koleksiyonu

“Kompozisyon”, Tahta Baskı (2.), 25x60, 1958, Literary City School

“Çeşitli Tür Kumaş Denemeleri”, Baskı, 50x50 v3 200x50, Bath Academy Okul Koleksiyonu (5 adet)

“Bakır Tabak”, Bakır Dövme, 30x30, 1960, Özel Koleksiyon

“Oturan Kadın”, Tahta Baskı, 35x50, Jean Ruskin New York Metropolitan Operası Solisti

“İrazca”, Linol Baskı, 65x40, 1965, Eskişehir Üniversitesi Sanat Müzesi

“Organik Form”, Alçı Heykel, 40x60x40, 1967,

Hornsby Collage

“Çekirge”, Litografi, 40x60, 1967, Özel Koleksiyon

“Kompozisyon”, Litografi, 55x65, 1968, İ.G.S.A.

Erol Kınalı

“Kompozisyon”, Litografi, 55x65, 1969, Türk Donanma Vakfı (Bağış)

“Keçeli Kumaş”, Kumaş Baskı, 110x250, 1967, Özel Koleksiyon

“Toprak Ana”, Gravür, 20x20, 1968, Alexanders Gallery ABD

“Mekanik Baş” (2 adet), Serigrafi, 45x55, 1968, Hacettepe Üniversitesi Sanat Müzesi (1 adet)

“Mandalar”, Tahta Baskı, 60x70, 1968, Alexanders Gallery ABD

“Küfeciler”, Serigrafi, 35x70, 1969, New Vision Gallery ABD

“Form”, Kağıt Heykel, 120x20x40, 1977, Özel Koleksiyon

Sonuç

Sevgili Nevide Gökaydın Hocamızın eğitim sürecini, eğitimci kişiliği ve mesleki çalışmalarını ve sanatçı yönünü irdelediğimizde, cumhuriyet döneminde yetişen, kişiliği, eğitimci yönü ve sanatı ile güçlü bir kişilik; sanatında ve mesleğinde başarılı, verimli bir sanatçı eğitimci görüyoruz. Nevide Gökaydın Hocamız ömrü boyunca öğrenmekten ve öğretmekten vazgeçmemiş ve alanında sürekli üretmiş örnek bir Cumhuriyet kadını olmuştur. Ancak bazı açıklamalarında kendisinin de ifade ettiği gibi yaşamında, öğrencileri ve sanat eğitimcisi yönü sanki biraz daha ağır basmıştır. Bu bakış açısını yine kendisinin düşüncelerinden yola çıkarak destekliyor ve Hocamıza Allhtan sonsuz rahmet diliyoruz.

Sevgili Nevide Hocamız, sanat eğitimcisi kişiliğiniz, alanınızdaki üretkenliğiniz, büyük bir enerji ve birikiminizle yetiştirdiğiniz biz öğrencileriniz olarak öğrettiklerinizi unutmayacağız ve birikimlerinizi gelecek nesillere aktaracağız.

“Eğitimci ömür boyu verir, ama, geriye gelen, verile-
nin çok ilerisinde olur. Yaşam, bu “alış-
veriş içinde sürer gider.”

Hayat denilen olay aslında bir alış-veriş değil midir?
Vermek erdemlilikse, her zaman almak
bencilliktir!..

Gençler!.. Bu seçimi doğru yapmak, sizin
gelecekteki ahlakınızın, mutluluğunuzun, değerini-
zin kıtası olacaktır.

Bunu hiç unutmamalısınız!..”

Nevide (Gökaydın, 1990).

KAYNAKÇA

Bursa Büyükşehir Belediyesi, Göç bilinmeze doğru
bir yol... Bursa Göç Tarihi Müzesi.

Buyurgan, S. (2004). “Nevide Gökaydın ile söyleşi
(03 Aralık 2004)”. GÖRSED aylık bülten 3. Sayı.

Buyurgan, S. (16 Şubat 2018). Nevide Gökaydın’ın
kızı Ayşe Önder ile görüşme.

ÇAĞSAV Sunum (05.04.2012), “Cumhuriyet’le ya-
şıt çağdaş bir cumhuriyet sanatçısı-sanat eğitimcisi
NEVİDE GÖKAYDIN”

Duru, Mehmet. “Savaştepe Köy Enstitüsü’nde sanat
eğitimi müzik, ulusal oyunlar, resim ve görsel sa-
natlar”. Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayını.
s.148.

Gökaydın, N. Sanatçı eğitimcinin özel arşivindeki
belgeler ve fotoğraflar.

Gökaydın, N. (1990). Eğitimde tasarım ve görsel
algı temel sanat eğitimi. 1. Baskı. Ankara: T.H.K.
Basımevi.

Önder, Ayşe (2000). “Nevide Gökaydın’ın özgeçmi-
şi”. Kızında bulunan Nevide Gökaydın belgelerin-
den.

Gökaydın, N. (2010). Sanat eğitimi öğretim sistemi
ve bilgi kapsamı temel sanat eğitimi. Editör: Hakan
Altınçekiç. İstanbul: MOSS Eğitim.

Yeni Kuşak Köy Enstitüleri Derneği Yayını: Balıkesir
Şubesi (2006). Savaştepe Köy Enstitüsü yılları. s. 90.
İzmir.

<https://www.google.com.tr/search?q=g%C3%BClbenkyan+kimdir&oq=G%C3%BClbenkyan&aqs=chrome.1.69i57j0l5.9816j0j7&sourceid=chrome&ie=UTF-8> 21 Şubat 2018 tarihinde indirilmiştir

<http://www.nedirturk.com/osmanli-tarihi/sarkis-gulbenkyan-kimdir.html> 21 Şubat 2018 tarihinde indirilmiştir

<http://www.hurriyet.com.tr/kelebek/bir-kolek-siyoncu-olarak-bay-yuzde-bes-kalust-gulbenk-yan-4482680> 21 Şubat 2018 tarihinde indirilmiştir

http://www.goc.gov.tr/icerik3/kitlesel-akin-lar_409_558_559 23 Şubat 2018 tarihinde indirilmiştir

TARİHTEN GÜNÜMÜZE TÜRK DÜNYASININ ÖRNEK ALP KADINLARI

Davetli Konuşmacı

Dr. Shurubu KAYHAN
shurubukayhan@hotmail.com
Araştırmacı-Yazar

Türk tarihinde kadının yerinin oldukça önemli olduğu ve Türk erkeği ile Türk kadını birbirinin ayrılmaz bir parçası olarak kabul gördüğü bilinen bir gerçektir. Dolayısıyla Türk tarihinde kadını ayrı, dışlanmış olarak kabul etmek mümkün değildir. Ancak zaman ve mekan değişiklikleri karşısında Türk kadınının aile, toplum ve devlet anlayışı içindeki yeri de değişiklikler göstermiştir. Geniş bir alana yayılan Türkler farklı zaman dilimleri içinde çeşitli devletler kurmuşlar. Bu da farklı medeniyetler ile teması da beraberinde getirmiştir. Bu etkileşim Türk kadını üzerinde de kendini göstermiştir. Cesaretle, mücadele, savaş ve zafer elde etmek Türk kadınının başlıca özelliklerindendir. Türk kadınının dünyada eşi emsali yoktur. Bu mücadele kiminde elinde silahla, kiminin dilinde sözle, kiminde kaleminde yazı ile. Türk kadını yeri geldiğinde halkına evlat yetiştiren, yeri geldiğinde eşi yoksa ocağına er olan, gerektiğinde de devlet yöneten, savaşan, topraklarına ve halkına sahip çıkan örnek kadındır.

Dünya tarihine damga vuran ilk kadın hükümdar Tomris, Kazan melikesi Nogay kızı Süyünbike Katun, Altay kraliçesi Ükök, “Manas” destanında ise Kanıkey, Kız Saykal, Ay Çürök, Canıl Mırza destanında Alp Canıl Mırza, Kococaş destanında Kız Saykal, Rusların Orta Asya’yı işgali zamanında Kırgızların birliği için mücadele eden, halkı ile Ruslar arasında köprü vazifesinde bulunan bilge, Alay kraliçesi Kurmancan Datka hem zekaları hem cesaretleri hem de güzellikleri ile tarihe iz bırakan Türk kadınlarından sadece bir kaçıdır.

Kırgız Türklerindeki bazı ata sözlerinde de görüldüğü gibi “Acarduu ayal, adamdın periştesi, akılduu ayal, erkektin şerikteşi”, “Güzel kadın, insanın ruhu, akıllı kadın erkeğin eşi” ya da “Üydün körkü ayalda”, “Evin huzuru kadında” atasözlerinden de anlaşılacağı üzere Türk kadınlarının aile içinde ve sosyal hayattaki yeri de büyüktür. Eski Türk toplumlarında aile en önemli sosyal birlik olduğundan, ailenin temelini oluşturan kadın, Türk destanlarında ve Türk felsefesinde bir merteye temeli üzerine kurulmuştur.

Kadın erkeğin biricik yoldaşı ve çocuklarının anası olmak gibi önemli bir görevin yanı sıra; ata binen, savaşabilen alp tipi erkeğe uygun, bir görünüm sergiler. Kazak Türklerinde ise “Äyeli joq üy, suvı joq diyirmen.” “Kadını olmayan ev, suyu olmayan değirmen gibidir” atasözü de toplumda kadının değerini örneklemektedir.

Çalışmamızda tarihten günümüze Türk Dünyasının her açıdan tanınmış, geçmişe ve günümüze iz bırakmış örnek alp kadınlarını ele almayı hedefliyoruz.

Anahtar Kelimeler; Türk Dünyası, Türk Kadını, Alp Kadınlar.

It is a known fact that the place of woman in Turkish history is very important and Turkish man and Turkish woman are accepted as an integral part of each other. Therefore, it is not possible to accept women as separate or excluded in Turkish history. However, in the face of time and space changes, the place of Turkish women in the understanding of family, society and the state has also changed. Spreading over a wide area, the Turks set up various states within different time periods. This brought them into contact with different civilizations. This interaction has also manifested itself on Turkish women. Courage, struggle, war and victory are the main characteristics of Turkish women. Turkish woman has no precedent in the world. Some of these struggles have weapons in their hands, some in their own language, some in their pen. The example of a Turkish woman who brought up a son to her people when she came to the place, who did not have a wife when she came to place, who ruled the state when necessary, who fought, and who possessed their lands and people.

The first female monarch who marked the history of the world Tomris, Kazan melikes Nogay daughter Sününbike Katun, Altay queen Ükök, “Manas” epic Kanikey, Kız Saykal, Ay Çürök, Canıl Mırza epic Alp Canıl Mırza, Kococaş epic Girl Saykal, the wise ruler of the regiment, Kurmancan Datka, who struggles for the unity of the Kyrgyz people during the occupation, and who is in charge of the bridge between the people and the Russians, is just a few of the Turkish women who leave their marks with their courage and beauty.

As can be seen in the words of some of the ancestors of the Kyrgyz Turks, it can be understood from the proverbs of “Aaradu aal, a man’s perversion, a wise ayal, a wise woman”, “A beautiful woman, a man’s soul, a wife of a wise woman” Turkish women have a great place in the family and social life. Since the family is the most important social unity in the ancient Turkish societies, the woman who

forms the basis of the family is founded on Turkish epics and on a basis of Turkish philosophy. Besides the important task of being the sole companion and child of the woman man, riding a horse, able to fight against the type of alp. In the Kazakh Turks, the proverb, “A homeless wife, a sufi joq, is like a house without a wife, no water,” exemplifies the value of women in society. In our work we are aiming to take the example of the alpine women of the Turkic World that have been recognized in all respects and left a trace of the past and the day.

Keywords; Turkish World, Turkish Woman, Alp Women.

Manas Destanındaki Alp Kadınlar

Göçebe bir toplum hayatının zorunlu kıldığı bu güçlü insan tipine olan ihtiyaç hem erkekler hem de kadınlar için geçerli olmuştur. Göçebe toplumunda erkeğin kadını, kadının erkeği kuvvet ve cesaret bakımından denemesi çok önemlidir. (Kaplan 2002: 43) Bu yüzden kadın da tıpkı erkek gibi at biner, ok atar, kılıç kuşanır ve düşmanlarıyla savaşır. Destanlarda da bunun gibi savaşçı, güçlü, cesur ve karar verme gücüne sahip, dışa dönük, hareketli yapıdaki alp kadınlar sıkça karşımıza çıkmaktadır.

Kanıkey, Manas destanının baş kadın kahramanı, Manasın eşidir. Halkı tarafından zekası, cesareti, gücü ve güzelliği ile sevilip takdir edilen Kanıkey aynı zamanda da bir savaşçı ve alp kadındır. Alp kadın savaştan yılmaz, yeri geldiğinde erkekleri de düşman saldırısından korur. “Kanıkey’in Manas’ı Ölümden Kurtarması” başlıklı bölümde Kalmukların elinde esir bulunan Manas’ı Kanıkey’in kurtardığı sahnede cesur Kanıkey’e tanık olmaktadır: “Saç örgüsünü toplayıp tepesine bağlayıp, Manas’ın silahlarını takınarak, zırhını giyip Akkula’ya biner ve düşmanlarıyla aslan gibi savaşır. Kanıkey yaralanmasına rağmen Manas’ı güvenli bir yere getirmeyi başarır ve tedavi eder” (İnan, 1992, s. 43). Burada Kanıkey’in korkusuzca düşmanla savaşması, ata binmesi kendisi yara almasına rağmen mücadeleden kaçmayıp Manas’ı ölümden kurtarması onu bir kadın olarak yüceltmıştır. Oğlunun on iki yaşını doldurması münasebetiyle yapılan törende Kanıkey, karşımıza usta bir at binicisi olarak çıkar. Taytoru atına binen Kanıkey bir ara yarışta geri kalmış gibi olsa da Manas ve yiğitlerin ruhu ona yardım etmiş ve yarışı tamamlamıştır. Burada Manas’ın kendisine sadık eşi Kanıkey’i ölümüyle tamamen terk etmediği düşünülür. Asıl önemli olan ise, Kanıkey’in önce geride kalmasına rağmen mücadelesinden vazgeçmeyip yarışı tamamlamasıdır. Manas’tan sonra oğlu Semetey de savaş meydanlarında annesi Kanıkey’in yardımlarını görür. Manas’ın ölümüyle Kobeş’in hizmetine giren kırk yiğiti, Kanıkey’e ve Semetey’e yaptıkları kötülüklerin cezasız kalmayacağını düşünerek kaçarlar: “Semetey kaçakları takip ederken evde kalan anası Kanıkey Hatun yanına cesur yiğitlerden birkaçını alıp Cakıp ile Kobeşi öldürtür.” (İnan, 1992, s. 145.) şeklinde

yansıtılan olayda, Kanıkey’in oğlunun yokluğunda çaresizce beklemediğine, düşmanla bizzat savaşarak onu yendiğine tanık olmaktadır. Ne kadar yaşlansa da savaştan geri durmayan Kanıkey, destanın sonunda kendisine zulmeden Kañçora’dan öcünü almayı başarmıştır. Külçora’nın esir aldığı Kañçora’yı görünce kudurmuş kaplana dönmüş ve kurbanın olayım, Külçora! Başıma gelenlerin hepsini anlatacak değilim. Şu Kañçora zalimin bir kaşık kanını ver de içeyim ve içtikten sonra öleyim...” (İnan, 1992, s. 180) diyerek eline kılıcı alıp öldürdüğü Kañçora’nın doya doya kanını içmiştir. Manas destanındaki diğer bir kadın kahraman Almambet’in annesi Altınay’ı da alp tipine uygun korkusuz, savaşçı, mücadeleci bir karakter olarak görmekteyiz. Etrafı düşmanlarla çevrili Almambet, çok zor durumda kalmışken: “Birden at üstünde silahlı anası Altınay’ çıkar. Anası oğlunu kuşatan düşmanlara, yavrusunu yakalayanlara saldıran dişi kaplan gibi, hücum ederek, düşmanın safını yarar, Almambet ise durumdan faydalanarak kaçmayı başarır. Altınay oğlunu kurtarır fakat kendisi düşman süngüsü ile öldürülür” (İnan, 1992, s. 28). Altınay, kutsal ülküsü uğruna oğlunun hayatını kurtarmış, kendi canını ise feda etmiştir.

Vatansever alp kadın tipi için Er Gökçe’nin eşi Ak Erkeç’in yaptıkları örnek verilebilir. İki arkadaşı birbirine düşürmek suretiyle Kırgız halkında iç savaş başlatmak isteyen düşmanlar, Ak Erkeç’e iftira atmaktadırlar. Er Gökçe’nin yakın arkadaşı olan Almambet ile arasının bozulmasını istemekte ve Ak Erkeç ile Almambet’in gizli gizli buluştuğu söylenmesini yaymaktadırlar. Bu iftira karşısında Ak Erkeç vatansever, yiğit, alp bir kadın duruşu sergiler: “Düşmanların seni Almambet’ten ayırmak için bana da iftira ediyorlar” der. Almambet soylu bir hükümdardı. Bana inanmaz, güvenmezsen beni öldür de Almambet’ten ayrılma, halkına, sana bir kahraman kazandırmak için bir Kıpçak kadını kurban olsun” der (İnan, 1992, s. 30).

Destanın bir çok yerinde görüldüğü ve burada yapılan alıntılarla örneklendirildiği üzere kadın, vatanın bekası için savaştan geri durmayan, olayları yönlendiren kahraman bir oyuncu olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Koroğlu Destanı'nın kadın kahramanlarından Telli Hanım da alp tipi kadının örneklerindendir. Telli Hanım güzel, özü yiğit ve pehlivan, gerektiğinde de kılıç kuşanıp savaşan akıllı bir kadın olarak tanımlanır. Kırgızların bir diğer destanı Er Tabıldı'nın kadınlarından Agaça, gerektiğinde eşiyle beraber savaşır ve savaş zamanında çocuklarını da korur; Çaçıkey ise Er Tabıldı yokken onun yerine geçerek obasına sahip çıkar ve düşmanlarla da savaşır (Şaakesen 2007: 493-494).

Türk Tarihinde İlk Kahraman Kadın; Hükümdar Tomris Hatun

Tomris Hatun MÖ 7. yüzyılda yaşadığı sanılan Saka'ların kağanı. Yunanlılar ona;

Leydi Origana' da derler. Türkleri birleştirip Turan birliğini kuran ve Turan kağanı olan Alp Er Tun-
ganın torunudur. Tomris çok güçlü, akıllı, kıvrak bir zekâya sahip biriydi. Savaş oyunlarını da çok iyi biliyordu. Savaşın, gücün dışında akıl ile de kazanıldığına inananlardandı. Tarih, M.Ö. 15 Aralık 528'i gösterdiğinde Asya Bozkırları akıl almaz bir savaşa şahitlik ediyordu. Bir tarafta, 9000'i kadın olmak üzere 13.000 kişilik Saka Türk Ordusu. Diğer tarafta ise Pers İmparatoru Büyük Kirus'un kumandasında, 100.000'in üzerinde askeri ile Pers Ordusu. Başlarında, Türklerin İlk Kadın Hükümdarı Tomris Han'ın bulunduğu Türkler için bu savaş, tam anlamıyla bir varlık-yokluk mücadelesiydi ve bu mücadelede tek bir silahları vardı. O da zekanın güce örtüşmesiydi. İran'da Ahamenid sülalesi hâkim ediyordu. Bu sülale zamanında İran orduları ile birlikte birkaç defa Doğuya doğru saldırarak Türklerle savaşmışlardı. İran'ın başında o zamanlar kana susamış, çok can almış, cani bir hükümdar vardı. İran orduları daha önce Saka Türkleriyle birkaç kere savaşmış ve onları yenmişlerdir. İran hükümdarı Kirus, doğuya doğru gitmiş ve Batı Türkistan'ın bir bölümünü ele geçirmişti. Kirus, sinsi ve hain biriydi. Gözü Tomris Hatun'un topraklarındaydı. O zamana kadar kallesçe, birçok oyunlar yaparak çok can aldığı bu toprakları, şimdi

de sinsi bir planla almak istiyordu. Tomris Hatun'a evlenme teklif eder ve haber gönderir. Tabii evlendiği takdirde; Tomris Katun'un tüm toprakları ona kalacak, çok uzun yıllardır baş edemedikleri düşmanları ile baş etmiş, hatta birde onların başına geçmiş olacaktı. Bu onun oyun planıydı. Tomris Hatun böyle bir teklifi hemen rededer. İran Hükümdarı, aldığı olumsuz cevabından sonra Tomris Hatun'a savaş açar. Çok kanlı şekilde savaş başlar. Kirus sadece askerleri ile değil, eğittiği çok vahşi köpeklerle de savaşa girer. Tomris Hatun'un savaşçılarının başında oğlu da vardı. Savaş, İran hükümdarının zaferi ile bitince, Tomris Hatun'un oğlu bunu kaldıramamış ve intihar etmiş. Tomris Hatun bu acı olaydan sonra üzüntüden deliye döner ve bir o kadarda kinlenir. Tomris Hatun, inanılmaz planlarla sabahı zor eder. Sabah savaş kaldığı yerden devam etmiş. O dönemlerde Türkler: ok atmak, at binmek ve kılıç kullanmalarıyla bilinirlermiş. Tomris Hatun, savaşı bizzat kendisi yönetmiş. Akıl oyunları, karşı tarafın gittikçe güçsüzleşmesine sebep olmuş. Sonunda Kirus yenilmiş ve bunu canıyla ödemiş. Türk askerleri, onun cansız bedenini Tomris Hatun'a getirmişler. Tomris Hatun, kimsenin beklemediği bir şey yapmış, onun kafasını kılıcı ile gövdesinden ayırmış. Kan dolu bir fiçinin içine elindeki kafayı atmış. O andaki bağırsığı ve sesi yeri, göğü çınlatmış; "Hayatında kan içmeye doymamıştın. Şimdi kana - kana iç!" demiş. Tomrisin bu acı aykırısı tüm dünyaya duyulmuş...(Demirel, Ali. 2016, s.124).

Alp Canıl Mirza

Destanın baş kahramanı Cañıl Mirza, Noygut boyunun hükümdarıdır. Destanda Canıl Mirzanın kendi halkının, yurdunun özgürlüğü, huzuru için yürüttüğü kahramanlık mücadelesi anlatılır. Cesareti ve adaleti ile bütün boyun güvenini kazanır ve boyun geleceğinin sorumluluğunu yüklenir. O, er kişiden geri kalmayan cesurluk, usta avcılık, kadın kişiliğine has yardımseverlik, dürüstlük, sağlamlık gibi özelliklere sahiptir. Sözünden dönmeyen sebatlı, yendiğinde galibiyetten tat alan, yenildiğinde ezilmeden, karşılaştığı zorluğa dayanabilen mücadelecisi, yiğit bir kadındır.

Destanda onun kahramanlığı “Dişi Kaplan” ifadesiyle dile getirilir ve kaplanı yenmesi kahramanlık özelliğini kazanmasında önemli bir aşama olmuştur. Çocukluğundan beri yay tutup ok atmıştır. Canıl keskin nişancılığı ve avcılığıyla meşhurdur. Cañıl’ın kahramanlığında kuvveti ve cesaretinin yanı sıra, atının ve silahlarının da büyük önemi vardı.

Kahramanın ailesi hakkında pek bilgi yoktur. Destanda yer yer babası ve kız kardeşinin ismi geçmektedir ve anlaşıldığı kadarıyla kahraman fakir bir ailenin çocuğudur. Destanın konusu şöyledir: Sarseyit adında bir beyin Üçükö ile Tülkü adında iki oğlu vardır. İki kardeş Saruu’yu yağmalamaya giderler. Tülkü ganimetten pay ayırmaz buradan bir kızı zorla alıp köyüne döner. Bir yıl sonra erkek çocukları olur. Tülkü göç ederken hanımı at üstünden Tülkü’nün annesinden yerdeki beşiği kaldırıp vermesi için istekte bulunur. Buna sinirlenen kaynana, “Bana hizmet buyurur” diye, gelinini göçten kovdurur. Gelin de beddua ederek yurduna döner. Tülkü’nün annesi “Eğer Tülkü, benim annelik hatırımı sayıyorsa, Noygut halkının kahraman kızı Cañıl’la evlensin yoksa annelik hakkımı helal etmem” der. Tülkü de annesinin sözünü dinleyerek, kardeşi ve dört arkadaşıyla Cañıl’ın yurduna yönelir. Adamları ile Cañıl’ın obasını yağmalar. Tülkü’nün arkasından giderek Üçükö, Tülkü ve adamlarını öldürür. Akkoçkor adında bir yiğit yaralı kaçar ve olayı herkese anlatır (Mehmet Yılmaz, “Kırgız Kahramanlık Çağı”, Turkish Studies, Volume 3/4, 2008, s. 998).

Türk sözlü anlatı geleneğinde başkahramandan sonra anlatı türünün en önemli iki unsuru olarak atını ve silahlarını görüyoruz. Bunlardan özellikle atı hem yardımcı bir unsur olarak hem de bazı olağanüstü yönleriyle kahramanın kendisiyle özdeşleştirilmiştir. Birçok anlatı türünde at, sadece kahramanın biniti olduğu için değil, kahraman öldükten sonraki hayatında da kendisinden yararlanacağına inanıldığı için ayrı ve eşsiz bir değer taşımaktadır. Cañıl’ın atı Karadolu’nun da kahraman için özel bir yeri vardır. Cañıl Mirza epik destan devrinin yaygın olarak kullanılan silahlarını kullanmaktadır. Burada dikkati çeken bir husus genel olarak erkek kahramanın kullanımına daha uygun görünen mızrağın bir kadın başkahraman olan Cañıl tarafından da kullanılmış olmasıdır. Destanda Cañıl’ın düşmanı olan Akkoçkor Cañıl’a kendisiyle teke tek ve mızrakla savaşmak istediğini belirtir. Cañıl da bu isteği kabul ederek Akkoçkor’u mızrakla savaşarak yener.

Cañıl Mirza bir dönem savaşçı kimliğini bir tarafa bırakır, fakat kocasının ona yaptığı eziyetten sonra onu öldürerek boyuna tekrar döner. Boyunun Kalmuklar tarafından istila edildiğini duyunca Kalmuklara karşı savaşır, bu olaydan sonra yeniden halkı için savaşmayı kendine görev edinir ve bir kahraman olarak ölür. Türk destanlarında toprak genişletme, ganimet alma, esarette bulunan yakınları kurtarma gayesini güden çeşitli savaşlar görülür. Cañıl Mirza da on altı yaşından itibaren Kalmuklarla savaşır, ayrıca kendisini Kırgız aşiretlerinin iç savaşları içinde bulur. Kahraman, kendisine ve halkına zulmeden kimseyi affetmez; bu kişi kocası dahi olsa haksızlık edenini bağışlamaz ve öldürür. Çorobayev varyantında Cañıl’ın çocuğuna kıyamayıp yanında götürmesi görülürken Musulmankulov varyantında Cañıl’ın çocuğunu terk ettiği belirtilir. Kahramanın halkının menfaatleri uğruna ailesinden, çocuklarından ve hatta kendi canından bile vazgeçebileceği pek çok Türk destanında görülmektedir.

Kococaş Destanında Alp Zulayka

Zulayka, Kococaş ava gidince kocasına hasret kalır. Eşi uzun zaman avdan dönmez. Fakat Zulayka her şeye rağmen kocasını umutla bekler. O eşine sadık, vefalı bir dosttur.

“Esinen çıkpayt künüğü,
“Aklında onun her zaman,
Eçkini kuugan mergeni” (Akmataliyev, 145).

Geyiğin peşindeki kocası.”

Kocasının avdan dönmemesi üzerine Zulayka endişeye kapılır. 20 haneli Kıtay boyundan Kococaş'ı düşünen, merak eden kimse olmaz. Zulayka tek başına kocasını aramak için yola çıkar. Bu satırlarda Zulayka'nın ne kadar cesur bir kadın olduğu görülmektedir. Zulayka kayınbabası dışında kimseye haber vermeden erkek kıyafeti giyerek yola çıkar. Aşağıdaki mısralarda ise çektiği eziyetlere rağmen kocasını inatla arayan bu cesur kadının durumu şöyle anlatılmaktadır:

“Er için azap tartpsa,
“Kocası için acı çekmezse,
Esi çok ayal, car emes.
Akılsız o eş, yâr değil,
Erinbey çıdap Zulayka,
Erinmedi Zulayka,
Azapka salıp bir canın,
Acı çekti Zulayka,
Açkadan öñü sarğayıp,
Açlıktan Zulay sarardı,
İzdep cüröt zarlanıp,
Aıyor yana yana,
Kococaştay kurbalın” (Akmataliyev, 146).

Kococaş adlı kocasını.”

Alp Kız Darıyka

Kız Darıyka destanında kahramanın vasıfları ve halkın kahramanlık algısı Kız Darıyka karakterleri üzerinden sunulmaktadır. Bu kişiler tek tek incelendiğinde bir kahramanda olması gereken vasıfların Kız Darıyka destanı sınırlılıkları içerisinde neler olduğu ortaya çıkacaktır. Görüldüğü üzere Kırgız destancılık geleneğinde kendi adlarına birer destanı da bulunan Cañıl Mırza ve Kız Saykal gibi kadın bahadırlar, halkına hizmet eden yiğit kişiler olarak gösterilmekte ve Kız Darıyka'ya birer ilk örnek olarak sunulmaktadır. Kız Darıyka'nın da onlar gibi bahadır bir kişi olduğu, halkın onu ve oğlunu tıpkı Cañıl Mırza ve Saykal gibi unutmadığı metinde özellikle belirtilmiştir. Her ne kadar kendisinden önceki bahadır kadınlar örnek gösterilse de Darıyka'nın yaşadığı dönemde kadınların fiziksel güç anlamında erkeklere denk olmadığı da destanın başında belirtilmektedir. Fakat bu algı, Darıyka tarafından yıkılmaktadır. Katıran Kız Darıykanın babasıdır; destanın hemen başında Kırgızların ve Kıpçakların koruyucu bahadırı olarak anılan, düşmanın göz diktiği bereketli topraklarda yaşayan halkın kendilerini korumak için arzuladıkları bir yiğittir. Destanda geçmişten beri halkın koruyuculuğunu yaptığı söylenen, soyu ve nasıl kahraman olduğu belirtilmeyen Katıran, kendi gücü ve azmi sayesinde halkının koruyuculuğunu üstlenmiştir. Vazifesi bayrak tutup düşmana karşı durmaktır.

Destanda dönemin en güzel yerlerinden birisi olduğu söylenen ve düşmanların gözünün üzerinde olduğu belirtilen Semerkant'ın korunmasıdır. Ancak vatanın korunması ve bayrağın elden bırakılmaması yegâne kahramanlıktır. Darıyka, kahramanlık destanlarında görüldüğü gibi çok çabuk büyümekte ve kahramanlık vasıflarını elde edecek güce ulaşmaktadır. Bu güç, devletin bekasını sağlamak, bayrağı taşıyabilmek ve düşmanlara aman vermemektir. Darıyka'nın bu güce ulaşması, onu sınamaya gelen yiğitlerin hepsini yenmesiyle mümkün olmuştur. Darıyka, bahadırlığı babasından devralmaktadır.

Destanda Katıran, söz sahibi kişilerin bulunduğu bir toplulukta ululardan el alıp meramını dile getirir. Kendisinin yaşlandığını, kendinden sonra bayrağı taşıma, yani devleti koruma görevinin Darıyka'ya verilmesi ile ilgili duyularını topluluğa söyler. Top-

luluk bu fikre sıcak bakar ve Katıran silahını Darıy-ka'ya teslim eder. Burada silah, gücü ve savaşma bil-gisini temsil etmektedir.

Katıran, silahıyla birlikte kızına öğütler vermekte ve hedef göstermektedir. Bu öğüt ve hedefleri şöyle sıralayabiliriz:

- Vatana hizmet edip halkının geleceğini düşünen bir yiğit, ebediyen unutulmayacak bir nam alacaktır.

- Yiğit kişinin ilk işi sınırlarını korumaktır. Yiğit, düşmanın çokluğunu bilip bu ölçüde hazır bulunmalıdır.

- Yiğit kişi, haramiler saldırdığında onlarla korkma-dan savaşan ve onlara mızrak atan kişidir.

- Halk arasında hainlik yapan ve bir halkı başka bir halka kırdıran kişileri tanıyıp onlara fırsat vermemek gereklidir. Bu hain kişileri gizlice arayıp bulmak ve halk önünde cezalarını çekmelerini sağlamak gerek-lidir.

- Yiğit kişi uyanık olmalı, başka halklara aç gözlülükle el uzatmamalı, daima tarafsız olup adil davranmalı ve hakikat yolundan sapmamalıdır (Uluşan, Şayan, Kayhan Shurubu. S.46). Burada hem Katıran'ın hem de Darıy-ka'nın kahramanlık ve yiğitlik algısını görmek mümkündür. Asıl hedef, vatani düşmandan korumaktır. Bunun simgesi ise bayrağı elden düşür-memektir. Darıy-ka, destan boyunca aslan, kaplan ve alp kuş gibi güç timsali hayvanlarla özdeşleştirilerek anılmaktadır. Darıy-ka, vatani koruma ve halkına hizmet etme görevini kendisini yenen ve eş olma-ya hak kazanan Hz. Ali'ye devreder. O güne kadar kimseye yenilmemiş olan Darıy-ka, Hz. Ali'nin Me-dine'ye dönüşüyle birlikte bahadırılık görevini tekrar almak zorunda kalır. Çünkü Hz. Ali gittikten sonra yaşadığı yerde vatani koruyacak başka bir yenilmez bahadır yoktu.

Kazan Melikesi, Nogay Kızı Süyümbike Hatun

Türk tarihi, kahramanlık, yurtseverlik ve fedakâr-lıklarla dolu insanların çokluğu ile diğer milletlere örnek olabilecek üstünlüktedir. Bunlar arasında Ka-zan Türklerinin hazin, fakat kahramanlığı ile dillere destan olmuş Türkiye Türkçe'si ile "Sevim Prenses" demek olan Süyüm-Bike'dir. Süyüm-Bike Nogay Hükümdarlarından Yusuf Beyin kızı idi. Güzelliği dillere destan olmuş, cömertliği, şefkatliği ve akıllılı-ğı ile gönülleri fethetmiş ve herkesin sevgisini kazan-mıştı. Babası Yusuf Bey tarafından Süyüm-Bike'ye büyük bir görev verilmişti. Kazan'a gidecek Can Ali Han ile evlenecek ve onu Rusların oyuncağı olma-k-tan kurtaracaktı. Arzu etmediği halde bu teklifi Türk birliğini kurmak ve kurtarmak için kabul eden büyük bir kadındı. O Türk birliğinin zarureti-ne inanmış kültürlü bir insandı. Evleneceği zaman ise Türk dev-letleri birliklerini kaybetmişler, Astrahan Hanlığının can çektiğini, Kazan Hanlığının da çökmek üzere olduğunu, babasının hanlığı olan Nogay Hanlığında amcası İsmail Mirzanın çeşitli entrikalar çevirdiğini görmekteydi. O Kazan Hanlığını, Astrahan Hanlığı-nı, Nogay Hanlığını ve Kırım Hanlığını birleştirerek büyük bir Türk birliği oluşturup kuvvetli bir devlet kurmak istiyordu. Halbuki daha yakın bir tarihte Ruslar, Altınordu İmparatorluğuna vermek zorunda oldukları vergiyi, Kazan Hanlığına da vermeye de-vam etmişti. Fakat Kazan Hanlığı bir türlü kuvvet kazanamamış ve büyük devlet olamamıştı. Böylece 240 yıl süren Türk hâkimiyeti Rusların üzerinden kalkmış ve bundan böyle Moskova tamamıyla "ba-ğımsız" bir devlet haline gelmiştir.

O tarihten itibaren sinsi bir politika güden Ruslar, Türk birliğini parçalamak ve yutmak için harekete geçerek kendi sınırlarını genişletme siyasetini tatbik etti. Süyüm-Bike'yi bu durumda önemli memleket işleri beklemekteydi. Daha çocuk yaşında iken 1533 yılında evlendi. Halk Can Ali Han'dan hiç de mem-nun değildi. Zaten III. İvan da bu tarihte öldü. Tahta çıkması gereken IV. İvan henüz çocuk yaşında idi. Bu durumdan faydalanan Kazanlılar 1535 yılında isyan ettiler. Rus Kinezi' nin buyruğundan çıkmadığı için üç yıllık bir saltanatından sonra taraftarları ile birlik-te Can Ali'yi öldürdüler. Can Ali'den sonra Kazan-lılar Süyüm-Bike'nin de rızasını alarak Safa Giray' ı

Kırımdan çağırarak han yaparlar. Safa Giray, Can Ali'den önce de Kazan Hanlığını yapmıştı. Bu ikinci hanlığı devrinde Süyüm-Bike ile evlendi. Safa Giray, Ruslarla savaşarak başarılar kazandı. 1547 yılında bir oğlu dünyaya geldi. Adını Ötemiş Giray koydular. Kazanlılar bu devirde hür ve mesut yaşamakta olup kendi millî benliklerine kavuşmuşlardı. 1549 da Safa Giray Han'ın henüz 42 yaşında iken aniden ölmesi ile Kazanlıların durumu kötüleşti. Safa Giray ölmeden önce Süyüm-Bike'yi yerine tâyin eder. Uzun müzakerelerden sonra henüz iki yaşında olduğu için hanın yerine annesi Süyüm-Bike memleketin idaresini eline alır. IV. İvan çocuk yaşında iken, Moskova beyleri kendi aralarında taht kavgası yaptıkları için Kazan Hanlığını unutmuşlardı. Fakat 1547 yılında 17 yaşına basan IV.İvan çar ilân edilir. İvan 'güçlü bir hükümdar' olmak arzusunu belirtmiş ve böylece Rusya'da çarlık devri başlamıştır. Rus Çarı etrafındaki papazların ve müşavirlerinin teşviki ile Kazan'ı istilâ etme siyasetine girişti. Kazan Hanlığı tahtında 2 yaşında Ötemiş Giray'ın bulunması Moskova Çarı İvan'a beklenen fırsatın geldiği intibainı verdi. Kazan'ı almak için harekete geçti. IV. İvan 13 Şubat 1550 de Kazan önlerine geldi. Savaş ve kuşatma, Kazanlıların kahramanca savunmaları ve havaların kötü gitmesi üzerine durdu. 25 Şubat 1550 günü Ruslar geri çekildi. Süyüm-Bike bu savaşta bahadır bir erkek gibi hareket etti. Askerlerin önüne geçti, düşmanla omuz omuza savaştı. Kadın kılığında bir aslan heybeti taşıyan bu güzel hükümdarın savaşla yenilemeyeceğini anlayan Ruslar geri çekilmekle beraber başka yollar aramaya başladılar. IV. İvan 1551 de tekrar Kazan'ı muhasara etti. Süyüm-Bike Kazan ve oğlu için büyük endişe duymaktaydı. Kazan'ın akıbetinin korkunçluğunu hissetmekte ve bu şehri kurtarmak için çareler aramaktaydı. Osmanlı Devletinden yardım istemiş ise de vaat edilen yardım gelmemiş yardım kağıt üzerinde kalmıştır. Süyüm-Bike'nin Osmanlılardan yardım için gönderdiği elçiler Ruslar tarafından tuzağa düşürülerek öldürüldüler. Artık Kazan'ın kurtuluş ümidi kalmamıştı. Kazan halkı barış istiyordu. Bunun üzerine Rus Çarına elçi gönderildi. İvan'ın barış şartları çok ağırdı. İvan;

- 1.Süyüm-Bike, oğlu ve maiyetinin kayıtsız şartsız Moskova'ya esir edilmek suretiyle teslimini,
- 2.Kazan'daki Rus esirlerinin serbest bırakılması,

3."Taw Yağı"nda (İdil nehrinin sağ tarafında olan Kazan'a yakın bölgeler) Moskova'nın tanınmasını istiyordu. Kazan beyleri büyük bir gaffet içinde bulunarak bu şartları kabul ettiler. Süyüm-Bike'nin vatanını kurtarmak için yapamayacağı fedakârlık yoktu. Fakat bu karar onu çok üzdü. Son bir defa Safa Giray'ın mezarının başına giderek orada onunla helâlleşti. Bazı kaynaklar Süyüm-Bike'nin Safa Giray'ın mezarı başında ve ayrılırken şu sözleri söylediğini belirtir. "Kazan, ey kanlı, kaygulu şehir, başından tacın düştü. Şimdi kul oldun. Senin büyüklüğün mazide kaldı" (SELÇUK, Hava, 2017).

Süyüm-Bike 11 Ağustos 1551 de Kazan'dan ayrılıp 5 Eylül de Moskova'ya gelir. Bundan sonra vatan ve çocuğunun hasretini çekerek, cehennem hayatı yaşamaya başlar. Ruslar kendisine büyük işkenceler yaptı. Süyüm-Bike'nin esir edilişi gerçekte bir kadının esir olarak götürülüşü değil, bir millete esaret zincirinin vurulması demektir. Bunu Kazanlılar iş işten geçtikten sonra anlamışlardı. Kazan beyleri, yaptıkları büyük hatanın ne kadar kötü olduğunu kavradılar bunun üzerine Kazan'ı idare eden Rus sözcüsü olan Şahali Allahyar oğlunu başlarından uzaklaştırmışlar ve yerine Nogay Ordasından Yadigar Kasım oğlunu han yaparak Ruslara karşı son damla kanlarına kadar savaşacaklarına dair ant içmişlerdir. IV.İvan Kazanlıların bu davranışına kızarak harekete geçti. 40 günlük muhasaradan sonra 2 Ekim 1552 de iç kaleye girmeye muvaffak oldu. Kazan'ın düşmesini duyan Süyüm-Bike can evinden vurulmuşa döndü. Gözyaşları seller gibi aktı, yıkılan yurdu için günlerce yas tuttu. Bütün fedakarlık ve kahramanlıklarına rağmen her şeyden üstün tuttuğu Kazan şehrini kurtaramamış olan bu büyük fakat bahtsız kadın vatan ve oğlu Ötemiş Giray'ın hasretine dayanamayıp çok geçmeden ölmüştür. Fakat nerede ne zaman öldüğü kesin bilinmemektedir. 1554 yılında Kasım şehrinde vefat ettiği tahmin edilmektedir. Ötemiş-Giray ise Moskova'ya gelir gelmez annesinden alınmış, zorla Hristiyan yapılmış, kendisine vaftizlik töreni tertiplenmiş ve üstelik de adı Aleksandr olarak değiştirilmiştir.

Kazan'ın bedbaht çocuk hükümdarı da bu işkencelere daha fazla dayanamamış ve 8 yaşında iken ölmüştür (İlgar, Hayrani. 2014.s 268). Kazanlıların baş-

kentini kurtarmak için gösterdikleri kahramanlık ve Süyüm-Bike'nin fedakarlığı Türk milleti için birlik ve var olmak için yapılan mücadelede ders alınacak gerçek bir örnektir. Vatan için canını seve seve veren Nogay kızı Süyüm-Bike gerçek bir Alp Hatundur.

Dilşad Hatun

200 yıl önce Türkistan'da yaşamış kahraman bir Türk kadındır. Güzelliği ile birlikte kahramanlıkları da dillere destan olan kraliçelerimizin en ünlülerinden olan, Dilşad Hatun, aynı zamanda Budist Çinlilerle Müslüman Türkler'in yaptıkları mücadelenin en şanlı ve tertemiz betlerinden birini oluşturur. Dilşad Hatun (İpar Hanım), Burhaneddin Hoca'nın kardeşi, Hoca Cihanın eşi. Çinlilere karşı eşiyle birlikte savaşıp vatanını savunmaya çalışmış kahramandır. Üstün düşman kuvvetlerine karşı Hocalar bedehşana sığındıklarında oda yanlarındaydı.

Çok eski zamanlardan beri Çin ve civarında yenilen tarafın kraliçe ve prensesleri ile evlenerek düşman tarafı ile akrabalık bağları kurma adeti vardı. Dilşad Hatunun dillere destan güzelliğini işiten Çin İmparatoru hem böyle bir güzele sahip olmak hem de Doğu Türkistan'daki Müslüman Türklerin dostluğunu kazanmak ve gelecekte gelebilecek tehlikeleri önlemek istiyordu. İmparator onun Bedehşan'dan Pekine getirilmesini emretti. Fakat Bedehşan emirinin bunu kabul etmemesi üzerine bu sefer meşhur bir kaç ulemayı bedehşana yolladı. Bedenşahan'a gelen ulemalardan Said Molla önce Emir Sultan Şah'la görüştü. Dilşad Hatun'u Kaşgar halkının arzusu üzerine istediğini ve ailesinin yanına götürüleceğini söyleyerek emiri hileli yollarla kandırdı. Daha sonra Dilşad Hatunuda kandıran Said Molla Kaşgar halkının ricacısı olarak geldiğini Müslüman halkın zulüm ve işkenceden çok çektiğini Çinli komutanın " eğer Dilşad Hatun rica ederse bu zulümden kurtulursunuz" sözünü hatırlatmıştır. O halkı için her türlü fedakarlığa katlanacak bir kadındı.

Dilşad Hatun 200 kişilik Türk askeri ve bir Çinli alayının korumasında Pekine doğru yola çıkar. Uğradığı şehirlerde büyük hürmetle karşılanıyordu. Pekine geldiklerinde kocasının ve akrabalarının öldürülmüş olduğunu öğrenir. Artık 2 gayesi vardı birincisi Çin'i

doğu Türkistan'dan çıkmaya zorlamak o olmazsa Çin(Mançu) İmparatoru Chien Lung'u öldürmek... Diğer taraftan Chien-Lung, Bütün Asyada güzelliği ve kahramanlığı ile o zamana kadar duyulmamış bir şöhret kazanan bu Türk prensesini görmek için çok sabırsızlanıyordu. Ziyaret günü tüm ısrarlara rağmen hanım elbiselerini giymeyerek, Çinlilerle savaştığı sırada üzerinde bulunan zırhlı elbisesini giymiş ve atıyla saraya girer. Etrafında saray erkanı ve yüksekçe bir konumda tahtında oturan İmparatorun önüne gelince herkes secde ettiği halde o eğilmedi. Onun yere kapanması için yapılan ihtarlar karşılığında Dilşad Hatun " Müslüman olduğumuzu unuttunuz mu? Biz yalnız Allaha secde ederiz. Üstelik o bizim düşmanımızdır " diyerek cevap verir. Şimdiye kadar Çin sarayında imparatorun huzurunda meydana gelen bu itaatsizlik olayı herkesi korku ve endişeye düşürür. Bu hareket İmparatoru karşı büyük hakaret sayılırdı. Cezası da ölümdü. İmparator bu hareketini anlayışla karşılar. İmparatorun kalkıp " Hoş geldiniz " demesi üzerine Kılıcını çekerek ona uzatıp " Bu bir teslim olma değildir. Kılıcımı size Çin askerlerinin Türkistan'dan çekilmeleri şartıyla veriyorum " dedi. Ana imparatoriçe buna sinirlenmiş, imparator ise Dilşad Hatun'un güzelliğinden ve cesaretinden büyülenmiştir. İmparator onu kendisine zorla değil memnun ederek kendisine bağlanmasını istiyordu. Dilşad Hatunu memnun etmek için çok güzel hediyeler göndermeye başlar. Aralarında mutluluğu temsil eden inciden bir bilezik yeşimden bir asa vardı. Dilşad hatun bu iki hediye için hiç bir şey söylemeden kabul eder. İmparator Chien -Lung, onu bazen köşke gidip ziyaret ediyor fakat prenses ondan kaçıyor ve " bana dokunursan hem seni hem de kendimi öldürürüm " diyerek kendisinden uzaklaştırmaya çalışır. Dilşad Hatunu memnun etmek için her yola başvuran imparator birgün nedmi Ho-sen'i çağırarak prensesi neşeli görebilmek için nelerin yapılması gerektiğini sordu. Nedimi ona İmparatorluk sarayının bahçesinde çarşısıyla bahçesiyle camiiyle bir Müslüman mahallesi yaptırtmasını tavsiye eder. Böylece belkide kederli yüzüne biraz renk gelecek memnun olacaktı. Bu fikir çok beğenen imparator Türkistanın en meşhur mimarlarını getirterek, Onun için Türk mimari tarzında bir mahalle inşa ettirir. Ayrıca sarayın bahçesine onun doğduğu yerlerde yetişen ağaç ve çiçekler de ekilmişti. İmparator, Dilşad Hatun

Müslüman mahallesine yerleştirilmiş olan Türklerin çarşıya gidip gelişlerini seyretsin diye ona büyük bir kule yaptırmış içini çok güzel eşyalarla döşemiş. Dilşad Hatun etrafındakilere ” Benim memleketimde, gövdesi demirden, yaprakları gümüşten ağaçlar vardı ”Özledim ” diye söyleyince bu ağaçlar Türkistan’dan köklerinden sökülerek Sarayın bahçesine ekilmiş (bu ağaç İğde ağacıdır...İmparatorluk bahçesinden başka hiç bir yerde bulunmaz). Sonra onun için Kaşgardakine uygun bir hamam yaptırmış ayrıca savaşlarda esir edilip teşkilatlandırılmış Türk askeri muhafız alayı emrine verilmiş ve de kendisine maaş bağlanmıştıdır.

Tüm bunlardan sonra İmparator kabul edileceğinden emin olarak Dilşad Hatun’a evlenme teklifi yapmıştır. Bu teklifi ” kendi dinimden olmayan memleketimi istila eden kocamı ve akrabalarımı öldüren bir kimseyle asla evlenemem ” diyerek şiddetle reddetmiştir. İmparatorun Dilşad hatun ile bu kadar ilgilenmesi imparatorun annesini kuşkulandırmaya başlamış ve hain planlar yapmaya itmiştir. Önce Dilşad Hatun’a bir hançer yollayarak ” ya evlenirsin, ya da kendini öldürsün ” haberini yollamış, fakat o ” Ölümünden korkmuyorum, daha vazifelerim var. İntikam almadan ölmek istemiyorum ” diye cevap vermiştir. İmparatorun annesi, hiddet ve korkuya kapılarak imparatoriçe ile birleşti. Birlikte bu yabancı prensesten kurtulmanın çarelerini aramaya başladılar.

İmparator her yıl olduğu gibi Sema mabedine adaklar sunmak üzere gidecekti. Adet olduğu üzere gitmeden önce saraya çekilerek 3 gün ibadet edip oruç tutacaktı. Bunu fırsat bilerek kanlı planlarını uygulamaya giriştiler. İmparatorun annesi sahte dostluk göstererek onu Resimler Sarayı’nı gezdirmeyi teklif eder. Bir müddet gezdikten sonra bir resmin önünde durarak Dilşad Hatun’un dikatini çekti. Bu Emir Sultan Şah’ın, eşi Hoca Cihan’ın başını Çinli valiye verdiği temsili bir resmiydi. Dilşad hatun dehşetle ürperdi. İmparatorun annesi ” Seni bize düşman eden en unutamadığın sebeplerden biri bu değil miydi? seni, oğlumu ve devletimi kurtarmak için öldürteceğim ” diyerek hizmetkarları çağırır.

Dilşad Hatun da ” Ben ölümünden korkmam. fakat intikam alamadığım için üzüldüyorum. Bana bir hançer ver, müsaade et, abdest alıp namaz kılıyım ben ölmesini bilirim ” demesini dinlemeyerek onu çağırması olduğu hizmetkarlara ipek ipe boğdurtur. Korkunç haberi öğrenen Chien-Lung ibadetini bırakıp hemen yanına gelir ama geç kalır.

Dilşad Hatun, düşmanın eline teslim olmak bir yana, hayatında bir kere dahi Çinli elbisesi giymemiş, Türk ananesini, örf ve adetlerine sadık kalmıştı. Bu cesur, mağrur ve tertemiz hali sebebiyle Bütün Çin ve Türkistan’da bir namus sembolü olmuştur.

Dilşad Hatun, hiç bir zaman İmparatorla evlenmeyi kabul etmemiş ve İmparatora karşı yanında daima keskin bir hançer taşımıştır. Chien Lung’un evlenme tekliflerini: ”Memleketimi istila eden, kocamı ve akrabalarımı öldüren bir kimse ile asla evlenemem,” diyerek defalarca reddetmiştir.

Mezarı hakkında bir rivayet mevcuttur. Çinliler’e göre; Büyük Mançu İmparatorlarının kabirlerinin bulunduğu yer olan Tung-Ling’de İmparator Chien Lung’un mezarının yanındadır.

Güzel kokulu Prenses, Türkistan’da halk arasındaki yaygın rivayetlere göre de; cesedi Kaşgar’a getirilip, ecdadından ve Hoca Hidayetullah’ın bulunduğu türbeye defnedilmiştir. Müslümanlar bu türbeyi hem Hidayetullah Hoca, hem Dilşad Hatun için ziyaret ederler. Çinliler ise, her şeye rağmen, onu hükümdarlarından birinin hanımı olarak kabul ettiklerinden, mezarını mukaddes bilir ve ziyaret ederler.

Onun türbesinde daha kapı önünde secde etmeye başlayan Budistler’le ellerini açıp fatiha okuyan Müslümanlara her zaman rastlanabilir.

Halk arasında Dilşad Hatun’un cesedinin bu tahtırevan ile Pekin’den getirildiği söylentileri dolaşmaktadır. Türkistan’da Dilşad Hatun olarak tanınmıştır. Çin halkı ise onu ”Siang-Fei” ismiyle tanır. Siang-Fei, güzel kokulu prenses anlamına gelir. Bu kelime aynı zamanda mukaddes, ulvi manasını da taşımaktadır. Saray lisanında ise İmparatoriçeden sonra gelen hanım manasında kullanılır (Selçuk, Hava,(2017).

Bugün Pekin’de o devirden kalma Müslümanlar’a ait eserlere rastlanmaktadır. Sarayın karşı tarafında-ki Müslümanlar mahallesi, hala mevcuttur. Burada yaşayanlar artık Türklüklerini kaybetmiş, Müslüman Çinliler haline gelmişlerdir. Fakat asıllarını bilmektedirler.

O devirde yapılan eserlerden sadece mescit 1911’de yıkılmıştır. Diğerleri olduğu gibi durmaktadır. Mescidin de temeli bellidir. Müze olarak muhafaza edilmekte olan Hamam, Çin’de Türk mimari tarzında yapılmış yegane Türk hamamıdır.

Dilşâd Hatun, yıllardan beri romancılara ilham kaynağı olmaktadır. Hakkında pek çok makaleler, romanlar (Sui Cien Sin “Siang-Fei”, Pearl Buck “Imperial woman”) yazılmış, hatta Japonlar bu konu ile ilgili bir de filim çevirmişlerdir. O, yalnızca kendi soydaşlarının değil dünya kadınlarının gururudur.

Türk Dünyasının İlk Kadın Generali Kurmancan Datka

XIX yüz yılda yaşamış, hayatı boyunca Kırgız halkına önderlik etmiş ve Kırgız tarihine “Kadın General” olarak iz bırakan Kurmancan Datka son nefesine kadar milleti için mücadele vermiş bir halk kahramanıdır. Türk tarihinde “Datka” unvanıyla tanınmış ilk ve tek kadın önderidir.”

“Datka” general anlamına gelen saygın askeri veya sivil toplum önderlerine verilen bir unvandır. Kurmancan ülkesini başarıyla tam 30 yıl yönetmiş vatanını ve milletini tüm düşmanlarına karşı korumuş ender bir liderdir (Uluşan, Şayan, Kayhan, Shurubu. S.775). Diğer adıyla “Alay Kraliçesi” zekası, kişiliği, yöneticiliği, siyasi görüşleri, idareciliği, dürüstlüğü, doğruculuğu ve bir kadın olarak anneliği ile de sadece

Kırgızlara değil bütün Orta Asya ve dünya halklarına malum olmuş bir şahıstır. Kurmancan Datka’nın döneminde Kırgızlar bir taraftan Sin İmparatorluğu, Afgan, Bukara, Hokand diğer taraftan da Rus İmparatorluğunun baskıları altında zor şartlarda yaşıyorlardı. Böyle bir zor dönemde halkının tüm sorunluluklarını üstlenerek, doğru çözümlerle, en az

zararla halkını koruyup bölünmelerini engellemiştir. Kendi aralarında anlaşılamayan küçük boyların bu kadar güçlü dış düşmanlar varken ülke için büyük risk taşıdığını fark eden Kurmancan bilgi kişiliği ile bu sorunu da kısa sürede çözer.

Daha sonra büyük ve güçlü asker birliğini kurar. Bir erkeğin bile üstlenemediği sorumlulukları üstlenerek yeri gelince de meydan savaşında kendini kanıtlamıştır. Onun halkının üzerindeki bu kadar otoritesini fark eden komşu ve diğer halkların liderleri de hayranlıkla taktir ederek “Datka” unvanına laik olduğunu onaylamışlardır. Datka bu unvanı hayatının sonuna kadar hakkıyla en iyi şekilde taşımıştır.

Kurmancan Örnek Eş ve Annedir

Kurmancan Datka en önemlisi örnek eş ve çok iyi bir anneydi. İnsanları bu yönü ile kendine hayran bırakıyordu. Onun yetiştirdiği çocukları (7 oğlan, 2 kızı) kendisi gibi vatan sever, zeki, güçlü, kararlı, dürüst, fedakar bireylerdi. Kurmancan sadece kendi çocukları değil etrafındaki tüm çocuklarla da ilgilenirdi. Anneleri ile konuşup kendi tecrübelerini onlarla paylaşırdı. Datkanın bu yönünü taktir eden halkı onu yücelterek Umay Anne da derlerdi. Datkanın bu özelliğini fark eden Avrupalı seyahatçiler bu konuda geniş araştırmalar yapmışlardır. Bir çok kaynaklarda Kurmancan’ın çocukları ve torunları halkına örnek, en iyi insanlar olduğundan bahis ederler.

Bir asrı geride bırakan (96 yaş) ömrü boyunca Kurmancan’a hem ihtişamlı hem de hüznü bir hayat eşlik eder. İyi günlerinde şımarımadı, kötü gününde de çökmedi. Duygularına yenik düşmeden olayları doğru zamanda doğru çözümlerle. İlk olarak erken yaşta canından çok sevdiği hayat arkadaşından ayrılır. Datka işine eşinin halkına karşı tüm sorunluluklarını yerine getirmekle başlar. Ömrünün sonuna kadar da bu görevi yerine getirmekle uğraşır. Hemen onun ardından oğlu Carkınbay’ı (1866) Taşkent savaşında şehit verir. 1876 da oğlu Abdildabek’in önderliğindeki gazada oğulları ve torunları şehit düşerler. 1876 te küçük oğlu Kamçibek suçsuz olduğu halde gözünün önünde Ruslar tarafından asılır. Oğlu Arstanbek ve torunları İrkutya’ya sürülür. Bunların hepsi çok ağır ve üzüntülü olmasına rağmen hiçbir zaman boynun büküp çökmedi. Bir anne için çocuk acısı kadar acı

olamazdır. Yine de o bunların hepsini kalbine gömererek dimdik halkı için görevine devam eder.

Araştırmacı Yuvaçevin incelemelerine göre, Kurmancan Datka'nın yaşarken soyunun 183 kişiye ulaştığı, onların 85 i gözünün önünde vefat ettiği ve kendi elleri ile sonsuzluğa uğurladığı anlatılır. Böylesine ağır bir hayati başından geçiren Kurmancan 1907 senesinin Şubat ayında 96 yaşında hayata veda eder.

Ömrünün sonuna kadar tam 30 yıl Alay halkının başında kalan Kurmancan, Alay Kırgızlarının işgalinden en az zarar görmelerini, daha kolay ve onurlu bir yaşam sürmelerini sağlayan lider olarak, bugün bile Alay Kraliçesi ve General-Datka olarak tarihe adını yazdırdı.

XIX-XX Asırlara İz Bırakmış Türk Dünyası Kadınları

Kazakistan'ın tarihine baktığımızda tarihe iz bırakan Kazak hükümdarların eşleri de çok önemli yere sahiptirler. Bunlardan bazıları Abulhair hanın eşi Bopay Hanişa, Kazak bozkırlarının son hükümdarı Cangirin eşi Fatima Hanişa hem güzellikleri hem zekaları ile kendilerinden övgüyle söz ettirmeyi başaran Kazak kadınlarındandır.

Kahraman Kazak kızları babaları, kardeşleri ve eşleriyle Cunganlarla savaş zamanında omuz omuza düşmanlarıyla cesurca savaşmışlardır. Bunlardan bazıları Sultan Abayın kızı Aytolkun, Karasay bahadırın kızı Esenbike, Bulanbay bahadırın kızı Aybike, Kabanbay bahadırın eşi Gauhar. Bu kahraman Kazak kızları sadece savaşmakla kalmamış askerlere önderlik de yapmışlardır.

Nene Hatun Türk kurtuluş mücadelesi denildiğinde ilk akla gelen isimlerdendir. Erzurumlu Nene Hatun genç yaşında beşikteki çocuğunu bırakıp düşman üstüne korkusuzca yürüyen kahramandır. Şerife Bacıgerek at arabası gerekse sırtında cepheye yardım götüren kahramandır.

Kurtuluş Savaşı'nın kadın kahramanlarından olan Kara Fatma olarak bilinen Fatma Seher Erden, 1888 yılında Erzurum'da dünyaya gelir. Subay olan Ahmet

Bey ile evlendikten sonra Balkan Savaşı'na katılır ve askerlik hayatını eşiyle paylaşır. O, Birinci Dünya Savaşı'nda Kafkas Cephesi'nde ailesinden dokuz-on kadınla birlikte cepheye savaşır. Eşi Binbaşı Ahmet Bey, Sarıkamış'ta şehit olunca memleketi olan Erzurum'a geri dönder. 1919 yılında Mustafa Kemal Atatürk ile bizzat görüşebilmek için Sivas'a giden Kara Fatma, Milli Müfreze Komutanı olarak batı cephesine atanır ve burada göreve başlar (Uluşan, Şayan, Kayhan Shurubu, S.42)

İkinci Dünya Savaşında hem cepheye hem de savaşta öne çıkan Kazak kadınları; Huyaz Daspanova, Manşuk Mametova, Aliya Moldogulova kahraman kadın ünvanını kazanmışlardır. Sanatlarıyla Kazak halkını dünyaya tanıtan kadınlar; şarkıcı Roza Bağlanova, operacı Kulaş Bayseitova, "Kazak Bülbülü" lakaplı şarkıcı Bibigül Tolegenova, oyuncu Hadişa Bukeeva, dansçı Şarı Cuenkulova gibi isimler adlarını Kazak tarihine iz bırakan kadınlar olarak yazdırmışlardır. Hanum (1906-1991) sadece doğup büyüdüğü Özbekistan'ı değil tüm Doğu Batı'ya tanıtan kültür elçisidir. 500 den fazla şarkıyı 86 dilde; Paris'te, Londra'da, Madrid'de, Oslo'da, Deli'de ve birçok daha şehir ve ülkelerde söyleyerek Türkistan'ın sesi olmuştur (Uluşan, Şayan, Kayhan Shurubu. S.774). O, diğer haklara kendi halkının kültürünü sevdirmeyi ve öğretmeyi başaranlardandır.

Türk Dünyasının Son Dönemlerdeki Örnek Kadınları

Çağımızın her alanda gelişmesiyle günümüzde kadınlarımızın siyasi, ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda da varlıkları ve başarılı çalışmaları artmaktadır. Artık kendi alanlarında ün yapmış, başarılarla imza atmış kadınlarımıza kahraman olarak hitap etmesek de bu tür kadınlar halkının gönlünde taht kutmuş birer kahramanlardır. Son dönemlerde Türk Dünyasını dünyaya tanıtan, isimleriyle halklarını onurla temsil eden bazı kadınlarımıza yer verelim.

Tansu Çiller, Türk ekonomisti, akademisyen, siyasetçi ve 22. Türkiye Başbakanı. Başbakanlık görevini 1993-1996 yılları arasında sürdürmüş olan Çiller, Türkiye Cumhuriyeti tarihindeki ilk ve tek kadın

başbakandır. Prof. Dr. Tansu Çiller, 1946 yılı İstanbul doğumludur. Robert Kolej mezunu olan Tansu Çiller, Boğaziçi Üniversitesi Ekonomi Bölümü'nü bitirdi. Doktorasını Connecticut Üniversitesi'nde verdi. 1978 yılında doçent, 1983 yılında profesör oldu.

Başta Boğaziçi Üniversitesi olmak üzere çeşitli üniversitelerde çalışmalar yapan Çiller, 1990 yılı kasım ayında Doğru Yol Partisi çatısı altında politikaya atılmıştır. 1991 yılı seçimlerinde İstanbul'dan milletvekili seçildi. Sosyal Demokrat Halkçı Parti ile kurulan ve Süleyman Demirel'in başbakanlığındaki koalisyon hükümetinde ekonomiden sorumlu Devlet Bakanı olarak görev aldı. Demirel'in Cumhurbaşkanı seçilerek başbakanlık görevini bırakmasından sonra DYP genel başkanlığına aday oldu. 13 Haziran 1993 tarihli DYP olağanüstü genel kurulunda İsmet Sezgin ile Köksal Toptan'ı geride bırakarak Genel Başkan seçildi ve Türkiye'nin ilk bayan Başbakanı oldu. 5 Nisan kararlarıyla Türk ekonomisinde bir döneme imza attı. 1995 seçimlerinden sonra kurulan Refah-yol hükümetinde Başbakan Erbakan'ın Yardımcısı ve Dışişleri Bakanı olarak çalıştı.

Roza Otunbayeva (23 Ağustos 1950), Kırgızistan'ın 3. Cumhurbaşkanı. Roza Otunbayeva'nın cumhurbaşkanlığı başlar başlamaz uluslararası düzeyde pek çok siyasetçinin ilgisini çekmiştir ve tartışmaların odak noktası olmuştur. İdare süresinin 18 ay gibi kısa bir süre olması, ayrıca 'geçici' hükümetten gelerek 'geçiş' döneminin cumhurbaşkanı olması, Kırgızistan'da gerçekleşen 2005 Mart devrimi ve 2010 Nisan Devriminde önemli rol oynaması ve en göze çarpanı da bir kadın olmasıdır. Orta Asya'daki Türk kökenli halkların adet ve geleneklerine, aile düzenine baktığımız zaman ataerkil bir topluma sahip olduğumu görmekteyiz. Ancak siyasi tarihlerini incelediğimiz zaman bir kadın liderin varlığının pek olağanüstü bir durum olmadığına da şahit olabiliriz. Buna kanıt olarak Kırgızların yakın tarihinde Kırgızistan'ın güneyinde bulunan Alay bölgesi valisi ve bir kadın olan Kurmanjan Datka'yı görmekteyiz. Hatta bazı bilim adamları Türk menşeli halkların tarihte anaerkil bir toplum düzenine sahip olduğunu söylemektedirler. Hâlbuki son 200 yıl içerisinde ne yazık ki ilk kez Türkistan bölgesinin siyasi sahnesinde bir kadın li-

der görülmüştür. Roza Otunbayeva kendine tanılan süreç içinde başarılı bir liderlik örneği sergilemiştir.

Ganire Paşayeva, 24 Mart 1975'de Tovuz, Azerbaycan'da doğmuştur.

Lise mezuniyetinden sonra Azerbaycan Tıp Üniversitesi'nde eğitimine devam eden Paşayeva, buradaki eğitiminin yanında Bakü Devlet Üniversitesi Uluslararası Hukuk Bölümü'nden de mezun oldu. 1998 yılında ANS televizyonunda muhabir olarak çalışmaya başlayan Ganire Paşayeva, ilerleyen dönemlerde aynı kanalda farklı vazifelerde bulundu. 2005 yılına gelindiğinde halkla ilişkiler bölüm başkanı oldu. Siyasi hayatına da aynı yıl başlayan Paşayeva, ilk defa 6 Kasım 2005'de yapılan seçimler sonucu Tovuz bağımsız milletvekili olarak meclise girdi.

Millî Meclis'teki Uluslararası ve Parlamentolar Arası İlişkiler Daimi Komisyonu'nun üyesi olan Paşayeva, aynı zamanda Azerbaycan-Gürcistan Parlamentolar Arası Çalışma Grubu'nun başkanı ve Azerbaycan-Türkiye, Azerbaycan-Hindistan ve Azerbaycan-Japonya Parlamentolar Arası Çalışma Grupları'nın üyesidir. Paşayeva, Avrupa Konseyi Parlamenter Asamblesi'nde Azerbaycan Cumhuriyeti'ni temsil eden kurulun üyesidir.

İrina Vlah, Gagavuz siyasetçi, Gagavuzya'nın 8. başkanı. 22 Mart 2015 tarihinde Gagavuzya başkanı seçildi. Moldova Parlamentosu'nda iki dönem görev yaptı. Doğum tarihi: 26 Şubat 1974 olup 44 yaşındadır. İrina için yaşamının anlamı Gagauzya'dır. Kendini halkına adanmış bir siyasetçidir. "Bir dakika bile başka bir iş düşünmedim, Gagauz Halkına hizmet benim işim" diyerek de bu konudaki kararlılığını gözler önüne sermiştir. Bir çok sosyal etkinliğin düzenlenmesine ön ayak olan İrina, sporculara, sanatçılara ve gazilere destek verir, özürllülere ve öksüz çocuklara sahip çıkar, onların sorunlarıyla kendi çocukları gibi ilgilenir. Her yılbaşı karavanı ile tüm Gagauzya'yı dolaşır ve ihtiyaç sahibi ailelere değişik yardımlar yapar.

Milletvekilliği döneminde yapımını sağladığı ve ülkesi için son derece önem arz eden Komrat Devlet Üniversitesi onun bu hizmetlerinin adeta merkezi gibidir.

Halkıyla kurduğu bu gönül köprüsü onu genç yaşında zirveye taşımış ve İrina Vlah 2015, Mart seçimlerinde Gagauzya'nın ilk kadın başkanı olarak görevine başlamıştır.

Çalışkanlığı, bitmek tükenmek bilmeyen gücü ve en önemlisi de halkıyla kurduğu olağanüstü iletişimi ile siyaset sahnesinde hızlı yükselişe geçen İrina Vlah, Gagauzların ilk kadın başkanı olarak tarihteki yerini belirtmiştir.

KAYNAKLAR

- AKMATALİEV, A. El Adabiyatı. Kococaş. Şam Yayınları, Bşkek.
- DEMİREL, Ali. (2016). Tomris Hatun. Bilgeoğuz Yayınları. İstanbul.
- ILGAR, Hayrani. (2014). Süyün Bike. Hamle Yayınevi, İstanbul.
- İNAN, A. (1992). Manas Destanı. MEB yayınları, İstanbul.
- KAPLAN, M. (1985), Edebiyat Araştırmaları III. Ötüken Yayını, İstanbul.
- Kırgız Destanları 6 Manas Destanı, (Hızl. Sağınbay Orozbakoğlu, S. Musayev, A. Akmataliyev, Türkiye Türkçesine Aktaran: Prof. Dr. Fikret Türkmen, Dr. Şurubu Uraimova), Ankara 2007, 528 s., TDK yayınları: 895. Türk Dünyası Destanlarının Tespiti, Türkiye Türkçesine Aktarılması ve Yayımlanması Projesi Yayınları: 13
- SAÇKESEN, Ahmet, "Er Tabıldı Destanında Kadın Tipleri", Turkish Studies, Volume 2/3, 2007.
- SELÇUK, Hava, (2017), Türk Tarihinde kadın ve Savaş. Çizgi Yayınları. İstanbul.
- ULUSAN, Şayan, KAYHAN Shurubu "Türk Dünyasında Kadın Algısı". Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, Cilt I. Manisa.
- ULUSAN, Şayan, KAYHAN Shurubu "Türk Dünyasında Kadın Algısı". Manisa Celal Bayar Üniversitesi Yayınları, Cilt II. Manisa.
- YILMAZ, MEHMET, "Kırgız Kahramanlık Çağı", Turkish Studies, Volume 3/4, 2008, s. 998).

TÜRK TARİHİNİ ŞEKİLLENDİREN KADIN ELİ

Davetli Konuşmacı

Vildan YİRMİBEŞOĞLU

Avukat

Türklerin yüzyıllar boyunca ürettikleri yazılı ve sözlü anlatılarında sıkça karşımıza çıkan alp tipine Dede Korkut Kitabı'nda da rastlarız. Anlatılarda yer alan Banu Çiçek adlı karakter de Dede Korkut Kitabı'ndaki alp tipi kadının belirgin bir örneğidir. Erken modernleşme döneminde toplumuna öncülük eden bir fikir adamı olan İsmail Gaspıralı'nın 1800'lerin sonunda kaleme aldığı Arslan Kız adlı hikâyesindeki Gülcemal de alp tipi kadının izlerini taşıyan bir karakter olarak karşımıza çıkar. Milletin asırlarca ortak bir kültürün, belleğin ve değerlerin etrafında toplandığının göstergelerinden birisi de birbirinin izini takip eden ve benzer özellikleri tekrarlayan bu tiplerdir.

Türklerde alp tipinin ortaya çıkmasında ve benimsenmesinde bazı gelenekler etkili olmuştur: Kahramanlık yaparak isim alma, ant içme, kırmızı sunma, beçkem takma, sürgün avına katılma, atkuyruğu kesme ve bağlama, atalar kültü, yendiği düşman sayısı kadar balbal dikme... Tipleri meydana getiren şey, her şeyden önce, parçası oldukları toplumun yaşam koşullarıdır. Türklerin hayvan sürüleriyle beraber akıncılıkla geçindikleri göçebe toplum yapılarının insanın güçlü olmasını zarurî kılmasıyla alp tipinin ortaya çıkmış olması da olağandır. Yüzyıllar boyunca da Türk topluluklarının çeşitli anlatılarında bu alp tipinin izini sürmek mümkündür.

Göçebe bir toplum hayatının zorunlu kıldığı bu kuvvetli insan tipine olan ihtiyaç hem erkekler hem de kadınlar için geçerli olmuştur. Göçebe toplumunda erkeğin kadını, kadının erkeği kuvvet ve cesaret bakımından denemesi bunun için çok önemlidir. (Kaplan 2002: 43) Bu yüzden kadın da tıpkı erkek gibi at biner, ok atar, kılıç kuşanır ve düşmanla çarpışır. Alp kadın tipi bu yönüyle toplumsal cinsiyet rollerinin kurgulanışı açısından da dikkat çekicidir. Toplumsal cinsiyet rollerini, en yalın haliyle, toplumsal yapının kadına ve erkeğe, cinsiyetleri üzerinden yüklediği anlamlar aracılığıyla her iki cinsin de yerine getirmesi beklenen davranış kalıpları olarak tanımlayabiliriz. Bu roller yaşamın her alanında belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Biyolojik cinsiyeti doğa belirlerken, toplumsal cinsiyeti kültürel yapı belirler. (Koç 2016: 570)

Bu açıdan baktığımızda kadim Türk kültüründe ve anlatılarında yer alan alp kadın tipinde gözlemlendiğimiz özellikler, yerleşik hayata geçişten ve İslamiyet'in kabulünden sonra gelişen süreçte Türk toplumlarının kadına atfettiği cinsiyet rolleriyle pek de örtüşmemektedir. Zira İslam sonrası Türk toplumlarında kadınlar kamusal alan görünürlüğünden çok ev içine konumlandırılmış, aktif ve etken değil pasif ve edilgen bir tutum içerisinde tanımlanmaya başlamıştır.

Destanlarda karşılaştığımız savaşçı, güçlü, cesur ve karar verme gücüne sahip, dışa dönük, hareketli yapıdaki alp kadın tipine karşılık, artık var oluşu evlilik kurumu içerisine ve annelik rollerine indirgenen, kamusal alanın mümkün olan her köşesinden -politika, eğitim, sanat vb.- uzak tutulmaya çalışılan bir kadın profiliyle karşılaşmaktayız. Kadının eğitim hakkına ulaşabilmesinden politik temsili meselesine, zorla evlendirilmeden bedensel haklarının ihlaline, çalışma hayatında yer alamamasından kılık kıyafetinin şekline kadar pek çok konu hakkında, yüz yıldan fazladır Türk aydınları -ister Kazakistan topraklarında olsun ister Türkiye- eserler vermekte, kadınlara atfedilen bu rolleri tartışmaya açmakta ve sosyal tenkitlerde bulunmaktadır.

Coğrafi koşullar, konar-göçer hayat ve sonu gelmeyen savaşlar destanlarda kahraman "alp tipi"ni doğurmuştur. Hayatta kalma mücadelesinde halkına önderlik eden, onların birlik ve dirliğini korumaya çalışan alp tipi, Manas Destanı'nda da karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir yaşam da kahramanlık ve cengâverlik ruhunu beraberinde getirmiştir. Alp tipini hazırlayan şartlar erkeğin yanında kadını da eğitmiştir (Yayın, 2008, s.37). Fedakâr, iffetli, saygın ve erkeğin sadık dostu olan kadın, bu özelliklerinin yanında erkekle bizzat savaşan, dövüşen, yarışan, güreş tutan, avcı, akıncı bir kahramandır; "alp"tır.

Alp tipi kadınlardan birisi Manas Destanı'nda Manas'la beraber çarpışan, onunla aynı güçte olan "Kız Saykal" dır. Manas'ın bir diğer alp kadını ise Kanikey'dir. Esir düşen Manas'ı Kalmukların elinden kurtaran Kanikey olur. Köroğlu Destanı'nın kadın kahramanlarından Telli Hanım da alp tipi kadının örneklerindendir.

Telli Hanım güzel, özü yiğit ve pehlivan, gerektiğinde de kılıç kuşanıp savaşan akıllı bir kadın olarak tanımlanır. Kırgızların bir diğer destanı Er Tabıldı'nın kadınlarından Agaça gerektiğinde eşiyle beraber savaşır ve savaş zamanında çocuklarını da korur; Çaçıkey ise Er Tabıldı yokken onun yerine geçerek obasına sahip çıkar ve düşmanlarla da savaşır. Dede Korkut kitabındaki kadınlar da alp tipinin özelliklerini açıkça sergilerler. Trabzon tekfurunun kızı olan Selcen Hatun, kendisiyle evlenecek adamın çok güçlü ve kahraman bir adam olmasını ister zira kendisi de bir kahraman gibi yay çeken ve attığı ok yere düşmeyen bir kadındır. Örneğin hikâyede düşmanlar tarafından etrafları sarıldığında Selcen Hatun Kan Turalı'dan önce davranır. Dede Korkut Kitabı'nda alp tipinin özelliklerini taşıyan Selcen Hatun, Boyu Uzun Burla Hatun, Banu Çiçek gibi birden çok kadın kahraman mevcuttur.

Çeşitli Türk boylarının anlatılarından bu şekilde örneklediğimiz alp tipi belirli bir tarihsel dönemle sınırlı kalmaz. Manas, Oğuz Kağan gibi destanlarda ve Dede Korkut hikâyelerinde görülen bu alp tipi, Türk boylarının coğrafyaları ve dinleri değişse bile bir süreklilik içinde devamlılığını sağlamıştır.

Genel bir ifade ile, Türk destanlarında idealize edilen alp tipi, halkın asıl gücünü temsil eder (Yardımcı, M. 2007, Türk Destanlarında Tipler ve Motifler, s. 50).

Alp, millî ve kutsal vatanseverlik ülküsünden ölünceye dek vazgeçmez, savaşmaktan yılmaz, çekinmez ve kaçmaz. Karşısındaki düşman korkunç, kana susamış, kötü görünümlü ve çok kuvvetlidir. Ancak alp, kendini o kadar cesaretli ve güçlü görür ki onu hiçbir düşman alt edemez. Alp Kadınlar; cesur, güçlü ve korkusuzdur. Aynı zamanda iyi bir evlat, iyi bir eş ve iyi bir anne rolünü de üstlenmişlerdir. Öte yandan; geçmişten günümüze kadar ülke yönetiminde de etkin bir rol oynadıkları bilinmektedir.

İlk çağlardan beri Türk kadını erkeğinden hiçbir dönem ayrı düşünülmemiş, her zaman erkeğin yanında ve ona denk olmuştur. Türk tengricilik inancında kadının yeri yerin yedi kat yukarısı yani Tengri'nin yanındır. Han ile hatun yer ile gökün evlatlarıdır ve birbirlerinden ayıramazlar. Bu yüzden, kadın Türkler için kutsaldır.

Türk kadını Türk erkeğine denk ve tamamlayıcı unsurdur. kadın yeri gelmiş doğurmuş, yeri gelmiş ülke yönetmiş, yeri gelmiş pusatlarını kuşanarak cenk etmiştir.

Alp Kadın Tiplerine Baktığımızda;

1. Aktör Tipi ; Sosyal hayat içerisinde insanları yönlendiren çeşitli bireysel ya da toplumsal güçler bulunmaktadır. Bu güçlerin etkinliği genel olarak gücü taşıyanın kimliği ile özdeşleşir ve gündelik hayata yayılır. Etkinlik bir anlamda aktör olma, yönlendirme, biçimlendirme ve idealize etme güçlerini barındırır. Kendi dönemi içerisinde alp kadın tipinin aktör olma durumu çeşitli düzeylerde gerçekleşmektedir. Bu düzeyler savaşçı, mücadeleci, korkusuz ve vatansever özelliklerdir.

2. Cinsiyet Tipi ; Cinsiyet tipi, kadın bedeni üzerinden kadın kimliğinin inşa edilmesi anlamında kullanılabilir. İdeal eş olma, erkek çocuk annesi olma, eşi ile birlikte sıkıntılara göğüs germe gibi özellikler alp kadın tipinin cinsiyet odaklı belirgin özelliklerindendir. Bir anlamda toplumsal cinsiyeti de temsil eden alp kadın tipi erkeğe ait sosyal rolü çoğu durumda üstlenmiş görünmektedir. Kadın kimliklerinden çok eş ya da anne kimlikleri toplum gözünde onları daha saygın bir statüye yükseltmektedir.

3. Sembol Tipi; Sembol, anlama ait göstergeler toplamıdır. Alp kadınının temsil gücü, esasında, taşıdığı simge ile örtüşür. Bu anlamda alp kadın bilgeliğin, saygınlığı, erdem ve hünerin sembolü konumunda görünmektedir. Alp kadın evinin huzurunu sağlamak ve muhafaza etmek durumundadır. Alp kadın, uyanık bilge kişiliği ile hikmetli sözler söylemeli, akıllı planlar yaparak düşmanın hilelerini bozmalıdır. Yeri geldiğinde elinde kılıç, at üstünde savaşan alp kadın, yeri geldiğinde akıllı, anlayışlı, sabrı, öngörüsü ile erkeğe destek olmuş, karışık birçok meseleyi böylelikle çözmüştür. Kadın karakterler eşlerine nasihat akıl verirken, sabır tavsiye ederken sıklıkla karşımıza çıkmaktadırlar.

Kadına Verilen Değer

Tengri kelimesinin de cinsiyeti yoktur. Türk aileleri ataerkil değildi. Çünkü ana tarafından ‘dayı’, ‘tagay’, ‘kufduk’ ve ‘teyze’ gibi akrabalık adları Türk dillerinde bulunduğu halde, baba tarafından akraba adları Türk lehçelerinde daha sonraki bir döneme aittir. Bu bilgilerin dışında; devlet yönetiminde Kağan’ın kararı, Hatun bu karara katılmadıkça geçerli sayılmıyordu. Hunlar döneminden itibaren kadın-erkek ayrımı yapılmadığı ve kadın erkeğin tamamlayıcısı olarak kabul edildiğinden kadınsız hiçbir iş yapılmazdı. Hatta öyle ki kağanın emirnameleri sadece “Hakan buyuruyor ki” ifadesiyle başlamışsa geçerli kabul edilmezdi. Hatun, Hakan’ın solunda oturur; siyasi konuşmalarda, elçilerin kabullerinde hazır bulunur ve savaş meclislerine katılırdı. Yine tarih kaynaklarında Türklerin önem verdikleri haklara, “ana hakkı” dedikleri ve bunu da “Tanrı Hakkı” ile eşit tuttuklarını göstermektedir.

Kadınlar ev işlerinden başka meyve toplayıcılığı, avcılık, çiftçilik, sürü sahipliği, savaş, ulusal ziyafet ve toplantılara, şöenlere (Moğolca: Ziyafet) ve kurultaylara girmek gibi birçok etkinliklere katılıyorlardı. Bu etkinlikler, kadının hukukça yüksek, özgür ve serbest olmalarını sağlıyordu. Ziyafetlerde kayın ağacından yapılmış taslar içinde sunulan kırmızı (kısırak sütünün mayalanmasıyla yapılan az alkollü, ekşi bir içecek) ikramına, önce kadınlardan başlanılırdı.

Büyük Hun İmparatorluğu adına Çin ile barış antlaşmasını, Mete Han’ın Hatunu imzalamıştır. Hakan Alp İlteber’in annesi Uluğ Hatun, ülke içindeki anlaşmazlıkları çözümlüyor, yargı yetkisini de kullanarak, kanunlara muhalefet edenleri şiddetle cezalandırıyordu. Bu sebeple de Uygur oymaklarındaki güvenlik ve düzen yerindeydi.

Cinsiyet ayrımının hiçbir zaman yapılmadığı eski Türklerde kadın, hukuk bakımından erkekle eşitti. Kız ile erkek arasında ayrım yapılmazdı. Türklerde kız çocuğu, evin başı, evin yakışığı idi. Eve gelen gelin, evi aydınlatan bir ateş olarak görülürdü. Anne, babadan sonra aileyi temsil ederdi. Bunun için annenin yeri, diğer akrabalarından ileri olurdu. Babanın ölümü hâlinde, miras anneye düşer, çocukların vâsisi (yetimin malını yöneten) de o olurdu.

Eski Türklerde harem yoktu. Ziya Gökalp, bazı aile reislerinin fetihlerle zenginleştiklerini, tek kadınla yetinmez olduklarını, esirlerden ve tebaalardan (uyruklardan) güzel odalıklar edinmeye başladıklarını yazmaktadır. Ancak töre bu tür evliliği yasal kabul etmediği için, eski Türkler ikinci kadına kuma adını vermişler, hatun dememişlerdir Türk destan kahramanlarının tümünün tek eşi vardır.

Türk destan ve efsanelerinde kız evlada sahip olmak, diğer bazı kavimlerde olduğu gibi bir felaket ve onursuzluk değildir... Dede Korkut Oğuznameleri’nde, bir kız evlat babası olmak için, Oğuz Beyleri’nin duasına başvuran kimseler vardır: “Bay Bican Bey dahi yerinde durdu, dedi: ‘Beyler! Benim dahi hakkıma bir dua eyleyin. Allah-ü Teala bana da bir kız vere!’ dedi. Oğuz beyleri el kaldırdılar, dua eylediler. ‘Allah sana bir kız vere.’ dediler.”

Selçuklu Dönemine Bakıldığında; İlk Müslüman Türk devletleri hanedanlarına mensup kadınlar, özellikle siyasî ve idarî hayattaki ağırlıklarını muhafaza etmiş ve zaman zaman gereğini ifa etmişlerdir. Selçuklularda hatunlardan bazıları sarayda sultanın yanında değil geçici veya devamlı olarak başka bir şehirdeki sarayda kalırdı. Sultanla birlikte otursun veya oturmasın hatunun emrinde küçük çaplı idarî ve askerî teşkilat, özel bir hazine, özel bir vezir ve diğer görevliler bulunmaktadır. Hatunlar yeri geldiklerinde bulundukları yerden ayrılarak sultanın yardımına gidebilirlerdi. Örneğin; Tuğrul Bey, Hemedan Şehrinde üvey kardeşi İbrahim Yinal tarafından kuşatılınca Tuğrul Bey’in eşi Altuncan Hatun’un emrindeki Oğuzlarla Bağdat’tan kocasının yardımına gittiği bilinmektedir. Terken unvanı ile anılan bu hatunların kendilerine ait yurtlukları, divan teşkilatları, askerleri ve önemli gelirleri olan hazineleri vardı. İslâmî dönem Türk toplumlarında ve devletlerinde de kadın, sosyal hayatta da sahip olduğu haklarını korumuş ve devam ettirmiştir. Ailede anne nüfuz sahibidir ve görüşleri dikkate alınmaktadır.

Osmanlı’da ise; kuruluş dönemi sultanların eşleri de toplumla irtibatı kesik olarak saraylarda yaşamamışlardır. Eşleri gibi bunlarda sosyo-politik hayatın içerisinde yer alırlar. Sultan eşleri kaç-göç olayı olmaksızın yabancı erkeklerle görüşebilme özgürlüklerine sahiptirler.

Örneğin; Orhan Bey'in eşi Nilüfer Hatun, Kuzey Afrikalı gezgin İbn-i Battuta'ya ikram ve iltifatlarda bulunmuştur. Müslüman olan Nilüfer Hatun Bursa'da bir tekke, mescit ve Bursa'dan geçen bir çay üzerine bir köprü yaptırmıştır. Sultan I. Murad'ın kızı Melek Hatun veya Selçuk Hatun ilk dönem Osmanlı siyasetinde yer almaktadır. Sonraki dönemlere bakıldığında Kanuni dönemi ve sonrası Hürrem Sultan veya Mihrimah sultan ve Esma sultanlar gibi padişahların hanım ve kızlarının devlet içerisindeki etkileri tartışılmaz derecede güçlüdür. Hatta kadınların Osmanlı sarayında nüfuz mücadelelerine girdikleri tarihi bir gerçektir.

Dünden bugüne mevcut duruma baktığımızda onayladığımız uluslararası sözleşmeler ve Anayasamızda genel esaslar arasına kadına karşı pozitif ayrımcılık hükmünün konulmasına kadar gidecek çok önemli düzenlemelerin, mevzuatımızda yer almasının sebebi; aslında kadın-erkek eşitsizliğinin sosyal dokuda mevcut olmasıdır.

Bu bağlamda istatistiklere bakıldığında; Küresel Cinsiyet Eşitliği Raporuna göre, Türkiye'nin 2017 yılında 144 ülke arasında 131. Sıraya gerilediği, Türkiye'de yaşayan her 10 kadından 7'sinin çalışmadığı, Türkiye'nin son 50 yıllık dönemde sadece 2,7 yıl bir kadın lider tarafından yönetildiği ve Cumhuriyet tarihi boyunca hiçbir zaman kadın milletvekili sayısının oranının Meclis'in %20'sini geçmediği görülecektir.

Oysa CEDAW sözleşmesi yasalara geçirildiğinde zannedildi ki, sorun kısa sürede halledilecek, ama devam eden çalışmalarda görüldü ki kafa yapıları değişmedikçe toplumsal cinsiyet eşitliği anlayışı yerleşmedikçe değişim çok zor. Asıl sorunun uygulamadan kaynaklandığı, toplumdaki zihniyet ve kanun uygulayıcılarının zihniyetlerinin aslında değişmesi gerektiği ve bu problemin kaynağı olduğu çok açık.

Bir üniversite rektörünün, "Yabancı bir kadınla tokalaşmak ateş tutmaktan daha korkunç" olduğunu söylemesi, bir gazetenin Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair 6284 Sayılı Kanunu "yuva yıkıyor" olarak haberleşmesi, twitter da, "Biliyoruz ki tecavüze uğramış bir kız evlat bu toplumda aileye yüküdür, tecavüzcüsüyle evlendirilince bu yükten kurtulunur. Rıza dedikleri bu" şeklinde

görüş bildirilenlerin var olması, ilahiyatçıların kadınların pantolon giyip, kaşlarını aldırarak üniversiteye gitmesinin günah olduğunu ve bu kadınların cehenneme gideceğini iddia etmesi, bir müftünün sosyal medya hesabından yaptığı "mağazalarda ambalajı açılmış teşhir ürünleri hep yarı fiyatına satılır. Anlayana..." şeklindeki paylaşımı, bir kadının tesettürlü hem cinsleri için "kabağı soyulmuş domates" benzetmesi yapması toplumun bir kesiminin tepkisini çekmiş olsa da bu sözleri sarf edenler maalesef ciddi bir yaptırımla karşılaşmamıştır.

Bir vakıf grubu liderinin tesettür ve cinsellik konularında açıklamalar yaptığı videoda ; "Annen de olsa, diz kapağının üstü tahrik eder. İslam gerçeği konuşuyor." ifadelerini kullandığı, TRT 1 ekranlarında, iftar saatlerinde yayınlanan bir programda avukat bir kişinin, konunun hamileliğe gelmesi üzerine; "Hamileliği davul çalarak ilan etmek bizim terbiyemize aykırıdır. Böyle karınla sokakta gezilmez. Her şeyden önce estetik değildir.

7-8 aydan sonra anne adayı biraz hava almak için beynin otomobiline biner, biraz dolaşır. Sonra akşam üstü çıkarlar. Şimdi ise maşallah, kanatlısı kanatsız televizyonlarda uçuşuyor. Ayıptır ayıp. Bunun adı realizm değildir. Bunun adı terbiyesizliktir" yorumunda bulunduğu, bir belediye otobüsünde şort giyiyor diye bir kadını tekmeleyen kişinin polis ifadesinde; "Olurunda giyinmiş olsaydı biz de manen tahrik olup bu hareketi yapmazdık!" şeklinde savunmada bulunması, özellikle son yıllarda rektörden tutun da sıradan vatandaşa, ilahiyatçılardan kadın hemcinslere kadar kadının erkekle eşit statüye sahip olmadığı noktasındaki tartışmaların münferid olaylarda kalmadığı, ciddi tepkilere yol açan ve toplumun farklı katmanlarında yer alan insanlar tarafından kadının sistematik olarak aşağılandığı ve erkeklerle eşit haklara sahip olmadığı yönünde beyan ve eylemler hızla yaygınlaşmaktadır.

TÜİK'in resmi internet sitesi incelendiğinde; 18 Ocak 2017 tarih 21896 sayılı Aile Yapısı Araştırması verilerine göre; hanedeki 0-5 yaş aralığındaki çocukların gündüz bakımının hanelerin %86'sında bakım işini annelerin üstlendiği, %7,4 ile en fazla anneanne veya babaanne tarafından üstlenildiği görülmektedir. Bireylerin kadın ve erkek için uygun gördükleri ilk

evlenme yaşının ise kadınlar için en uygun ilk evlenme yaşı %46,9 ile 20-24 yaş arası iken erkekler için %53,9 ile 25-29 yaş arası olarak belirtildiği görülmektedir. Buradan çıkan sonuca göre kadınların daha erken yaşlarda evlenmeleri ve çocuk bakımını üstlenmeleri gibi toplumda yaygın bir kanı olduğu anlaşılmaktadır. Bir başka TÜİK verisi 15 Aralık 2014 tarihli 16014 sayılı Hane halkı İşgücü İstatistiklerine bakıldığında ise, işgücü nüfusu 2014 yılı Eylül döneminde 29 milyon 233 bin kişi, işgücüne katılma oranı ise %51,1 olarak gerçekleştiği, işgücüne katılma oranı erkeklerde %71,7 kadınlarda ise %31,1 olduğu görülmektedir. Buradan anlaşıldığı üzere; Türk toplumunda Anayasal güvence olarak kamusal alanda, İş Kanunu çerçevesinde de özel sektörde, kadın ve erkeğin eşit konuma sahip olması gerekirken çalışma hayatında kadınların erkeklerle oranla çok daha geri planda olduğu görülmektedir.

TÜİK verilerinden başkaca Dünya Ekonomik Forumu tarafından hazırlanan Cinsiyet Eşitliği Raporu'nda Türkiye son 10 yılda 20 basamak gerilemiştir. Türkiye, kadın erkek eşitliğinde 142 ülke arasında Tunus (123) ve Bahreyn'in (124) ardından 125. sırada yer almıştır.

Sonuç olarak;

Ülkemizde Kadınlar yavaş yavaş sosyal ve iş hayatından çıkarılmaya, evlerine hapsedilerek çocuk bakmak ve ev işlerini görme alanına itilmektedir. Cumhuriyetin ilanıyla beraber kadın haklarıyla sağlanan büyük ilerleme, kadının eğitim, sosyal, iş hayatında her geçen gün daha fazla alan kazandığı süreç, özellikle son yıllarda, durma noktasına gelmiştir. Uluslararası sözleşmeler ve yasaların göz ardı edilmesi kadın haklarındaki geriye dönüşü hızlandırmıştır.

Aslında bu tablo bizi yansıtmamaktadır. Daha önce bahsettiğimiz gibi eski Türk toplumunda kadının ata binmesi, cirit oynaması, Hakanın yanında Hatun olmadan elçi kabul etmemesi gibi uygulamalara daha o dönemlerde rastlanılırken, hatta M.Ö. 6. Yüzyılda Tomris Hatun gibi Dünya tarihinin ilk kadın hükümdarını bu millet çıkarmışken günümüzde bu derece vahim bir duruma gelişimiz kadını eşit insan yerine koymayan bir zihniyetin, kendi özümüzden uzaklaşmamızın sonucudur. Bu bağlamda geleceğimize de ışık tutan Türk tarihine eli değen, topluma emek veren aşağıda yer verilen altı örnek kadın sadece kadınların değil ulusumuzun da gururudur.

1.TOMRİS HAN

MÖ. 500-600 yılları arasında bir zamanlarda yaşamış, Alp Er Tunga soyundan gelen eşi Saka hanının ölümü üzerine Sakaları yönetmiştir. Öylesine büyük işler yapmış, öylesine yiğitlikler göstermiştir ki yaşamış en eski tarihçiler, başta Herodot olmak üzere, yazılmış en eski tarihi kaynaklar ondan söz etmek zorunda kalmış, Tomris Han'ın Persleri dize getirişini anlatmışlardır. Saka Türklerinin Kadın Hakanı; Yiğit Kadın...; Alp Kadın...; Bilge Kadın...; Kurt Kadın...; Han Kadın...; Çağlar ötesinden ses veren kutlu bir destan kahramanı...; Var olmuş tarihi gerçek... Türk kadının erkeği kadar yiğit, bilge ve er olduğunun kanıtlarındandır Tomris Han... Acemlerin tümüne karşı, İran İmparatorluğuna karşı, muhteşem bir zafer kazanmış ve aynı zamanda dünyanın ilk kadın hükümdarı olduğu kabul edilmiş üstün bir Türk Kadını'dır.

2.HALİDE EDİP ADIVAR (1884-1964)

1884'te (bazı kaynaklara göre 1882) İstanbul'da doğdu. Saygın bir Osmanlı ailesinin kızı olarak İstanbul Beşiktaş'ta İhlamur yakınlarında, daha sonra kendisinin 'Mor Salkımlı Ev' olarak isimlendireceği bir evde dünyaya gelir. Boğaziçi'nin yeşillikleri arasında büyüyen Halide Edip'in babası 2. Abdülhamid'in kaptiplerinden, vatansever bir Osmanlı olan Edip Bey, annesi ise çok genç yaşta veremden kaybettiği Fatma Berifem Hanım'dır. Bir süre özel öğrenim gördükten sonra; dönemde üst sınıf Müslüman kadınlara eğitim için özel hocalar seçilirken Edip Bey pek alışılmadık olan bir yol seçerek kızı Halide'yi İngilizce eğitim veren Üsküdar Amerikan Kız Kolejine (bazı kaynaklarda Robert Koleji) yazdırır. Yedi yaşında iken yaşı büyütülerek girdiği Kolejden kısa bir süre sonra padişahın "Hristiyan okullarında Müslüman öğrencilerin okuyamayacağı" emri ile alınır ve evde özel ders görmeye başlar. İngilizce öğrenirken çevirdiği Amerikalı çocuk kitapları yazarı Jacob Abbott'un "Ana" adlı eseri 1897'de basılır. Bu çeviri nedeniyle II. Abdülhamit tarafından 1899'da Şefkat Nişanı ile ödüllendirilir Halide. Edebiyattan bilime kadar bütün konuları kapsayan bir eğitimin verildiği Koleje geri dönen Halide, şehrin İngilizce konuşan tüccar ve diplomat kızları dahil seçkin gayrimüslim kızlarının eğitim gördüğü bu okulda İngilizce ve Fransızcasını iyice geliştirerek 1901 yılında okulun ilk Müslüman mezunu olur.

Halide koleji bitirir bitirmez matematik hocası Salih Zeki'yle evlendirilir. 2. Meşrutiyetin ilanına kadar bir ev hanımı olarak dünyaya getirdiği iki oğlunu büyütmeyle meşgul olan Halide, Fransız yazar Emile Zola'nın yapıtlarına büyük ilgi duymaya başlar, İngilizceden çeviriler yapar. Daha sonra Shakespeare'in Hamlet adlı eserinin tercüme eder. 1908'deki Meşrutiyetin ilanından büyük coşku duyarak Tevfik Fikret'in kurduğu Tanin gazetesine yazmak üzere başvuruda bulunur. Bu gazetede kadın hakları üzerine yazılar yazar. O dönemde bir kadın olarak yazı ve yayın dünyasına adım atması toplumda büyük fark yaratan Halide Edip, Jön Türk devrimi sayesinde artık "yazar oldum" diyebilir. Ünü etrafta yayılmaya başlar, hatta yazıları yüzünden devamlı tehdit mektupları alır. 1909 yılında İttihat ve Terakki hükümetine karşı yapılan 31 Mart ayaklanmasından kaçarak kısa bir süreliğine Mısır'a ve oradan da Britanya'ya gider. Daha yirmili yaşlarında olmasına karşın çağının epeyce geleneksel ilericilerinden biri olur.

Siyasete değil insanın kendini geliştirmesine ve bireysellikten daha çok vatanseverliğe değer verir. İmparatorlukta ilk kadın derneklerinin kuruluşunda yer alır. Daha sonra Türk Ocaklarının temel direklerinden biri olur. Ama daha çok İngilizce ve Fransızca verdiği öğretici konferanslarla kadınların zihnini aydınlatmaya çalışır. Siyasi içerikli yazıların yanı sıra edebi yazılar da yayımlamaya başlar. Bu arada Kız Öğretmen okullarında öğretmenlik ile vakıf okullarında müfettişlik görevlerinde bulunur. 1910 yılında eşinin tekrar evlenmek istemesi üzerine ondan ayrılarak kendini yazılarına verir ve kariyerinin doruğuna çıkar. Bir yandan makaleler yazarken bir yandan da yazdığı romanlarla Müslüman-Osmanlı kadınlarının gerçek dünyasına bir pencere açar. Aynı yıl Seviyye Talip romanını yayımlar. Bu roman, bir kadının kocasını terk ederek sevdiği erkekle yaşayışını anlatan feminist bir eser olarak değerlendirilir. Kitap basıldığı dönemde birçok eleştiriye maruz kalır.

1914'te başlayan 1. Dünya Savaşı'nda Suriye'de kız okulları müfettişi olarak çalıştı. 1918'deki Müttefiklerin İzmir'i ve ardından İstanbul'u işgali Osmanlı İmparatorluğunun büyük bir gümbürtüyle yıkıldığının birer kanıtıdır ve Halide Edip bu günlerde ülkenin kurtulması için yazılarıyla halkı bilinçlendirmeye çalışır. Bu arada İttihatçı bir doktor ve yazar olan Abdülhak Adnan beyle ikinci evliliğini yapar ve karı-koca birlikte Müttefik işgaline muhalefet

edenlerin başında yer alır. 1919'da "Artık birey olarak mevcut değildim, o muhteşem milli çılgınlığın bir parçası olarak çalışıyor, yazıyor ve yaşıyorum" diyen Halide Edip o yaz İzmir'in Yunanlılarca işgalini protesto etmek üzere yapılan birçok mitingde halka seslenir. Özellikle Sultanahmet Meydanında toplanan binlerce kişiye "Yüreğimizdeki kutsal heyecan milletlerin haklarını ilan edinceye kadar sürecektir" diye haykırır. Sultanahmet Mitingi, sadece Türk milliyetçiliği için değil Türk kadınları için de bir dönüm noktası olur.

İngilizlerin 16 Mart 1920'de İstanbul'u işgalinde haklarında idam emri çıkartılan ve padişah tarafından da idamları onaylanan ilk kişiler arasında Mustafa Kemal'le birlikte Halide Edip ve eşi Dr. Adnan da vardır. Ancak bu idam kararı çıkmadan önce Halide Edip eşi ile birlikte İstanbul'dan ayrılıp Ankara'daki milli mücadeleye katılır.

Bir yazar ve gazeteci olarak Halide yeni yeni filizlenen milliyetçi basınının en önemli siması olur. İstanbul'dan Ankara'ya birlikte geldiği gazeteci Yunus Nadi'yle Anadolu Haber Ajansını kurar. Bu ajans kısa zamanda milli kuvvetlerin sözcüsü ve Türk hükümetinin resmi basın organı olur.

Ajansın muhabiri, yazarı, yöneticisi, ayak işlerine bakanı olarak çalışır Haber derleyip milli mücadeleye ilişkin bilgileri telgrafı olan yerlere telgrafla iletip, olmayan yerlerde cami avlusuna afiş olarak yapıştırılmalarını sağlamak; Avrupa basınını takip edip batılı gazetecilerle iletişim kurmak; Mustafa Kemal'in yabancı gazetecilerle görüşmesini sağlamak, bu görüşmelerde tercümanlık yapmak; Yunus Nadi Bey'in çıkardığı Hakimiyet-i Milliye gazetesine yardımcı olmak ve Mustafa Kemal'in diğer yazı işleri ile ilgilenmek Halide Edip'in yürüttüğü işler arasındadır. Yunanlılarla savaş başladığında Halide orduya katılır, Mustafa Kemal'in yanında yer alır, Sakarya Meydan Savaşına tanıklık eder. Vurun Kahpeye adlı romanının konusu bu dönemde oluşur. Halide Edip Türk'ün Ateşle İmtihanı adlı anı kitabı, Ateşten Gömlek, Kalp Ağrısı, Zeyno'nun Oğlu adlı romanlarında Kurtuluş Savaşının değişik yönlerini gerçekçi biçimde dile getirebilmesini savaşta deneyimlerine borçlu olduğunu söyler.

Savaş boyunca cephe karargahında görev yapan Halide Edip, Dumlupınar Meydan Muharebesinden

sonra 9 Eylül'de Mustafa Kemal'in önderliğindeki ordu ile İzmir'e gider. İzmir'e yürüyüş sırasında rütbesi başçavuşluğa yükseltilir.

Savaşta yararlılıklarından ötürü İstiklal Madalyası ile ödüllendirilir.

Halide Edip, Cumhuriyetin ilanından sonra Akşam, Vakıf ve İdam gazetelerinde yazmaya devam eder. Bu arada Cumhuriyet Halk Fırkası ve Mustafa Kemal Atatürk ile siyasi fikir ayrılıkları yaşar. Eşi Adnan Adıvar'ın Terakkiperver Cumhuriyet Fırkasının kuruluşunda yer alması sonucu iktidar çevresinden uzaklaşırlar. Bu partinin kapatılıp Takrir-i Sükun Kanununun kabul edilmesiyle tek parti dönemi başlayınca kocası Adnan Adıvar ile birlikte Türkiye'den ayrılmak zorunda kalarak İngiltere'ye giderler. 1939 yılına kadar on dört yıl boyunca yurtdışında yaşarlar. Halide Edip 14 yılın bir kısmını İngiltere'de, bir kısmını Paris'te, Sorbonne'da geçirir. Pek değinilmez ama bir müddet de Hindistan'da kalır. Aligar İslam Koleji'ndeki hocalığı sırasında bugünün ünlü Camia-yı Milliye Üniversitesi'ni kurmak için hayli uğraş verenler arasındadır. 1935'ten itibaren Hindistan'da Britanya aleyhtarlığı artar ve bağımsızlık hedefi güçlenir ama yol belli değildir. Nehru ve Gandhi, Mevlana Azad gibi Hint hareketinin liderlerini tanıyan Halide Edip'in Müslüman Hindistan fikrini ortaya koyup destekleyenlerden olduğu açıktır. "Inside India" adlı eseri Hindistan'ın o dönemdeki sosyal yapısını, muhtelif dinlerin, dillerin iletişimini ve bu geniş kıtanın problemlerini ustaca tahlil eden tanınmış bir eserdir.

Yurda döndükten sonra 1940 yılında İstanbul Üniversitesi'nde İngiliz Filolojisi kürsüsünü kurmakla görevlendirilen Halide Edip ilk kadın öğretim üyesidir. On yıl bu bölümde kürsü başkanlığını yürütür. Shakespeare hakkında verdiği açılış dersi büyük yankı uyandırır.

1950 yılında Demokrat Parti listesinden İzmir milletvekili olarak TBMM'ye girer ve bağımsız milletvekili olarak görev alır. 5 Ocak 1954 günü Cumhuriyet Gazetesi'nde Siyasi Vedanâme başlıklı bir yazı yayımlayıp bu görevinden ayrılarak tekrar üniversiteye döner. 1955'te eşi Adnan Bey'in kaybı ile sarsılan Halide Edip Adıvar, 9 Ocak 1964 yılında İstanbul'da 80 yaşındayken yaşamını yitirir.

3.KADIN HAKLARINA ADANMIŞ BİR ÖMÜR: NEZİHE MUHİDDİN

Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk partisi Cumhuriyet Halk Fırkası (CHF) değil kuruluşuna izin verilmeden Kadınlar Halk Fırkası (KHF) idi. Kadınların seçme ve seçilme hakkını elde ettiği gün 'artık görevini tamamladığı için' kendini feshetmesi istenen Türk Kadınlar Birliği'nin kurucusu olan Nezihe Muhiddin'in sürekli engellenen mücadelesi, bu hakkın kadınlara tepeden verilmediğinin ispatıdır.

Nezihe Muhiddin 1889 yılında İstanbul, Kandilli'de doğar. İlk serasker Ağa Hüseyin Paşa'nın torunu, Ali Şevket Paşa'nın kızı Zehra Hanım ile savcı Muhiddin Bey'in kızıdır. Eğitim hayatı Kandilli mahalle mektebinde başlamış, sonrasında kardeşiyle birlikte evde devam etmiştir. Farsça, Arapça, Fransızca ve Almanca ile bu dillerin edebiyatını özel öğretmenlerden öğrenen Nezihe Muhiddin'in bu donanımını yaşamında şekillendirecek olanlar ise annesi ile ilk öğretmeni olarak andığı dayısının kızı Nakiye Hanım'dır. Kadın sorunları üzerine düşünen, aynı zamanda ilk kadın gazetesi Hanımlara Mahsus Gazete'nin Zekiye takma adıyla aktif yazarlarından olan Nakiye Hanım ile annesinin edebiyat ve toplumsal sorunlar üzerine yaptıkları tartışmalar, Nakiye Hanım'ın evde düzenlediği toplantılar, ilerideki düşüncelerinin ilk tohumlarını atacaktır. Henüz sekiz yaşındayken, annesiyle birlikte kadınların kurdukları hayır derneklerinin çalışmalarında bulunur; Nakiye Hanım vesilesiyle Fatma Aliye ile tanışma fırsatı yakalar. Fatma Aliye Hanım ile ilişkileri uzun yıllar sürecektir.

11 yaşında yazıldığı Öğretmen Okulu'nun eğitimini yeterli bulmayarak ev eğitimine devam eder. Yüksek öğrenim görmediği halde kendi kendini yetiştirecek, yirmi yaşında Maarif Nezareti'nin fen sınavını kazanarak fen bilgisi derslerini vermek üzere kız idadisine atanacaktır. Aynı zamanda İttihat ve Terakki Kız Sanaayi Mektebi'ne müdür olur. Çalışma hayatı oldukça üretken geçer. Maarif Bakanlığı'na eğitim hakkında raporlar yazar; birçok okulda müdürlük, ilkokul ve yabancı okullar için müfettişlik yapar. Basında 'edibe-i şehire' (ünlü kadın yazar) olarak anılan Nezihe Muhiddin'in, 1911 ile 1944 yılları arasında ulaşılabilen 17 romanı, 300 kadar öyküsü yayınlanmıştır.

Nezihe Muhiddin'e göre memleketin yükselmesi için en önemli koşul kadınların yükselmesiydi. Yalnız

kadının yükselmesi demek onun erkeğe benzemesi değil aradaki farkların iyileşmesi demektir. Nezihe Muhiddin mutlak eşitlik değil farklılıktan yana tavır almıştı. “Tabiat olarak kadın ve erkek farklıdır ve kadın öncelikle annedir” diyen Muhiddin, yurttaşlık haklarında eşitlik istemekteydi. “Erkek kadının birbirine benzemesi değil benzememesi toplumsal dengeyi sağlamlaştıracaktır” derken, kendinden yarım yüzyıl sonra Elisabeth Badinter’in kavramsallaştırdığı tamamlayıcılık tezini savundu. Kadınların yapıcı doğalarının toplumun lehine olduğunu savunurken, eşitlik değil eşdeğer kavramına vurgu yaptı.

Günümüzde halen çözilemeyen eşit işe eşit ücret sorunu için çaba gösterdi ve bunu hedefleri arasına koydu. Cumhuriyet rejiminin şekilci yenilikçiliğine karşı gerçek bir yenilenmeden bahsetti.

Nezihe Muhiddin, elini attığı her işte olduğu gibi toplum yararına yaptığı çalışmalarda da oldukça verimli ve etkin çalışmıştır. Yetimlere ve muhtaç kadınlara yardım amacıyla kurulan Osmanlı-Türk Hanımları Esirgeme Derneği’nin ve Donanma Cemiyeti’nin kurucusudur; Müdafaa-i Milliye Osmanlı Hanımlar Heyeti’nde etkin olarak çalışır. Kadınların durumunun yalnızca toplumsal alanda desteklenerek iyileşeceğine inanmadığı için siyasi alana da el atma ihtiyacı duyacaktır. Kadınların seçme ve seçilme hakkı gibi siyasal hakları konusunda mücadele etmek üzere 16 Haziran 1923 yılında Cumhuriyet Halk Fırkası’ndan önce, Cumhuriyet rejiminin ilk fırkası olan Kadınlar Halk Fırkası’nı (KHF) kurar ve 27 maddelik parti nizamnamesi ve programı yayımlanır.

KHF’nin amacı, kadınların siyasi ve sosyal haklarını kazanmak, Meclis’te bu hakları savunmak ve kadınlığın statüsünü yükseltmektir. KHF, İçişleri Bakanlığı’nın iznini beklerken birçok faaliyette bulunmuştur (Maarif Kongresi, Beynelmilel Kadın İttihadi’na temsilci gönderme, Hukuk-i Aile Kararnamesi üzerine bir kadın konferansı düzenlemek ve Medeni Kanun için etkin bir kamuoyu oluşturmak gibi).

İçişleri Bakanlığı tam sekiz ay süren sessizlik döneminden sonra, ‘kadınların seçme ve seçilme hakkı olmadığı’ için KHF’nin kuruluşuna izin vermediğini tebliğ etti. Tanin gazetesinde ise ‘bazı düşünceleri nedeniyle uygun bulunmadığı’ yazılıydı. Bu ‘bazı düşünceler’in ne olduğu hiçbir zaman açıklanmadı ama nizamnamenin siyasi hakları ima eden ikinci

maddesi, kadınların belediye seçimlerinde aday olmasını öneren üçüncü maddesi ve ‘kadınların savaş halinde askerlik görevi yapmasını’ öneren sekizinci maddesinin çok ‘taşkın’ bulunduğu kulaktan kulağa fısıldanıyordu.

Nezihe Muhiddin ve arkadaşları yılmadılar, ‘taşkın’ maddeleri değiştirerek 7 Şubat 1924’te Türk Kadınlar Birliği (TKB) adlı örgütü kurdular. Nizamnamenin üçüncü maddesinde ‘Birliğin siyasetle alakası yoktur’ denmesine bakılırsa, bir önceki tecrübeden fazlasıyla ders alınmıştı. Nitekim dernek kimsesiz çocuklara, fakir kadınlara yardım etmek, onlara aş ve iş sağlamak, yerli malını özendirmek gibi ‘hayırseverlik’ işleriyle uğraştı.

Nezihe Muhiddin asla pes etmedi, Temmuz ayında Kadın Yolu dergisini çıkarmaya başladı. İlk yazısı kadınlara siyasi haklar tanınması üzerine olan derginin Enver Behnan (Şapolyo), Yaşar Nabi (Nayır) ve Fahrettin Kerim (Gökay) gibi kadın hakları savunucusu genç erkek yazarları da vardı. Ancak isyan bahanesi ile çıkarılan Takrir-i Sükûn Kanunu etkisini gösterdi ve TKB ciddi bir ‘öz sansür’ uygulamaya başladı. Ama Nezihe Muhiddin yine durmadı, 1927’de Denizli, Aydın, Afyon ve Diyarbakır’da şubeler açıldı ve CHF listelerinden genel seçimlere katılmak için kampanya başlatıldı. Elbette bu teklif de kabul edilmedi. TKB’nin siyasi haklar mücadelesi, Nezihe Muhiddin hakkında, birliğin 500 lirasını kişisel amaçlarla harcadığı gerekçesiyle soruşturma açılması ve birlik yöneticiliğinden istifa ettirilmesiyle sona erdirildi.

1927 ile 1929 yılları arasında Nezihe Hanım hakkında birçok dava açılır. Davaların hiçbirini kazanamaz; 1929 yılına kadar süren davalardan ancak affa kurtulabilir. 1930’da Suat Derviş ile birlikte parti programında kadınlara oy hakkı tanıyan Serbest Cumhuriyet Fırkası’na katılır; o yıl kadınlar ilk defa belediye seçimlerinde seçme ve seçilme hakkına sahip olurlar. Her iki yazar da bu vesileyle adaylıklarını koyar; ancak ne parti ne de adaylar başarılı olabileceklerdir. Muhiddin’in son siyasi hareketidir bu. Sonrasında köşesine çekilerek kendini roman yazmaya ve öğretmenliğe verir. 1931 yılında, Osmanlı kadın hareketini Cumhuriyet dönemine kadar anlatan, Türkiyeli kadın hareketi için günümüzde önemli bir kaynak olan Türk Kadını adlı yapıtını yayınlar. Romanlarının çoğunu bu dönemde yazar. 1958 yılında yaşamını yitirir.

4.SABİHA GÖKÇEN

Dünya'nın ilk kadın savaş pilotu olan Sabiha Gökçen, 22 Mart 1913 tarihinde Bursa'da doğdu. Genç yaşta ailesini kaybetti. Bunun üzerine Mustafa Kemal Atatürk'e giderek okumak istediğini ifade etti. Bu olayın ardından Atatürk, Sabiha'yı evlatlık edindi ve çeşitli okullarda öğrenim görmesini sağladı.

Havacılık kariyeri

Sabiha Gökçen, 1935'te Türkkuşu'nun açılış töreninde yapılan planör gösterilerinden etkilenerek havacılık sektörüne ilgi duydu. Mustafa Kemal Atatürk'ün de desteğini alarak Türk Kuşu Sivil Havacılık Okulu'na girdi. Bu dönemde yedi erkek öğrenciyle birlikte Kırım'a gönderilerek altı aylık yüksek planörçülük eğitimini Koktebel Yüksek Planör Okulu'nda tamamladı. Bunun yanında Eskişehir Havacılık Okulu'nda da Savmi Uçan ve Muhittin Bey'den özel uçuş dersleri aldı. 25 Şubat 1936 tarihinde de ilk defa motorlu uçak ile uçmaya başladı.

Gökçen'in, uçuş eğitimde gösterdiği başarılarından dolayı, Atatürk kendisine şunları söyledi:

“ Beni çok mutlu ettin... Şimdi artık senin için planladığım şeyi açıklayabilirim... Belki de dünyada ilk askerî kadın pilot olacaksın... Bir Türk kızının dünyadaki ilk askerî kadın pilot olması ne iftihar edici bir olaydır, tahmin edersin değil mi? Şimdi derhal harekete geçerek seni Eskişehir'deki Tayyare Mektebi'ne göndereceğim. Orada özel bir eğitim göreceksin ”. Bunun üzerine dünyanın ilk kadın savaş uçağı pilotu ünvanını alır.

Dersim Harekatı

Sabiha Gökçen 1937 yılında Tunceli'de çıkan isyanı bastırmak için başlatılan Dersim Harekatı'nın hava saldırısı safhasında yer alan ilk kadın savaş pilotu oldu. Bu operasyonun sonucunda çok sayıda insan öldürülmüştür. Gökçen bu konu ile ilgili 1956 yılında Halit Kıvanç'a verdiği bir röportajda: “Canlı ne görürseniz ateş edin! emrini almıştık. Asilerin gıdası olan keçileri dahi ateşe tutuyorduk” demiştir.

Hatay meselesi

1937'de Fransa'nın, Hatay'ı Suriye'ye devretmeye hazırladığı yolundaki haberler, Ankara'da sert tepkiyle karşılandı. Mustafa Kemal Atatürk'ün emriyle

üniformasını giyen Sabiha Gökçen, Fransız elçisinin önünde havaya üç el ateş etti ve “Hatay'ın vatana kurtulması için gerekirse silahlanırsın” dedi. Bu olayın ardından da tutuklanarak 1 gün hapis yattı. Gökçen'in bu teşebbüsü sayesinde Atatürk'ün planı tutmuş, düşmana göz dağı verilmiştir.

Balkan Seyahati

Sabiha Gökçen, 1938 yılında uçağıyla beş gün süren bir Balkan turu gerçekleştirdi. Bu seyahati sırasında Atina, Sofya ve Belgrad gibi şehirleri gezdi. 22 Haziran 1938 tarihinde de İstanbul'a döndü.

Atatürk'ün ölümünden sonraki hayatı; Sabiha Gökçen, manevi babası Atatürk'ü kaybetmesi üzerine ordudan ayrılarak Türkkuşu Uçuş Okulu'nda başöğretmen olarak çalışmaya başladı. 1955 yılına kadar da bu vazifesini sürdürdü. 1940 senesinde de aynı okulda öğretmenlik yapan Üsteğmen Kemal Esiner ile evlendi. Ancak eşi 3 yıl sonra hayatını kaybetti. Gökçen, 22 Mart 2001 tarihinde Gülhane Askerî Tıp Akademisi'nde hayatını kaybetti.

Ödülleri

Türk Hava Kurumu'nun bir numaralı Övünç Madalyası ve beratı

- Yugoslav Ordusunun en büyük nişanı olan Beyaz Kartal Nişanı ve ordu brövesi
- Romanya Ordusu Havacılık Brövesi
- Trakya ve Ege Manevraları'ndan dolayı verilen hatıra madalyalar,
- Türk kadınının seçme ve seçilme hakkı kazanmasının 50. yılında TBMM'deki törende verilen mesleklerinde öncü kadınlar plaketi,
- Selçuk Üniversitesi'nin fahri doktorluk payesi,
- Türk Hava Kurumu tarafından 1989 yılında verilen altın madalya,
- 1991'de Uluslararası Havacılık Federasyonu'nun havacılığın bütün dallarında üstün başarı gösteren havacılara verdiği FAI altın madalyası
- 1996'da ABD'nin Maxwell Hava Üssü'ndeki törende “dünya tarihine adını yazdıran 20 havacıdan biri” ünvanı
- Ordu, çeşitli dernek ve kuruluşların verdiği 28 adet plaket.

5.FATMA REFET ANGIN

18 Mart 1915 Çanakkale doğumlu olan Fatma Refet Angın, Türkiye Cumhuriyeti tarihinin ilk kadın öğretmeniydi.

Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan sonra Gelibolu'da açılan iki okuldan biri olan Cumhuriyet Okulu sınavını kazanarak okula üçüncü sınıftan başladı. Gelibolu'da Emmiyet Amiri Hafız Şerif Bey'le Halime Hanım'ın üç çocuğundan en büyüğü olarak 1915'de dünyaya geldi. Babası bir Kuvay-i Milliye üyesidir. Mustafa Kemal'in arkasından Anadolu'ya gidip orta cephede üç yıl savaştı.

İlk okul denemesini mahalle mektebinde yaşayan Angın, bu sistemdeki eğitime ancak iki gün dayanabilmiştir. Okuma yazmayı annesinden öğrenen Refet Angın, Cumhuriyetin ilanı ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu'ndan sonra Gelibolu'da açılan iki okuldan biri olan Cumhuriyet Okulu sınavını kazanarak okula üçüncü sınıftan başlamış, henüz küçük bir çocukken öğretmen olmaya da karar vermişti.

Mustafa Kemal Atatürk ile yolları birçok kez kesişen Refet Angın, birinci karşılaşması olan ilk okul yıllarında Atatürk'ün "Büyüyünce ne olacaksın çocuk?" sözüne, "Öğretmen" diye cevap verir. İkinci karşılaşmalarında ise Öğretmen Okulu öğrencisidir ve Atatürk'e "Bakın sözümü tuttum Paşam. Öğretmen olacağım işte" dediğinde, Atatürk onun Gelibolu'daki küçük kız olduğunu derhal hatırlar ve bunu belirterek, ne öğretmeni olmak istediğini sorar. 'Matematik' cevabını alınca "Hayır tarih öğretmeni olacaksın. Çünkü nesillere tarihlerini öğretmek en önemli vazifedir" der. Atatürk'ün bu sözü üzerine Refet Angın, tarih öğretmeni olmaya karar verir.

Angın, 20-25 Eylül 1937 tarihleri arasında yapılan İkinci Türk Tarih Kongresinde delege olarak bulunuyordu. Kongreye katılan Atatürk, Angın'ı görür görmez hatırlar. Refet Angın, verdiği sözü tuttuğunu ve tarih öğretmeni olduğunu söylediğinde ise Atatürk'ün cevabı şu şekilde olur:

- 'Bak, öğretmen olmak kâfi değil; görev şimdi başlıyor. Şunu iyi bil ki çok iyi öğretmen olacaksın. Çok okuyacaksın. Sen, zaten okuyorsun; ama daha çok okuyacaksın. Talebelerini çok iyi yetiştireceksin. Onlara, Kurtuluş Savaşı'nı çok iyi öğreteceksin. Ve bu arada Çanakkale Savaşları'nı sakın unutma. Bizi, bu

günlere getiren Çanakkale Savaşları'dır. Ezkaza biz onu kaybetse idik, bugün hür dünya camiası yoktu. Devrimleri ve ilkeleri yaşatacaksın. Gerektiğinde mücadele edeceksin. Sakın ha, unutma.'

Refet Angın Atatürk'ün o sözlerini hiç unutmadı ve emekli olduktan sonra bile görevini 24 yıl boyunca özel anlaşmayla sürdürdü. Ve bilgilerini nesilden nesile aktardı.

Angın Gelibolu Ortaokulu, Biga Ortaokulu, Bursa Kız Lisesinde tarih öğretmenliği yaptıktan sonra Antakya Kız Meslek Lisesi Müdürü oldu. Hasanoğlan Köy Enstitüsü Yüksek Kısım Şefliği; Gaziantep, Balıkesir ve Kız Meslek Lisesi müdürlüklerinde de bulundu.

1955-1975 yılları arasında Ankara Bahçelievler Deneme Lisesi Müdüreligi yaptı. Angın'ın öğrencileri arasında Uğur Mumcu da vardı. Angın İstanbul Rüştü Uzel Kız Meslek Lisesi ile Ortaköy Zübeyde Hanım Kız Meslek Lisesinin kuruluş çalışmalarında bulundu.

12 Eylül askeri darbesinin ardından, 24 Kasım'ın Öğretmenler Günü olarak belirlenmesiyle ilk öğretmenler gününde yılın öğretmeni seçildi.

Tarih öğretmenliğinden 1982 yılında emekli oldu fakat görevini 24 yıl boyunca özel anlaşmayla sürdürdü. "90 yaşında olmama rağmen görevime devam ediyorum, erken emekli olanları anlayamıyorum" sözleri çalışmayı ne kadar sevdiğini vurguluyordu. Refet Angın, Yıldız Teknik Üniversitesi senatosunun 29 Haziran 2006 tarihindeki kararıyla onursal doktora unvanı aldı.

Son günlerine kadar Milli Eğitim Bakanlığı Onursal Danışmanlığı görevini sürdüren Refet Angın ile İstanbul Valiliği'nde ortak çalışmalarda bir araya geldiğimizde çalışma azmi bizde hayranlık uyandırmıştı. Angın, 30 Ocak 2010'da yaşamını yitirdi. Cumhuriyet'in ilk kadın öğretmenlerinden Refet Angın'ı özlemle ve saygıyla anıyoruz.

6. TÜRKAN SAYLAN

13 Aralık 1935'te İstanbul'da doğan Türkan Saylan, Kandilli Kız Lisesi ve İstanbul Tıp Fakültesi'ni bitirdi. 1968 yılında deri ve zührevi hastalıklar uzmanlığı alan Saylan, 1968 yılında da İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Dermatoloji Anabilim Dalı'nda Başa-
sistanlığa başladı.

İngiltere ve Fransa'da çalışmalar yapan Saylan, 1977 yılında profesör oldu ve 1982-1987 yıllarında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Dermatoloji Anabilim Dalı Başkanlığı'nı, 1981-2001 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi Lepa Araştırma ve Uygulama Merkezi Müdürlüğü'nü yürüttü.

1976 yılında lepra diğer bir adıyla cüzzam çalışmalarına başladı ve Cüzzamla Savaş Derneği ve Vakfı'nı kurdu. 1986'da Hindistan'da "Uluslararası Gandhi Ödülü"nü aldı. 2006 yılına kadar Dünya Sağlık Örgütü'nün lepra konusunda danışmanlığını yapan Saylan, aynı zamanda Uluslararası Lepa Birliği'nin (ILU) kurucu üyesi ve başkan yardımcısıydı.

1957'de evlenen, iki oğlu olan Saylan ile 18 yıl boyunca çok yakın çalışma fırsatım olması nedeniyle alp kadın özelliklerinin tamamını taşıdığını içtenlikle söyleyebilirim. Saylan, 18 Mayıs 2009'da hayata gözlerini yumdu.

Aşağıda sıraladığımız ödüller Türkan Saylan'ın yaşadığı topluma katkılarının küçük bir özetidir:

1996'da İstanbul Üniversitesi kendisine "Atatürk İlke ve Devrimleri" ödülünü verdi.

İngiltere dermatologlarının derneği olan Dowling Kulübü (1978) ve "Kuzey Amerika Klinik Dermatoloji Derneği" (1996) tarafından onur üyesi seçildi. Bugüne kadar çok sayıda ödüle layık görüldü.

"Atatürk İlke ve Devrimleri Ödülü" İstanbul Üniversitesi (1996),

"Ülkemizde Yılın Kadını Ödülü" (1990),

"Melvin Jones Ödülü" (1991),

"Atatürkçü Düşünceye Hizmet Ödülü" İncirli Lions (1996),

"Kuvayi Milliye Ödülü" Haliç Rotary (1997),

"Fahrettin Kerim Gökay Ödülü" Türk Lions Vakfı (1997),

"Türkiye Ziraatçiler Birliği Dayanışma Ödülü" (1998),

"75. Yıl Ödülü" Türk Kadınlar Birliği Şişli Şb. (1998),

"Uğur Mumcu – Muammer Aksoy Ödülü" ADD İstanbul Şubesi (1999),

"Rıfat Ilgaz Kültür Merkezi Onur" Ödülü" (2000),

İtalya "Foyer des Artistes Kurumu Ödülü" (2001),

Cüzzamlı Hastalara verdiği uzun süreli hizmet ve getirdiği bakış açısı nedeniyle "Hasta ve Hasta Yakını Hakları Derneği 2001 Yılı Ödülü",

"Atatürk Ödülü" Amerika / Atatürk Topluluğu (2001),

"Sanat Kurumu Onur Ödülü" (2002),

"Atatürk / Çağdaşlık Ödülü" Dünya Atatürkçü Kuruluşları (10 Kasım 2003),

"Üstün Hizmet Ödülü" Yıldız Teknik Üniversitesi (2004),

Eğitime yaptığı katkılar nedeniyle "Eğitim Ödülü" TED Koleji,

"Kendinden önce hizmet" ilkesine örnek davranışı nedeniyle "100. Yıl Mesleki Başarı Ödülü" Rotary Kulübü,

"İnsan Hakları Ödülü" İzmir Karşıyaka Belediyesi (2004),

"Türkiye'nin En İyi Eğitimcisi" Ödülü – Tempo Dergisi (2004),

Kültür Üniversitesi'nin İstanbul genelindeki üniversitelerin öğrenci ve öğretim üyeleri arasında yaptığı anket sonucunda "Yılın En Yürekli Kadını Ödülü" (2004),

“Puduhepa Ödülü” – Adana K t r Sanat Derneği (2005),

“Meslek Hizmetleri  d l ” Ankara Emek Rotary Kulübü (Ekim 2005),

“Toplumsal Barış  d l ” Barış Radyo,

“İnsan Hakları, Demokrasi, Barış ve Dayanışma  d l ”

SODEV Sosyal Demokrasi Vakfı (2005),

“İyi Kalpli Ol  d l ” Türk Kalp Vakfı (2006),

“Yılın Başarılı İş Kadınları  d l ” Dünya Gazetesi (2006),

“ EK Eğitim  d l ”,  ağdaş Eğitim Kooperatifi (2006),

Vehbi Koç  d l  (2009).

Kabataşlılar Derneği Ahmet Taner Kışlalı ” Aydın İnsan” Onur  d l  (2009)

Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği, Cüzzamla Sa-vaş Derneği ve Vakfı ve Kardelen projesi ile yaşam, sağlık ve eğitim gibi birçok alanda hem yerel hem uluslararası arenada müthiş başarılarla imza atmış, binlerce insana umut ışığı olmuştur.

Tarihten bugüne örneklerini verdiğimiz bu mücade-
leci kadınların topluma ışık tutmaya devam ettiğini
görüyor ve onları saygıyla anıyoruz.

KIRIM TATARLARINDA KADIN

Davetli Konuşmacı

Prof.Dr. Zühâl YÜKSEL

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi
Edebiyat Fakültesi
Çağdaş Türk Lehçeleri ve
Edebiyatları Bölümü

Dünyanın en eski tarihine sahip olan Türkler, Avrupa ortalarından Büyük Okyanus'a kadar geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Bu kadar eski bir tarihe sahip olan Türkler, bu geniş coğrafya ve uzun zaman dilimi içinde çeşitli din ve kültürle temas içinde bulunmakla birlikte milli kültürünü her zaman korumuştur.

Aile, milletin varlığını koruyan en önemli unsurlardan biridir. Aileyi ayakta tutan en önemli unsur ise, kadındır. Türk kadını, aile hayatının olduğu gibi, cemiyet ve devlet hayatının da temel direklerinden biridir. Türk kadını, varlıkta ve yoklukta olduğu gibi, barışta ve savaşta da, bir nizam içinde erkeğinin yanında yer almıştır. Türk kadının bu özelliği gerek tarihî vesikalarla, gerekse edebî eserlerle Türk tarihinin en eski devirlerinden bugüne kadar takip edilebilir. Kırım Tatar kadınları, her zaman erkeğiyle beraber, erkeğiyle eşit haklara sahip olarak varlığını korumuştur. Kırım Tatar geleneğinde çok evlilik söz konusu değildir ancak Kırım Hanlığı döneminde Kırım Tatar hanları siyaseten çok evlilik yapmışlardır. Kırım han saraylarında hanın yanında önemli bir yeri olan hanın annesi, eşi veya kız kardeşi devlet yönetiminde de protokol olarak önemli görevlere ve haklara sahiptir. Han'ın eşi, elçileri kabul etme, dış memleketlere mektup yazma vs. gibi haklara sahipti.

16.yüzyıldan itibaren Rus Çarı veya Leh kralı ile yapılan anlaşmalara göre, Rus Çarı veya Leh kralının vermek zorunda oldukları vergiler arasında üst mevkîe sahip olan hanın annesi veya eşlerinden birine bağlı ana-bey , kız kardeşine ve kızlarından en büyüğüne bağlı ulug-hanı mevkîleri, seraskerden sonra, en yüksek mevkîler olarak kabul edilip kendilerine has daireleri ve gelirleri olan mevkîlerdir. Bu kadınlar, kâhyaları vasıtasıyla kendilerine tahsis olunan köylerin de vergilerini toplatırlardı (İnalcık 2017:23).

Saraydaki kadınlarla ilgili bu bilgi, Kırım hanlarının yarlıkları ve mektupları içinde de önemli yer tutar. Pek çok yarlıkta kadınlara verilen vergiler/tiyişler ile ilgili konular ele alınır. Biz buraya bir örnek getirdik. Bu örnekte yer alan ifade “Ulug anamız, ana biyim hazretleri, ulug biyim, ortançı biyim ve küçük biyim hazretlerimizge ve ulug beğec , ve ortançı beğeclerimizge tiyiş ister.” şeklindedir (Atasoy 2017:174). Bu sözler, saray erkanı içinde yer alan kadınların vergide pay sahibi olduğunun göstergesidir.

Kırım Tarihi isimli eserde hanlığın içindeki rütbe-ler sıralanırken “ana-beyim, ulu- hani” maddesinde “Ana beyim vazifesini hanlıkta olan Geray'ın annesi veya ablası yürütürdü. Ulu-hani olarak hanın ablaları ve kızlarından biri seçilir. Bu iki şahıs Hansaray'da büyük bir hâkimiyete sahiplerdi. Onların hizmetçileri, şahsî köylerinden gelirleri ve hazineden verilen maaşları bulunmaktadır.” denmektedir (Çubaraov 2009:103). Bu ifadeler de han sarayındaki söz sahibi kadınların durumunu açık bir şekilde göstermektedir.

Maalesef bugün Potemkin'in işgaliyle büyük bir kısmı yok olan Hanlık dönemi Kırım Tatar edebiyatında, Kırım Han'ın karısı Dilâra Bikeç'in klasik tarzda şiir yazdığı ve bir şairler meşveretinde şiirleriyle birinciliği aldığı bilinmektedir. Meşhur Rus şairi Puşkin'e “Bahçesaray Çeşmesi” isimli şiiri yazdıran ve o dönemde bütün Çarlık Rusyasında ve Avrupa'da ünlü olan “Gözyaşı Çeşmesi”ni, Kırım Giray 1763 yılında, çok genç yaşta ölen karısı Dilâra Bikeç anısına yaptırmıştır ki, çeşme asıl yerindeyken her su damlasının çıkardığı ses, akustığın yardımıyla insanın ağlama inleme sesini andırmakta ve dinleyeni derin bir hüznün içine çekmektedir.

Türk destanlarında yer alan baş kadın kahramanlar veya destanlarda ikinci derecede motif olarak görülen kadın tiplerinin bir kısmı etten kemikten yaratılmış normal birer canlı değildirler, olağanüstü özelliklere sahiptirler. Bu özellikler genellikle kadınların bazı hasletlerini yansıtmak üzere işlenir. Kırım Tatar destanlarında yer alan kadın kahramanlar değerlendirildiğinde, Kırım Tatar destanlarında, anlatıldığı dönem içinde Kırım Tatar kadınının durumunun yansıtıldığı görülebilir. Altınorda tarihini işleyen Edige destanında, destan kahramanı Edige'nin annesi, insanüstü güçlere sahip bir peri kızıdır. Gene aynı destanda Toktamış'ın danışmalarından Esebiy Qart'ın eşi, Edige yerine kendi çocuğunu bile feda ederek Edige'nin hayatını kurtaran yiğit bir kadındır.

Kadınların genel olarak sezgilerinin daha güçlü olduğu kabul edilir. Bu durum Edige destanına kadınların erkeklerden daha zeki ve uzak görüşlü olmaları şeklinde yansımıştır. Destanın ikinci derece kahramanı durumunda olan kadınlar, eşlerinin tehlikede olduğunu fark eder ve onları bu tehlikelerden kurtarmak için akıllıca yollar bulurlar. Toktamış Han'ın eşi, Edige'nin kim olduğunu tespit

ederek Toktamış'ı uyarır. Gene aynı destanda Toktamış'ın eşi ve kızları Edige'den Toktamış'ın intikamını almak için çeşitli kurnazlıklar yaparak Edige ile oğlu Nuredin'in birbirine düşmesini sağlarlar.

Kırım Tatar destanlarından Çorabatır'da ise, Narik'in karısı hem namusunu hem kocasını kurtaracak kadar akıllı bir hanımdır. Bu destanda Kazan'ı Rus işgalinden kurtarmak için Kazan'a giden Çorabatır'ın karşılaştığı Kazan hanının kızı, mahiyetindeki kırk kızla mücadelenin içinde yer almaktadır.

Koplandı Batır destanında ise, Koplandı Batır'ın hanımı hapse atılan eşini kurtarır.

Destanlardan tarihî olaylar ve bunların içinde yer alan Kırım Tatar kadınlarına geçerse, 1783 yılında bilindiği gibi Kırım Rus Çarlığı tarafından işgal edilir. Kırım Tatarları kitleler halinde hak toprak olarak gördükleri Osmanlı topraklarına göç ederler. Bu dönemde artık Kırım'da Ruslar iktisadi, siyasi ve askeri hâkimiyetlerini tam olarak kurarlar. O döneme kadar hâkim olan sosyal ve siyasi hayat tamamen değişir, tabii olarak da bu durum Kırım Tatar halkının da hayatında önemli değişimlere sebep olur.

Bu dönemde Kırım'da hanlık döneminde bulunmayan zadenan/mirzalar sınıfının ve ruhanî sınıfının teşkil edilmesi, bu sınıf mensuplarına büyük imkânlar tanınması, Kırım Tatarlarının içtimai hayatını altüst eder. Artık Kırım Tatarları için ekonomik, sosyal ve kültürel bakımdan tam bir karanlık dönem, cahiliyet dönemi başlamıştır. Her şeyleriyle menfaatlerinin karşılandığı Rus çarlığına bağlanan ruhanî sınıf, Kırım Tatarlarının dinî açıdan ihtiyaçlarını karşılamak bir tarafa, menfaatleri gereği bazen İslâmiyet'e hiç uymayan durumlarda da fetva verebilmekteydiler ve tabii olarak da Kırım Tatar halkı arasında itibarları kalmamıştı. Bu dönemde halk, ana babalarından, dede ninelerinden dinî bilgi olarak ne öğrendilerse, ona inandılar. Bu da halkı gittikçe karanlık bir tassaşun içine itti (Kırımlı 1996:17-22). Bu karışık dönem içinde Kırım Tatar kadını toplum içinde ikinci plana atıldı, tabii olarak sahip olduğu bütün insani haklarını da kaybetti. Erkeklerin birden fazla kadınla evlenmeleri, kızların yüklü para karşılığında hak etmedikleri evlilikler yapmaları gibi olumsuzluklar bu dönemde yaşanmaya başladı ki bu durum, daha sonra Kırım Tatar edebiyatının işlediği konular arasında da önemli bir yer tutacaktır.

Nihayet sadece Kırım için değil bütün Türk dünyası

için de önemli bir isim olan İsmail Gaspıralı, Kırım Tatar hayatına âdeta bir güneş gibi doğar. Avrupa'ya gidip Avrupa medeniyetini olumlu ve olumsuz yönleriyle inceleme imkânı bulan Gaspıralı "Kadınlar" (Akpınar, 2004:287-305) isimli eserinde, Avrupa'daki kadınlarla Müslüman kadınların tarih içinde ve Gaspıralı'nın yaşadığı dönemdeki durumlarını mukayese eder ve Müslüman kadının içinde bulunduğu olumsuz şartları göz önüne serer. Gaspıralı yazdığı küçük romanlarda da bu mukayeseyi yapmış, Müslüman Türk kadınının tarih içindeki durumu ve hazırda bulunması gereken durumu dile getirmiştir. "Frengistan Mektupları" (Akpınar vd., 2003:81-167) isimli romanında Avrupa kadının durumunu irdeleyen Gaspıralı, "Darü'r-rahâ Müslümanları" (Akpınar vd., 2003:167-275) isimli eserinde Müslüman kadının yaşaması gereken hayatı tablolastırır. Yazarın "Kadınlar Ülkesi" (Akpınar vd., 2003:301-341) isimli eseri ise, erkeklerle kadınların yer değiştirdiği ütöpik bir romandır. Yazarın "Aslan Kız" (Akpınar vd., 2003:361-405) isimli romanında Doğu Türkistan'ın Kaşgar bölgesindeki Üçtürfan şehrinin Çinliler ve Kalmuklar tarafından kuşatılması sırasında, erkek kıyafeti giyen Gülcemal isimli bir kızın düşmanın içinden geçip gizlice Kaşgar'a ulaşması ve Üç Türfan şehrinin kuşatmadan kurtulması hikâyeye edilmektedir.

Gaspıralı İsmail Bey edebî eserlerinde işlediği kadın tiplerini, ailesi içindeki hanımlarda da uygulamıştır. Kırım'da açılan ilk usul-i cedid mektebini kız kardeşi Pembe Hanım'ın yönetimine ve öğretmenliğine bırakmıştır (Hablemitoğlu 1998:20). Aynı okulda okuyan kızı Şefika Hanım'ın ise Türkçe yanında Rusçayı da çok iyi öğrenmesini sağlamıştır (Hablemitoğlu 1998: 21). Usul-i Cedit hareketinin en çarpıcı ve dönemin koşullarına göre en radikal sayılabilecek reformlarından biri, kız çocuklarının eğitilmesi ve eğitim için ayrı okulların açılmasıydı. 1906'da Bahçesaray'daki kız okullarının sayısı 13'e ulaşmıştı (Hablemitoğlu 1998:253). Bu okulların yaygınlaşması, erkek öğretmenlerin yanında, hanım öğretmenlere de ihtiyaç duyulmasına sebep olur. Nihayet 1917'de Bahçesaray'da Dârülmualimin (erkek öğretmen okulu) yanında, Akmesir'te Dârülmualimat (kız öğretmen okulu) açılır (Kırımer 1993:197). Şefika Hanım, Tercüman gazetesinde Kırım Tatar kadınının durumunu ve haklarını anlatan makaleler yazar (Hablemitoğlu 1998:36). İsmail Bey, 1906'da Tercüman gazetesi içinde çıkarmaya başladığı, Türk

dünyasında ilk kadın gazetesi olan “Alem-i Nisvan”ın idaresini kızı Şefika Hanıma bırakmıştır (Selimova 2008:18).

Alem-i Nisvan’da kadınlara günlük işlerde kolaylıklar, sağlıkla ilgili küçük bilgiler yanında; Müslüman Türk kadınının şer’en hangi haklara sahip olduğuna dair de bilgiler verilmiştir (Hablemitoğlu, 1998:40).

1905 inkılâbından sonra hızla aydınlık bir döneme geçen Kırım Tatar kültüründe kadınların yok sayılmaları, erkekler tarafından ezilmeleri tenkit edilmeye başlanır. Bunun edebiyattaki yansımaları bizi bu konuda aydınlatmaktadır. Daha sonra Kırım Tatar yazar ve şairleri Rus işgali sırasında meydana gelen olumsuz gelenekleri ve kadınların yaşadıklarını dile getirmişlerdir.

Gaspıralı İsmail Bey ve kızı Şefika Hanım’ın Tercüman’da yazdıkları aydınlanma ve kadın hakları ile ilgili yazılar, Rus Çarlığı sınırları içindeki Türk boyları arasında da etkili olacak ve kadınlarla ilgili çeşitli çalışmalar başlayacaktır.

1917 inkılâbından sonra Kırım’da kurulan “Merkezî İcra Komitesi” tarafından müftü seçilen Numan Çelebi Cihan, komitenin yaptığı ilk toplantıda da başkan seçilir. Komite içinde kurulan komisyonlarla Kırım’daki sosyal ve siyasi yapılanmayı düzeltme ve Kurultay’ı toplama yolunda çalışmalara başlanır. Kısa zaman içinde Kırım’ın her bölgesinde teşkilatlanılır (Kırgız 2013:12).

Komite 1 Nisan tarihinde Bahçesaray’da yaptığı mitingde Kırım Tatar kadınlarının da teşkilatlandırılacağını duyurur (Hablemitoğlu, 1998:213). Kadınların teşkilatlanması için de Şefika Hanım görevlendirilir. Kırım Tatar kadınları da hızla teşkilatlanır (Hablemitoğlu, 1998:215-236). “Merkezî İcra Komitesi”nde Kurultay seçimlerinde 20 yaşını doldurmuş her erkek ve kadının rey hakkı tanınarak kabul edilir (Kırimer 1993:214). İsmail Bey ile başlayıp bu tür eserlerle olgunlaşan Kırım’daki gelişmeler neticesinde, toplum içinde kadının siyasi ve sosyal hakları da tabii bir şekilde kazanılmıştır.

Kırım Tatar kadın ve erkekleri daha sonra omuz omuza çalışmalara başlar ve seçme ve seçilme hakkını almış olan Kırım Tatar kadınları da 20 yaşını aşmış her Kırım Tatar erkeği gibi, 17 Kasım 1917’de yapılan seçime katılır (Kırgız vd., 2013:15).

Bu seçimde Şefika Gasprinskaya-Dubbikova, Arife Badaninski, İlgamiye Tahtarova-Bogdasviç’in de dâhil olduğu 5 kadın, milletvekili olarak seçilir (Kırimer 1993:241). 9 Aralıkta toplanan “Kırım Tatar Milli Kurultayı”nın ilk meclisinde yapılan seçimle oluşturulan “Başkanlık Divanı”nda Çelebi Cihan, Ablakim İlmiy, Cafer Seydahmet Kırimer, Hacı Bedrettin’in yanında Şefika Hanım da yer alır. (Hatif 1998:87) Bu kurultay meclislerinde teşekkül edilen Kırım Tatar Kanun-i Esasi’nin 18. maddesi kadın erkek müsaviliği hakkındadır. “Kurultay müsavât-ı beşer esasını kabul ettiğinden kadınlar da erkeklerle beraber aynı hukuka malik olduklarını tasdik eder ve bu müsavât esası üzerine bir kanun yapılmasını Meclis-i Mebusâna havale eder.” (Hatif 1998:93) şeklindeki 18. maddeye göre; miras, evlenme, boşanma (talak) gibi önemli maddeler de dâhil olmak üzere Kırım’da kadın-erkek eşitliği resmen kabul edilir. Bu seçimlere katılma oranı, Kurultay’da kadın milletvekillerinin seçilmesi, beş kişiden oluşan başkanlık divanına bir kadın olarak Şefika Hanım’ın da seçilmesi; Kırım’da kabul edilen kadın haklarının sadece resmîyette kalmadığının, geleneklerinde var olan kadın haklarının sosyal hayatta da canlandığının en büyük göstergesidir.

Ancak, 1918 Ocak ayının üçüncü haftasında Sivas-topol Sovyeti’nin kontrolündeki denizci bölükleri Kefe ve Kerç’ten karaya çıkarak 25 Ocak’ta Kurultay’ı dağıtır, Parlamento’nun reisi Numan Çelebi Cihan’ı tutuklayıp Akyar’a götürür ve Şubat’ın ilk haftasında idam ederek naşını Karadeniz’e atarlar. Bu sırada yüzlerce Kırım Tatarı Bolşevikler tarafından katledilir (Fisher 2009:172). Kırım Tatarları artık kazandıkları bütün haklarını yeniden kaybetmişlerdir. Ancak, artık özgüvenini kazanan Kırım Tatar kadını bu karışık dönemde, Beyaz Ordunun Kırım’ı işgali ettiği yıllarda, Alman işgali sırasında, işgal kuvvetlerinin babalarını, kocalarını, oğullarını asker olarak alıp götürdüğü yıllarda, ailelerini dağılmaktan kurtarmış, gerektiğinde işgal kuvvetlerine karşı kurulan teşkilatlarda görev alarak silahlı mücadelenin içinde de yer almıştır.

1944 sürgünü sırasında da erkekleri Alman veya Kızılordu tarafından zorla asker edilen Kırım Tatar kadını, ailesine ve milletine sahip çıkmış, sürgün yerlerinde çocuklarının millî benliğini korumak için fedakâr bir şekilde çalıştığı gibi, Vatan’a dönme mücadelesi veren “Millî Hareket” içinde de korkusuzca

mücadele vermiştir. Pek çok Kırım Tatar kadını bundan dolayı hapisanelerde ömür çürütmüştür.

Sürgün yerlerinde 10 yıl mecburi iskân siyaseti uygulanır. Buna göre, her Kırım Tatarı yerleştirildiği yerin dışına çıkamadığı gibi, belirli zaman dilimleri içinde de gidip imza atmak zorundadır. Bulunduğu yerden çıkmaya kalkanlar çok şiddetli şekilde cezalandırılırlar. Kocasını savaşta veya sürgün sırasında kaybeden Kırım Tatar kadını, yakındaki köye gidip evladını aramaya kalkarsa şiddetle cezalandırılır. 5 Mart 1953'te Stalin'in ölümü üzerine bütün sürgün edilmiş milletler gibi, Kırım Tatarları da vatanlarına dönme ümidi yaşarlar. Ancak hiçbir değişiklik yaşanmaz. Partinin XX. syezdinde savaş yıllarında sürgün edilen Çeçen, Kamlık, Balkar, Karaçay, İnguç gibi milletlere vatanlarına dönme izni verilir. Kırım Tatarları ise, belli zaman dilimleri içinde imza atarak bulundukları yerlerden ayrılmadıklarını ispat etmek zorunda oldukları mecburi iskândan çıkarılırlar, kontrolleri KGB'ye verilir. Bu haksızlığı kabullenemeyen, savaştan önce parti üyesi olup partide aktif çalışan, Kızılordu saflarında savaşan veya partizan olan bazı Kırım Tatar aydınları, Özbekistan veya Moskova'daki parti organlarına binlerce Kırım Tatarının imzaladığı dilekçelerle müracaat ederek vatan Kırım'a dönmek için mücadelelerini başlatırlar. Parti tarafından ihtar, partiden atılma veya işlerinden kovulma gibi cezaların yanında, düzenlemiş trafik kazalarıyla öldürülmeleri de onların mücadelesine engel olmaz. 1964-1965 senelerinde parti ve devlet organlarına yazılan dilekçeleri altındaki imzaların %60'ı Kırım Tatar kadınlarıdır (Asanin 2006:191).

Bu yıllarda Özbekistan'ın çeşitli şehir ve kasabalarında mitingler düzenlenir. Bu mücadele 1965-1966'ya kadar Kırım'dayken Komünist parti saflarında çalışan Kırım Tatarları tarafından yürütülür. Daha sonra mücadelenin içinde yer alan, sürgün yerlerinde yetişen gençler; daha radikal bir şekilde mücadeleye devam ederler. Devlet organları ise, Kırım Tatarları için özel çıkarılan kanunlarla, Millî Harekete karşı şiddetli cezalandırma metotları geliştirir. Kısa zaman içinde Millî Hareket içinde aktif çalışan iki yüz civarında genç kız ve delikanlı hapsedilir (Asanin, 2002: 12-17).

70'li yıllara gelince sürgün yerlerindeki Kırım Tatarları artık vatanları Kırım'a dönme mücadelesini hızlandırılırlar. Başta Mustafa Cemil Kırımoglu olmak

üzere pek çok Kırım Tatar genci, kız erkek bu mücadelenin içindedir ve bunların büyük bir kısmı uzun yıllar hapisanelerde yatmak zorunda kalmışlardır (Asanin 2006:12).

Sıdika Cemileva (Asanin 2002:217-222), Fatime Selimova (Asanin 2002:439-447), Zekiye Çapçakçı (Asanin 2002:559-564), Fatma Yazıcıyeva (Asanin 2002:591-606), İlmira Abdulhakova (Asanin 2005:89-94), Sıdika Abdulatifova (Asanin 2005:95-102), Gülsüm İbraimova (Asanin 2005:253-258), Emine İbraimova (Asanin 2005:259-264), Lennara Mambetova (Asanin 2005:291-296), Ayşe Seitmuratova (Asanin 2005:427-434), Sabriye Süleymanova (Asanin 2005:459-464), Esmâ Ulanova (Asanin 2005:479-484), Sabe Useinova (Asanin 2005:523-528), Tamila Çileyeva (Asanin 2005:557-564), Gülnar Ahmetova (Asanin 2006:147-150), Alime Bekirova (Asanin 2006:165-170), Zöre Beşevli (Asanin 2006:177-182), Emine Blizarova (Asanin 2006:183-188), Şefika Veliyeva (Asanin 2006:189-194), Ayşe Velileyeva (Asanin 2006:195-206), Veciye Kaşka (Asanin 2006: 297-302), Sabriye Seitcelileva (Asanin 2006: 451- 456), Vafsiye Cemileva-Hayrova (Asanin 2006:565-570), Safiye Şemşedinova (Asanin 2006:579-584), Rebiya Emirova (Asanin 2006:585-590) sürgün yerlerinde, sürgünden vatana dönüş ve vatana yerleşme mücadelesinde erkeklerle sırt sırta mücadele veren Kırım Tatar kadınlarındandır.

1992'den sonraki vatan Kırım'a dönüş mücadelesinde de Kırım Tatar kadını gene aktif rol oynayacaktır. Eşleri sürgün yerlerinde para kazanırken, onlar Kırım'a gelmiş; sırtlarında su, taş taşıyarak evlerini kurmuş, Kırım'ı vatan edinmişlerdir. Vatanlarından tekrar tekrar sürgün edilmeleri onları hiçbir zaman sindirmemiş, her seferinde daha güçlü olarak mücadelelerine devam etmişlerdir.

Son olarak 2014 yılındaki Rus işgali sırasında da Kırım Tatar kadını erkeğinin yanında mücadeleye girmiş, şehitler vermiştir. En son Kırım Tatar kadın şehidi, daha sürgün yerlerindeyken millî hareketin içinde yer alan, 83 yaşındaki Vecihe Kaşka, 23 Kasım 2017'de tutuklanmak üzere sürüklene sürüklene götürülürken kalp krizi geçirerek Hakk'ın rahmetine kavuşmuştur.

Bugün Dünya tarafından yok sayılan Kırım Tatarları, görüldüğü gibi kadın hakları bakımından Dünya'da ilkler arasındadır. Daha önce dünyanın değişik bölgelerinde kadınlar seçme hakkı almışlarsa da, seçilme hakkını sadece 1906'da Finlandiya kadınları elde etmişti. 1917'de kadınlara seçilme hakkı veren Kırım Tatarları ise, bu konuda ikinci durumdadır. Ancak, Rus işgali altında zaman zaman oğlunu, kocasını zaman zaman da bizzat kendi canını ortaya koymasına rağmen, bugün yaşanan katliamlara karşı maalesef dünya sessiz kalmaktadır.

KAYNAKLAR:

- AKPINAR Yavuz (2004), İsmail Gaspıralı-Seçilmiş Eserleri II, İstanbul, Ötüken Yayınları.
- AKPINAR Yavuz, ORAK Bayram, MURADOV Nazım (2003), İsmail Gaspıralı-Seçilmiş Eserleri I, İstanbul, Ötüken Yayınları.
- ASANİN İdris Çelebioğlu (2002), Adalet Küreşi Safalarında I, Simferepol, Kırımdevokuvpedneşir.
- ASANİN İdris Çelebioğlu (2005), Adalet Küreşi Safalarında II, Simferepol, Kırımdevokuvpedneşir.
- ASANİN İdris Çelebioğlu (2006), Adalet Küreşi Safalarında III, Simferepol, Kırımdevokuvpedneşir.
- ATASOY Faysal Okan (2017), Kırım Yurtına ve Ol Tarafılgara Dair Olgan Yarlıglar ve Hatlar, Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları.
- ÇUBAROV, Elvedin (2009), "Kırım Hanlığının Devlet ve Cemiyet Kurumu" Kırım Tarihi, Akmes-cit, Teziş Neşriyatı.
- FISHER Alan (2009), Kırım Tatarları (Çev. Eşref B. Bilen), İstanbul, Selenge Yayınları.
- HABLEMİTOĞLU Şengül, HABLEMİTOĞLU Necip (1998), Şefika Gaspıralı ve Rusya'da Kadın Hareketi, Ankara
- HATİF, Osman Kemal (1998), Gökbayrak Altında Milli Faaliyet, (Haz: Hakan Kırımlı), Ankara, Kırım Türkleri Kültür ve Yardımlaşma Derneği Genel merkezi Yayınları No:1.
- İNALCIK, Halil (2017), Kırım Hanlığı Tarihi Üzerine Araştırmalar, İstanbul, İş Bankası Kültür Yayınları.
- KIRGIZ Cengiz, AYDIN Hasan, TOGAY Mithat, AKÇORA Muzaffer (2013), Milli Fırka ve Kırım Yakin Kısa Tarihi, Ankara, İsmail Otar Tarih-Edebiyat ve Kültür Serisi.
- KIRIMER Cafer (1993), Bazı Hatıralar, İstanbul, EMEL Türk Kültürünü Araştırma ve Tanıtma Vakfı.
- KIRIMLI Hakan (1996), Kırım Tatarlarında Millî Kimlik ve Millî Hareketler, Ankara, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- SELİMOVA, Leniyara (2008), Kırımtatar Milliy Matbuatı Tarihine Bir nazar, Akmes-cit.
- SMİRNOV V.D. (2016), Osmanlı Dönemi Kırım Hanlığı (Ter. D. Ahsen Batur), İstanbul, Selenge Yayınları.

**SANAT TARİHİNDE BİR ALP KADIN;
PROF. DR. BEYHAN KARAMAĞARALI**

Prof.Dr. Alev ÇAKMAKOĞLU KURU

Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi
Resim İş Eğitimi Anabilim Dalı

Kadın her yerde her toplumda “Kadın”...

Dünyanın pek çok bölgesinde eziyet gören, meta-laştırılan, çocuk yaşta evlendirilen, çok eşliliğin bir parçası durumuna düşürülen, okula gönderilmeyen, işkence gören, tecavüze, tacize uğrayan, yok sayılan kadınlar... Ülkemizde de farklı değil... Sorunların ve onların çözüm yollarının bulunma çabasında başrolü eğitimsizliğe verdiğimiz ama eğitimlilerin de bu konuda yeterli eğitilmediklerini gördüğümüz, yasalarında değişiklikler yapılan ama bir türlü istenilene ulaşamadığımız ülkemizde de farklı yaşamıyor kadınlar... İşte 8 Mart Dünya Kadınlar Günü kadın haklarını aslında insan haklarını bu olumsuz varlıklar zemininde arayan, hatırlatan bir gün olarak belleğimizdeki yerini almış durumda...

Bütün bu olumsuzlukların farkındalığında Gazi Eğitim Fakültesi Resim İş Eğitimi Anabilim Dalı olarak Türk Sanatı Öğrenci Topluluğumuzla birlikte son yıllarda “Alp Kadın” kavramı üzerinde durarak geleceğe umut taşımak istedik.. Cesur kadın, kahraman kadın kavramıyla destanlarımızda, savaşlarda yiğitliklerini bildiğimiz, tarihimizin altın sayfalarındaki kadınlarımızı, Türk Milletinin kadına vermiş olduğu değeri “Alp Kadın” karakteri ile yeniden hatırlatmak ve kalıcı hale getirmek istedik.

Bu yıl üçüncüsünü gerçekleştirdiğimiz “Alp Kadın Çalıştayı” için hazırladığımız duyuru metninde ;Türklerin tarih yolculuğunda farklı coğrafyalar, farklı milletler ve farklı kültürlerle ilişkileri sonucu sosyal ve siyasal hayatlarına daha önce yabancı oldukları duygu düşünce ve davranış biçimlerinin de yerleştiği ve daha önce var olmayan bu durumun uzun bir süre Türk Kadınının sosyal hayatın dışında kalmasına neden olduğu, savaşlar, yokluklar ve milli mücadele yılları sonrasında ulaşılan Cumhuriyetin ilanı ile birlikte Türk Kadınının çıkarılan yasalarla sosyal, siyasal haklarına adım adım kavuştuğundan bahsettik..

Yine bu yazıda günümüzde yasalarla elde ettiği hakların tam anlamıyla gerçek hayata yansıyamadığı ve pek çok sorunun varlığına rağmen, ulaşacağı hedeflere, hayata geçireceği umutlarına emin adımlarla yürüyen Türk Kadını aynı zamanda pek çok alanda önemli başarıların sahibi “Alp Kadın’dır, dedik.

Destanlarımızdaki gibi, zaferlerimizdeki gibi, yani “cesur, kahraman”...

Bizim “Alp Kadın” birilerinin kızı, birilerinin kardeşi, birilerinin annesi, birinin eşi olarak hayat mücadelesinin içinde ailesine destek olmanın yanı sıra çeşitli meslek dallarında bilim ve sanat alanlarında varlığı ile başarılı çalışmaları ile gurur vermektedir. Bu onurlu gururun temelinde Atatürk gibi bir Türk Milliyetçisinin önderliğinde kadın ve erkek birlikte kazanılan bir Kurtuluş Savaşı sonunda ilan edilen Cumhuriyet ve onun değerleri vardır. Türk Kadınına armağan niteliğindeki 1924 yılında eğitimin birleştirilmesini sağlayan Tevhid-i Tedrisat Kanunu, 1926 yılında kabul edilen Türk Medeni Kanunu ve 1930, 1934 yıllarında Türk kadınına siyasal hakların verilmesini sağlayan kanunların gücü vardır. Ve Alp Kadının başarısında;

“Kadınlarımız için asıl mücadele alanı, asıl zafer kazanılması gereken alan biçim ve kılıkta başarıdan çok; ışıkla, bilgi ve kültürle, gerçek faziletle süslenip donanmaktır!” sözleri ile yol gösteren Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK vardır.

Alp Kadın 3. Çalıştayında sunmak üzere seçtiğim konu “Sanat Tarihinde Bir Alp Kadın; Prof. Dr. Beyhan KARAMAĞARALI” oldu. Öğrencisi olmaktan ve şimdi kendi öğrencilerime örnek olarak göstermekten onur duyduğum bir bilim insanı, bir anne, milletin değerlerine sahip bir Türk Kadını bir Alp Kadın Prof.Dr. Beyhan YÖRÜKAN KARAMAĞARALI

Yıl 1934 İstanbul'un Maltepe semtinde Darul-fünun hocası Yusuf Ziya YÖRÜKAN'IN altı çocuğundan beşincisi olarak doğar Beyhan YÖRÜKAN. Genç Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş günleridir... Yoklukların giderilmeye, yaraların sarılmaya çalışıldığı ve bir milletin küllerinden yeniden doğduğu yıllardır... Türk Kadının yasalar önünde pek çok hak kazandığı bu yıllarda İstanbul'un bir masal gibi sakin bir şehir olduğu günlerde ileride kendisinin de özlemle anacağı masal gibi bir hayata doğar küçük Beyhan..

İçinde çeşitli hayvanların bulunduğu bir çiftlikte kendi çocuklarının yanı sıra çiftlik çalışanları ve onların çocuklarının bakım ve eğitimi ile de ilgili otoriter bir annenin, din âlimi bir babanın kucakladığı, yaşları birbirine yakın arkadaş gibi kardeşlerin paylaştığı kocaman mutlu bir ailedir Beyhan Yörükan'ın sahip olduğu... Çocukluk yıllarında Beyhan Yörükan'ın minik kalbinde yeşeren hayvan ya da insan tüm canlılar için sevgi ve şefkat duyguları ilerleyen yıllarda yaratılanı yaratandan ötürü sevmenin mistisizmi ile anlam kazanarak karakterinin özünü oluşturacaktır.

Beyhan Yörükan babasının 1942 yılında Diyanet İşleri Müşavere Heyetine getirilmesinin ardından 1949 yılında Ankara Üniversitesine bağlı olarak kurulan İlahiyat Fakültesinde İslam Dini ve Mezhepleri profesörü olması nedeni ile ilk orta ve lise eğitimini Ankara'da tamamlar. Lise yılları onun klasik eserleri okuduğu, yazdığı etkili kompozisyonlarla dikkat çektiği, bu yüzden kardeşlerinin ona verdikleri "young Goethe" adıyla dalga geçtikleri yıllardır.

Beyhan Yörükan Ankara Kız Lisesini bitirdiği 1954 yılında, çalışmalarından, konuşmalarından çok etkilendiği hayranı olduğu babasını kaybetmiş, 1958 yılında ise babasının yolundan gitmek üzere girdiği İlahiyat Fakültesinden mezun olmuştur.

1950'li yıllar... Beyhan Yörükan'ın üniversite yılları... İkinci dünya savaşı tehlikesini yine yokluklar içinde atlatan Türkiye'nin çok partili hayata geçtiği, Amerika ile ilişkilerin güçlendirildiği, Türkiye'nin NATO'ya girdiği, Kore'ye asker gönderdiği ülkenin tarım, sanayii ve imar alanlarındaki önemli adımlarına karşılık çözümlenemeyen farklı görüşlerin siyasi karmaşasında geçen zamanıdır ve 1960 ihtilali ile sonuçlanır.

Beyhan Yörükan için 1950 li yıllar aynı zamanda ileride hayatını birleştireceği İlahiyat Fakültesi asistanlarından Haluk Karamağaralı aşkının bir ömür boyu sürecektir bir sevginin de başlangıç yıllarıdır...

Aslında Haluk Karamağaralı Beyhan Yörükan daha lise öğrencisi iken babası ile aynı fakültede görev yapmalarından dolayı zaman zaman evlerine gelenler arasındadır... Ancak Haluk Karamağaralı için baba Yusuf Ziya Yörükan'ın duyduğu kızgınlıkların ve onaylamadığı davranışlarının konuşulduğu, Beyhan Hanım'ın da kulağına çalındığı bir ev ortamı söz konusudur. Babasının vefat ettiği yıl başladığı İlahiyat Fakültesinde Haluk Karamağaralı ile karşılaştığı her noktada babasına hayran bir genç kız olarak ön yargıyla babasının kızdığına daha da kızgın bir şekilde dik dik bakar, bakışları ateş püskürmektedir adeta... Beyhan Yörükhan İlahiyat Fakültesinde çok özel bir yerdedir. Bir defa hocalarının kızıdır. Çok güzel bir kızdır. Üstelik derslerinde çok da başarılıdır..

Haluk Karamağaralı, İlahiyat Fakültesinin genç asistanı yakışıklılığı, ciddiyeti, karizması yanında içinde bulunduğu Türkçülük hareketinin, Türk Milliyetçiliğinin ateşli bir temsilcisidir. Bu konuda düzenlediği toplantılar yaptığı konuşmalar kimileri tarafından onaylanmasa da üslubuna hatipliğine hayran olmak mümkün değildir... Zaman içerisinde Beyhan Yörükan da Haluk Karamağaralı'dan etkilenecek... Pek çok kadın hayranına karşılık Haluk Karamağaralı için hayatının sonuna kadar Beyhan Hanım olacaktır...

İlahiyat Fakültesinden mezun olan Beyhan Yörükan ile evlenmek talebindeki Haluk Karamağaralı'yı aile istemez. Daha önce evlilik yapmış olması, bu evlilikten bir çocuğunun varlığı, bir de bunlara ilave siyasi bir hareketin içindeki duruşu reddedilme sebebidir Karamağaralı'nın. Ailesinin karşı koymasına rağmen Beyhan Hanım sevdiğine kavuşmak için 8 yıl mücadelesini sürdürecektir, bekleyecektir... Beyhan Hanımın kalbine düşen bu sevdâ, ondaki Türklük ateşini güçlendirecek, Türk Sanatına ilgi duymasının nedeni olacaktır.

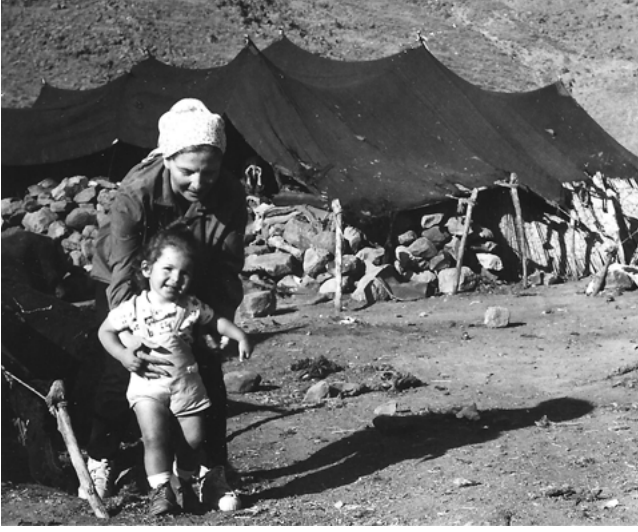
İlahiyat Fakültesinin farklı alanlarından teklif gelse de Beyhan Yörükan 1959 yılında ord.Prof.Dr. Suut Kemal Yetkin'in başkanı olduğu Türk-İslam Sanatları Kürsüsünde asistan olarak göreve başlar. Aynı zamanda Ankara Üniversitesi DTCFakültesi Sanat Tarihi Bölümüne devam ederek 1963 yılında ikinci üniversitesinden de mezun olur. Aynı yıl ileride sanat tarihi bilim dalının önemli kaynak kitapları arasına girecek "Muhammed Siyah Kalem" konulu Doktora tezini tamamlar.1964 yılından itibaren de İngiltere ve Almanya'daki araştırma merkezleri, müze ve kütüphanelerinde çalışmalarını sürdürür...

1960 lı yıllar... Dünyanın iki kutuplu olduğu yıllar, Türkiye'de bir ihtilalin acı tecrübesi ile başlayan ve sonrasında demokrasinin yerleştirilme gayreti içinde ideolojik rüzgârların etkisini artırdığı ve gençlik hareketlerinin başlangıç yılları Beyhan Yörükan İşte böyle bir ortamda ailesine rağmen 1966 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Kür-

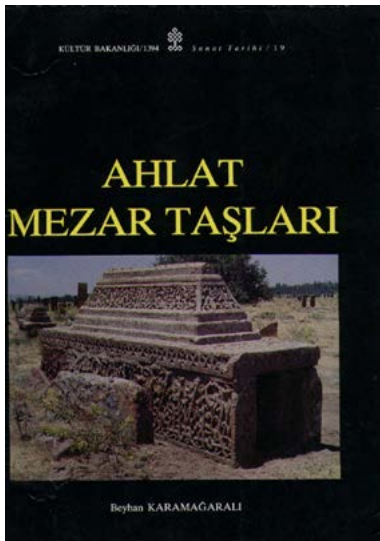
süsü öğretim üyesi olan Haluk Karamağaralı ile evlenir.

Karamağaralı çiftinin balayı için seçtikleri yer aynı yıl araştırma kazılarını başlattıkları Ahlat Şehridir. Ahlat Haluk Karamağaralının henüz Erzurum Lisesinde öğrenciliği sırasında tarih öğretmeni Abdurrahim Şerif Beygu'nun anlatımlarında dikkatini çeken rüyasıdır. Tuğrul Bey zamanında 1054 yılında fethedilerek Malazgirt zaferine önemli bir üs merkezi görevini gören, Türklerin imar ettiği Ahlat'taki Türk eserlerini ortaya çıkarmak ve onları gururla dünyaya tanıtmak ülküsü... Zor şartlar, kısıtlı imkanlarla, çoğu zaman terör tehdidine karşı devam ettirecekleri Ahlat kazısı Beyhan ve Haluk Karamağaralı'nın bir ömür boyu sürecek Ahlat sevdasının tükenmeyen heyecanı aynı zamanda hayat tarzları olacaktır.

1967 yılında çiftin Nakış adını verdikleri kızları dünyaya geldiğinde Beyhan Karamağaralı birkaç aylık bebeği ile yine Ahlat'tadır. Bilimsel çalışmalarının beraberliğinde anneliği de hayatının merkezindedir artık... 24 yaşında geçirdiği önemli bir kalp ameliyatına, doktorların doğum yapmasını sakıncalı bulmasına rağmen sevgili kızı Nakış'a sahip olmuştur. Sağlık nedenleri bir daha anne olmasına izin vermeyecek olan Beyhan Karamağaralı bebeğine kazı alanındaki bir ağacın dibinde bakar, uyutur... Geride kalan zamanını Türklüğün o topraklardaki tapu senetleri olan Ahlat Mezar taşlarına ayırır. Tek tek temizlediği, ölçülerini aldığı, üzerindeki yazıları çözümlediği, süslemelerini incelediği mezar taşları Nakış'ın da anesini paylaştığı Beyhan Karamağaralı'nın diğer çocuklarıdır adeta... Artık Karamağaralı ailesi her yaz kazı mevsiminde Ahlat'ta olacak ve çoğu kişi mezar taşları arasında büyüyen Nakış'ı Ahlat doğumlu olarak bilecektir.

Beyhan Karamağaralı 1971 de “Ahlat Mezar taşları “ konulu tezi ile İlahiyat Fakültesi Türk-İslam Sanatları Kürsüsünde doçent olur.Ve 1972de Ahlatı dünyaya tanıtan “Ahlat Mezartaşları” Kitabını yayınlar... Türkiye'nin 1970 li yılları ülkenin mahalle mahalle sokak sokak bölündüğü gençlerin sağ sol diye ayrıldığı siyasette kavga, ekonomide yokluk yıllarıdır.

Öğrencilerin, öğretmenlerin, öğretim üyelerinin, siyasetçilerin hatta polislerin öldürüldüğü saldırıya uğradığı bu zamanda Türk Milletinin değerleri konusundaki çalışmalarına korkusuzca devam eder Karamağaralı ailesi...

1980 de ordunun idareye el koymasıyla başlayan ihtilal sürecinde üniversiteler de yeniden ele alınır. Yeni düzenlemelere göre Beyhan Hanımın profesör olması için Ankara dışına gitmesi gerekmektedir. Haluk Karamağaralı'nın istememesine, aralarına kısa sürecek soğuk bir mesafenin konulmasına rağmen Beyhan Karamağaralı kararından vazgeçmez,1981 yılında profesör olarak Konya Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat fakültesi Sanat Tarihi bölümünde göreve başlar. 1982-86 yılları arasında Konya Ereğli de Şeyh Şehabettin Sühreverdi ve 1986-88 yılında Alanya Obaköy,1989-2005 yıllarında Kars Ani Ören Yeri Kazılarına başkanlık yapar.

Prof.Dr. Beyhan Karamağaralı Bölüm Başkanı olarak Konya Selçuk Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihinde 1986 yılına kadar sürdürdüğü bu görevinin ardından Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Bölümüne geçmiş, burada Türk ve İslam Sanatları Anabilim Dalı Başkanlığını, 1995-96 yıllarında ise Niğde Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanlığını yürütmüş. Niğde, Ankara, Gazi ve Hacettepe Üniversitelerinde Paris'teki Sorbonne Üniversitesinde lisans ve lisansüstü dersler vermiş, çok sayıda tez yönetmiş, öğrenci yetiştirmiştir.

İngilizce ve Almanca bilen Karamağaralı ulusal ve uluslararası pek çok kongre ve sempozyuma katılmış, Türk Sanatı ile ilgili çok sayıda makalesi alanın önemli dergilerinde yayınlanmış, yine çok sayıda projede görev yapmış, ödüller almış, Sanat Tarihi bilim dalında özel ve önemli bir yere sahip olmuştur. Türk eserlerini Eski Türk inançlarının özellikle İslam'ın mistik derinliğinin ışığında değerlendirdiği çalışmaları sanat tarihçilerin araştırmaları için her biri ayrı kıymette kaynak niteliğini taşımıştır.

Aralık 2002 yılında görev yaptığı Hacettepe Üniversitesinden emekli olduktan sonra da bilimsel çalışmalarına devam eden Prof.Dr. Beyhan Karamağaralı'nın mücadelelerle dolu çalışma hayatında bilginin, bilimin çoğunluğun unuttuğu insani pek çok değerle birlikte yaşadığı görülür. Onu özel yapan ve Alp Kadın yapan bu değerler toplamıdır. Bu değerler sadece kuru bir bilginin evrenselliğini içermez. Zarif bir kadının, güçlü adımlarının Türk Kültür ve Sanatındaki izleridir.

1989 yılında başladığı Kars Ani Ören Yeri Kazıları Türk Kültür ve Sanatı için Ahlat kadar önemlidir. Tıpkı Ahlat gibi bu şehir de Malazgirt savaşından önce 1064 yılında Selçuklu Sultanı Alparslan tarafından alınmıştır. Kars'a 42 km uzaklıkta Türkiye Ermenistan sınırını oluşturan Arpaçay ve Alacasu vadilerine hâkim yüksek bir kayalık üzerine kuruludur Ani. Türklerin Anadolu'nun fethi sonrası ilk camilerine de sahip Ermenistan sınırındaki Ani Ören yerinde, özellikle teröristlerin taciz atışları, kazı ekibine saldırı tehdidi altındaki bu hassas bölgede Türk askerinin güvenliği sağladığı bir ortamda 2005 yılına

kadar çalışmalarına devam eder Prof. Dr. Beyhan Karamağaralı... 2005 yılında Okuldan bozma bir kazı evinde, kazı ekibinin her yıl bıraktığı kap kacağın, eşyaların her sene yağmalandığı, silahların gölgesinde sınırlı imkânlarla yürüttüğü çalışmalarının ödülünü kazı başkanlığına son verilerek alır Sanat Tarihinin bu alp kadını. İşin Daha da kırılcı tarafı Kültür ve Turizm bakanlığı yetkilileri tarafından kendisine iletilmesi gereken bu haberin gazeteden öğrenilmiş olmasıdır. Bu durum Beyhan Karamağaralıyı çok üzmüş, özellikle yaşadığı vefasızlık hassas bünyesinde uykuya yatmış kanser hücrelerini harekete geçirerek sona yaklaştırmada vesile olmuştur. Yıllar sonra Ani Kazı ekibinin üyelerinden biri olan Yrd. Doç Dr. Semiha Altier bir anısını anlatırken " Yine Ani'de bir akşam vakti... dışarıdan daha yakından, güçlü gelen silah seslerinden kazı ekibindeki diğer kız öğrencilerle birlikte korkuyoruz. Beyhan Hanımın odasına koştuk. O bir anne şefkati ile bize sarılarak kucaklayarak korkmamamızı söyledi, duruşuyla cesaret verdi. Sözleri hayranlık doludur. Gençlik yıllarında geçirdiği ameliyatında yapay bir kalp kapakçığına sahip olan Beyhan Karamağaralı için ise duygularını "Ben ilk defa metalik bir kalp sesinin ne kadar şefkat dolu olabileceğini o an gördüm, yaşadım." şeklinde ifade eder Semiha Altier.

Yıl 2007 Nakış Karamağaralı o zamanlar Doçent ve Ahlat kazıları artık onun sorumluluğunda Beyhan Hanım da Onun yanında, hemen her kazı zamanında olduğu gibi Ahlat'ta. Hastalığının metastaz yaptığı için ise farkında ...Durgun ve düşünceli Ahlat mezar taşlarının arasından yavaş adımlarla geçerek mezarlığın kapısından çıkar...Kızına sarılır. Ahlat çalışmalarının doğru ellerde olmasının huzuru ve güveni ile aldığı kazı pantolonu için "artık seneye sen giyersin "der ve devam eder "ben biliyorum bu benim son gelişim ahlata."

Ahlat dönüşü hastaneye yatar Beyhan Karamağaralı... Artık sonun başlangıcıdır bu.

Bir taraftan kanserle mücadele ettiği o yıllarda Ani için Belgesel Romanını da bitirmeye çalışır. Hastanede yattığı son aylarında, ilerleyen hastalık ellerini kullanamaz hale getirir, artık yazamamaktadır. Hastalığın en ağır sürecinde bile umudunu kaybetmeyen o güçlü kadın "işte ben şimdi bittim" der. Yıllardır, duygu ve düşüncelerinin fikirlerinin anlatımında aracı olan eli durmuştur artık. Onun için Hayat da... Bir yakını ile paylaştığı ölümünden sonra bebek Nakış gölgesinde uyuttuğu Ahlat'taki ağacın altına gömülmek arzusunu ise kızı çok geç öğrenecektir. 10 ekim 2008 tarihinde son nefesini verdiği ailenin Ankara dışındaki bu yere mezar ziyareti için ulaşım zorluğu dışında özellikle istenilen yerin sit alanı olmasının gereği izin durumunun uzun bürokratik işlemleri nedeni ile Beyhan hocanın bu isteği yerine getirilemez... Sanat Tarihinin bu Alp Kadını Ankarada Karşıyaka Mezarlığında....Mezarı vefatından 3 ay sonra onsuzluğa dayanamayarak hakkın rahmetine yürüyen Prof. Dr. Haluk Karamağaralı ile yan yana ...Üzerlerindeki toprak ise Ahlat toprağı...

ALP KADIN RUHUNUN GÜNÜMÜZ
KADIN SANATÇILARIMIZA
YANSIMALARI

Dr. Öğr. Üyesi Gonca YAYAN

Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi
Resim İş Eğitimi Anabilim Dalı

Tarihte Alp kavramı; milli, kutsal, vatansever, ül-
küsünden ölünceye kadar vazgeçmeyen, doğuştan
güçlü ve yetenekli, aynı zamanda dürüst, cömert,
erdemli, hünerli, konuksever, namuslu, cesaretli ve
güçlü gibi pek çok sıfatları bünyesinde barındırmak-
tadır.(Akyüz.2010.172)

Alp kadın, aynı zamanda toplum menfaatlerini
halkın faydasına kullanan, halkın mutluluğu düşü-
nen, kendine güvenen, cesaretli bir Türk kadın tipi-
dir. Yeri geldiğinde elinde kılınç ,at üstünde savaşı-
an alp kadın, akıllı , anlayışlı, sabırlı, öngörüsü ile eşine
destek olan ve karşılaşılan her tür meseleyi çözen bir
özellikle de sahiptir.(Akyüz,2010,172-178)Cesaret ve
yiğitliğinin yanı sıra ,becerikli çevresi ile uyumlu bir
kadın modelidir. (Güney,1998,450)

Türk toplumundaki kadına baktığımızda, erkekler-
den farklı olarak kendine has özellikleriyle ilgi odağı
olan bu alp kadınlar, her devirde bazen yüceltilen ba-
zen de ezilen olsa da ön planda yer almayı her zaman
başarmıştır. (Güvenç,1996.)

Bu gün ülke nüfusumuzun yarısını kadınlarımız
oluşturmaktadır. Türkiye’de bu rakamlara, kadın
girişimci sayısı açısından baktığımızda ve nüfusu-
muzla kıyasladığımızda bu oran, oldukça düşük
kalmaktadır. Bunun en önemli nedenlerinin başında
ise, girişimcilik potansiyeli bulunan kadınlarımızın,
girişimcilik alanında etkin olarak erkeklere kıyasla,
teminat olarak gösterecek mal varlıklarının olmama-
sı gelmektedir. Bunun dışında sırasıyla eğitim düzey-
lerinin daha düşük olması ve piyasa tecrübelerinin
daha kısıtlı olması söylenebilir. Bu nedenlerden ötü-
rü kadınlarımız hızla değişen ekonomik koşullarla
baş etmekte de zorlanmaktadır.

Kadın girişimcilerin aktif olarak iş gücüne eklenme-
leri halinde ülke ekonomisinin verimli hale gelece ise
aşıkardır. Bir başka ifadeyle, kadın girişimcilerimiz
ve kadın sanatçılarımız bulundukları ülkelerde iş-
yerlerinin, iş ağlarının, finansal kurumların, kültür-
lerinin şekillenmesine yol açtıkları pek çok örnekler
mevcuttur.

Ülkemizde Alp kadınlarımızın ruhuna sahip olan
Türk kadın sanatçılarımızda, akıl ve zekalarını kulla-
narak bu günde ortaya çıkardıkları pek çok eserle ba-
şarılarına imzalarını atmaktadırlar. Böylece
Türk kadın sanatçılarımız, girişimci olarak hem eko-
nomiye katkıda bulunmalarının yanı sıra toplum-
da da farkındalıklar yaratarak refah seviyelerini de
yükseltmişlerdir. Bu gün Türk kadın sanatçılarımız,
girişimcilik yoluyla kendilerini daha iyi ifade etme
yollarını kendileri bulmuşlardır.

Bu kadın sanatçılarımızdan bazı örnekler verecek
olursak; Muz lifini kumaş ipliği olarak kullanıp pek
çok elbise tasarımlarına imzasını atan
NİLGÜN AKMAN’ dan bahsedebiliriz.

NİLGÜN AKMAN

Alanya Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürlüğü Geleneksel El Sanatları Sorumlusu olan Nilgün Akman, Antalya'nın Alanya İlçesi'nde ,muz bitkisinden elde edilen liflerle elbiseden, ayakkabıya, takıdan, hediyeelik eşyalara kadar, birçok eserin üretilmesine katkı sağlamaktadır. Türkiye'de muz üretiminin yapıldığı ilk yer olan Alanya'da, muzun tanıtımı ve kullanılabilirliğini artırmak ve unutulmuş yöresel değerleri canlandırmak amacıyla, hasattan sonraki muzun gövdesini, kökünden keserek presleme yöntemiyle liflere ayırıp elde edilen liflerin kurutulmasıyla sağlam ipler elde etmektedirler. Muz lifi üretimini yeniden hayata geçirmek amacıyla başlatılan çalışma kapsamında muz bitkisini preslemek için Hindistan'da bambu ve kamışlar için kullanılan makineye benzer özel bir makine geliştirilmiş olup. 2015 yılından itibaren muz lifi üretimine de geçilmiştir.

Muz lifleri yaklaşık 1 hafta çeşitli işlemlerden geçirildikten sonra ip haline getirilmektedir. İplik haline getirilen lifler boyanarak kumaş haline getirilmektedir. Bu iplerden çeşitli dokumalar, kıyafet, ayakkabı, aksesuar, takı ve hediyeelik eşya üretimi yapılmaktadır. Nilgün Akman'ın bu çalışması 800 yıllık bir sanatın günümüze başarılı bir uyarlamasıdır.

NİLAY GÜNDÜZ

Gaziantep'li Nilay Gündüz, dikenli tel, kozalak, cam şişe, ağaç kabukları, portakal kabuğu, Antep fıstığı kabuklarını ve ev atıklarını kullanarak dekoratif tablolar, ayakkabıdan tıraş, mutfak eşyalarından gitara kadar pek çok eşyayı sanat eserine dönüştürmüş ve kendi sanat galerisini de kurmuştur. Çalışmalarına genellikle "Nilay" adını veren Gündüz, bir araba hayalini gerçekleştirmek için bir baklava firmasıyla anlaşmış çalışmaları 2 yıl süren "Fıfıs adını verdiği araç için 500 kilo fıstık kabuğu kullanmıştır. Antep fıstığı kabuklarını. suda ve güneşte bekleterek 5 aşamalı çeşitli kimyasal testlerden geçirerek olumlu sonuç alınca da kabukların dizimine geçerek çalışmasını tamamlamıştı Nilay Gündüzün "Dünyada ilk" diye nitelediği otomobilin trafiğe çıkartılması için gerekli izinleri almaya çalıştığını söylerken, Ortadoğu Fuar Merkezi'nde ve "Plastik, Ambalaj, Kimya Teknolojileri, Hammadde ve Ürünleri Fuarı"nda sergilenen aracı görenler hayranlıkla izlemişlerdir.

Ayrıca Nilay Gündüz, mozaik stilini Antep fıstığına uyarlayarak Atatürk'ün Antep fıstığından portresini yapmıştır. Organik boyalar kullanılarak yapılan bu çalışma için 100 Kilogram fıstık kullanılmış olup 9 ayda tamamlanmıştır . Portre, sergilendiği 4. Irak Uluslararası fuar da yoğun ilgi görmüştür.

Nilay Gündüz, ana renklerini vermek için 6 renk kullanmış, mozaik etrafındaki kum görüntüsünü de, fıstık kabuklarını küçük parçalara ayırarak vermeye çalışmıştır.

“Çingene kız” Mozaigi de, 5. Uluslararası Irak ve Komşu Ülkeler Fuarı'nda sergilediğini ve büyük beğeni toplamıştır.

NURAN ERDEN

İzmir'in Çeşme ilçesine bağlı Germiyan köyünde yaşayan Nuran Erden', Trakya Üniversitesi Halıcılık Bölümü mezunu olup, İki yıllık üniversite okumuş v köy duvarlarında sanatsal çalışmalara imza atmaktadır. 54 yaşındaki Nuran Erden'in çizimlerini köylü de ilgiyle izliyor. Resim yapmayı çok seven çobanlık yapan, tarımla uğraşan. zeytin sayesinde geçimimi sağlayan Nuran Erden Pazarlara çıkıp ekmeğimi kazanmaktadır. Pazardan kalan zamanların da da fırçasını elin alıp köyün duvarlarını resimler yapmaktadır . Eskiden köylünün tepkisini çekerken Nuran Erden , bu gün herkesin ilgisini çekmektedir Köylülerde çizimlerini beğenip kendi evlerinin duvarlarını da resimlemesini istemektedirler .Sadece koca köyde bir kişi resim yapmasını istememiş . O kişi “Duvarımı boyamanı istemiyorum” deyince Nuran Erden, “Ev seninse duvar benim” deyip çizmeye devam etmiş. Bunun dışında da hep olumlu tepkiler almış. Nuran Erden in tek istediği şey ise. Köylülerin tanınması ve insanların, köylere gelmesi daha sonra olur kim bilir.

RABİA ÖZDEMİR

40 yaşında ,İşletme ve kamu yönetimi mezunu bir alp kadınıdır. Okul hayatı bittikten sonra direkt olarak Konya Vitra’ da muhasebe müdürü olarak çalışmaya başlamış Bir sabah işe gitmek için yataktan kalkmak istemiş ama kalkamamış ve hayatı değişmiş. Kemik iliğine kadar işleyen kronik bir romatizma çeşidine yakalanmış. Türkiye’de bilinmeyen, kanserle karıştırılan bu hastalık önceleri kanser sanılarak, Rabia Özdemir’den kitle almaya çalışmışlar çünkü vücutta ufak ufak kitleler oluyormuş .Bu hastalığa yakalananlar çoğunlukla yürüyemiyor ama Rabia Özdemir, 1.5 yıl sonra yürümüş .Bilkent’te gazilerin tedavi gördüğü GATA da tedavi gören ilk kadın hasta olmuş .Bu hastalığının teşhisi, İngiltere’de eğitim görmüş bir doktor tarafından konulmuş.Tesadüf sadece Negatif ve pozitif çeşidi olan ve ‘anklezon spondolit’ denen bir hastalık. Rabia Özdemir negatif çeşidine yakalanmış. İngiltere’de bu çeşidi çok yaygın olup hastaların hepsi de yatalak durumda . Hiç yürüyen hasta da yok . Rabia Özdemir’in hastalığı şu an dondurulmuş olup ilerlemiyormuş.

Rabia Özdemir bu hastalıktan sanatla rehabilite olarak kurtulmuş. Şimdi Rabia Özdemir, bir girişimci. Art Sequoia ismiyle Kadıköy’de bir seramik atölyesi açmış. Bu sanat atölyesinde; meslek sahibi olmak isteyen, muhtaç ya da girişimci diğer kadınların ufkunu açmak için , onlara destek olmakta.

MAHİŞEKER KAYA

Konya ‘nın Cihanbeyli ilçesine 7 kilometre uzaklıktaki 98 haneli Gemecik Mahallesi’nde yaşayan Mahişeker Kaya’nın resim tutkusu ilkokulda başlamış. Konya’da ilkokuldayken “büyüyünce ressam olacağım” diyerek, bulduğu her kağıt parçasına resim çizen 43 yaşındaki Mahişeker Kaya, yaptığı turşuları satarak aldığı boya, tuval ve fırçalarla yağlı boya resim yapmayı , zorlu köy şartlarında bilesürdüren ve tuvale duygularını aktaran diğer bir alp kadınıdır .”Köy yerinde ressam mı olurmuş” sözleriyle kağıtlarını yakan annesine rağmen, çizmeyi hiç bırakmamış. Önceleri gizli saklı resimler çizen Mahişeker Kaya, çok sevmesine rağmen ailesi istemediği için okula da devam edememiş. Küçük yaşta evlendirilmesine rağmen resim çizmeyi ve şiir yazmayı da hiç bırakmamış. Çocuklarını okula, eşini işe uğurladıktan sonra traktörle tarlasını süren Mahişeker Kaya’nın, “orası benim dünyam” dediği atölyesinde resim yaparken, profesyonel ressamların çalışmalarını aratmıyor. Köyde hemen herkesin evinde bir eseri bulunan Gemecik’in “ressam abla”sı gösterilen ilgiden oldukça da memnun.Üç çocuk annesi olan Mahişeker Kaya’nın en büyük hayali kişisel bir sergisini açmak. Evinde kurduğu küçük atölyesinde resimlerini yapmaya devam eden Mahişeker Kaya Farid Farjad ve Cem Adrian gibi sanatçıların müzikleri dinleyerek yaparken , hat ve ebru sanatıyla da ilgilenmekte olup bu resim çalışmalarını 26 yıldır sürdürmekte.

ÜMMİYE KOÇAK

1957 yılında Adana'da Çelemlî Köyü'nde doğan Ümmiye Koçak, okumayı çok istemesine rağmen 10 kardeş oldukları için ilkokuldan sonra okula gönderilmemiş. Ümmiye Koçak, ilkokulu bitirdikten sonra okuduğu kitaplarla kendisini geliştirdi. İlk okuduğu kitap Maksim Gorki'nin "Ana" adlı kitabı olmuş. Evlendikten sonra Mersin'in Arslanköy'üne taşınan Ümmiye Koçak, köy kadınlarının yaşadıklarını tüm dünyaya göstermek için, 2001 yılında "Arslanköy Kadınlar Tiyatro Topluluğu"nu kurmuş.

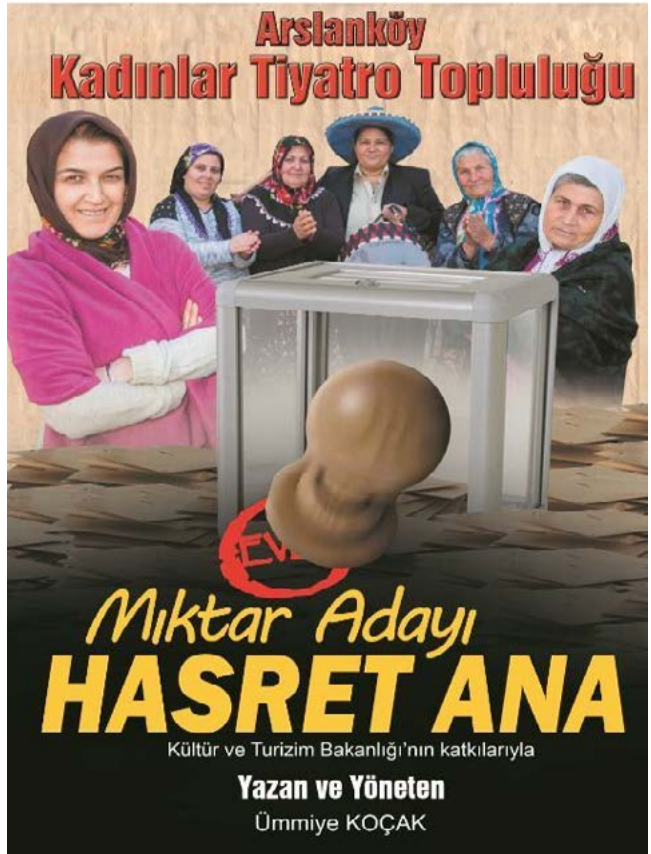
Topluluğun sahneye koyduğu ilk oyun Remzi Özçelik'in "Taş Bademleri" adlı eseri olmuş. Grup, daha sonra kendi hikayelerinden oluşan bir oyun derleyerek "Kadının Feryadı" adlı oyunu sahneye taşımışlar. Ümmiye Koçak, "Hasret Çiçekleri" adlı oyunuyla 2006 yılında Sabancı Uluslararası Adana Tiyatro Festivali'nde sahne almış. Ümmiye Koçak, tarlalarında çalışarak kazandığı paraları biriktirerek kadına karşı şiddet sorununu anlatan "Yün Bebek" filmini yazıp yönetmiş. 49. Antalya Altın Portakal Film Festivali'nde galası yapılan filmi Ümmiye Koçak'a New York Avrasya Film Festivali'nde "Sinemada en iyi Avrasyalı Kadın Sanatçı" ödülünü kazandırmış. Ümmiye Koçak bugüne kadar 15 tiyatro oyunu yazdı. Koçak, "Arslanköy Kadınlar Tiyatro Topluluğu" ile yaklaşık 10 bin kez sahneye çıkmış ve oyunları Türkiye'nin dört bir yanında 30 bine yakın kişi tarafından izlenmiş.

Ümmiye Koça'nın yazdığı oyunlardan bazıları: "Erik Eşkisi," "Kara Kuyu," "Doktor Beleş," "Çiçekler Solmasın," "Hasret Çiçekleri," "Ayaksız Ayakta Durmak," "Baba Ben Geldim" "Muhtar Adayı Hasret Ana" dır.

ÜMMİYE KOÇAK'IN KAZANDIĞI ÖDÜLLER

- Adana Uluslararası Tiyatro Festivali Ödülü
- Ankara Uluslararası Tiyatro Festivali Ödülü
- Darüşşafaka Eğitim Kurumları Girişimcilik Ödülü
- Bornova Uluslararası Kadın Sanatçıları Festivali Ödülü
- Toros Koleji Eğitime Destek Ödülü
- Sivil Toplum Örgütleri (kader) Kadında Şiddete Hayır Destekleme Ödül
- Mersin Sanayicileri ve İş adamları Derneği (MESİAD) Yılın Sanat Ödülü
- TİKAV- 2012 Anneler Okulu projesine destek ödülü
- New York Avrasya Film Festivali: Sinemada En İyi Kadın Sanatçı ödülü. Samsun sivil toplum örgütü girişimcilik ödülü
- KAGİDER(Özel juri ödülü) olup ayrıca ÜMMİYE KOÇAK' "Yün Bebek" (Uzun metraj sinema filmi)
- "Vatan Sevgisi" adlı oyunları yazmıştır. adlı oyunları yazmıştır.

AYŞE ORAL

Diyarbakır'ın Hani İlçesi'ne 15 kilometre uzaklıktaki Topçular Köyü'ne atanan Balıkesirli müzik öğretmeni Ayşe Oral (22), ilk görev yeri olan Topçular Ortaokulu'nda öğrencilerden ritim grubu kurmak istedi. 5, 6, 7 ve 8. sınıflarda okuyan 180 öğrenci arasından seçtiği 2'si erkek 20 öğrenciyle bir ritim grubu oluşturdu .Ancak okulda enstrüman yoktu. Ayşe Oral, her öğrencinin kartondan, tahtadan, bardak ve kova gibi materyallerden hayallerindeki enstrümanı yapmasını istedi. Öğrenciler gitarlarını, kemanlarını, darbukalarını, bağlamalarını kendileri yaparak hayallerini gerçeğe dönüştürdü. Grubun ismini de 'Hani'miş Ritim Grubu' koydu. Tahta, masa ve plastik bardakla müzik yapan öğrencilerin durumunu öğrenen Kaymakam Tahir İğde, öğrencilere enstrümanlar hediye etti. Ayşe Oral öğretmenin verdiği eğitimle kendi enstrümanlarını kullanmaya başlayan grup, üç ayda 3 konser verdi.

BİR ARŞİV BELGESİ ÜZERİNE

Dr. Mukadder GÜNERİ

Araştırmacı

Toplumların geçmiş hafızaları arşivlerdir. Askeri, adli, dini, ekonomik, kültürel, idari, sosyal, siyasi ve bu gibi alanlarda, bugüne bilgi aktarmada başlıca başvuru kaynakları arşiv belgeleridir. Bunlar çoğu kez araştırmacının araştırdığı konuyla ilgili ortaya çıkardığı belgeler olmasının yanı sıra, bazen konu dışı, araştırmacının dikkatini çekip gün yüzüne çıkmasını istediği belgeler olabilir. İşte bu çalışma böyle bir arşiv belgesi hakkındadır. Osmanlı arşivinde Genel Türk Tarihiyle ilgili bir araştırma yaparken kayıtlarda rastladım. Bu belge bir hibe ile ilgili idi.

Genelde savaşta veya barışta toplumların, merkezden uzaklaştıkça konu ne olursa olsun merkezdeki kadar etkin olmayabilir. Çünkü merkezin gündemi daima daha yoğundur. Bugün kitle iletişim araçlarının hızla gelişmesi, her türlü kitle iletişim araçlarının çokluğu ve dijital(internet) ortam, sınırsız paylaşım ortamı sunmaktadır. İster bireysel ister toplumsal olay olsun anında kitlelere ulaştırılmaktadır. Geçmişteki gibi paylaşımsızlık olmamaktadır. Her konunun yanı sıra, kadın olsun erkek olsun toplum bireylerinin olmazsa olmaz sorumluluklarını da gözler önüne sermektedir.

Türk kültüründe kadının içte ve dışta üstlendiği rol tarih boyunca çok önemli olmuştur. Her ne kadar bu durum tarihi süreçte, zaman zaman değişik boyutlar almış ise de kadının toplum yaşamındaki yeri hiç değişmemiştir. Anne, abla, kız kardeş, arkadaş, dost hangi ad da olursa olsun, üzerine düşen görevi fazlasıyla yerine getiren, çoğu kez geri planda, gerektiğinde de ön saflarda yer alıp, her alanda başarılarını sürdürmüş, ait olduğu ailenin ve toplumun mutluluğu, gelişmesi ve sürekliliği için savaşta ve barışta, daima isimsiz kahraman olmuştur.

Bu bilgilerden hareketle, söz konusu arşiv belgesini, klasik bir yöntemle savaş, barış ve kadın sözcükleri üzerinden değerlendirmeye çalıştım.

Anahtar Kelimeler: Arşiv Belgesi, Barış, Kadın, Savaş, Türk Kültürü.

1.GİRİŞ

1.1.

Dünya tarihine baktığımızda, insan yaratılmışların en şerefli “eşref-i mahlukat,” beş duyu organıyla düşünen, hayal eden, sezgileriyle büyük bir varlık. İnsanı diğer canlılardan ayıran düşünce gücüdür. Akli sayesinde(beyin) düşünmüş, düşündükçe gelişmiş, geliştikçe, içinde bulunduğu ortama sığamamış ve dünyaya yayılmış bugün ise dünyaya da sığamaz hale gelmiştir.

1.2.

İnsanın bu uzun gelişme ve uygarlık yolculuğunda, kadının konumu, sorumlulukları, katkısı, toplumdaki yeri, insanlığın gelişmesine paralel olarak değişimler gösterir. Bu değişimlere, coğrafi konum, iklim, dini inançlar ve insanlığın gelişme sürecinde ortaya çıkan ve zamanla vazgeçilmez kurallar haline gelen gelenek ve görenekler, doğrudan ya da dolaylı olarak etkin olmuş ve olmaya devam etmektedir.

1.3.

Öte yandan, her bir yüzyılda, insanlığın şu veya bu nedenle savaşla karşı karşıya kaldığı görülür. Oysa yaşam kavgasına başlayan insanın aslında ana amacı mutluluğu aramaktır. Kadın olsun erkek olsun, daha iyiyi, mükemmeli, güzeli aramaktır. Bu yaşam mücadelesinde, insan adalettir, askerdir, ekonomidir, kültürdür, dindir, siyasi, sosyal ve idari bir olgudur. Başka bir ifadeyle yaşamın taa kendisidir.

1.4.

Genel olarak bakıldığında, görünürde kadın ve erkek yaşamda, beraber yürümektedirler. Ancak yaşam kadına daha ağır sorumluluklar yüklemektedir. Görünen, görünmeyen ve zorunlu, zorunlu olmayan yükümlülükler.

1.3.

Kadın geçmişte olduğu gibi bugünde toplumda üstlenmiş olduğu yükümlülüklerini sürdürmektedir. Yalnız bir farkla, içinde bulunduğumuz bilgi çağında, günümüz koşulları nedeniyle, kadının yaşam sürecindeki sorumlulukları ve yerine getirilmesi hususu, yeni bir boyut kazanmıştır. Evde, işte, çarşıda, pazarda, iç ve dış dünyada kadın her alanda bilgi sahibi olmak zorundadır. Bir birey olarak kendisinin, aile bireylerinin, çevresinin ve içinde bulunduğu toplum bireylerinin yaşam kalitesinin daha iyiye gitmesi için hayati önem taşımaktadır.

2. TÜRK KADINI

2.1. Konar/göçer Dönemi

İnsanoğlu yaşamını sürdürme için ihtiyaçlarını deneme ve yanılma yöntemiyle karşılamaya başlamış olduğu görüşü kabul görmektedir. Bu nedenle, Konar/göçer Türk kadını da aynı yöntemle yaşam mücadelesine başladığı söylenebilir. Evini(çadırını) kurar, kaldırır. Ata biner, ok atar, gerektiğinde düşmanla savaşır. Yaşam koşulları cinsiyet ayırımına çok az fırsat tanıdığından kadın, erkek kadar güçlü olmak zorundadır³. Doğruyu bulmada izlediği yol deneme yanılma yöntemi veya büyüklerinin izlediği yoldur.⁴ Kadın ve erkek, beslenme ihtiyaçlarını genelde avcılık ve toplayıcılıkla giderirler.

2.2. Yarı Göçebe Devletler

Bu dönemde de yaşam koşullarını, yaşam biçimleri belirlemektedir. İki yerleşkeli(yaylak ve kışlak) ve hareketli, durağan olmayan dingil bir yaşam. Yol, at, göç onların yaşamının olmazsa olmazı. Aile, anne “Umay’a(Tanrıça) benzeyen annem”⁵ baba diğer aile(oguş, urug) bireyleri, “Annem, hatun başta olmak üzere, kaynanalarım, bacılarım ve teyzelerim, gelinlerim.....”⁶. Cinsiyet ayırımı yok denecek kadar az. “Yukarıda ki Türk Tanrısı ile Türklerin yer ve su melekleri Türk halkı yok olmasın diye yenide babam İlteriş Kağanı ve annem İlbilge Hatunu göğün

tepesinde tutup yükseltmişler.”⁷ Asalak yaşama yok. Her birey, çevresine ilgisiz kalamaz, görevini yapmak zorunda, ayakta kalmanın ön koşulu.⁸ “Babamızın ve amcamızın kazanmış oldukları halkın adı sanı yok olmasın diye, Türk halkı için gece uyumadım, gündüz oturmadım. Küçük kardeşim Kül-tigin ve iki şadla birlikte ölesiye çalıştım.”⁹ Yerleşik yaşama geçildikçe, Hayvan besiciliği, kilim ve çeşitli el sanatları yapımı başlar. Öğrenmenin ve bilginin önemi kavranır¹⁰. Hunlarda silah yapımı, demircilik, hayvan ürünlerinin ve madenlerini işlenmesi, kadın ve erkeğe yeni uğraşı alanları açar. Bunun neticesinde kadın eve ve ev işlerine daha yakınlaşırken, erkek dışa açılmaya başlar. Hatta Uygurlar döneminde, kaptılık, devlet memurluğu ve danışmanlık gibi yeni iş kolları, erkeği daha dışa açılmasına zemin oluşturur ve kadın ve erkeğin sosyal statülerinin değişmesine neden olur. Öğrenme zamanla daha da toplumda önemli hale gelir ve eğitim ve öğretim kurumsallaşmaya başlar. Bu Uygur atasözü bu duruma örnek olabilir. “11Çocuğunu öğretmene ver, ondan alıp saraya ver.” Tüm bu gelişmelerin paralelinde, hunlarda, hakan hatun devleti birlikte temsil ederler. Kahramanlık sadece erkekler için değil kadın için de aranır ve bu nedenle kadınlar da özel eğitilirler. İyi kılıç kuşanır ve silah kullanırlar. Kadının saygınlığı tartışılmaz. Erkek evladı kadar kız evladı da makbuldür. Hatta kız evladı için Tanrıya yakarılır. Diplomatlar hakan-han birlikte karşılanır. Savaşta ve barışta kadının erkek birlikte yer alır. Güçlü olma sadece erkeğe has bir şey değildir. Kadında da aranır. Evlenecek kızlar evleneceği erkekle dövüşür, eğer onu yenerse onunla evlenmez¹³. Kız çocuklarının da kendilerine ait evleri vardır.

2.3. Müslüman Türk Devletleri

Kent, kasaba ve köylerde, Anadolu'nun dışında yaşayan Türk kadını, eski Türk kadınının yaşayış tarzını sürdürür. Yalnız hanedana mensuplarının veya yönetimde bulunanların eş ve çocukları yaygın olmasa da geri planda kalırlar. Bu durum tarihi süreçte daha da vazgeçilmez bir yaşam tarzı haline gelir. Ancak, bu dönem Türk kadınlarının eğitim, vakıf ve hayır kurumlarında bizzat çalıştıkları görülür. Yalnız padişah eşlerinin zaman zaman yönetimde de söz sahibi olurlar. "II.Arslan öldüğü zaman büyük oğlu Ala ed DİN Tekiş, Cend şehrinde bulunuyordu. Bu durumdan istifade eden II.Arslan'ın eşi Terkene Hatun kendi oğlu Sultan şah-ı tahta geçirmişti."14 Sultan Alp Arslan zamanından beri Selçuklu İmparatorluğunun vezirliğini yapan Nizam ül- Mülk ile Sultan Melik Şah'ın arası açılmıştı. Bunun muhtelif sebepleri vardı. Sultan'ın eşi Terken Hatun dört yaşındaki oğlu Mahmud'u veliaht yapmak istiyordu. Vezir ise veliaht olan Berkyaruk'u destekliyordu....."15 Yalnız, kız ve erkek çocuklara genel bakış aynıdır. Hayata hazırlamada aynı özen gösterilir. Bilgi ve deneyimde kadın erkek ayırt edilmez. Hatta kadına erkekten daha fazla özen gösterilir.

. ogul kızka öğret bilig hem edep - oğul kıza bilgi edep öğret - angar iki ajun aning asğı tap - bu her iki dünyada onlar için faydalı

-Kızları kıymetli, yiğitleri mürüvetli Oğuz!

-Kutluca taş salları, kışlaklı Oğuz!

-Kocaları taatlı, hürmetli Oğuz!

Zeki Velidi Togan.

"Kadınlar arasında, fikir ve tedbir hususunda, büyük annem İsen Devlet Begum gibi bir kadın az bulunurdu. Fevkalade akıllı ve tedbirli idi. İşlerin çoğu ona danışılarak yapılırdı."17 -İbni Batuta Seyahatnamesinde şu bilgileri bize taşır. "Deniz yoluyla Kırım'a gitmek imkanı doğsun diye Sinop'ta kırk gün kadar kaldık..... "Dest-i Kıpçak'a inildiğinde atlı araba kiralandı. Burada atlı arabalarla seyahat edilir. Bu yörede gördüğüm ilginç tutumlardan bir de erkeklerin kadınlara gösterdikleri aşırı saygıdır."

2.4. Cumhuriyet Öncesi

Diğer Türk- Müslüman devletleri gibi Osmanlı devleti gücüne güç katarken, kadının sosyal durumu geriler. Eski Türk gelenekleri unutulmaya yüz tutar. Bizans ve İran etkisi toplumda hissedilir olur.19 XV. yüzyıl dünyasında padişahın emriyle toplumda haremlik ve selamlık bölünmesi yaşanır. Bu yeni sosyal yaşam zamanla toplumun çoğu kesiminde kabul görülür ve zamanla yaşam tarzı haline gelir. Zamanla çıkarılan kanunlar ile iyice katı bir hal alır. Yalnız İstanbul'a uzak kent, ilçe ve köylerde, Anadolu'da ve dışında ki Türklerde, eski yaşayış devam ede gelir. Bu çeşitli tarzda ki yaşam biçimlerinde kadın zaman zaman saygın olur, zaman zaman şeytan, sadakatsiz ve bu gibi. Oysa Mevlana "kadın Tanrı nurudur, sevgili değil, yaratıcıdır, yaratılmış değil" diyecek kadar yüceltir.20 Yalnız, kız ve erkek çocuklara genel bakış aynıdır. Toplumun ayrılmaz birer parçaları olarak görülür. Hürrem Sultan, Valide Sultan, yaşadıkları dönemde idari yönden etkinlikleri bilinmektedir. Ayrıca saray kadınlarının yanı sıra zengin kadınların pek çok vakıf, eğitim ve hayır kurumlarında etkin oldukları tarihi kayıtlarda mevcuttur. Özellikle, sağlık ve eğitim alanında. Gureba ve Nisa hastaneleri.21 Öte yandan camiye bağlı ilkökul eğitimi uygulamaları kadınların buluşu olduğu söylenir. Yine pek çok yüksek okul kadınlar tarafından kurulmuş ve donatılmıştır. Osmanlı devletinin güç kaybetmesine paralel olarak aile kurumu da etkilenmeye başlar. Değişen dünya koşullarından Osmanlı ailesi de nasibin alır.

2.4.2.

Osmanlıda III.Selim(1789-1808) ile başlayan yenilik hareketleri, II.Mahmut(1808-1839)'la ve Abdülmecit(1839-1861) ile devam eder. Ancak kadın hakları, bu yenilik hareketlerinin sürdürülmesi sonucunda, Tanzimat(1839)'la gündeme gelir. 1908 II. Meşrutiyet sonrası kadının eğitimin gerekliliği tartışmaları başlatılır ve eğitiminin gerekliliği kabul edilir. 1916 da boşanma ile ilgili meclis tartışmaları başlatılır. Birinci Dünya savaşında Türk kadını, zorluklar ve yokluklara rağmen pek çok gelenek ve göreneği yok sayarak, cephede ve cephe gerisinde kahramanca savaşarak, bir birey olarak üzerine düşen görevi yerine getirir.

2.5. Cumhuriyet Dönemi

Türkiye'de ilk defa Namık Kemal'in dolaylı ya da doğrudan başlattığı kadının sosyal durumuyla ilgili gerek yazılı ve gerekse sözlü tartışmaları kalem ehiller sürdürür. Daha sonra edebiyatçılar yazılarıyla, eserleriyle gündeme taşırlar ve unutturamazlar.²² Bunun üzerine devlet²³ hukuki, idari, sosyal ve kültürel alanda pek çok kadın haklarını çıkarılan yasalarla güvence altına alır. Öncelikle, Kurtuluş Savaşını izleyen yıllarda çok eşlilik yasaklanır. 1930 yılında oy hakkını elde eder. Eşitlik, eşit mülk hakkı, miras hakkı, çalışma hakkı, eşit işe eşit ücret, belediyelere aday olma hakkı ve bu gibi. O günün zor koşullarında eğitim seferberliği başlatılır. Kentlerde, kasaba ve köylerde.

3. SÜREKLİLİK VE KADIN

İnsanlığın uygarlık tarihine baktığımızda, geçen her bir yüzyılda, insanlığın şu veya bu nedenle önlene-meyen büyük savaşlarla karşı karşıya kaldığı ve bu savaşların yıllara yayılarak devam ettiği görülür. İşte bu savaş ortamındaki koşullar, kadın erkek cinsiyetinin konum ve sorumluluklarını, içinde bulunulan koşullar ve yaşamın sürekliliğini devamlı kılan sorumluluklar belirlemektedir. Bu nedenle, kadın erkek cinsiyeti, hangisi olursa olsun, o günün koşullarında önemini ve yerini koruyamamaktadır. Ast olan ülkenin ve devletin bekası olmaktadır. Tıpkı, aşağıdaki belgenin içeriğinde olduğu gibi.”Ardanuç²⁴ kaza ahalisinin arpa ve çorap bahası olarak Anadolu Ordusu Hazinesinden olan alacaklarından vazgeçtiklerine dair bir tebliğ.” Bu satırlarda çorabı ören, arpayı ekip biçenin cinsiyeti(o yıllar savaş yılları 1854-1855, Anadolu'nun ilçe ve köylerinin pek çoğunda erkek yok denecek kadar az) önem arz etmemektedir. Önem arz eden husus, söz konusu bedelin hibesidir. Bedelden feragat etmedir.

Serasker- i Baş Hazretlerine

Çıldır Sancağına bağlı Ardanuç kazası ahalisinin asker-i nazır tehassur hüzat tacider için tederak ve ita eylemiş oldukları arpa ve çorap bahası olarak Anadolu ordusu hümayunu hazinesinde matlupları bulunan doksan dokuz bin üç yüz on gurus kemal muhteviyatı hazine- i mukavereye terk ile kabulünü rica eylediklerini şamil Liva- i mukavere meclisinin mazbata- i varidesi takdim kılındığına dair Erzurum Defterdarı efendinin tevarid iden tahriratı meclis-i valaya leddi alayı ita kıraat olunarak menzur valayı seraskeriye de buyrulmak üzere leffen iyal kılınmış olunmakla ol babda emru men lehü'l-emrindir.

SONUÇ

Nesilden nesile aktarılan Türk kadının çalışkanlığı ve fedakarlığıyla, geçmişteki başarılarının ve gelecekte de sürdürebilir olması için günümüz bilgi çağında, koşullar gereği, top yekun eğitim seferberliğinin yaşama geçirilmesi gerekir. Her Türk kadını temel eğitim olarak “üniversite” eğitimi alması hayati önem arz etmektedir. Eğitim ve öğretimde kaliteyi yakalayacak ve yaşam boyu eğitim ve öğretimin gerekliliğinin bilincinde olacak ve bugünün ifadesiyle geçmişten bugüne gelen alp ruhuna sahip Türk kadının, bir birey olarak kendisinin, ailesinin ve içinde bulunduğu toplumun yaşam kalitesini üst seviyelere taşıyacak, devletimizi içte ve dışta daha ileriye götürecek nesiller yetiştirecektir.

Demek ki süreklilik söz konusu ise, konu vatan ise, kadın, erkek her ikisinin üzerine düşen görevi yerine getirmesi zorunluluğu vardır. Çünkü yaşamda kadın erkek(baba, anne, kız kardeş, erkek kardeş, dayı, amca, büyük an ne, büyük baba, hala, teyze, erkek arkadaş, kız arkadaş, dost ve bu gibi) beraber yürümektedirler. Aslında geçmişte olduğu gibi bugün de yaşam mücadelesine başlayan her insanın amacı mutluluğu aramaktır. Kadın olsun erkek olsun daha iyiyi, mükemmeli, güzeli aramaktır. İnsanın mutluluğunun sürekliliği söz konusu olduğunda da kadının sorumluluğunun arttığı, tarih boyunca kadınların her alanda sergilediği fedakarlıklardan anlaşılmaktadır. Tıpkı, Ardanuç kadını emeğini, Anadolu Ordusu Hazinesine bağışladığı gibi. İletişim ağının yetersiz olduğu o günün koşullarında, bu gibi pek çok bilinmeyen maddi ve manevi fedakarlıkların yapılmış olduğu kesindir.

KAYNAKÇA

- .BOA . A.) MKT.NZD. 149. 96. 1271 N 11
.Türkçe Sözlük. (2011) Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara.
- .Aile. (Teşrinisani 1288). İbret, No: 56.7.
- .Akgün, Nebahat. (1993). Türk Basınında (1860-1876) Yılları Arasında Aile Ve Kadın, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- .Cumbur, Müjgan. (1967). Fuzuli'nin Eserlerinde Kadın, Ankara.
- .Edip, Halide. (1924) Seviyeye Talip, Orhaniye Yayınları, İstanbul.
- .Esin, Emel. (1970) "Türk Kültürünün Mahiyeti," YENİ ASYA, Sayı: 179 . Güneri, M. (2009). "Türk Atasözü Deyim Özdeyişler ve Atatürk'ün Kadın Vizyonu," Uluslararası Multi disiplinler Kadın Kongresi s. 695, 15-16 Ekim 2009 Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir Türkiye.
- . Güneri, M. (2017). "Ardanuç Ağzı Söz Varlığı ve Özellikleri," VIII. Uluslararası Türk Dili Kurultayı 22-26 Mayıs 2017 Ankara.
- .Güneri, M. (2011). Artvin Ardanuç Ağzıyla İlgili Bir Değerlendirme, VI. Uluslar arası Büyük Türk Dili Kurultayı, s: 371-387. 25-28 Eylül 2011 Bilkent Üniversitesi, Erzurum Türkiye. .M, Güneri. (2009). "Türk Atasözü ve Deyimlerinde Kadın İmgesi," II. Uluslar arası Bir Bilim Kategorisi Olarak "Kadın" Edebiyat Dil Ve Kültür Çalışmalarında Kadın Sempozyumu, s. 211-216. . 27-29 Nisan 2009 Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın Türkiye.
- .M, Güneri. (2009). "Türk Şiirinde Kadın Motifi," II. Uluslararası Bir Bilim Kategorisi Olarak "Kadın" Edebiyat, Dil ve Kültür Çalışmalarında Kadın Sempozyumu, s: 217-224. s. 27-29 Nisan 2009 Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın Türkiye.
- .Gürpınar, Hüseyin Rahmi. (1336). Kadınlar Vaizi, İstanbul.
- .Kaçalın, S.M. (2017). Dede Korkut, Türl Dil Kurumu Yayını, Ankara.
- .Kemal, Namık. (1296). Vatan, İstanbul.
- .Kaplan, Mehmet. (1951). "Dede Korkut Kitabında Kadın." Türkiyat Mecmuası, C:IX, İstanbul.
- .Köprülü, Mehmet Fuad. (1931). "Bizans Müesseselerinin Osmanlı Müesseselerine Te'siri Hakkında Bazı Mülahazalar." Türk Hukuk ve İktisat Tarihi Mecmuası I,V. İstanbul.
- .Montegu, Lady Mary. Şark Mektupları. Yayınlayan: Ahmet Refik, İstanbul.
- .Tansel, Fevziye Abdullah. (1952). (1952). Ziya Gökalp Külliyyatı-I, Şiirleri ve Halk Masalları, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara.
- .Thomsen,V. (2002). Orhon Yazıtları Araştırmaları, çeviren Vedat Köken, Atatürk Kültür Dil ve Tarih YüksekKurumu Türk Dil Kurumu Yayını, Ankara.
- .Sami, Şemseddin. Kadınlar, Hazırlayan: İsmail Doğan, Gündoğan Yayınları, Ankara.
- .Çalık, Etem. (1996). Sami, Şemseddin Ve Medeniyet-i İslamiyye, İnsan Yayınları, İstanbul.

ULUSAL KURTULUŞ MÜCADELESİNDE GÜLEK'LI HATİCE VE KURTBOĞAZI KUVAYI MİLLİYE ANITI

Öğr.Gör. Necmettin YAĞCI

Gazi Üniversitesi Eğitim Fakültesi
Resim İş Eğitimi Anabilim Dalı

I.Dünya Savaşında ve ondan önceki dönemlerde Osmanlı Ordusu, birçok cephede savaşmak zorunda kaldı. Balkan Savaşları, Kafkasya, Cezayir-Tunus, Çanakkale Savaşları ve Yemen savaşlarında, Türk Ordusu çok yorulmuş ve binlerce yiğidini kaybetmişti. Arabistan, Filistin, Şam, ve arkasından Halep cephelelerinde peş peşe yenilgiler alır. Bozgun yaşanırken, büyük savaşta yenilginin sonucu olarak Osmanlı Devleti, Mondoros Mütarekesini imzalamıştı. 30 Ekim 1918 tarihinde galip devletleri adına İngiltere ve Fransa Mondoros anlaşması maddeleri içinde Toros Tünellerinin denetim altına alınması, karışıklık çıkan yerlere doğrudan müdahale etme hakkını da almışlardı. Fransızlar Mondoros anlaşmasının kendilerine verdiği yetkiye dayanarak Çukurova işgalini gerçekleştirmiş Adana'dan Toros dağlarını aşarak İç Anadolu'ya ulaşan demiryolunun geçtiği Pozantı hattının da kontrolünü ele geçirmiş oluyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından işgal kuvvetleri, Anadolu'nun muhtelif yerlerine alelacele askerlerini yerleştirme çabası içerisindeyken, bölgede atılacak yeni siyasi hamlelerde etkin olma peşindeydi. Bu devletlerden biri olan Fransa, daha 1918 yılında, Ermeni çetelerini de kullanarak kendisine geniş bir hareket alanı açmaya çalışmıştı. Her türlü imkânsızlıklara rağmen işgallere karşı varını yoğunu ortaya koyan Türk Milleti, Çukurova'da destansı bir mücadele vermiş, iki yıl içerisinde Fransız kuvvetlerini bölgeyi terke zorlamışlardı. Ancak Pozantı'da bulunan 112. Fransız Alayı'na bağlı bir tabur asker Anadolu'yu bir türlü terk etmiyor, olduğu yerde beyhude bir direniş gösteriyordu.

Çukurova Kuvayı Milliye Mücadelesi
Fransızlar 1918 de yüzyıllardır Türk yurdu olan Çukurova'yı işgal etmişlerdi. Yanlarında getirdikleri Ermeniler de işgalin ilk günlerinden itibaren taşkınlıklar yaptılar. Gençler sürgün ediliyor ya da tutuklanıyordu. Halk karakış gününde perişan olmuştu. Ahırlarında ki odunlarına, ambarlarında ki bulgurlarına, evlerindeki unlarına kadar her şeyleri alınıyordu ellerinden. Dur diyen yoktu. Ordu yoktu, hükümet yoktu. Başlarının çarelerine bakmaktan başka çareleri de yoktu. Çare dağlardaydı. Çare Toros yaylalarındaydı yavaş yavaş terk etmeye başladılar Pozantı'yı. Toroslarda ve dağ köylerinde buluştular . (Çetin. Ali Alper, 2012.s.29,30) Sivas Kongresinde,
-Milli sınırlar içinde vatan bölünmez bir bütündür parçalanamaz.
-Her türlü işgal ve müdahaleye karşı millet topyekun kendisini savunacak ve direnecektir.
-Kuvayı Milliye'yi tek kuvvet olarak tanımak ve milli iradeyi hâkim kılmak temel esastır.
... gibi kararlar alınmıştı. Mustafa Kemal 18-22 Ekim 1919 da, Adana ve çevresin de Kuvayı Milliye'nin kurulması gerekliliğini dile getirmiştir. 1918 de Çukurova'yı işgal eden Fransız birlikleri içinde, Fransız askeri üniforması giydirilmiş, çok sayıda Ermeni birlikleri de vardı. Bu birliklerle Ermeni çetelerinin birleştirilmesi sonucunda buradaki Müslüman Türk halkının kısa zamanda ekonomik ve şiddet içeren baskılarla yok edilmesi, göçe zorlanması veya öldürülmesi bölgede ki Türk halkının direnişe geçmek için örgütlenmesine neden oldu. Maraş'ta başlayan direniş hareketinin diğer bölgelere yayılması için Mustafa Kemal, "Fransızların kuvvet getirerek olayı kanlı bir biçimde bastıracakları halkın parça parça edilmesi olasıdır. Bunu engellemek için her yerde, büyük küçük ulusal müfrezelerle hareket geçmeye zorunluluk vardır. Gerçi bu hareketin, Aydın'da olduğu gibi bir cephe durumuna gelmesi kısa sürede gerçekleşmese de, şu andaki sessizliğin, işgal bölgesi ile ona komşu bölgelerde her türlü yaşamı durduracağından, hareketin ertelenmesi olanaksızdır. Barış konferansında geçici olarak işgal edilen yerlerin alınamayacağı Adana bölgesinde de görülmelidir. Bu görüşle, ulusal harekete başlanması ve önce Urfa bölgesinde

geniş ölçüde ve özellikle Fransız işgal bölgelerinin daha doğusunda gerilla savaşı biçiminde harekete geçilmesi gerektiği görüşündeyiz...” (Onar. Mustafa, 1995, s.188) demektedir.

Mustafa Kemal bir başka emrinde ise; “ Genel duruma göre Ulusal kuvvetlerin Fransızlara karşı harekete geçmesini daha çok geciktirmek sakıncalı ve zararlıdır. Barış görüşmelerinin sonuçlandırılmak istendiği bu aşamada ulusumuzu kurtarmak için en büyük gücümüzü göstereceğimize Avrupalıların kuşkuşu bulunmamalıdır Bu da ancak hareketle sağlanabilir.” (Yorulmaz. Şerife, 2005, s.345)

Mustafa Kemal’in Adana vilayetinin düşman işgalinden kurtarılması için Kuvayı Milliye’ye kumandanlık görevini Yüzbaşı Sinan Tekelioğlu’na vermişti. Sinan Tekelioğlu ve emrindeki vatansever Kuvayı Milliyeci çeteler 1 Nisan 1920 günü Karaisalı’yı kendilerine destek veren halkın yardımıyla ele geçirdiler. Ve arkasından yakınlarda bulunan tren yolunun geçtiği Alman Köprüsü ve Toros dağlarının geçit yerindeki Beledik istasyonu düşmandan temizlendi. Fransızların Pozantı da bulunan Askeri birliklerinin Adana ile bağlantısı kesildi. (Yorulmaz. Şerife, 2005, s.373)

Fransızlar direniyor

Pozantı’dan bir türlü ayrılmayan bu tabur, I. Dünya Savaşı’nda, Soissons Cephesinde Almanlara karşı savaşarak başarılı olduğu için sancağına nişan almayı hak etmiş bir taburdu. Binbaşı Menil kumandasında Anadolu’da, Ulukışla’dan Yenice’ye kadar uzanan dağlık bölgeyi, tren yollarını ve ulaşım için hayati öneme sahip tünelleri emniyet altına almakla görevli olan Fransız askerleri kendilerine verilen sorumluluğun farkındaydı, zira işgal ettikleri bölge stratejik açıdan büyük öneme sahipti. Milli Kuvvetler ise Torosları düşmandan temizleyip ovayı kontrol altına alabilmek için bu bölgede gerilla savaşı yapıyordu. Kuvayı Milliye kuvvetleri Çukurova halkıyla birlikte İşgalci Fransız birlikleri ile savaşıyordu. Halk ellerinde ne varsa onunla savaşıyordu. Toroslar da yaşayan halk tüm gücüyle Milli kuvvetlere destek oldular. Kısa sürede elde edilen başarılar sonunda, “Türklerin ilerleyişi karşısında meseleye vâkıf olan Fransız General Dufieux, Pozantı’daki taburun dayanabilmesi için tüm imkânları zorlamaktaydı. Ancak Kuvayı Milliyeciler bölgedeki tünellerin giriş ve çıkışlarında konuşlanan Fransız askerlerini bertaraf etmiş, büyük çapta lojistik malzeme ele geçirilmiş hatta burada bulunan Fransız hastanesinde görevli Madam Menil’i de esir almıştı. Gülek Boğazı’nın en kritik yerlerini kontrol altına alan bir düşman müfrezesi de uzun müddet dayanmasına rağmen henüz 14-15 yaşlarında bir çocuğun görülmemiş cesaretiyle çıkardığı bir yangın sonucunda yerini terk etmek zorunda kalmıştı. Yerel kuvvetlerimizin bu başarılı harekâtı karşısında Binbaşı Menil, taburuyla birlikte yüksek rakımlı bir bölgeye geri çekildi ve direnişine burada, inatla ve göğüs göğse savaşarak devam etmeyi tercih etti. (Kutlu. Murat, 2018.s.1)

Kaçmaya çalıştılar

Adana'dan Pozantı'ya uçan Fransız uçakları dağlık kesimde sıkışıp kalan Menil'in taburuna yukarıdan mesajlar atıyor, yardımın en kısa sürede ulaştırılacağı yönünde askerleri motive etmeye çalışıyordu.

“Binbaşı Menil de taburu karşısında her şeye rağmen dik duruyor, eşi Madam Menil'in yazdığı mektup dahi kendisini direnmekten alıkoymuyordu. Son olarak Kuvayı Milliye Komutanı Tekelioğlu Sinan Bey, daha fazla kan dökülmemesi adına sıkışıp kalan Fransızlara teslim olmaları halinde kesinlikle kötü muamelede bulunulmayacağını bildirmiş lakin karşı taraftan olumsuz bir cevap almıştı. Her taraftan çevrilmiş Fransız taburunun kendilerine gönderilecek yardımı beklemekten başka çaresi yoktu. Albay Gracy kumandasında modern silahlara sahip bir tugay yardım için Toroslara doğru demiryolunu takip ederek ilerlemeye çalışsa da Kuvayı Milliye tarafından hezimete uğratılmıştı. Geri dönmek zorunda kalan Fransızlar, 25 Mayıs 1920'de Binbaşı Menil'e, yardıma gelmelerinin imkânsız olduğunu, kararı artık kendilerine bıraktığını belirten bir mesaj yolladı. Bu haber karşısında hayal kırıklığına uğradı. “ (Kutlu. Murat, 2018.s.1).

Komutan Menil devamlı surette yardım istiyordu. Yardım bir türlü ulaştırılamıyordu. Adana ve Tarsus'tan Kavaklıhan'a doğru ilerleyen 3500 kişilik Fransız kuvvetleri, milli kuvvetler tarafından hezimete uğratıldı. Modern tanklarını ve silahlarını kullanmadan geri döndüler. Türklerin yaklaşık 10.000 kişilik bir kuvvetle kendilerine saldırdıkları gibi yanlış bir kaniya vardılar. Cephelerden gelen haberler gözlerini korkuttu. Menil taburunun kurtarılmasının imkânsızlaştığını, Pozantı'yı terk etmeleri gerektiğini, ya da teslim olmaları mesajını acı bir şekilde Komutan Menil'e yolladılar. Komutan Menil ise, Mersin'deki Fransız kuvvetlerine ulaşmak amacıyla 26-27 Mayıs gecesi askerler dinlendirildi. (Çetin. Ali Alper, 2012, s.29-30)

Kuvayı Milliye kuvvetlerinin şüphelenmemesi için hiçbir şey yakmadılar. Seyyar mutfak son yemekten sonra tahrip edildi. Bütün cephane askerlere dağıtıldı. Yedi günlük iştahı hayvanlara yüklediler. 50 ye yakın yerli Ermeni ve 37 Türk esiri ile birlikte Mersin'e ulaşmak için yola çıktılar. Fransızlar, gece yarısına doğru Tarsus şoseni takip ederek Tekir yaylasına doğru ilerlediler. Yolun bazı yerlerinde yürüyüşlerini tehlikeye sokacak geniş çukurlar vardı. Yavaş yürüyorlardı fakat yürümeleri çukurlar ve kayalar nedeniyle gittikçe zorlaşıyordu. 27 Mayıs gecesi Bulgur madeni yoluna saptılar. Çok taşlı ve geçilmesi güç bir sel yatağını takip ettiler. Buralardan hayvanların geçmesi çok zordu. Çok zamanlarını aldı. Sabahleyin yemyeşil bir bölgeye geldiler. Burada birkaç aşiret çobanına rastladılar. Bunlar Panzıncukuru köyünden Hatice Kadın ve Kumcu Veli idi.

Karboğazı

Karboğazı

Hatice Kadın ve Kırk dört kahraman bir tabura yetti

Yolda karşılarına çıkan ve o sırada bölgede hayvanlarını otlatan Hatice hatun ve Kumcu Veli'yi de esir alan işgalciler, onlardan bundan sonraki güzergâhları için yardım almayı düşündü. Ermeni tercüman Hatice kadına yakınlarda çetelerin olup olmadığını sordu. O da “Biz öyle şeyleri bilmeyiz, çetelerde buraları bilmez” dedi. Daha sonra onları da yanlarına aldılar. Kumcu Veli'yi kılavuz yaptılar. Hatice Kadın Kuvayı Milliye'ye et, süt, yoğurt peynir gibi yiyecek ve giyecek yardımında bulunan bir köylüydü. Her şeyin farkındaydılar.

Kuvayı Milliye'nin ateşi onların ruhunda yer etmişti. Hatice Kadın ve Kumcu Veli kendi aralarında konuşmaya başladılar. Biran önce Fransızların elinden kurtulup Milli kuvvetlere durumu haber vermek için fırsat kolluyorlardı. Hatice Kadın büyük bir cesaretle koca Fransız taburunu gece yarısına kadar yürütmüş, Karboğazı gibi bir çıkmaza soktukten sonra kaçmayı başarak durumu, Gülek Kuvayı Milliye Müfreze komutanı Güleklî Kemal'e haber verdi.(Resim1 ve 2). Ancak gün ıdıdıktan sonra durumun vahametini anlayan Binbaşı Menil, neye uğradığına şaşırmış ve kurtulmak için çare aramaya koyulmuştu. Haberi alan ve hemen harekete geçen Kuvayı Milliye güçleri, yanlarına köylüleri de alarak toplam 44 kişilik bir kuvvetle Fransız taburuna saldırmaya başladı. Çil yavrusu gibi kaçan askerlerini bir daha toplayamayan Binbaşı Menil ya teslim olacak ya da ölecekti. Sonunda beyaz bayrağını çeken yaklaşık 680 kişilik Fransız Taburu, 44 vatansever Türk kahramanına boyun eğmek zorunda kaldı.

Jandarma Komutanı Hasan Bey ile teslim protokolü imzalayan Binbaşı Menil, uzun süre bu kadar küçük bir birliğe karşı mağlup olduğuna inanmadı. Kendi silahını (kılıcını) karşısında duran Türk milisi köylüye teslim etmek istemedi. “Ben bir subayım ve silahımı ancak bir askere teslim ederim” diyerek direnir. Kuvayı Milliye'ye mensup köylüler, köyden eski bir çavuş üniforması bularak bir arkadaşlarına giydirdiler ve Fransız komutanın silahını teslim aldılar.

Günlerdir aç ve susuz kalan Fransız askerlerini doyurmak için köy meydanına kazanlar kuruldu, yemekler pişirildi. Jandarma Komutanı Hasan Bey ile teslim protokolü imzalayan Binbaşı Menil'in, bir süre sonra, daha evvel esir edilen eşi Madam Menil ile buluşup hasret giderdi.

DESTANIN SIRRI

Turgut Özakman Çılgın Türkler kitabında Karboğazı Mücadelesini şöyle anlatır;

“Bine yakın silahlıdan oluşan Fransız birliğini, yolunu kesip esir almaya karar verdiler. Karboğazı olayını destan yapan sır, bu kararı veren ve uygulayacak olanların sayısıdır: 44!

Evet, sadece 44 kişiydiler.

Kuvayı Milliye ruhu işte budur:

Vatanı, hiçbir şeyden yılmadan, her fedakârlığı göze alacak kadar sevmek. Gülekliler, şiddetli yağmur altında düşe kalka durmaksızın yürüdüler, akşam düşmanı yakaladılar. Düşman Karboğazı denilen mevki de karargâh kurmuştu. Ateşler yanıyordu. On kişiyi geride bıraktılar. Otuz dört kişi gece, yine yağmur altında, ormanlık tepeleri aşarak pusu kuracak uygun bir yere kadar ilerlediler. Karboğazı'nın Delmeli Mezarlık Boğazı denilen yerini seçtiler. Yarısı boğazın bir yakasına yerleşti, yarısı öbür yakasına.

Baskına hazırlandılar. Sabah düşman öncüleri yaklaşmaya başladı. Boğazda ayak, nal ve teker sesleri yankılanıyordu.

Öncü birlik pusu yerine girince hep birden ateşe başladılar.

Bir yandan da bağırıyor, aşağıya taşları yuvarlıyor, sürekli yer değiştiriyor, böylece çok kalabalık oldukları izlenimi vermeye çalışıyorlardı. Arkada kalan on kişi de geriden ateşe başladı.” (Özakman.2006)

TESLİM OLDULAR

Üç yanlı ateş baskını, Fransızları dehşete düşürdü. Çok kayıp verdiler. Karboğazı destanı, Binbaşı Menil'in teslim olma kararıyla sona erecektir.

Çukurova'nın batı kesimi komutanı olan Sinan Paşa (Yüzbaşı Ratıp Tekelioğlu) sonucu Ankara'ya bildirdi.

Bu rapora göre 650 er, 23 subay esir alınmış, iki top, 8 makineli tüfek, bin kadar silah, 13 kadana, 90 katır ele geçirilmiştir.

ATA'DAN TEŞEKKÜR

"Mustafa Kemal Paşa'dan şu telgraf geldi:

"Devamlı başarılarınızı tebrik eder, size ve kahraman Kuvayı Milliye'ye selam ve teşekkür ederim."

Böylece Adana-Tarsus-Mersin demiryolunun kuzeyinde, Toroslar bölgesinde hiçbir düşman kuvveti kalmadı.

Yüzlerce donmuş asker

83. Alay Komutanı Binbaşı Ziya Bey (Yergök) anlatıyor:

"Tümenin Sarıkamış'a yürüyüşü çok üzüntü vericiydi. Asker tek kolda, bir metreden fazla karlar içinde düşe kalka ilerliyordu. Hava eksi 15-20 derece. Askerin sırt çantalarının ağırlığı 20-35 kg'dı. Ağır yükün altında zahmet çeken askerler ter içinde kalıyorlar, dinlenmek için yol kenarlarına oturuyorlardı. Asıl felaket bu zaman başlıyordu.

Aklı başından gitmiş, canından bezmiş, bitkin bu insanlar, tüfekleri bacaklarının arasında yere çömeliyor ve öylece donup kalıyorlar.

Yol boyunca böylece donup kalmış yüzlerce askere rastladık." (Özakman 2006)

Gülek'li Kemal ve müfrezesine Menil taburunun yerini söyleyen Hatice Kadın, yaptığı kahramanlıkla Çukurova'da kurtuluş mücadelesinin kader noktası oldu. Menil taburunun esir edilmesinde çok büyük bir paya sahip olan bu Yörük kadını Panzınçukuru köyündendi. Hasan Ağa'nın karısıydı. Milli Kuvvetleri elinden geldiği kadar desteklemeyi ihmal etmeyen Hatice Kadının yaptığı fedakârlıklar Karboğazı baskınından sonra da devam etti. Tarsus cephesinde Derviş Ağa ve Emin Ağa müfrezelerinde mücadele etti. Sinan Tekelioğlu ile görüştü. Yüzbaşı Tekelioğlu kazanılan zaferi Mustafa Kemal Paşa'ya bildirdi. Hatice kadının yaptığı kahramanlıktan bahsetti. Mustafa Kemal'in ağzından şu sözler döküldü " Bir Türk Dünyaya Bedeldir".

Karboğazı baskını, Mustafa Kemal'e Ankara Anlaşmasını yaptıran büyük zaferdi. Güney sınırımız bu zaferle çizildi. Gülekli Hatice'nin ve kırk dört Kuvayı Milliye'ci yiğitler için şu telgrafi yollar. "Devamlı başarılarınızı tebrik eder size ve kahraman Kuvayı Milliye'ye selam ve teşekkür ederim". (Özakman. Turgut, 09.Ocak 2006 Hürriyet)

Ulusal Kurtuluş Savaşında bazı Kadın Kahramanlarımız

Tarih boyunca Türk kadını, yaşamın her alanında erkeğe yardımcı olmuş, ortak sorumluluklar yüklenerek sosyal ve ekonomik hayatta varlığını sürdürmüştür. Türk Tarihinde yaşanan tüm savaşlarda ve yokluk yıllarında milletin, yaşama sevincini ve kurtuluş umudunu hep kadınlarımız ayakta tutmuştur. Ulusal Kurtuluş Savaşı erkeğiyle kadınıyla tüm Türk Milletinin varoluş mücadelesiydi. Türk kadını işgalci düşmanı durdurmak için cephede ve cephe gerisinde de mücadeleye katılmıştır. Eşleri ve çocukları cephede olan Türk kadını tarlada çift sürmüş, odun kırmış, çocuklarına ve ocağına sahip çıkmıştır. Türk Tarihinde ki diğer savaşlara göre kadınların; Ulusal Kurtuluş Mücadelesine katkısı ve katılımı daha fazladır. Bunun sebebi Kurtuluş Savaşının özellikle ilk dönemlerinde düzenli ordudan çok, gönüllü halk kuvvetleri tarafından yürütülen bir savaş olmasıdır. Osmanlı Devletinin yıkıldığı ve yeni Türk Devletinin var olma mücadelesi verdiği bu savaşta halk top yekûn bir biçimde bir biçimde mücadeleye katılmıştı. Ayrıca Balkan Savaşları ve ardından, I. Dünya Savaşında erkek nüfusunun önemli bir bölümü cephelere sürülmüş, yüz binlercesi hayatını kaybetmiş, yüz binlercesi de sakat kalmıştı. Kurtuluş Savaşıyla erkeklerin yeniden cepheye gitmesiyle arkada kalan erkek nüfusu oldukça azalmıştı. Bu durum silah ve cephane üretimi ve bunların cepheye gitmesiyle arkada kalan erkek oldukça azalmıştı. Bu durum silah ve cephane üretimi ve bunların cepheye taşınması gibi işlerde kadınların katılımını arttırmıştı.

Bağımsızlığımızın sembolü olan Türk kadını için Mustafa Kemal şöyle demektedir. “Belki erkeklerimiz memleketi ele geçiren düşmana karşı süngüleriyle, düşmanın süngülerine karşı göğüslerini germekle düşman karşısında bulundular. Fakat erkeklerimizin meydana getirdiği Ordunun yaşam kaynaklarını, kadınlarımız işlemiştir. Yurdun varoluş nedenlerini hazırlayan kadınlarımız olmuş ve kadınlarımız olacaktır. Kimse inkâr edemez ki bu savaşta ve ondan önceki savaşlarda Ulusun yaşam yeteneğini tutan hep kadınlarımızdır”

Kahraman Türk Kadını

Mustafa Kemal'in de dediği gibi, Ordunun ve toplumun yaşam kaynağı kadınlarımızdır. Türk Kadınları Ulusal Kurtuluş Savaşına verdiği katkı farklı şekillerde olmuştur. Mondros Müzakeresi sonrasında başta İstanbul ve İzmir olmak üzere Anadolu'nun farklı bölgelerinin işgali üzerine sivil protesto hareketleri başlamış ve mitingler yapılmıştı. Milli Mücadele ruhunun ülkeye yayılmasında bu mitinglerin önemli bir rolü vardır. Kadınlar bu mitinglerde hem konuşmacı hem de katılımcı olarak önemli bir rol oynamıştır. Halide Edip bu mitinglerde öne çıkan kadınlarımızdan birisidir. Milli Mücadeleyi desteklemek için kurulan cemiyetler içerisinde kadınlar önemli bir rol oynamışlardır. Kadınlar tarafından kurulan birçok dernek vardır. Bunların en önemlilerinden birisi 5 Kasım 1919 tarihinde Sivas'ta kurulan Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyetidir. Dernek birçok ilde şubeler açarak örgütlenmiştir. Kadınlar cephe gerisindeki askeri faaliyetlerde önemli bir unsurdur. Kurtuluş Savaşının kazanılmasında büyük katkı sağlamıştır.

Mustafa Kemal ve Halide Edip Adivar Heykeli

Halide Edip

Kara Fatma

Bazı kadınlar bunların da ötesinde muharip olarak çatışmalara katılarak savaşmışlardır. Düzenli orduda muharip olarak görev alan kadınların sayısı oldukça sınırlıdır. Ancak gönüllü birliklerde ve çetelerde çok sayıda kadın savaşa katılmıştır. Kara Fatma, Çete Ayşe, Halime Çavuş, Tayyar Rahmiye, Gördesli Makbule, Binbaşı Ayşe, Nezahat Onbaşı bunlardan en bilinen isimleriydi.

Halime Çavuş

Kara Fatma

Cephe gerisinde Halide Edip Adivar, Şerife Bacı ve Gülek’li Hatice Kadın gibi kadınlarımız hem cephe-
de hem de cephe gerisinde etkin görev almışlardır.

Kara Fatma

Şerife Bacı

Kahraman Türk Kadını Heykeli (Nene Hatun)

Kurtuluş Savaşı ve Şerife Bacı Anıtı Kastamonu

Karboğazı Kuvayı Milliye Anıtında

Figür Heykelleri ve Röl-yef eser biçim çözümlemesi

Anıt kompozisyonu; farklı boyutlarda üç dikey priz-
manın, yatay hareketle biçimlendirilen bir geometrik
bir form ve iki figürden meydana gelmiştir. Kaideyi
oluşturan kütlede ve ortadaki dikey prizmada iki röl-
yef bulunmaktadır.

*Gülek Karboğazı Kuvayı Milliye Anıtı. Necmettin
Yağcı*

Anıt'ın Kıl aşaması

Anıt'ın Kil aşaması

Heykel ve Rölyefler Bronz döküm anıt kaideler betonarme ve doğal taş traverten kaplamadır. Üç metre yüksekliğindeki büyük kaide üzerine üç metre yüksekliğinde birer adet kadın ve erkek figürü bulunmaktadır. Ortadaki dikmede bayraklaşan Atatürk maskı vardır. Alt kaidede ise oval – içbükey biçimindeki yüzeyde Karboğazı baskınıni betimleyen 180x300 cm ebadında bir rölyef yer almaktadır.

Rölyefin kil aşaması

Rölyefin Bronz Dökümü

Tasarım aşamasında, döneme uygun kılık kıyafet giydirilmiş orta yaşlı iki figür Kuvayı Milliyeci Milis gücünün temsili olarak betimledik.

Anıt figürlerinin Bronz Dökümü

Bayrak ve Atatürk Maskı; Türk bayrağı ve Atatürk Maskından oluşan bu rölyef anıtın tam ortasında yer alan dikmeye yerleştirilmiştir. Bu kompozisyonun genel formu bir Kuvayı Milliye kalpağıdır. Bilindiği gibi Kalpak Kuvayı Milliye'li subayların ve askerlerinin giydiği giysinin bir parçasıdır. Ve Mustafa Kemal, Kuvayı Milliye'nin Komutanıdır. İşgale uğrayan Anadolu'nun bağrından çıkan Kuvayı Milliye hareketi, Mustafa Kemal ve uğrunda savaşılan Türk yurdunun, ay yıldızlı bayrağı bir kompozisyonda yer almaktadır. Kalpaktaki doku bayrak yüzeyinde yapılmış ay yıldız ve Atatürk Maskı daha duru bir doku anlayışı ile biçimlendirilmiştir. Böylelikle doku kontrastlığı elde edilmiştir.

Rölyef; Büyük kaidenin ön tarafında yer alan yüksek kabartmada Karboğazda pusu atan kırk dört yigitten oluşan Kuvayı Milliye Milis gücü ile yaklaşık bin kişilik İşgalci Fransız taburu arasındaki mücadele betimlenmiştir. Kurtboğazında ki coğrafik özelliklerin yanı sıra figürler ve cephaneyi ifade eden nesneler biçimlendirilmiştir. Aşırı dokulu ve hareketli bir kompozisyondur. Bozguna uğrayan Fransız birliğinin yan tarafında kayalık arkalarına pusuya yatan Türk milis gücü, küçük ebattaki bu rölyefte yüksek ve alçak kabartma ile yapılmıştır. Dokulu çalışılan bu eserde perspektife önem verilmiş vadideki derinlik bu şekilde verilmeye çalışılmıştır.

Erkek Figürü; Kumcu Veli olarak betimlenen bu figür, sol eli yukarı doğru kaldırarak uğrunda savaştığı Türk Bayrağı ve Atatürk'ü işaret etmektedir. Sağ elinde tüfek tutmakta, boynunda dürbün asılıdır. Kollar ve bacaklar ters yönlerle hareketlendirilerek harekette zıtlık elde edildi. Sol bacak öne doğru adım atarken sağ bacak geride, vücuda paralel durmaktadır. Sağ kol vücuttan hafifçe açılarak tüfeği diyagonal bir hareket oluşturmuş. Sol kol, sol bacağına göre geride kalmış ters diyagonal bir hareket oluşturur. Figürün tamamında farklı ve zıt yönde dikey, yatay ve diyagonal hareketler oluşturulmuş. Böylece dinamik bir heykel formu elde edilmiş. Erkek figüründe, mağrur ve kendinden emin bir yüz ifadesi vardır.

Kumcu Veli Heykel Figürü

Kadın Figürü; Kılavuz Hatice Kadın olarak betimlenen bu figür, sağ ayağı ile öne doğru adım atarken, sağ kolu karnının üstünde kuşağını tutmaktadır. Sol bacağı geride ona paralel tüfeği sol eli ile tutmaktadır. Omuzun da asılı fişeklik gövdesinde diyagonal bir hareket ile yer alırken başındaki örtüsü diyagonal ve yatay hareketlerle biçimlendirilmiştir. Kılık kıyafetinde aynı zıtlığı gösteren doku ve hareketler var. Şalvarındaki bacak hareketine göre dikeylik ve aşırı doku varken gövdenin üst kısmında yer alan ceket daha yalın hareketle biçimlendirilmiş. Ceketle ki dikey hareketi diyagonal hareket ile biçimlendirilen fişeklikle zıtlık oluşturmuş. Bu biçimleme aynı zamanda doku kontrastlığı olarak ta yer almaktadır. Ceketteki yalın doku anlayışını başörtüsünde görmiyoruz. Yumuşak kumaş görüntüsü elde etmek için başörtüsünde hareketli ve doğal, dokulu bir form biçimlendirilmiştir.

Elinde silah tutan özverili kahraman bir Türk kadını olarak betimlenen bu heykelde plastik unsurların kusursuz ve eksiksiz olarak betimlenmesinin yanı sıra güçlü bir ifade ile biçimlendirilmiştir. Sağ kolu ile kemeri-uçkurunu tutarken aslında vermek istediği mesaj çok açıktır. İşgale uğrayan Anadolu da erkeğin yanı başında işgale karşı duran Türk kadını toprağını, evini barkını, çocuğunu, erini, bayrağını, atasını, iffetini ve namusunu da korumak adına silaha sarılmıştır.

Kılavuz Hatice heykel figürü

Sonuç

Türk kadını, tarih boyunca sahip olduğu değerlerinden ödün vermeden yaşamını devam ettiren benzersiz bir varlıktır. Mustafa Kemal Çukurova Kuvayı Milliye Mücadelesi sonrasında Fransızlarla Ankara antlaşması imzalamıştır. Karboğazı zaferi, Fransızları antlaşma için masaya oturtmaya zorlamıştır. Fransızlar bu antlaşma ile Anadoluyu terk etmeyi kabul eder. Çukurova dan apar topar kaçan Fransızlardan sonra Mustafa Kemal Adana ve Tarsus'a gelir. Tarsus'ta onu karşılayanların içinde Kara Fatma lakaplı Adile Onbaşı da vardı. Adile Onbaşı; Belinde fişekler, omzunda tüfeği ile Kuvayı Milliye Mücadelesinde yer almıştı. Kalabalık içinde Mustafa Kemal'e ulaşmaya çalışırken tökezler ve yere düşer. Mustafa Kemal Adile Onbaşının elinden tutarak yerden kaldırır. " Kahraman Türk Kadını ! Sen yerde sürünmeye değil, omuzlar Üzerinde yükselmeye layıksın. Dünyada hiçbir Milletin kadını "Ben Anadolu kadınından daha fazla çalıştım, milletimi kurtuluş ve zafere götürmekte Anadolu kadını kadar himmet gösterdim diyemez" diyerek Türk kadınının kahramanlığını dünyaya haykırıyor ve Adile Onbaşının şahsında tüm Türk kadınlarını selamlıyordu. (Çetin, Ali Alper, 2012, s.29)

Mustafa Kemal Atatürk bir sohbetinde şöyle demektedir. "Büyük devletler kuran ecdadımız büyük ve kapsamlı medeniyetlere de sahip olmuştur. Bunu aramak tetkik etmek, Türklüğe ve cihana bildirmek bizler için bir borçtur. Türk çocuğu ecdadını tanıdıkça daha büyük işler yapmak için kendinde kuvvet bulacaktır."

KAYNAKÇA

- Çetin, Ali Alper. (2012). Fransız Paramentosunda Gülekli Hatice Portresi ve 44 yiğidi ile Karboğazı Destanı. Çukurovalılar.org.tr. Ocak 2012 makale. s.29,30 İndirme tarihi; 02/02/2018 saat 21.51
- Onar, Mustafa. (1995). Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı Yazışmaları. Cilt 1 Kültür Bakanlığı Yayınları Ankara. s.188)
- Yorulmaz, Şerife Prof Dr. (2005). Çukurova'da Kuvayı Milliye Yapılanmasının Temel Özellikleri. Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Ens. Atatürk Yolu Dergisi. s.345-373
- Yorulmaz, Şerife. (2005). Çukurova'da Kuvayı Milliye. Dergiler. Ankara edu.tr /dergiler /45/788/10122
- Kutlu, Murat. (2018) Çukurova'da Kırk Kahraman. Gerçek Hayat www.gercekhayat.com.tr .s.1)
- Milli Mücadele Kahraman Türk Kadınları html 21 Nisan .2016 Otukenormanininfilizleri.blogspot.com.tr/2016/04 İndirme Tarihi 02/02/2018 saat 23.27
- Özakman, Turgut.(2006). Çılgın Türk 673 Fransızı esir etti. 09.Ocak 2006 Hürriyet
- Wikitarıh, Kurtuluş Savaşında Kadın Kahramanlar. www.wikitarıh.com. İndirme tarihi 03/02/2018 saat 21.02)

TÜRKMENELİN'DEN YAŞANMIŞ BİR ALP KADIN ÖRNEĞİ

Doç.Dr. Meltem DEMİRCİ KATIRANCI

Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi
Resim İş Eğitimi Anabilim Dalı

Bu bir göç hikayesidir. Pencereleri kapatmadan, kapıya kilit vurmada apar topar ülkesini, evini, hayatını terk etmek zorunda olan bir Alp Kadının Kahramanlık hikayesidir. Bu nedenle sizlere sunacağım bir fotoğraf ya da belge yoktur, çünkü bu hikaye gerçektir. Tarihin derinliklerinde gün yüzüne çıkmamış nice yaşam öyküsünden biridir.

Sizlere Türklerin yaşadığı bir coğrafyadan Türkmeneli'nden, yakın tarihimizde yaşanmış bir Alp Kadın örneğini sunacağım. Kahramanımız 28 Şubat 1949 Kerkük doğumlu olup İlk ve Orta öğrenimini Korya İlkokulunda Lise öğrenimini Kerkük Lisesinde tamamlamıştır. Bağdat Üniversitesi Kütüphanelilik bölümünü kazanmış ancak gönlünden geçtiği gibi Türkiye'de Dış Hekimliği okumak üzere şansını yeniden denemek istemiştir. Türkiye'ye geldiğinde Dış Hekimliği Fakültesi öğrenci alım sınavlarını kaçırdığını öğrenmiş, bunun üzerine yine ilgi duyduğu Arkeoloji bölümünün sınavlarına girerek 1968 yılında lisans öğrencisi olarak kaydını Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesine yaptırmış ve 27 Mayıs Öğrenci Yurduna yerleşmiştir. Olaylar, 2. Sınıfın yarıyılında ailesini görmek üzere Bağdat'a gitmeye karar vermesi ile başlar. Halit amcası onu Ankara tren garına yolcu ederken Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi İstatistik bölümü Öğrencisi olan aynı zamanda Türkmen Öğrenci Birliği başkanı olan Fazıl bey ile tanıştırtarak, kahramanımızı yolculuk boyunca Fazıl beye emanet etmiştir. 11'i erkek üçü bayan olmak üzere toplam 14 kişilik kalabalık bir öğrenci grubuyla birlikte devam eden üç günlük tren yolculuğu esnasında sohbetler, paylaşımlar ve yaklaşımlar başlamış ve nihayet Suriye sınırda üç saatlik bir gümrük kontrolü sırasında Fazıl bey Kahramanımıza duygularından bahsetme şansı yakalamıştı. Tren'in son durağı olan Musul'a vardıklarında Fazıl bey çoktan tekrar buluşabilmenin yolunu bulmuştu. Pasaport kontrolünde tüm öğrencilerden toplanan pasaportlar dağıtılırken, Kahramanımızın pasaportuna Fazıl bey tarafından el konulmuştu. İki arkadaş, Musul'dan Bağdat'a bir taksi ile gitmiş, Kahramanımız ailesine teslim edilirken ayaküstü kısa bir tanışma yaşanmış, ardından taksi Kerkük'ün Tavuk (Dakuk) köyüne doğru ilerlemeye devam etmişti.

Ertesi gün pasaportun yokluğu fark edildiğinde Kahramanımızın Yarbay olan babası, delikanlının kim olduğunu merak ederek tanışmak istediğini Kahramanımıza açıklar. Aynı gün Fazıl bey evi telefonla arayarak pasaport'un kendisinde olduğunu bildirmek isterken babanın tanışma isteği teklifine karşı koyamaz ve akşam üstü taksi ile Bağdat'a Yarbay Enver bey'in evine ziyarete gider. Yarbay Enver Bey Fazıl Bey ile birlikte evin Bahçesinde Türkiye'nin dış politikası, Irak'ın Türkmenlere yönelik geliştirdiği siyasi tavırlar hakkında konuşurken evin içinde gençler arasında gelişen ilginin farkında olan Behice hanım gelişmelerden hiç te hoşnut olmayarak kızını sorguya çekmektedir. Kahramanımız ise, hem bu ziyaretten hem de babasının isteği ile gerçekleşen diğer ziyaretlerden son derece memnun olmuştur.

Gelişmeler herkesi memnun ederek devam ederken, Üçüncü sınıfta yarıyıl tatiline girmeden Yarbay Enver bey kalp krizi geçirerek vefat eder ve Bağdat'a geri dönen Kahramanımız bir daha Türkiye'ye dönemez, lisans eğitimini tamamlayamaz. Bu sırada Fazıl Bey Ankara Üniversitesinde Yüksek Lisans Öğrenimini tamamlar ve Irak'a geri döner. İki genç görüşmeye devam ederken yüzükler takılır ve evlilik gerçekleşir. Bu arada Fazıl bey dış işleri bakanlığında çalışmaktadır. 1972'de bir kız çocukları olur. Fazıl bey Doktora öğrenimini yapmak üzere tekrar Ankara'ya gelir, bu kez ailesi ile birlikte. 1974'te ikinci çocuğunu dünya'ya getirmek üzere Bağdat'a dönen Kahramanımızın ardından Fazıl bey birkaç ay sonra Doktora öğrenimini tamamlar ve Bağdat'a kesin dönüş yapar. Irak İlmi Araştırma Kurumu ve Devlet Planlama Bakanlığı'nda bir süre çalıştıktan sonra Bağdat El Mustansiriyye Üniversitesinde Öğretim Görevlisi olarak işe başlar. Daha sonra bir kız çocukları daha dünyaya gelir ve bir yıl sonra da kahramanımız dördüncü çocuğuna hamile olduğunu öğrenir.

Irak'ta 1980'li yıllarda en seçkin insanlar idam edilmiş ve görülmemiş kıyımlar yapılmıştır. İdam listesinde üçüncü sırada yer alan Fazıl bey ise bu kıyımdan kılıpayı kurtulanlardan biridir. Nasıl mı?

El-Mustansiriyye’de girdiği derslerde son üç ay içinde her gün öğrenci olmadığından emin olduğu üç kişinin derslerini dinlemeye geldiklerini, izlendiği hissine kapıldığını ve tedirgin olduğunu ancak suç işlemediği için üzerine alınmadığını, bir kaç ay sonra eşine anlatmıştır. Kahramanımızın isteği ile Irak Türklerinden olan bölüm başkanına durumu bildirmiş ve ülke genelinde siyasi durumun çalkantılı olduğu, Türkler’in aleyhinde propagandaların yürütüldüğü, kendisinin takip edilebileceği konuşulmuş. Bu nedenle Bölüm başkanı tarafından dikkatli olması gerektiği konusunda da uyarılmıştı. Fazıl bey, birkaç gün içinde bazı arkadaşlarının ve aile dostlarının da takip edildiğini öğrenir. Bu arada Irak Türklerinin tek kuruluşu olan Türkmen Kardeşlik Ocağının kurucusu ve genel başkanı mahkemeye çıkarılmadan idam edilmiş, aile dostları Nejdett bey ise tutuklandığı ilk gün ifadesi alınarak serbest bırakılmıştı. Aynı gün gece yarısı kapı çalınır. Nejdett beyin eşi Ayten Hanım ve Hadi bey kapıda belirmiştir. Nejdett bey eşiyle Fazıl beye haber göndermiş “Durum kötü onu alacaklar sabahı beklemesin” demişti. Gece 01.00’de Fazıl bey evden çıkıp iki sokak arkada oturan ağbisi-ne gider, durumu anlatır. Sabah’a karşı saat 04.00’te birlikte eve geldiklerinde 9 aylık hamile olan Kahramanımız Reyhan hanım perişan bir vazidedir. İki kardeş Fazıl beyin derhal Irak’tan çıkışı için Suriye üzerinden bir kaçış planlamış ancak bu planda Hamileliğinden dolayı Reyhan hanım ve çocuklar yer almamıştır. Kahramanımız bir Evrak çantasına eşinin pijamasını, Kuran’ı Kerim’i, seccadeyi ve kolundaki üç bileziği yerleştirmiş, Fazıl bey bir hafta önce UNESCO’nun düzenlediği bir kongre için gittiği Paristen birkaç gün önce döndüğü için, zaten hazır olan Pasaportunu ve biraz nakit parayı cebine koymuş, saat 05.00 sularında gözyaşları içinde birbirlerinden ayrılmışlardı. Fazıl bey yolun bir bölümünü araba, bir bölümünü eşek üzerinde bir bölümünü de yürüyerek Suriye sınırına ulaşmıştı. Havaalanına vardığında Türkiye’de değerli bir büyüğünü arayarak ne yapması gerektiğini sormuş, Libya’nın zaten Irak ile kötü olan dış politikasının kendisine fayda sağlayabileceğini, iade edilmeme garantisi alabileceğini öğrendiğinde Trablus’a bir uçak bileti almış. Uçak havalandıktan hemen sonra adının Havaalanında anons edildiğini çok sonraları tesadüfen o an Suriye Havaalanında bulunan bir arkadaşından öğrenir.

Fazıl Bey’in Libya’ya sığınma talebi kabul edildiğinde El-Beyza şehrinde Üniversitede Öğretim Elemanı olarak göreve başlar. Bunlardan habersiz olan Reyhan hanım endişe ve korku içinde, hergün eve gelen sivil polislerle eşinden haberdar olmadığını açıklamaya çalışır. Aslında Fazıl bey yaşadığı herşeyi ve durumunu kısa notlar halinde telgrafla eşine bildirmekte ancak Irak Hükümeti telgraflara el koyarak, durumu gizlemektedir. Fazıl bey’de eşinin ve çocuklarının başına gelebilecek felaketlerden dolayı aylarca vicdan azabı ile yaşama tutunmaya çalışmış.

Bu arada Kahramanımızın yarbay olan eniştesi Irak’ta ve tüm komşu ülkelerin hapishanelerinde tutuklu bulunan Türk’lerin listelerini taramış ve Reyhan hanım hiç bir yerde Fazıl beyin adına rastlanmadığı için eşinin serbest olduğuna ve yaşıyor olduğuna inanmış. Hastane kayıtlarında ölen ve yaralanan Türklerin listelerinde de bir iz bulamayan enişte bir arkadaşının aracılığı ile devletin el koyduğu telgraflara ulaşmayı başarmış ve Fazıl bey’in yerini tespit etmiş. Bu durumdan Irak Hükümetinin haberi olmasına rağmen o zamanlar Libya’nın Lideri olan Kaddafi, Irak Cumhurbaşkanı Saddam Hüseyin’e elindeki Türkleri teslim etmeyeceğini belirttiği için Fazıl bey’in yakalanmadığı ve Libya’da El Bayza’da Karyunus Üniversitesinde Öğretim Elemanı olarak çalıştığı tespit edildi.

Birkaç gün içinde Reyhan hanımın evine elçilikten olduğu düşünülen bir beyefendi gelir ve Fazıl Bey'in affedildiği Irak topraklarına döndüğü taktirde bir araba ve ev ile ödüllendirileceği söylenir. Reyhan hanım umutlanır ancak eşine haber veremez. Fazıl bey de bunu Libya'da duyar ve birkaç gün içinde eşinden haber alamazsa Irak'a geri dönme planları yapmaya başlar. Bu arada Enişte Reyhan hanıma, Suriye'ye gitmek üzere pasaport çıkartmayı teklif eder. O yıllarda Araplara Suriye'ye geçiş serbesttir, Pasaport kuyruğunda beklerken vezneden bir memur enişteye, vezneye doğru yaklaşması için seslenir, Temmuz sıcağında dört çocuklu bir kadınla korku içinde ilerler, tutuklama gerçekleşirse Reyhan hanım ve Çocuklarla beraber kendisi de tutuklanacaktır. Ancak seslenen kişi eniştenin çocukluktan mahalle arkadaşıdır. Merakla, ne istediklerini neden böyle bir ortamda kuyrukta beklediklerini sorar. Enişte Suriye'de bulunan Seyyide Zeynep Türbesini bir adak için ziyarete gideceklerini söyler ki, bu, o dönemde Suriye'ye gitmek için çok hoş görülen geçerli bir sebepti. Enişte, bir kaç gün gezip dua edip geri gelmeyi planladıklarını söyler, ancak kadın ve dört çocuk çok dikkat çekicidir buna da birşeyler uydurmak gerekir.

Reyhan hanımın kocasının askerde olduğunu kuzeyde savaştığını söyler, yeni doğan çocuğa ve asker eşine dua edileceğini, kendisi ve annesinin onlara eşlik edeceğini hep birlikte duaya gidileceğini açıklar. Memur, onları içeri davet eder, odaya girdiklerinde çocuklar ayakta bekler, Reyhan hanım ve Enişte sandalyeye oturur. Memur işlerin çok yoğun olduğunu yerini terekedemeyeceğini ve eniştenin yardımına, ihtiyacı olduğunu söyler. Ülkeyi terketmesi yasaklanan kişilerin ailelerinin de sınırı geçemeyeceğini açıklar. Enişteden yana bir şüphesi olmadığını ancak bazı prosedürleri yerine getirmek gerektiğini ifade eder. Kendisinin çok yoğun olduğunu anlatır ve enişteden onun yerine yasaklılar listelerinin yer aldığı dört beş ciltlik evrak dosyalarını gözden geçirmesini rica eder. Çocuklar sıcaktan bunalmış ağlamaklı, Reyhan hanım bir yaprak gibi titriyor ve o anda enişte ilk cildin kapağını açtığında bembeyaz kesiliyor. İlk sayfalarda Fazıl bey ve tüm ailesinin adları yer alıyordu, Enişte, soğuk kanlılığını korumaya çalışarak yavaşça sayfaları çevirmeye devam ediyor, bir süre sonra son ciltli dosyayı bitirdiğinde enişte biraz sakinleşmiş, yüzü normale dönmüştü. Hayır

bunların hiç birinde kadının kocasına ait bir bilgi yok diye cevap verir. Bunun üzerine memur evrakları imzalayıp bir başkasını işlemleri tamamlamak üzere odaya çağırıyor. Kılıpayı da olsa Reyhan hanım ve çocuklarının pasaport işlemleri tamamlanıyor. O gün hemen eve gidilmiş elbiselerin yerleştirildiği iki valiz hazırlanmış jet hızıyla Bağdat Havaalanına gidilip Suriye'ye ilk uçaktan biletleri alınmış, Uçakla Suriye'ye inenene kadar bilinen bütün dualar okunmuş. Bu arada enişte Fazıl beye, yolcuları karşılaması gerektiğini belirten bir telgraf çektiğinden çok emin, ancak telgrafın fazıl beye ulaşmadığından kimsenin haberi yoktur. Suriye'de Havaalanında geçmek bilmeyen saatler sonra Libya uçağına binilmiş ve yine dualarla süren sıkıntılı, korkulu ve bir o kadar da kavuşma heyecanı ile dolu bir yolculuk sonunda Uçak Trablus Havaalanına iniş yapmış. Reyhan hanım eşine kavuşmak için, muradının gerçekleşmesi için, en küçük çocuğuna Murad ismini vermişti. Ancak Reyhan hanım yaşadığı stresle uçaktan biran önce inme telaşına girince Murad bebeğin çantası uçakta unutulmuş, içinde bez mama ve biberon olan çanta. Ayrıca valizlerden biri Trablus uçağına kaybolmuş, havaalanında tek valiz ve dört çocukla başbaşa kalmıştı.

Kadının tek başına seyahat etmesinin hatta evin dışına bile erkeği olmadan çıkmasının yasak olduğu bir ülkenin topraklarında çaresiz eşini beklemiş. Saatler sonra ortalıkta ağlayan açım diye bağırان dört çocuğun ortasında yerde oturan bu kadına bir görevli yaklaşmış ve erkeğiniz yanınızda olmadığı için bir sonraki uçakla Suriye'ye iade edileceksiniz haberini vermiş. O yıllarda Suriye Irak vatandaşlarını hiç bekletmeden Irak Hükümetine teslim ettiği için Reyhan hanım fenalaşmış ve baygınlık geçirmiş, çocukların feryatları Havaalanını inletmiş. Bu arada nöbeti bittiği halde odasında oyalanan bir memur asma katta bulunan ofisinin penceresinden olanları izliyor. Kadına ve çocuklara acıyor ve ne olup bittiğini merak ettiği için yanlarına gidiyor.

Diğer görevliler durumu anlattığında olayı bir de Reyhan hanımın ağzından dinlemek istiyor. Reyhan hanım neden Irak'tan kaçmak zorunda olduklarını anlatıp eşi Fazıl beyin nerede olduğunu ve ne iş yap-

tığını açıklıyor. Havaalanından çıkarsa El Beyza'ya gidip eşini bulabileceğini defalarca söylese de, Libya Devletinin yasaları gereği bir kadının tek başına seyahat etmesi haramdır ve Libya'da kalırsa cezalandırılmalıdır. Ancak O gece, Suriye'ye uçuş yoktu ve ertesi sabahı beklemek gerekiyordu. Memur çaresizlik içinde boynu eğik bir şekilde yavaşça oradan uzaklaşıyor. Bir süre sonra elinde su, bisküvi ve çikolata dolu bir poşetle geri gelir, kadına onunla birlikte asma kattaki ofisine gidebileceğini, geceyi orada geçirebileceğini söyler. Reyhan hanım kimseye güvenecek bir durumda değildi ama çaresizdi, adamın ben size kefil olurum ve bu geceyi otelde geçirmenizi sağlarım sözleri Reyhan hanımı daha da tedirgin etti. Ancak bir süre sonra çocuklar iyice acıkmıştı. Su ve çikolata yetmez olmuştu. Biran adamın sözüne inandı. Çocuklar, üst kattaki ofiste ısmarlanan yemekleri yerken, Reyhan hanım da sakinleşmişti, adamdan eşine telgraf çekmesini rica etti ve adresi verdi. Adam hızla odadan çıktı, Gece yarısı geri geldiğinde yanında eşi de vardı. Reyhan hanıma ve çocuklarına kefil olduğunu belirten bir dilekçe yazdığını böylece bir kaç gün erkeksiz Libya'da misafir olabileceklerini açıkladı, eşini Reyhan hanımla tanıştırdı ve telgrafi Fazıl bey'e gönderdiğini söyledi. Reyhan hanımın tek umudu bu adam ve eşim diye tanıştırdığı kadındı, onlara güvenmekten başka da çaresi yoktu. Ayrıca, Trablus ile El Beyza arası çok uzaktı, havaalanı yoktu ve araba yolu da 18-20 saat kadardı. Otele gitmeleri gerektiği konusunda Reyhan hanım ikna edildi. Peki ama Otel odasında korku ve endişe ile geçen iki gece zarfında neler oldu?

Fazıl bey ertesi gün işe gittiğinde telgrafi almış sevinç heyecan ve şaşkınlıkla Fakülteden izin alarak arabayla yola çıkmış, hiç dinlenmeden o gün, 18 saat yol almış sabaha karşı otelin kapısına gelmişti. Eşim ve çocuklarım uyuyor onları uyandırmayayım bir iki saat arabada kalıp günün iyice aydınlanmasını bekleyeyim diye düşünürken, İki gecedir uyumayan Reyhan hanım yine otel odasında pencere önünde oturmuş, otele yavaşan beyaz arabadan eşinin inmesini hayal ederek merakla pencereden dışarıyı gözetliyordu. Sabah olduğunda en Küçük çocuk erkenden uyanır, Reyhan hanım onun diğerlerini uyandırmaması için bebeği kucağına alır mamasını hazırlamaya koyulur. Bu arada Fazıl bey

arabadan iner, otele Reyhan hanımın eşi olduğunu belgeler, resepsiyondan oda numaralarını öğrenir ve üst kata çıkıp kapıyı çalar. Kapıyı en büyük kızları yani ben açıyorum. Koridor çocukların baba baba diye bağrıışmaları, annemin ağlama ve figan sesleri, babamın hıçkırıklarıyla inliyordu. Başımız biranda öyle kalabalıklaştı ki sanki oteldeki herkes, görevliler, çalışanlar, müşteriler başımızdaydı, Herkes bu acılı karı kocanın hikayesini soruyordu ne olduğunu anlamaya çalışıyordu.

Bu arada yapmış olduğu araştırmalardan dolayı cumhurbaşkanlığı ödülüne layık görülen Doç.Dr. Nejdet KOÇAK ve daha niceleri 1980'lerde işkence görerek idam edilmişlerdi.

Annem kadın haklarının neredeyse olmadığı bir ülkede sadece Ziraat fakültesine yani babama yakın olduğu için eğitimini İslam tarihi bölümünde tamamladı. Yüksek lisansa başladı ancak Türkiye'ye göç etme yolculuğu yüksek lisansını bitirmesine engel oldu. Onun mücadelesi Irak'ta ve Libya'da olduğu gibi Türkiye'de de devam etti. 49 yaşında eşini kaybettiğinde kendisi 46 yaşında idi ve Murad bebek daha Lise öğrencisiydi.

Bu hikayede, içimde yaşadığım tarifsiz sevincin yanında, tek üzüntüm kaybolan valizimizdi. Kaybolan valizin içinde babamın bana Paris'ten aldığı ama giyemediğim elbise aklımdan hiç çıkmadı, annem ve babamın bu üzüntümden haberi dahi olmadı. O zamanlar ben, İlkokul birinci sınıfta okuyan bir çocuktum ve bir Alp kadının yaşam mücadelesinde yanıbaşındaydım, küçük destekçisiydim. Olanları belki anlamıyordum ama, o alp kadının, acılarının yanında benim kaybolan elbisemin bir önemi olmadığını farkındaydım.

KADIN KORUYUCU UMay VE ELİ

Dr. Öğr. Üyesi Nuran SAY

Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi
Resim İş Eğitimi Anabilim Dalı

ÖZ

1994 yılında üç Fransız mağara bilimcisi, öncülüğünde güney Fransa'da Ardeche vadisinde iyi korunmuş halde Kömür ve toprak boya kullanılarak 30.000-32.000 yılına ait olduğu saptanan çok sayıda hayvan tasvirlerinin yanı sıra kırmızı noktalar ve el izleri bulundu.

El tarih boyunca güç ve otoriteyi temsil etti. Ellerin duruş durumuna göre kendine has dili olduğu düşünüldü. Yazan el, insanlar için kanunu, yazan Tanrı, mutlak otoriteyi, adil Tanrı'yı, huzurlu yaşam için gereken kuralların yayılmasını sağladı. Dünya var olduğundan beri aidiyet ve koruma sembolü el, her dönemde bu özelliğiyle farklı farklı isimlerle kültür tarihindeki yerini aldı.

Mağara döneminde aidiyeti, Ön Türkler döneminde Umay, kadını doğum sırasında nazardan, zararlı enerjilerden koruduğu, insanları mal mülk evlat sahibi yaptığı, ürettiği için dişi İye olarak kabul edildi. El sembolüne de Umayın eli denildi. Günümüzde İslam'ın beş şartını ve peygamber ailesini temsil ettiği için Fatıma'nın eli, İsevi alemde de Meryemin eli olarak kabul gördü.

Anahtar Kelimeler: El, Mağara, Koruma, Umay, Kadın

PROTECTRESS UMAI AND HER HAND

ABSTRACT

In 1994, many well preserved animal depictions which were made by using coal and soil paint dating back to the years of 30.000 and 32.000 as well as red points and hand marks were discovered under the leadership of three French speleologists in the Ardeche valley of southern France.

The hand has represented the power and authority throughout history. It has been believed that the hands have their own language according to their posture. The writing hand represented the law for humanity, the writing God represented the absolute authority and the fair God ensured that the rules required for peaceful life became widespread. The hand which has been the symbol of belonging and protection since the world has existed, has taken its place in the cultural history with different names thanks to this characteristics at every period.

In the cave period it represented the belonging on the other hand in the period of Pre-Turks, Umai was accepted as female possessor as she protected the women from evil eye during birth, helped people to become a man of property and reproduce. The symbol of the hand was named as the hand of Umai. Today, it has been accepted as Fatima's hand as it represents the five pillars of Islam and the family of the Prophet and it has also been named as Mary's hand in Christianity.

Keywords: Hand, Cave, Protection, Umai, Women
*GÜ. G S E B. Resim-iş Eğitimi ABD Öğretim Üyesi, nuransay@gazi.edu.tr

EL

İnsan gövdesinin üst kısmında bulunan organlarının en uç noktası, beş parmakla donatılmış, tutma ve hassasiyet organı olan el, insan ve ilahi gücün bir sembolüdür. Tek başına eller hiçbir şeyi temsil etmez. Beyin düşünür el uygular, Tuttuğu fonksiyonlu aletlerle işlevi büyür denilse de, sağlık dağıtan ilahi varlıkların elleri tek başına mucizevî güçler göstermektedir. Elin ilahileşmesi Mısır medeniyetiyle başlamıştır görüşü yaygındır.

“Ustanın eli”, “Altın Ellere Sahip Olmak” “Yeşil Ele Sahip Olmak,” Demirden El” elin gücünü gösterir isimlerdir.

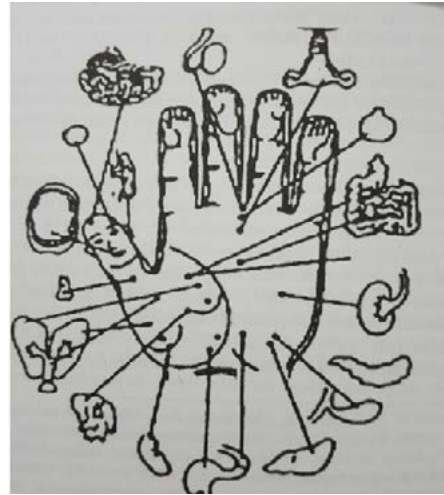
Ellerin duruş durumuna göre kendine has dili de bulunmaktadır. El sıkmak dostluk ifadesidir. El ele olmak beraberliğin dostluğun bağlılığın belirtisidir. Muhalif durumda elimizi kaldırır, karşımızdaki kişinin durmasını ifade ederiz. Kalkmış bir kol sıkılmış yumruk olmuş bir el ya da başparmak açıkta sıkılmış yumruk yanı parmak sallamak, saldırganlık, acımasızlık, tehdit ifadesi olarak algılanır. Bilek hizasında çapraz biçimde elleri birleştirmek yenilgi boyun eğmeyi ifade eder. İçe kapanma durumunda dışarıya doğru çevrilmiş eller acıyı, göğse konmuş sağ elin yas veya pişmanlığı ifade ettiği düşünülür. Ellerin birleştirilerek yüze getirilmesi saygıyı göstermektedir. Yazan parmak, koruyan, cezalandıran işaretleriyle isteklerini anlatan ya da adaletlerinin sonuçlarını dağıtan eller aynıdır. Yazan el, insanlar için kanunu da oluşturur. Eliyle yazan Tanrı, mutlak otoriteyi, adil bir Tanrı'yı, uygun hale getirilmesi gereken kuralların yayılmasını da inşa eder.

Fransa da adalet eli, sıklıkla, Kutsal üçlüyü Temsil eden üç parmağı açık şekilde, fildişinden yapılmış olup Kraliyet esasının ucunda yer alırdı. Taç giyme töreni esnasında yöneticiye sunulan el kraliyet gücünün sembolü “Regalia” idi Fotoğraf No:1. Adaletin eli kralı sanki Tanrı'nın yeryüzündeki temsilcisi şeklinde sahneye koyardı. Kralın adalet dağıtabileceğine işaret ederdi. Öyleyse kral bu yeryüzü kraliyet içerisindeki tek meşru kaynaktı Kralın eli kutsayabilir ve okşayabilir, aynı zamanda dövebilirdi de XIV yy. bu sembol sikke ve mühürlerin üzerinde de kullanılmıştır.

Günümüzde el paranın gücünü ve yönetimini temsil eder ve görünmez el olarak ifade bulmaktadır.(Gardin,Olorenshaw, 2014 s:202-204).

El aynı zamanda enerji kaynağını temsil eder. Hastaya güç vermek için masaj yaparak tedavi uygulanır. Mısır medeniyeti ellerle bastırmayı pozitif güç aktarma ve manyetik bir akış inancı olarak kullanırdı (Kalafat 1999 s:265: Gardin,Olorenshaw, 2014 s:204).

Bizim inancımızda ise Kam tedavi biçimi, Alevi-Bektaşî zümresi tarafından uygulanmaya devam etmektedir. İşlem sırasında Alevi dedeleri ve ocaklıkları ellerini kullanır.

“Çünkü; insan vücudu eller ve kulaklarda yazılıdır. Beden parmakları parmaklar bedeni örnek olarak yaratılmıştır. Parmakların her biri iç organların birini veya birkaçını temsil eder. Başparmak beyin ve boğaz, küçük parmak elden, orta ve büyük parmak ayaklardan, elin ortası bağırsaklardan, başparmağın temeli akciğerden, kalpten sorumludur. Elin içi diğer iç organları temsil ettiği içindir ki, uygun organın el dokunuşuyla, ağırları ortadan kaldırılabilir. Bu gün alternatif tıptan birini oluşturan ve vücudun içten temizlenmesi olarak bilen reflexsoloji de ayak ve el işaretlerinin yardımı ile hastalıkları tedavi eder” (Bayat 2006, s:262)

TARİHÇE :

Fransanın Akdeniz sahilinde Mersailles yakınlarındaki Calanque de Morgiou'daki Cosquer mağarasına ait çalışmalar 1985 te Hnri Cosquer isimli dalış eğitmeni tarafından ilk kez bulundu.1991 mağarayı detaylı incelediğinde Ana odanın tavanında ve duvarlarında hayvan imgeleri yanı sıra bir dizi el izi tespit etti. 1992 yılında mağara keşfiği alanında uzman olan jean Cosquertin, prehistorya uzmanı jean Clottes v Cosquer in ortak direktörlüğünde usta bir dalgıç ekibiyle yeni keşif yapılmasına karar verildi. Mağaradan alınan örnekler üzerinde radyo karbon tarihleme yöntemi kullanarak, bazıları en az 27.000 yıl öncesine ait ve özgün olduklarına karar verdi (Piercy 2013 s:20-23). 1994 yılında üç Fransız mağara bilimcisi, jean-Marie Chauvet'nin öncülüğünde güney Fransa'da Ardeche vadisinde iyi korunmuş halde Kömür ve toprak boya kullanılarak yapılmış yüzlerce resim ve gravür keşfettiler. Fransız arkeolog jean Clottes' modern karbon testiyle yapılan araştırma sonunda bu resimlerin 30.000-32.000 yılına ait olduğunu saptadı, çok sayıda hayvan tasvirlerinin arasında kırmızı noktalar, el izleri vardı. Bu durumun duvara bastırılmış bir elin etrafına renk verici maddelerin püskürtülmesiyle, bir tür şablon ya da avuç içi boyanarak basıldığı düşüncesini uyandırmaktaydı. Fotoğraf No:3. 1995 yılında Clottes, Chauvet Mağarası resimleri hakkında bir görüş ortaya attı dönem insanların ayı ve yırtıcı hayvanların resimlerini yaparak hayvanların ruhlarını ele geçirdiklerini, kendi yaşamlarına güç kattıklarını düşündüğünü söyledi. Antik taş sanatı ve mağara resimlerinin sembolik anlamlarını çalışan Kuzey Afrikalı antropolog David Lewis-Williams'la bir araya gelerek Şamani trans hali gibi nöropsikolojik olgularla ilgili olarak Chauvet'deki farklı imgelerin tarzı ve dirililişi ile diğer tarih öncesi taş sanatları üzerinde çalıştılar 1998 yılında "Tarih Öncesi Şamanları Resimli Mağaralarda Trans ve Büyü" de yayımladılar. Güçlü sembollerini temsil eden resimlerin bulundukları mağaraları kutsal ritüeller için kullandıklarını öne sürdüler.

Buzul çağı kaya resimlerinde görülen el izleri bir aileyi, kılanı, ferdi yani kan bağıını ve korunmayı temsil etmekteydi. Kuzey Amerika bozkır yerlilerin savaş kültüründe kırmızı el cesareti, gücü ve yaşam ener-

jisini temsil eder. Avustralya/Queensland adası Kaya Sanatına ait Kırmızı toprak boyasıyla çıkartılmış el izi Fotoğraf No:3. Tarih öncesi Güneybatı Amerika sanatında da görülmekte, kan bağıını, aidiyeti, korunmayı temsil eder görüşü bulunmaktadır (Eliade 2007, s:34-35: Gibson 2013, s:30,35,49).

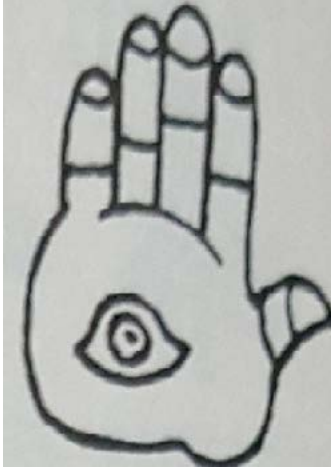
MÖ. İkinci bin yılın ikinci yarısında Akdeniz kıyısında bir şehir devleti olan Ugarit tanrısı olan El baş tanrı tainrılarının ve insanların yaratıcısı sayılırdı. İnsanlar onun zürriyet verdiğine inanıyorlardı.(Markus 2012 s:52)

El basılı Kızılderili kalkanı; taşıyanı kişiyi tüm kötü ruhlardan korur.(Gibson 2013, s:33).

El ve Göz ;Arkeolojik bulgular 1200 yılında Missisippi dolaylarında bir çok yerde yeni bir dini kültün doğduğunu göstermektedir. Buzzard diye bilinen bu kültün kökeni bilinmemekle beraber, sembollerinin çoğu Mezoamerika nınkilerle benzerlik göstermektedir. (Buckland 2011 s: 139-140)

Amerikan Kızılderililerine ait el totemleri
(CURTIS1997)s:404-405,410-411)

Amerikan Kızılderililerine ait el totemleri
(CURTIS1997)s:404-405,410-411)

TENGİRİ

Kök Türk inanç sisteminde yaratı, kılıcı, kut, küçük ilik ve bilik verici yüce varlık Tengri, her şeyin üstündedir. Kök (Gök yüzü, yahut mavi gök) ve yağız yır (kara yer veya toprak yahut yeraltı). Yir-sub (yer ve sular yani yeryüzü Tengiri tarafından kılındığı/ yaratıldığı için ıduk yani kutsaldır. Her yaratılanın bir enerjisi vardır. Bu yüzden her şey canlı kabul edilir. Türklerin inanç merkezinde Tengri vardır. Ona yardımcı, koruyucu ve zarar verici iyeler, ata ruhu /arvak lar bulunmaktadır. Tanrı ve yardımcılığıyla insanoğlu arasında aracılık yapan inanç adamına Kam denilmektedir. Kam Tengiri tarafından seçilerek dünyaya gelir. O yüzden evlenmez. Ruhban sınıfı yoktur. Halk arasında yaşar. Kandaş toplulukları bir arada tutar. Kutluk verilen yöneticiyle Tegiri arasında iletişim sağlar, şifacıdır. Bulunduğu toplumu sakın ve sağlıklı bir biçimde yaşatmak için çabalar. Türkler iyilik ve kötülüklerin iyeler ve arvaklardan geldiğini düşündükleri için yılın belirli zamanlarında onlardan korunmak amaçlı ayinler düzenler ayinleri yöneten kişi Kam dır. Türk çağı Bengü Taş yazıtlarında Tanrı adına “ Tengri, Türk Tengrisi,” koruyucu iyelere ise Umay ve Yir-Sub şeklinde işaret edilmektedir. (Kalafat 1999 s:5-9; Hassan 2011 s:81)

Günümüzde kullanılmaya devam eden nazar boncukları, mavi renkleriyle gökyüzünü temsil ettiği Tanrının gökyüzünde yaşadığına inanıldığı, bu yüzden dua ederken ellerin sema ya doğru açılarak yapıp yüze sürüldüğü Türkiye Türklerinde hala yaşatılmaktadır. Bu durumun eski Türk inancı olan Tengiricilikten kalma, çok eski bir ritüel olduğu düşünülmektedir (Araz 1995, s:28,39; Asena 2014 s:368).

UMAY

“Orhun Abidelerinin Tonyukuk yazıtının 38 satırında düşmanın çokluğu karşısında geri dönmek isteyenlere Tonyukuk in verdiği cevabın bir bölümünde umay zikredilmektedir” (Çoruhlu 2013, s:41).

İlahi dişi enerjiyi ifade eden Umay, isminin Sanskritçe kökten gelebileceği düşüncesi bulunmaktadır. Çünkü eski Hint Mitolojisinde Uma isimli bir tanrıça vardır. Uma sözcüğü ışık anlamına gelmekte olup, eski Hint tanrısı Şiva'nın karısının ismi olarak geçer. Işığın köken olarak güneşe bağlandığı ve enerji olduğu için tanrıça Umayla bağlantılı görüşü yaygındır. Bu sebeple olmalıdır ki, Umay, Türkler arasında da Sarı kız olarak anılmaktadır. Türklerde koruyucu bir ruh olan Umay Kaçların ateş duasında Umay ana adı ile anılmakta ve ateş ruhu olarak geçmektedir. Yakut Türklerinde bu ruha Ogu ımita (Çocuk ıması) adı verilmişti, Yakutların ayrıca Ayzıt adını verdikleri çoğalma ve bereket unsurlarına sahip koruyucu ruhları vardı. Bunlar aynı zamanda kadının namus ve iffetinin de sahibiydi.

Türk sanatına giren bazı kaya resimlerinin Umay'yı tasvir ettiği ileri sürülmüştür. Göktürk şehrindeki bölge müzesinde bulunan Göktürk devri kaya resmi yine Göktürklerle ait bazı heykeller, Kazakistan'ın Taraz (Cambul) Yörede tespit edilen Kudirge Kaya resimlerindeki kadın tasvirlerinden büyük boyutta yapılmış olanı umay olarak kabul edilip saygı görmüştür. Günümüz Orta Asya ve Anadolu şehirlerinin bazılarında el sanatlarında, nazarlık olarak kullanılan dokumalarda bulunur,(Say 2017 s:88). Türk kültüründe eş ve son dünyaya gelen canlı için önemlidir ve Umay korumasındadır. Zedelenmeden gömülmesi ya da asılması gerekir. Hayvan eşinin ağaç dalına asılması ile ilgili inanç Yakutlarda da tespit edilmiştir. Onlar doğum esnasındaki eşleri ormana götürerek bir ağacın dalına asarlardı. Teleütlerde, ata ruhlarından olup egemender veya enekeler adı ile adlandırılan koruyu ruhların Umay'ın görev ve sorumluluğunu üstlendiği söylenir. Kırgızlar ile Kazak-Kırgızlar da çocuğun sonu yörede tespit edildiği şekilde çukur açılarak toprağa gömülürdü. Umay ile ilgili inançlara Göktürklerde de rastlanmıştır. İnsanın ana rahminden başlayarak doğup büyümesine yani

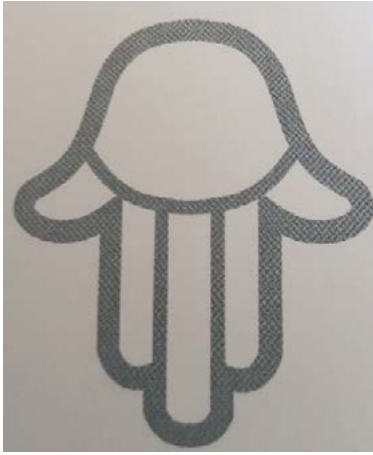
konuşmaya başlaması anına kadar Umay kişiden sorumludur. Bebek güldüğünde Umay onun yanındadır. Ağladığında ondan uzaklaşmıştır.

Umay; güneşle ilgili olduğu düşünüldüğü için gök yüzüyle, dişil olduğu içinde yer yüzüyle bağlantısı olduğu, düşünülen dişil bir iye'dir. Bütün insanları koruyan onlara kut veren devleti, hakimiyeti koruyan bereket artıran mahsül, mal mülk sahibi yapan bu özelliğiyle de toprak ana düşüncesiyle uyumlu, güneş nedeniyle ateş ocak kültürüyle de ilişkili iye'dir (Araz 1995 s:30,42,44; Gömeç, 2008 s:98; Asena 2011 s:19-20). Kadın ve çocukları koruma ve üreme görevi Umay'a verilmiştir. Umaya hizmet eden oğul sahibi olur. İnancı yaygındır. Muhtemelen yaygın olarak kullanılan sembolü de el olmalıdır.

İslamiyet'in kabulünden sonra Umay yerine Fadime veya Fatıma Ana ismi kullanılmaya başlanılmıştır.

Ayetlerle bezenmiş açık vaziyette el ve içerisinde göz resmi, ticarethanelerde ve atölyelerde nazardan korunmak ve bereketi sağlamak için asılır. (Kalafat 1998 s:212)

Arapça Hamsa ve İbranice Hameş beş anlamına gelir. Orta doğuda Fatımanın eli olarak bilinir. Nazara karşı koruduğuna inanılır (Gibson 2013, s:43).

Kadiri sofizminde 5 parmak, kardeşliğin sembolü ve nazar gibi güçlere karşı koruyucu olarak bilinir (Kalafat 1998 s:212).

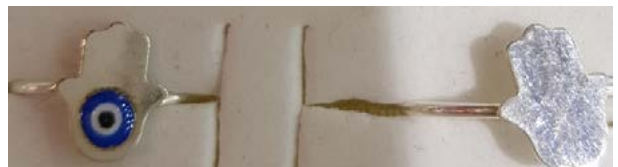

Fatıma'nın Eli : Bu el islamiyetin 5 şartını temsil eder. İman Etmek, Namaz Kılmak, Hacca Gitmek, Oruç Tutmak, Zekât Vermek. Baş parmak aynı zamanda Hz. Muhammedi. Birinci parmak Hz Fatımayı, ikinci parmak kocası Hz. Ali yi, üçüncü ve dördüncü parmak Hasan Hüseyini temsil etmektedir. (Buckland 2011 s: 122; Gibson 2013s:43) Ayrıca Hz. Meryem'in sembolüdür. İnanişâ göre Hz. Meryem İsa Mesih'i doğuracağı sırada tuttuğu dal bir el şeklini almıştır. Hz. Muhammed'in amcası Abbas'ın simgesi olarak kullanıldığı da ifade edilir.

SONUÇ

Mağara resimlerinden günümüze el duruş biçimiyle anlatım sunmuş, dokunduğunda şifa dağıttığına inanılmış, Kutsal kişilere atfedilerek biçim olarak el olsa da içerik olarak kötü enerjilerden koruduğuna inanılmıştır. Korunma amaçlı; evde, elimizde, boynumuzda taşıdığımız kullanım araçları üretmişlerdir. Kimi zaman cam ve seramik Fotoğraf No: 14,15,16,19 kimi zaman gümüş ve altın, metal Fotoğraf No: 17,18,20,21, 22 fildişi, oyulabilir ahşap Fotoğraf No: 23.Ön Türk inancına bakıldığında Umay Ana'nın elidir. Umay Gök Tengirinin koruyucu iyelerinden biridir. Güneşi, yeri, temsil eder. Güneş ve yer üretim yaptıkları için dişil güç olarak kabul edilir. Bu sebeple Umay Ana sıkıntıda olan, doğum yapan kadınlara yardım eder. Bereketi, bolluğu, mal mülk edinmeyi, mücadelelerden başarılı çıkmayı sağlar.

Günümüzde Hz. Muhammed'in kızı Hz. Fatıma'ya gönderme yapılırsa da İslamı temsil etmektedir. Hz. Meryemin eli olarak da koruyucu ve kutsaldır. Ancak; Umaya atfedilenlere bakıldığında, isim olarak Umayın eli denmesi tarafımızca daha uygundur. Günümüz gençleri el sembolünü duygu sembolüne dönüştürme eğilimi göstererek kolye, anahtarlık gibi takılara dönüştürüp kullanmayı tercih eder gibidir.

KAYNAKÇA

ARAZ, Rifat. (1995) Harputta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği, Ankara A.K.M yayınlar No:108 Levent Ofset Matbaacılık

ASENA G. Ahmetcan, (2011) Nukolay ŞODO-YEV'İN Diliyle Altay BİLİK İstanbul Pan yayıncılık

ASENA G. Ahmet can, (2014) İpek Yolu-2 Sibirya-Batı Türkistan pan yayıncılık, İstanbul Ayhan mat

BAYAT. Fuzuli,(2009) Ana Hatlarıyla Türk Şamanlığı Ötüken yay. İstanbul yaylacık Mat.

BUCKLAND. Raymond, (2011)işaretler semboller ve Alametler maji ve ruhsal semboller Rehberi stanbul Neden yay Güven mat

CURTIS.Edward S, (1997) THE North American Indian The Complete Portfolios Köln, Taschen yay.

ÇORUHLU, Yaşar. (2011) Türk Mitolojisinin Ana Hatları Kabalcı yayınları İstanbul. Ezgi mat.

.ELİADE, Mircea. Çev; Ali BERKAY (2007) Dinsel İnançlar ve Düşünceler Tarihi C:1 Taş devrinden Eleusis Mysteria'larına .İstanbul Kabalcı yayınevi

GARDİN. Nanon, OLORENSHAW. Robert, Gardin. Jean 2014 Larousse Semboller Sözlüğü Bilge Kültür Sanat yayınları İstanbul

GİBSON. Clare , (2013) Semboller nasıl okunur? Resimli Sembol Okuma Rehberi Yem yay. İstanbul, Çin de basılmıştır

GÖMEÇ, Sadettin, (2008) Şamanizm ve Eski Türk Dini Likya Ankara, Öncü Basımevi

HASSAN, Ümit. (2011) Eski Türk Toplumu Üzerine İncelemeler Doğu Batı Yay. Ankara, Can Tekin Mat.

KALAFAT. Yaşar. (1999) Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının izleri, Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, Ankara, Varan Mat.

MARKUS. Hattstein (2012).”Kadim Yakın Doğu Mitolojisi” İstanbul NTV yayınları

PIERCY, Joseph (2014)Semboller Evrensel Bir Dil, aykılı araştırma yay. İstanbul, Kayhan mat.

ROUX, Paul, Jean (2011) Çev Mustafa Yaşar Sağlam, Eski Türk Mitolojisi, Bilge Su yay. Ankara, Özkan Mat.

SAY, Nuran. (2017). “Dokuma iyelikler ve Dört Örnek”. Milli Folklor Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi , S: 114, Y:23, s:(240-247). Ankara Feryal Matbaacılık.

KAYNAK KİŞİLER

Ayhan TETİK Atasay Atlantis AVM Tetik Kuy ve inş. Tic. Ltd.Şti. Başkent Bul. 224/41 Batıkent/Ank

Cevdet ARAS.ABC Bujuteri Kozmetik San.Tic.Ltd. Şti. Kardelen Mah. Başkent Bulvarı Batıkent/Ank

Cihat KUNDUZ, Mühür Gümüş Atlantis AVM Başkent Bulvarı No:224/42 Batıkent/Ank

Atlantis AVM No:224/62 Yenimahalle/Ankara

M.Ertuğrul KIRDAN, Venessa Ankamal ZK.07 06330 Akköprü Ank.

İNTERNET ALINTILARI

Miss Gaya Hz. Fatma Ananın Eli Turkuaz ürünleri saat 16. 14 Tarih 22.11.2015
[http://www.bilgilersitesi.com/en-guzel-nazar-bon-cugu-resimleri-saat-16. 14 Tarih 22.11.2015](http://www.bilgilersitesi.com/en-guzel-nazar-bon-cugu-resimleri-saat-16-14-Tarih-22.11.2015)
<http://www.saglikaktuel.com/bitki-ansiklopedisi-uzerlik-nedir-faydalari-nelerdir-156htm>

KÜLTÜREL BELLEK AKTARIM
İMAJİ OLARAK 'ALP KADIN' VE
TÜRK SANATÇI KADINLAR

Doç. Dr. Semra ÇEVİK

Ardahan Üniversitesi
Güzel Sanatlar Fakültesi
Resim Bölümü

Özet

Öncü, güçlü kadınlar ilkel çağlardaki atalarının ata binmek, kılıç kullanmak özelliklerine ek olarak meslek alanlarında da Alp Kadın imajı nitelikleriyle varlıklarını göstermekteler. İmaj sadece zihnün ürettiği gerçeklikten bağımsız bir olgu değildir. Ayrıca yalnız gerçekliğin bir kopyası, gölgesi olarak ta değerlendirilmez. İmaj; kendine ait gerçekliği olan ontolojik bir duruma gönderme yapar. Kültür kolektif şimdi ile geçmişin aktarımıyla kuşaktan kuşağa yaşayan bir bellettir. Alp kadın bir imajı geçmişten günümüze kendi gerçekliği içerisinde taşınan bir kültür imgesidir. Bu çalışmada; kültürel bellek aktarımı olarak taşınan ve günümüz dünyasında sanat ortamında var olmaya çalışan kadınlar birer Alp Kadın değil midir? Kültürel miras imgesi olarak Alp Kadın ikonografik bir okumayla kadın sanatçı kimliğinde nasıl biçimlenir? Sorularına Cumhuriyetten günümüze ata binip kılıç kuşanmasa da sosyal hayatın içinde ön saflarda yer alan Aliye Berger, Gülsün Karamustafa, Nur Koçak, Mürşide İçmeli vb. sanatçıların yaşantı pratiklerinden hareketle yanıt aranmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Alp Kadın, İmaj, Kültürel Bellek, Sanat

Giriş

Her insan farklı bir kültür yapısından gelir. Davranışları beğenileri, meslek seçimi ait olduğu kültürü yansıtır. İçinde bulunduğu toplumun kültürel değerleri ve kodları kendilerini ifade etmede önemli bir araçtır. Çalışmanın öncelikli amacı, örneklem olarak seçilen Aliye Berger, Gülsün Karamustafa, Nur Koçak ve Mürşide İçmeli'nin kültürel bellek aktarım imajı olarak yorumlaya çalışmaktır. Bu çerçevede kültür, kültürel bellek, imge/imaj kavramlarına ve Alp Kadın Tipolojisi kısaca değinilerek Türk lider kadın tipolojisiyle benzerlikleri yanıtlanacaktır. Kültür, etimolojik olarak latince cultura sözcüğünden dilimize geçen kavram; tarihsel, toplumsal süreç içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü anlamındadır (tdk). Osmanlıca hars, ekin anlamına da gelmektedir. Sözcüğün çok çeşitli tanımları bulunmakla birlikte yalın bir ifadeyle İnsana özgü üretim ve iletişim sistemidir diye de tanımlayabiliriz. Güvenç'e göre kültür ya da uygarlık bir toplumun üyesi olarak, insan türünün öğrendiği, edindiği, bilgi, sanat, gelenek ve görenek gibi yetenek, beceri ve alışkanlıkları içine alan karmaşık bir bütündür (Güvenç, 2007: 53). Tutum, davranış, değerler vb. Assman; kültürün sosyal hayatta bağlayıcı ve birleştirici niteliğiyle 'sembolik anlam dünyası' yaratarak insanları birbirine bağladığını ifade ediyor. Ve böylece önemli deneyim ve anıları biçimlendirip canlı tutarak, şimdiki zamanın ufkuna önceki zamanın görüntülerini katıp, anıları canlı tutarak dünle bugünü birleştirdiğini savlıyor (2001, 21). Dolayısıyla kültür olgusu söz konusu olduğunda insan ve bellek unsuru önem arz ediyor. İnsan ve kültür birbiriyle ilişki içinde birbiriyle bağlantılıdır. İnsan olmazsa kültürden söz edemeyiz. Her birey bir toplumun üyesidir ve bellek toplumsal olguların hafızada biriken geçmiş- şimdi-gelecek sürekliliğinin birikimidir.

Bellek; insanın kendini var etme sürecidir ve kimliğin kurucu bileşenidir. Bellek yalın bir ifadeyle; zihnimizde bilgilerin depolandığı alandır. Nörologlara göre ise beyin bilgisayarın «Hardware» i olarak görülmektedir. Görülen, işitilen, koklanan ve tadılan kısacası deneyimlenen yaşantıların zihinde kayıt altına alınmasıdır diye tanımlayabiliriz. Sadece bireysel değil aynı zamanda toplumsal şartlara bağlı anlamlarında saklandığı özel bir yerdir bellek. Bellek canlı bir organizmadır, aktiftir. Bellek bir kayıt cihazı gibi işlemez, bu unutulmuş ya da hatırlanan şeylerin, yaşananların birer yansıması değil, yeniden inşası olduğunu unutmamalıyız (Levent: 2016,437). Sadece geçmişini hatırlamaz onu yeniden yorumlayarak inşa eder veya yeniden anlamlandırma niteliği de vardır. Bu nedenle öznel anlamlarla inşa edilen bir belleğin bile toplumsal nitelikten bağımsız olduğu düşünülemez (Connerton:1999,60).

Her bireyin olduğu gibi toplumlarında belleği vardır. Maurice Halbwachs; hafızanın toplumsal bir yanı olduğundan ve kolektif hafızadan söz eden ilk düşünürdür. Kolektif hafıza geçmişin imajıdır ve topluluğun kendi imajlar dizisiyle tanınmasına imkan sağlamaktadır. O'na göre bireysel hafıza oluşumu için geçmiş-şimdi-gelecek sürekliliği ve anı birikimi bir toplumsal bağlam ve aidiyet gerekmektedir (Aktaran Hasanov: 2016,1438;Levent: 2016,440). Böylece bellek bir mekâna, köy, yer, ev, anıya tutunur. Metinler, resimler ve görsel formlar aracılığıyla kültürel miras ortaya çıkar. Buna Kültürel Hafıza ya da kültürel bellek diyebiliriz. Kolektif bir hafızaya sahip olmak, bir grubu, insan topluluğunu oluşturan bireylerin kendi geçmişleriyle ilgili bir imaj sayesinde birlik ve özgünlüklerinin bilincine varmaları sonucunu doğurur (Aktaran Hasanov: 2016,1439). Topluluğun ortak değerleri, fikirleri, dil, toprak, inanç, kurumlar aile vb. deneyimlediğimiz tüm içerikler kültürel bir kimlik oluşturur. Geçmiş ile şimdi arasında köprü işlevi gören bellek sayesinde kişisel veya toplumsal hatırlamalar meydana gelir. Dolayısıyla geçmişini hatırlamanın bugün ve yarınlarımız açısından önemli bir rolü olduğu iddia edilebilir. Bu hem kendini hem de varoluşunu anlamlandırmak için gereklidir de. Hele ki sanat dünyasında var olmak istiyorsanız. Sanat çevresinde resimler, metinler, görsel formlar aracılığıyla kültürel miras olarak ortaya çı-

kan bellek hatırlama aracılığı ile oluşur. Hatırlamak zihnindeki 'İmge'leri çağırmaktır.

İmge zihinde yaratılan, çeşitli araçlarla çizilen, boyanan, dijital ya da elektronik teknoloji ile kayı altına alınana bellek görüntüleridir. İmgeler asıl dünyayı değil, temsil edilen dünyayı yani görülenin yeniden-sunum'udur (Leppert:2009, 16). İmgeler; geçmişini temsil eden yeniden-sunum olarak hem geçmişteki ve hem de şimdi ve geleceğe gönderimde bulunan göstergelerdir. Bir başka ifadeyle zihinde oluşturulan duygu ve düşüncelerin iletirileridir. İmgeyi anlama ve anlamlandırma sürecinde ise onu çevreleyen sosyal değerler, yönetsel kontrol sistemleri ve üretim imkanları son derece önemlidir (Işıkören: 2015, 115). Panofsky'nin "imgeler tüm bir kültürün parçası olduğu ve söz konusu kültür bilinmeden imgenin/resmin anlaşılmayacağı" (Burke: 2016, 35) düşüncesinden yola çıkarak fiktisel imgenin ya da başka bir deyişle somut imgenin okunabileceği söylenebilir. Çünkü imgeler yalnızca görselleştirme araçları değil aynı zamanda yaratım ve ifade araçlarıdır. İkonografların da belirttiği gibi kültürel anlamları tanımlamak için imgenin ayrıntılarına dikkat ederek kendi dönemlerinin tarihi ile sanatçı üzerinden kültürel bellek izleri bulunabilir. Çünkü imaj, zihinde ortaya çıkan bir resimdir.

Paul Connerton "Toplumlar nasıl anımsar" kitabında; en kişisel yaşantıları içeren belleğin bile birçok kişinin bellekleriyle ilişki içinde olduğunu söyler (1999,60). Dolayısıyla, toplumun kültürel değerleri, kodları sanatçı imgesinde/imajında varlık gösterir. İmaj kültüre ait olanı görme, bakma ve izleme deneyimi çerçevesinde karşımıza çıkarır. Resim yapma edimi bellek ile ilgilidir ve genel olarak ressamın belleğin hatırlama işleviyle eserlerini üretmektedirler. Dünyanın kuruluşundan günümüze kadar bilinen tüm uygarlıkların temel yapılarını sanat oluşturmuştur. Her milletin; dili, dinî, siyasi yapısı ve sosyal yaşantısı gibi etkenler sonucunda Sanat Anlayışı oluşmaktadır. Sanat olgusu kültürün en önemli bileşenidir. Bu çalışmada Alp kadın tasvir imgesi olarak değil düşünsel imaj olarak ele alınmıştır.

Alp Kadın Tipolojisi

Türk toplumu Asya steplerinin zorlu ikliminde konar-göçer hayat tarzı ve mücadeleleriyle güçlü, kahraman bir yapı sergilemektedir. Çok sayıda devlet kurmuş, her yıkımdan sonra cengâverce dirilerek günümüze kadar hayatta kalmayı başarmış bir toplumdur. Türk sosyal hayatında ve devlet geleneğinde kadın, diğer toplumalarda olduğu gibi ikincil değil tam aksine birincil olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk halk anlatılarında lider kadın tipi erkeklerle başa baş mücadeleye katılan, tek başına bir grubu yönetme becerisine sahip karakterler olarak karşımıza çıkmaktadır (Çolak: 2016,61). Bilinen en önemli lider kadınlara tarihsel sırasıyla bakacak olursak;

Türk tarihinde bilinen ilk kadın hükümdar MÖ. 529 yılında İskitler'in başına geçen Tomris Hatun'dur. Tomris ve kadınlardan kurulu Amazon savaşçıları büyük zaferlere imza atmışlardır. Türklerin kağanı Tomris Hatun kahramanlığı ve cesaretiyle adından söz ettiren ilk Alp Kadındır (Çolak: 2016, 60; Işık: 2011,234; istisaremeclisi: 2016)

463 ile 558 arası Kafkaslarda önemli rol oynayan Türk kavimi Sabarlar çıkar. Sabarlar'dan Balak/Belek Han ölünce ülke yönetimine eşi Boğarık Hatun geçer. Yüz bin kişilik bir orduya kumanda eden akıllı ve güzelliğiyle ünlü bir Türk kadın yöneticidir Boğarık Hatun(Işık: 2011,229; Tasagil:2010, 2).

Daha sonra tarih sahnesine Sabar'ları dağıtarak yerine geçen Avar'ların en ünlü hükümdarı Bayan Kağan çıkmaktadır. Bayan Kağan, döneminde devlet teşkilatlanması ve askeri örgütlenme biçimiyle Slav halkları üstünde etkili olunmuş, Türk topraklarının genişlemesine ve imparatorluk konumuna gelmesi sağlanmıştır (Işık: 2011,209; Tasagil: 2010,4).

Bir diğer önemli Türk kadını Kırgız Manas Destanında karşımıza çıkan Kanikey'dir. Kırgız destanında idealize edilen Alp tipi güçlü, savaştan kaçmayan, millî ve kutsal vatanseverlik ruhuna sahip bir erkektir. Manas destanında Alp tipinin yanı sıra kadın fedakar, iffetli, saygın, erkekle savaşan, dövüşen, avcı,

akıncı bir kahramandır. Manas Destan'ında kadınlar kendi adları yerine eş, anne, kız, gelin ya da kız kardeş olarak hayatın içinde, olayların merkezinde yer almaktadır (Akyüz: 2010, 172).

Günümüze kadar gelen farklı özelliklere sahip güçlü kadınların Çiğdem Akyüz'ün 'Manas Destanı'nda Alp Kadın Tipi' çalışmasına göre üç farklı tipolojisi bulunmaktadır. Bunlar Aktör Tipi, Cinsiyet Tipi ve Sembol Tipi'dir.

Aktör tipi Alp Kadın, sosyal hayat içerisinde insanların yönlendiren çeşitli bireysel ya da toplumsal güçleri bulunmaktadır. Bu güçlerin etkisi genel olarak gücü taşıyanın kimliği ile özdeşleşir ve gündelik hayata yayılır. Bir anlamda aktör olma, yönlendirme, biçimlendirme ve idealize etme güçlerini bünyesinde barındırmaktadır. Kendi dönemi içerisinde Alp Kadın tipinin aktör olma durumu çeşitli düzeylerde; savaşçı, mücadeleci, korkusuz ve vatansever özellikler olarak karşımıza çıkmaktadır (Akyüz: 2010, 173).

Cinsiyet tipi Alp Kadın, kadın bedeni üzerinden kadın kimliğinin inşa edilmesi anlamında kullanılabilir. İdeal eş olma, erkek çocuk annesi olma, eşi ile birlikte sıkıntılara göğüs germe gibi özellikler Alp Kadın tipinin cinsiyet odaklı belirgin özelliklerdendir. Toplumsal cinsiyeti de temsil eden Alp Kadın tipi erkeğe ait sosyal rolü çoğu durumda üstlenmiş görünmektedir. Kadın kimliklerinden çok eş ya da anne kimlikleri toplum gözünde onları daha saygın bir statüye yükseltmektedir (Akyüz: 2010, 174).

Sembol tipi Alp Kadın, anlama ait göstergeler toplamıdır. Alp kadınının temsil gücü, esasında, taşıdığı simge ile örtüşür. Bu anlamda Alp Kadın bilgelinin, namusun, erdem ve hünerin sembolü konumunda görünmektedir. Yeri geldiğinde elinde kılıç, at üstünde savaşan, yeri geldiğinde akıllı, anlayışlı, sabrı, öngörüsü ile erkeğe destek olan, karışık birçok meseleyi çözebilen niteliklere sahiptir (Akyüz: 2010, 176).

Cumhuriyetten Günümüze Kadın Sanatçılar

Hem sanatçı hem kadın olmak varoluşsal olarak cesur, mücadelecilik olmayı gerektirir. Çoğunluğu erkek olan sanat dünyasında kadın; biyolojik kimliğini bastırdığı ölçüde özne olarak kültürel kimliği var olur. Berger “kadın olarak doğmak, erkeklerin mülkiyetinde olan özel, çerçevelenmiş bir yerde doğmaktır” (1986: 46). derken kültürün erkeksi özelliklerini ve aynı zamanda kadının dün, bugün, belki de yarının toplumsal kodları ile örülmüş kaderini özetliyor. Toplumsal değerler sanatın kendine özgü yapısı içinde kadını dışlayan bir özellik taşımaktadır. Sanat söz konusu olduğunda kadın hep görsel güzelliğin simgesi görülmüş, akademik becerileri hep geri planda tutulmuştur. Kültürel olarak baskılanan, geleneksel rolleri içindeki mesleklerle sınırlandırılan ve bir anlamda buna zorlanan bazı kadınlar ancak aykırılıkları, karşı duruşları ve mücadeleleriyle alanda kendilerine yer açabildiler. Bu gün bile benzer zorluklar kadın sanatçıların yoluna çıkmaktadır. Kendilerine özgü duygusal yapıları ve duyarlılıkları, gerçekliği yorumlama farkları, üretimlerindeki özgün dilleri kadın sanatçıların başarısının şifresidir. Üretimleri hem meydan okuma aracı ve hem de sanatta başarıyı getiren inşaları olarak görülebilir.

Kadın için hobi, boş zaman değerlendirmesi, eğlence aracı olarak sunulan resim öğrenimi sanatsal üretime dönüşebilmek için çağın dinamiklerini yakalaması gerekti. Antmen’e göre; Türkiye sanat ortamında toplumsal cinsiyeti biyolojik cinsiyetten farklı olarak kavramak, dişil ya da eril olarak cinsiyetlendirilmiş bir ortamda doğmak, böyle bir alanda var olmanın anlamını sorgulamak ve yansıtmaya çalışmak 1970’li yıllarda kadın sanatçılar tarafından başlamıştır (2013, 85). Küreselleşme söylemleriyle dünyaya uyum sağlama politikalarının gündemde olduğu 1980 ile 1990 arası, kadınların toplumsal cinsiyete ilişkin varoluş problemlerini sorgulamaya başlamalarını da beraberinde getirmiştir. Avrupa ve Amerika’da görülen radikal feminist hareketin içinde tam olarak yer almamalarına, aralarına mesafe koymalarına rağmen konu seçimlerinde toplumsal düzeydeki çok temel kadın sorunlarına (cinayet, çocuk gelinler, tecavüz, ensest gibi) uzak durmuşlardır (Antmen: 2013,s.89-108). Kadını metalaştıran tüketim top-

lumu olguları, ev, köyden şehre göç, kadın erkek ilişkileri vb. konuları bir başka ifadeyle daha az dikkat çekici toplumsal sorunları konu ettikleri görülmür. Kadın sanatçıların, kadınların sorununa yönelik çalışmalar üretmesi, sanat piyasasının kemikleşmiş erkek egemen dilini kırmaya çalışması hem toplumsal farkındalık açısından hem de kadın resim dilinin gelişmesinde etkili olmuştur.

Kısacası; geçmişten günümüze değin tüm diğer alanlarda olduğu gibi sanat ya da diğer bir deyişle resim sanatı alanında da çok sayıda Alp Kadın özelliklerine sahip çok sayıda kadın sanatçı bulmak mümkün. Bu çalışmada sayıca çokluğu nedeniyle Cumhuriyetin başlangıcından bu güne değin hem erkeklere ait dünyada sanat üretimleriyle, uygulama teknikleriyle iz bırakmış ve hem de sosyal hayatın içinde kültürümüzü dünyaya tanıtımları açısından ön saflarda yer almış olan Aliye Berger, Gülsün Karamustafa, Nur Koçak, Mürşide İcmeli üzerine bir yorumlama çalışmasıdır. Bu dört kadın sanatçının yaşantı pratiklerinden ve eserlerinden hareketle Alp Kadın kimliği özellikleriyle değerlendirilmektedir.

Aliye Berger

Ressam ve gravür sanatçısı Aliye Berger 1903 yılında İstanbul'da dünyaya gelmiştir. Sanatçı bir aile içinde yetişen Aliye Birinci Dünya Savaşı sırasında okulların kapanmasıyla desen dersleri almaya başlar. Daha sonra 1935 ile 1939 yılları arasında Berlin ve Paris'te sanat hareketlerini izler. Eşinin ölümünden sonra 1947 yılında Londra'ya gider ve John Buckland Wright'ın atölyesinde heykel ve gravür çalışır. 1951 yılında Türkiye'ye 150 gravür çalışması ile döner ve 45 yaşında ilk kişisel sergisini açar. Desen ve yağlıboya resimlerinden çok oyma baskı tekniğinde, siyah-be-yazın ara tonlarında yaptığı çalışmaları ile ünlüdür. Zımpara kâğıdı, kasap kâğıdı ve tülbenti malzeme olarak kullanan sanatçı günlük yaşamın kalıplarını, İstanbul'un çeşitli köşelerini bazen gerçekçi, bazen de fantastik biçimde, kendine has bir lirizm ve dışavurumculukla yansıtmıştır.

Aliye Beger, *Karışık Teknik*

Türk resmine çok sayıda eser bırakan Aliye Berger asıl şöhretini "Güneşin Doğuşu" adlı yağlı boya tablosuyla Uluslararası Sanat Eleştirmenleri Derneği'nin (AICA) 1954'te İstanbul'da toplanan kongresi nedeniyle Yapı Kredi Bankası'nın düzenlediği "İş ve İstihsal" konulu yarışmada birincilik ödülü almasıyla kazanır. Eğitimsiz, okullu olmayan bir sanatçı olarak akademili ressamlar tarafından bir tür karalama kampanyasına maruz kalan Berger (Ceritoğlu: 2011; İlkbahar: 2017) erkek egemen bir kültürel yapının içinde, resim alanında özellikle erkeklere özgü olduğu yüzyıllarca kabul görmüş bu alanda ön plana çıkarak kuralı bozan ilk kadın sanatçıdır diyebiliriz. Her türlü eleştiriye sıra dışı yaşamıyla, kendini sınırlandırmamasıyla ve sadece içinden geldiği gibi resim yaparak karşı durmuş bir cesur yürektir.

Aliye Berger, *Güneşin Doğuşu*, 1954

Gülsün Karamustafa

1946 yılında Ankara’da doğan Gülsün Karamustafa lise yıllarında Eşref Üren, Turgut Zaim gibi büyük hocalardan ders alır. Üniversite öğrenimini ise İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Resim Bölümü, Bedri Rahmi Eyüboğlu atölyesinde tamamlar. 1974 – 1981 yılları arasında Tatbiki Güzel Sanatlar Yüksekokulunda öğretim görevliliği yaptıktan sonra Uluslararası Kadın Üniversitesinde (IFU) da öğretmenlik yapar. Türkiye’de siyasal çalkantıların yaşandığı toplumsal sorunların her kesimde karşılığını bulduğu bir dönemdir. Politik olarak aktif bir yaşam süren sanatçı, Akademi’de boykot ve işgal eylemlerinde yer alır. Akademi işgal eylemi sırasında tutuklanır ve hapishane gözlemlerine dayanan resimlerini ilk kez “Vadedilmiş Bir Sergi” adlı kişisel sergisinde izleyiciyle buluşturur. Bedri Rahmi atölyesinde çalışırken desenlerini gören bir hocasının ona ‘sende erkek bileği var’ (Antmen: 2013, 93) demesi gurur vericidir. Kadın sanatçıların cinsiyet takısını hissettirmeyen sanat anlayışına sahip olması ‘Erkek bileği’ olgusu karşına ‘kadın işi’nin anlam ve değerinin sorgulanmasını koyar. Resimlerinde Anadolu motifleri, sınıfsal ayrımlar, kadın sorunları konusu ve malzemesini oluşturur. Resimlerindeki köylü kadınlar bir kilim deseni içindeki motif gibi kaybolurken - kentli kadınları ise kodlanmış bir reklam pozunun sıradan halkası gibi görünmez olurlar. Bir tür geçmişte yaşanmış yitik öykülerin yeniden gün ışığına çıkarılması olarak okunabilir.

Gösterilenin aslında gösterilmez oluşu, görünmezliğini vurgulamaktadır. Kadın ve Erkek kimliklerini ve kimliklendirme süreçlerini sorguladığı enstelasyonu Çifte Hakikat düzenlemesi kendi dönemi içinde sıra dışı bir yapıt olarak dikkat çekmiştir (Gündüç:1987; Çalışkan ve Iştın: 2017; Yıldırım: 2013). Bu eser aynı zamanda kültürel kayıtların bilinç düzeyine çıkması olarak ta okunabilir.

Gülsün Karamustafa, Düzenleme, Çifte Hakikat, 1987

Nur Koçak

1941 İstanbul doğumlu sanatçı Türkiye’de Foto-Gerçekçilik akımını ilk uygulayan sanatçılardandır. Orta öğrenimini aldığı Türk Eğitim Derneği Ankara Kolejinde Turgut Zaim’le ilk resim çalışmalarını yapar. Liseyi bitirdiği Washington’da resim öğretmeni Soyut-Dışavurumcu Leon Berkowitz kendini okulun en iyi resim yapan öğrencisi seçer. 1960’ta Türkiye’ye dönünce Güzel Sanatlar Akademisi Yüksek Resim Bölümü’ne giren Koçak bu kurumda önce Adnan Çoker, sonra Cemal Tollu ve kısa bir süre de Neşet Günel ile çalışmıştır. Koçak Paris’te yaşadığı dönemde ürettiği Vivre Parfüm Şişesi fotoğrafik-gerçekçi tarzdaki resmi 1970’li yıllarda Türkiye’de az sayıda kadın sanatçının yaptığı kadın bedenini ve onu çevreleyen unsurları kültürel/toplumsal arka planıyla algılatmaya ve yansıtmaya başladığını gösterir. Foto-realist teknikte Fetiş Nesneler/Nesne Kadınlar, İki Adet Proteinli Aşk Kırmızısı, Cutex Tırnak Cilaları adlı resim dizileri ile Batı tüketim toplumlarındaki kadınlıkla ilişkilendirilen nesneleri resminin konularıdır. Sanatçı “kadınlık”la özdeşleştirilen nesneleri büyüteç altına almış ve kurgulanan güzellik ideallerinin ekonomik boyutunu gündeme getirmiştir. Fetiş Nesneler dizisindeki “Ruj Mihrabı” resimleri ‘kadın-sı’ malzemenin ‘erkeksi’likle özdeşleştirilen fallik bir dikeylik ve sertlikte betimlemesi ayrıca bir manga asker gibi sıralaması dikkat çekicidir (Antmen: 2013, 98) . Çalışmaları ve tekniği akademi çevrelerince Amerikan pop sanatına benzemekle eleştirilen Nur

Koçak arzuyu taşıyan, arzuyu hem bir doyurulmayan ihtiyaçlar bütünü ve hem de ekonomisiyle ele almaktadır. Arzu'nun ressamının (Sönmez: sanatatak@gmail.com) resimden beklentisi, ele aldığı nesneyi içinde yer aldığı zamanından uzaklaştırmasıdır. Nesneyi uzaklaştırırken onu zamansız, hiç olmamış bir an'a teslim ederek pek çok 'arzu gösteren'ini böylelikle özgürleştirmekte olduğu söylenebilir. 1980'lerde yaptığı "Aile Albümünden" dizisi geleneksel kadın ve erkek rollerini sorgularken "Mutluluk Resimleriniz" dizisinde ise kadının toplumdan dışlanması olgusunun metaforudur.

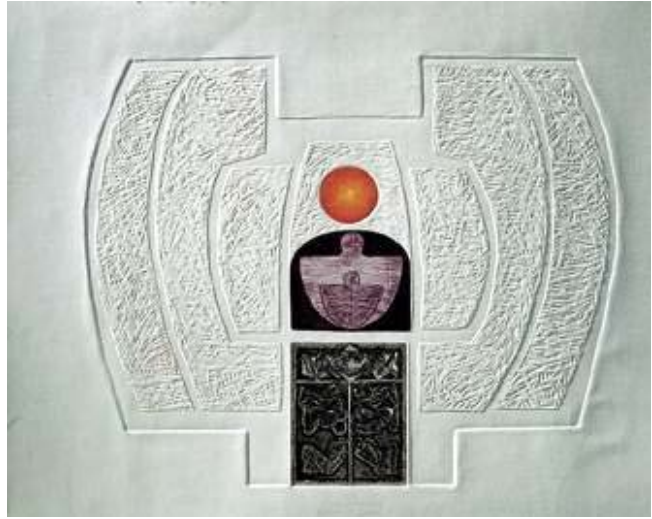
Nur Koçak, *Ruj Mihrabı, Doğal Harikalar ya da Fetiş Nesneler 3 Serisinden*, 1979

Mürşide İçmeli

İllüstratör, grafik tasarımcısı, baskı resim sanatçısı ve eğitimcisi olarak Mürşide İçmeli 1930 yılında Erzincan kökenli bir ailenin çocuğu olarak İstanbul'da dünyaya gelir. Babası öldükten sonra önce Erzincan' sonrada Ankara'ya giderler. 1947 yılında lise ikinci sınıftayken resim öğretmeninin yönlendirmesiyle yetenekli öğrencilerin yetiştiril-mesi için Milli Eğitim Bakanlığı tara-fından Çapa Eğitim Enstitüsü'ne bağlı olarak açılan resim seminerine kabul edilir ve ilk derslerini Nevide Gökaydın, Kemal Gökaydın, Şeref Akdik, İlhami Demirci gibi hocalardan alır. 1959'da GEE. Resim Bölümü için açılan asistanlık sınavı-nı kazanır ve grafik anasanat dalında Şinasi Barutçu'nun asistanı olarak atanır. Bir yıl sonra 1960 yılında İs-panya hükümetinin verdiği sanat bursundan yararlanarak Madrid Gü-zel Sanatlar Akademisi'nde baskı resim, litografi ve gravür alanında eğitim

alır. Özellikle taş baskı tekniği üstünde yetkinleşir. Bu arada Fransa'ya giderek müzelerde incelemelerde bulunur. Yine 1962 yılında devlet bursunu kazanarak Londra'ya gider ve orada illüstrasyon alanında uzmanlık eğitimi alır.

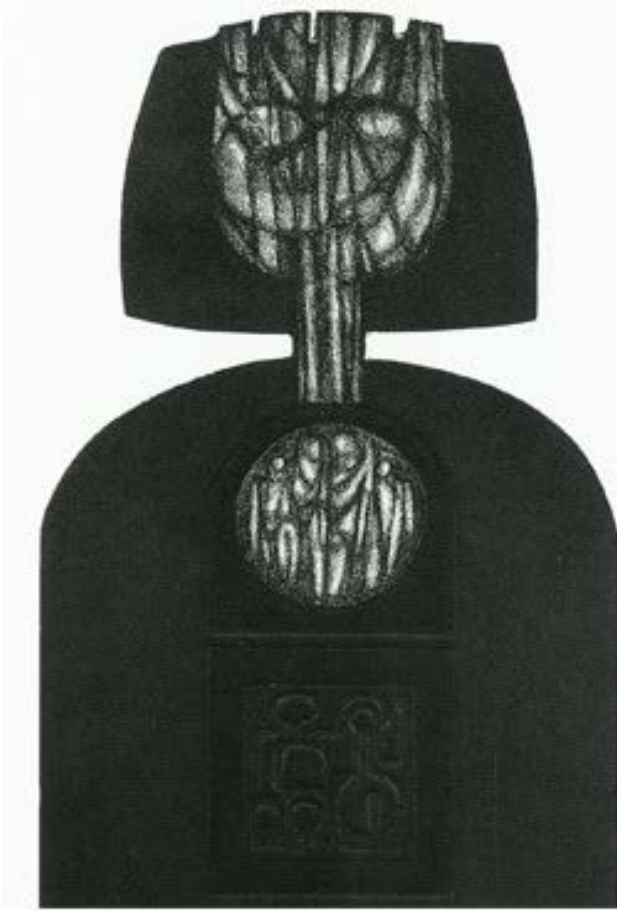
Yurt içinde Alacahöyük, Konya, Kapadokya, Yazılıkaya yurt dışında Paris, İtalya, Yunanistan gibi yörelerde tarihi mekânlarda incelemeler yapar. 1965'te o zamanki adıyla Gazi Eğitim Enstitüsünde grafik sanatlar öğretmeni olarak göreve başlar ve özgün baskı atölyelerini geliştirip, gravür atölyesini kurarken, bir taraftan da Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı gibi pek çok kuruluşun kitap kapağı, afiş, broşür illüstrasyonlar tasarlar (Yılmaz: 2017, 144; turkishpaintings.com). Son olarak Bilkent Üniversitesinde Güzel Sanatlar ve Müzik Fakültesinde öğretim üyeliği yapmıştır.

Mürşide İçmeli, *Gravür*

2014 yılında sanata ve hayata gözlerini kapayan Mürşide İçmeli'nin baskı resimlerinde simetri, yalınlık, matematik, soyutlamalar, denge ve uyum biçimsel bir sağlamlık içinde sunulmaktadır. Gravürlerinde çizgi, doku, leke ve düzen içerisinde insan hem doğanın bir parçası ve hem de tarihten kopup gelen bir varlığın simgesi olarak karşımıza çıkar. Geometrik formlar, yalın renkler, değişimler, ya da süreklilikler imgelerinde kimisi atom modüllerini, kimileri beyin yarım kürelerini çağrıştırmaktadır (Yılmaz: 2017, s.147).

Mürşide İcmeli, Hayat Ağacı, Gravür, 1974

Mürşide İcmeli, İsimsiz, Gravür, 2010

Heykelsi bir tat veren kabartma gravürlerinde figür grupları arasındaki simetri/bakışimli düzen ve kurgusal temel kadının özgürleşmesi ve eşitliğine gönderme yapmaktadır. Mürşide İcmeli'nin çalışmaları yirminci yüzyılın içerikleriyle geleneksel motiflerin bileşimi ile ölçü, matematik ve gizem doludur. Sıkışmış, daralan/küçülen alanların biçimsel sınırlılıkları içinde yer alan figürleri yine yirminci yüzyılın insan yığınlarının yazgılarını sorgular gibidir.

Değerlendirme

Kimliğin inşası kültürel ilişkiler bağlamında gerçekleşir. Toplumlar üyelerinin belleğini belirler dolayısıyla kadın ressamlarımızın eril ortamda sergiledikleri cesaretlerini bu etkileşim süreciyle ilişkilendirebiliriz. Geçmiş hatırlamak bugün ve yarınımız açısından son derece önem arz etmektedir. Bu hem kendini ve hem de bireyin varoluşunu anlamlandırmak için gereklidir de. Geçmiş ile şimdi arasında köprü olan bellek sayesinde kişisel veya toplumsal hatırlamalar Alp Kadın İmajını ölümsüzleştirmiştir. Geldi geçti sanılan dönem ve süreçler bugünkü kadın sanatçılarda izini kendi renkleri, kendi biçemlerinde göstermektedir. Alp Kadın imajını kültürel bir olgu olarak kabul edersek, değerini ve yerini anlamamız daha kolay olacaktır. Bu çerçevede baktığımızda;

Aliye Berger; sıra dışı yaşamı, zorlu bir deneyimle yargılanmasına ve geleneksel baskılara rağmen cinsiyetli kültür düşüncesine meydan okuyarak kadın sanatçıya bakışı değiştiren öncü bir sanatçıdır.

Gülsün Karamustafa; eserlerinde dişil olarak cinsiyetlendirilen malzemeler ve yöntemler kullanması ve 'erkek bileği' olgusuna karşı çıkışı üzerine inşa ettiği kültürümüzün köy ve kent dokusundaki izler kahramanca bir mücadeledir.

Nur Koçak'ın yaşamı ve eserleri sadece duyarlık değil aynı zamanda Türk kültürünün bellek izlerinin aktarımıdır. Politik temalı üretimleri, tüketim kültürünün kadını metalaştırma sürecini sorguladığı yapıtları Alp Kadın'ın siyasi katılımcılığının iz düşümü olarak görülebilir.

Mürşide İcmeli'nin dekoratif motifleri, geometrik düzenlemeleri Türk kadının emeğinin modernleşmesi çerçevesinde kültürel Orta Asya kilim desenlerinin güçlü çağdaş aktarıcısı olarak görülebilir. Günümüzde her şeyin temeli genetik ile ilişkilendiriliyor. Bu bağlamda genetik kalıtım yoluyla ya da bir başka ifadeyle kültürel bellek aktarım sürecinde Alp Kadın imajının sonraki nesile taşındığını söyleyebiliriz.

Sonuç

Her ne kadar 'kadın sanatçı' tanımına karşı çıksam da çağdaş söylemde bile halâ yerini koruyan bu düşünceyi ancak sanat etkileşimi ile sanatın birleştirici, bütünleyici yönüyle çözeceğimize inanıyorum. Bu makale sadece Alp Kadın İmgesinin değil aynı zamanda Türk toplumlarında kadına yaklaşımın kültürel ifadelerinin bellekten silinmiş izlerine ulaşıldı. Bu doğrultuda yaşam pratiklerini incelediğimiz sanatçıların mücadeleci yapıları, toplumu yönlendirmeleri ve düşünce kalıplarını değiştirmeleri açısından Aktör Tipi, temsil ettikleri gurubun simgesi olarak Cinsiyet Tipi, kadının toplumdaki rolünü sorgulamaları ve sorunları çözmeye yönelik öngörülerini ile Sembol Tipi ile benzerlikler göstermektedirler. Dolayısıyla kendilerini var etme sürecinde cinsiyetlerine rağmen ön saflarda olmaları ve yeni/farklı teknikleri cesaretle kullanmaları, kültürel olguları yorumlama biçimleriyle Türk Sanatçı Kadınlarının 'Alp Kadın İmajı' sergilemekte olduklarını söyleyebiliriz. Ayırt edici özellikleri içine kısırıldıkları kalıpları kırma çabalarında görülebilir. Kendi dünyalarını resim aracılığıyla anlatmak için kendi renkleri, kendi biçimleri ve yöntemleri ile oluşturdukları tarzlarında buluyoruz. Kültürel bellekleri sanat alanında öznel kimlikleriyle var olmaları sonucunu doğurmuş, eserlerinin aurası hem Türkiye'de ve hem de dünya çapında etkili olmuştur.

Bir topluluğun ortak geçmişi toplumsal olarak inşa edilen bir inançtır. Bu inancı pekiştiren kuşaklar arası sürekliliktir. Dolayısıyla ortak geçmiş imajı ne kadar büyük olursa, dayanışma ve kadın sanatçıların gücü de o oranda artacak ve çoğalacaktır. İskitler'den Avar'lara, destanlardan resme sanatçı kadınlar antik çağın perspektifinden günümüze gelen mirasçılardır. İçlerinde saklı gizli güç ve yaratıcılığı keşfedenken At'ları 'Tuval' kılıç'ları 'Fırça', geçmiş ile şimdi arasında köprü olan bellekleri, zamana karşı duruşta hem kendilerini 'Alp'leştirmiş ve hem de 'Alp Kadın İmajını ölümsüzleştirmiştir.

Kaynaklar

- Akyüz, Çiğdem. Manas Destanında Alp Kadın Tipi, Mukaddime, Sayı 1, 2010
- Antmen, Ahu. Kimlikli Bedenler Sanat, Kimlik, Cinsiyet, Sel Yayıncılık, İstanbul, 2014
- Assmann, Jan. Kültürel Bellek Eski Yüksek Kültürlerde Yazı, Hatırlama ve Politik Kimlik, Çev. Ayşe Tekin, Ayrıntı, İstanbul, 2001
- Berger, John. Görme Biçimleri, Metis Yayınları, İstanbul, 1986
- Burke, Peter. Tarihin Görgü Tanıkları, Çev. Zeynep Yelçe, Kitap yayınevi, 2016
- Connerton, Paul. Toplumlar Nasıl Anımsar? Çev. A.Şenel, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, Birinci Basım 1999
- Çalışkan, Serkan ve Iştın, Duygu Sabancılar. Güncel Sanatta Evlilik, Düğün ve Kadın İmgesi: Gülsün Karamustafa, Şükran Moral, Canan ve Gülçin Aksoy, İdil, Cilt 6, Sayı 36, 2017
- Çolak, Faruk. Türklerde Lider Kadın Tipolojisi ve Gülnar Hatun, Uluslararası Medeniyet Çalışmaları Dergisi, Volume I, Issue II, Kış, 2016
- Güvenç, Bozkurt. Kültürün ABC'si, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007
- Güvenç, Bozkurt. İnsan Kültür, Boyut yayıncılık, İstanbul, 2010
- Hasanov, Bahram. İbn Haldun'da Asabiyet Kavramı-Maurice Halbwachs'ın "Kollektif Hafıza" Kavramı ile bir Karşılaştırma, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, S. 59, Güz, 2016, 1437 -1446
- Işık, Mehmet. Türklerin Kültür Kökenleri ve Etnik Yapısı, Yakamoz Kitap, İstanbul, 2011
- Işıkören, Naciye Derin. Kadın İmgesi ve Tarih Boyu Değişimi, STO Aralık, 115-131.
- Levent, Sıla. Zorunlu Göçe İlişkin Belleğin Oluşmasında Filmlerin Katkısı: Dedemin İnsanları ve Bir Tutam Baharat Filmlerinin Alımlaması, Moment Dergi, 3(2), 2016, 436- 466.

İnternet Kaynakları

- <http://www.sanatatak.com/author/aysegul-sonmez>
- <http://amacbukmen.blogspot.com.tr/2012/04/ask-la-yasadim.html>
- <http://www.biyografya.com/biyografi/5953/> Ceritoğlu, Duygu.2011: Alyoşa: Aliye Berger'in Yaşam Öyküsü,
- <http://www.antikalar.com/aliye-berger/>
- <https://medium.com/sanatbulur/d%C4%B1%C5%9Favurumcu-bir-grav%C3%BCrc%C3%BC-aliye-berger-cdb3f152c662> / İlkbahar, Recep. 2017
- <http://ozgenyildirim.blogspot.com.tr/2013/11/vadedilmis-bir-sergi-gulsun-karamustafa.html>/ Özgen Yıldırım. 2013
- <https://bianet.org/bianet/kultur/102881-karamustafa-kadınların-gizli-dünyasına-bakıyor> / Gökçe Gündüç. 2007
- <https://bianet.org/bianet/kultur/102881-karamustafa-kadınların-gizli-dünyasına-bakıyor>
- <https://www.forumonem.org/sanaticilarimiz/386711-gulsun-karamustafa-kimdir.html>
- <http://minesanat.com/sanaticilar/nur-kocak/>
- <http://www.turkishpaintings.com>
- <http://www.tdk.gov.tr>
- <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr/TR,80295/olcu-gizem-matematik-ve-murside-icmeli.html>
- http://www.antropoloji.net/index.php?option=com_content&view=article&id=143:insan-kultur-iletisim&catid=81&Itemid=476
- <http://otukenormanıninfilizleri.blogspot.com.tr/2016/01/tomris-hatun-ilk-kadın-hukumdariskitler.html>
- <http://blog.milliyet.com.tr/dunya-tarihine-damgavuran--ilk-kahraman-kadın---turk---hukumdar--tomris-hatun/Blog/?BlogNo=348812> nazan şara şatana, 2012
- <https://ahmettasagil.files.wordpress.com/2010/10/avarlar1.pdf>
- <http://www.istisaremeclisi.org/yayinlar/yazilar/ilk-kadın-türk-hukumdar-tomris-hatun/iskitler>

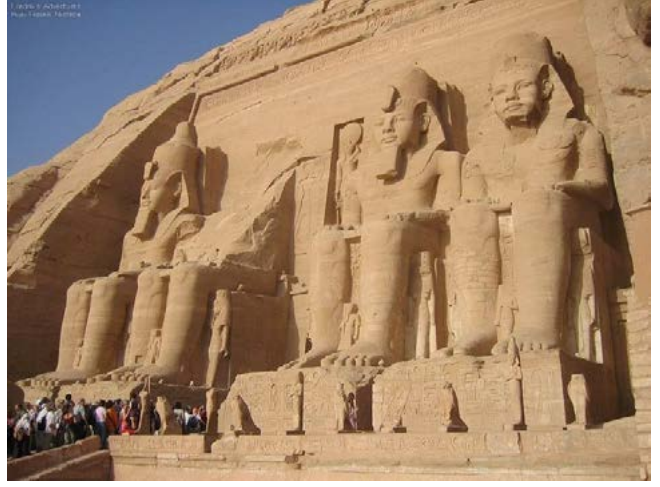
**TARİHTE KADIN-ERKEK VE
KADIN
SANATÇILARIMIZ**

Şükran PEKMEZCİ

Sanatçı

İnsanlık tarihinin her döneminde birlikte var olan, yaşamı birlikte kuran-paylaşan KADIN ve ERKEK üzerine yine her dönemde görülen ve TARİH BOYUNCA SÜREN KADIN-ERKEK EŞİTLİĞİ MÜCADELESİ.

Mısır'dan bir başka örnek: Ebu Simbel Tapınağı-II Ramses ve Kraliçe Nefertiti yan yana(1302-1213)

Bir örnek de Anadolu'dan. Bu topraklardan Hitit Kabartmalarında Kadın-Erkek birlikteliği. (mö.1200) (Adana Arkeoloji Müzesi)

Mısır Firavunlarından Mikerinos ve eşi yan yana.(2550-2504) Mısır'ın dördüncü hanedanı döneminde (MÖ 2620 - MÖ 2480) bir firavun idi. 3. ve Giza'nın en küçük piramidi olan Mikerinos-Menkaura Piramidi'nde O'nun döneminde yapıldı.

Aynı yükü birlikte taşıyan kadın ve erkek Karya-
tit-Heykel-Sütun.(Cariatidas en el Palacio Pallavici-
ni.Viena/Austria)

Kadın-erkek eşitliği ya da toplumsal yaşamdaki rolleri bütün toplumlarda, bütün kültürlerde tarihin her döneminde tartışılmıştır. Bugün de tartışılmakta ve bu durum kuşkusuz gelecekte de türlü şekillerde devam edecektir.

Ama bir gerçek var ki toplumların en duyarlı kesimi kadınlardır. Böyle bir kesimin bireysel ve toplumsal duyarlılıkla kendini ifade edeceği ve hayata geçireceği çabalardan yoksun kalması sanat adına büyük bir kayıp sayılmalıdır. Toplumun bütün bireylerinin yetilerini, güçlerini, kapasitelerini sonuna kadar kullanabilmesi ulusal ve uluslararası başarıların katlanması demektir.

Türk sanatında kadınların yer alabilmesi ancak 1900'lerde sözkonusu olabilmıştır. Bu nedenle Cumhuriyet kurulduğunda aktif kadın sanatçı sayısı

10'u geçmemektedir. Bugün de sanat alanında aktif rol oynayan kadın sayımız beklenen düzeyde seyretmemektedir.

- Her zaman öğrenerek sözünü ettiğimiz 80 milyonluk bir ülkeyiz. Bu sayının yarısı kadın-yarısı erkek nüfus olarak kabul edilmektedir.

- Sanatta kadın sanatçıların etki ve katkısı sayısal anlamda hangi boyutlarda?

- Bu sunumuzda Kadın Sanatçılarımızın ülkemizde çeşitli kurum ve kuruluş tarafından düzenlenen sergi, yarışma, kitap, katalog gibi belgelerde hangi sayısal verilerle yer aldığı örneklemelerle karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

Karşılaştırmaların en tipik örneği sergi, yarışma, kitap ve yayınlarda görülmektedir.

Günümüzde en sınırlı bir sayı ile 4.000 den fazla kadın sanatçı varken Prof. Kaya Özsezgin'in hazırladığı Türk Plastik Sanatçılar Ansiklopedisi'nde 1555 sanatçıya yer verilmiş, bu sayının sadece 290'ı kadın sanatçıya aittir.

Prof. Ayla Ersoy'un 500 Türk Sanatçısı kitabında 400 erkek, 100 kadın sanatçı yer almıştır.

Bu durum sadece bizde değil, dünya sanatı için de geçerli. Dünya Sanatçılar Ansiklopedisi'nde 3000'den fazla sanatçıya yer verilmiş ama bunun sadece 300 kadarı kadın sanatçıya ait.

Dünya nüfusunun ve bütün toplumların yarısı kadınlardan oluştuğu halde iş yaşamı, sanat, siyaset alanlarında paylaşımda kadınların dörtte bir, beşte bir oranlarda yer alması üzerinde düşünülmesi gereken en önemli hususlardan biridir.

Bu çalışma elbette çok daha geniş kapsamlı olarak ele alınabilir. Sayısal verilerde çok az da olsa farklılıklar olabilir ama bu alanda genel bir fikir vermek açısından değerlendirildiğinde; eğitim kurumları başta olmak üzere her kurumun, her bireyin, her seçicinin; bunun sorgulamasını yapması gerektiği inancındayız...

- Türk Sanatında önemli bir yeri olan “D” Grubu (1933-1951) Sanatçıları sayısı: 21
Bu grupta yer alabilen kadın sanatçı: 2 (Fahrünnisa Zeyd-Eren Eyüboğlu)
- Cumhuriyet Döneminin en önemli sanat olayı sayılan ve Sanatçıların Yurt Gezileri/Memleket Resimleri, Yurdu gezen Ressamlar (1938-1944) gibi başlıklarla anılan sanat hareketine
Davet edilen sanatçı sayısı 68
Kadın sanatçı sayısı 3
Sabiha Bozcalı, Refia Edren Çiray, Melahat Ekinci)
- Yapı Kredi Bankası’nın düzenlediği en önemli yarışmalardan biri
1954 yılında yapılan İş ve İstihsal Resim Yarışmasına katılan sanatçı sayısı 38
Yarışmaya katılan kadın sayısı: 4
Biricilik Ödülünü Aliye Berger kazanır. Yer yerinden oynar bu ödüle itiraz için.
- Aynı kurumca Resimle birlikte Afiş, Musiki-Bale musikisi, Melodiler, Gençlik Marşı, Senaryo, Kültür alanlarında da yarışma düzenlenir.
Resim dışında bu alanlarda herhangi bir ödül kazanan kadın bulunmamaktadır.
- 1954 Yılında Uluslararası Sanat Eleştirmenleri Derneği’nin (AİCA)Genel Kurulu İstanbul’da yapılır. Bu sırada Çağdaş Türk Sanatını tanıtmak için Akademi salonlarında sergiler düzenlenir.
Bu sergiye davet edilen ressam: 16
Kadın sanatçı sayısı: 1 (Fahrünnisa Zeyd)
- Cumhuriyet Dönemi Türk Resmi/Cumhuriyetin 60.Yılına Armağan
Yazanlar: Nurullah Berk-Kaya Özsegin..T. İş Bankası Kültür Yayınları
Kitapta yer alan eser sayısı: 120
Kadın sanatçı ve eser sayısı: 7
- DYO 15 Resim Yarışması.1981
Türkiye’nin geleneksel hale gelen ve en başarılı sayılan yarışmalı sergisi
Seçilen eser sanatçı-sayısı 62
Seçilen Kadın sanatçı sayısı : 6

- DYO Yarışmaları devamlılık gösteren sergilerin en önemlilerindendir. Pek çok sanatçı biyografilerinde bu sergilere yer verir.
- 30. Yıl nedeniyle yayınlanan koleksiyondan ödül alan seçmeler kitabındaki
• Eser sayısı 134
• Kadın sanatçı sayısı 20
• Gazi Üniversitesi yayını 80. Yıl Kataloğunda 161 sanatçıya yer veriliyor..
Bu kitapta yer alan kadın sanatçı sayısı 22
- Ankara Devlet Resim-Heykel Müzesi kitabında yer alan sanatçı-eser sayısı 243
Burada yer alan kadın sayısı 2 (13 ressam; 2 heykeltıraş, 6 seramik sanatçısı)
- Eskişehir/Tepebaşı Belediyesi 6. Ulusal Sanat Çalıştayı
Katılan sanatçı sayısı: 29
Katılan Kadın Sanatçı sayısı: 9
- 1.Asya-Avrupa Bienali.1986
Türkiye’yi temsil eden sanatçı sayısı: 30
Kadın Sanatçı sayısı (Resim-1, Heykel-1 , Seramik-4:Toplam 6)
- 2.Asya-Avrupa Bienali.1988
Davet edilen Sanatçı sayısı: 9
Kadın sanatçı sayısı: 2
- BRHD. 42. yıl Sergisi
Katılan sanatçı sayısı 142
Kadın sanatçı sayısı 66
- Ege Bölgesinin en önemli sanat hareketi sayılan 2. EGEART /2007
Davetli sanatçı sayısı 37
Kadın sanatçı sayısı 10
Katılan Yabancı sanatçı 11
Kadın sanatçı sayısı 6
- ARTANKARA/2017
Katılan sayısı sanatçı sayısı 630
Katılan kadın sanatçı sayısı 281
- Çağdaş Türk Plastik Sanatları Sergisi-TBMM-Hacettepe Üniversitesi-1987
Sergiye davet edilen sanatçı 99
Kadın sanatçı 13

TÜRK PLASTİK SANATLARINDA KADIN SANATÇILARIMIZ

Binli yılların başından itibaren eserine imzasını atan pek çok kadın sanatçısı bulunan Batı sanatı'ndan 900 yıl sonra Türk Plastik sanatlarında yer almaya başlayan kadın sanatçılarımıza değinmekte yarar olacaktır.

Sanatımızda kadın sanatçılarımızın ilk kez yer almaya başlaması henüz İnas Sanayi-i Nefise Mektebi açılmadan önce sarayda ressam olarak görev alan Zonaro'dan özel ders alma şansı bulan ilk kadın ressamlarımız Mihri Müşfik/Rasim (1886-1954) ve kendi çabası ile Osman Hamdi Bey ve Valeri'den dersler alarak resim yapan Müfide Kadri'dir(1889-1911).

İnas Sanayi-i Nefise Mektebi

“Her iki sanatçı da resmi hayatlarının ana uğraşı saymış ve öncü olarak da ressamlığın kadınlar arasında yerleşmesi için mücadele etmişlerdir.”

Mihri Müşfik'in İnas Sanayi-i Mektebi'nde önce öğretmen, ardından 1914 yılında müdür olarak görev almasından sonra resim eğitimine başlayan okula, “ilk yıl altısı gayri müslim olmak üzere 33 kız öğrenci alınır.”

- Okula ilk kaydolan öğrenci 1897 doğumlu Müzdan Arel'dir. Diğerleri Müfide Esat/Kadri, Belkıs Mustafa, Nazire Osman, Fatma Nazlı Ecevit ve Güzin Duran'dır. Okuldan ilk mezun olan müslüman kız öğrenci Belkıs Mustafadır (1896-1925).

- Bir diğer öğrenci olan Güzin Duran (1898-1981) Avrupa konkurunu kazanmasına rağmen Feyhaman Duran ile evlenince eğitimini İstanbul'da sürdürür. Atatürk Kız Lisesi resim öğretmenliğinin yanı sıra manzara, nü, natürmort ve kara göz oyunu ile ilgili çalışmalar yapmıştır.”

Ayşe Celile Hikmet Uğuraldım (D. 1880, Selanik – Ö. 1956, Ankara Ünlü ressamımız Nazım Hikmet'in annesi.

Mihri Müşfik Hanım (1886-1954)

Müfide Esat Kadri (1889-1912) Osmanlı İmparatorluğu'nun bilinen ilk müslüman kadın ressamıdır.

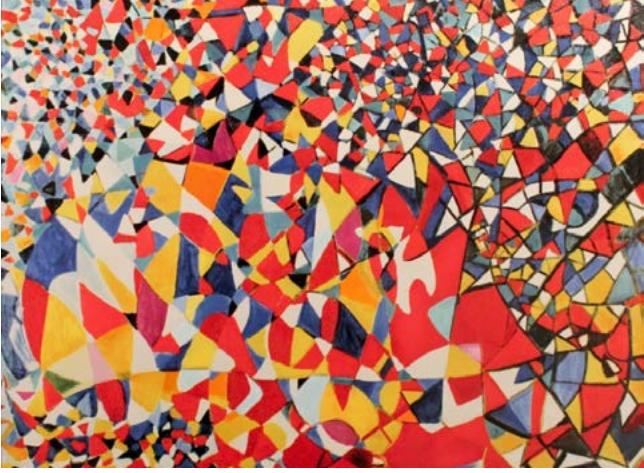

Belkıs Mustafa (1896-1925) 1917 yılında İnas Sani-i Nefise Mektebi'nden (Kadınlar için Güzel Sanatlar Okulu) diploma alan ilk müslüman kadın ressamdır. Devlet bursu ile yurtdışına giden ilk kadın ressam. Belkıs Mustafa, ilk kez 1917-1921 yılları arasında ve ikinci kez 1924 yılında Maarif Nezareti (Milli Eğitim Bakanlığı) tarafından Almanya'ya gönderildi.

Fatma Nazlı Ecevit (1900-1985) Bülent Ecevit'in annesi

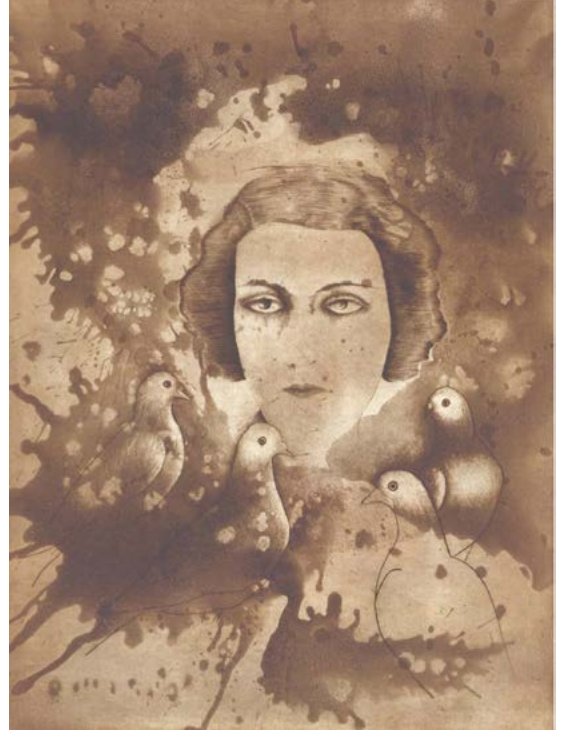
Fahrünnisa Zeyd (1901-1991)

Sabiha Bozcalı (1903-1998)

Bedia Güleriyüz (1903-1991)

Aliye Berger (1903-1974) 1954 İş ve İstihsal Resim Yarışması birincilik ödülü kazanmıştır. (Cevat Şakir ve Fahrünnisa Zeyd'in kız kardeşidir)

Sabiha Bengütaş (1904-1992) Heykeltıraş

Nermin Faruki (1904-1991) Heykeltıraş

Hale Asaf (1905-1938)

Maide Arel (1907-1997)

Furumet Tektaş (1912-1961)

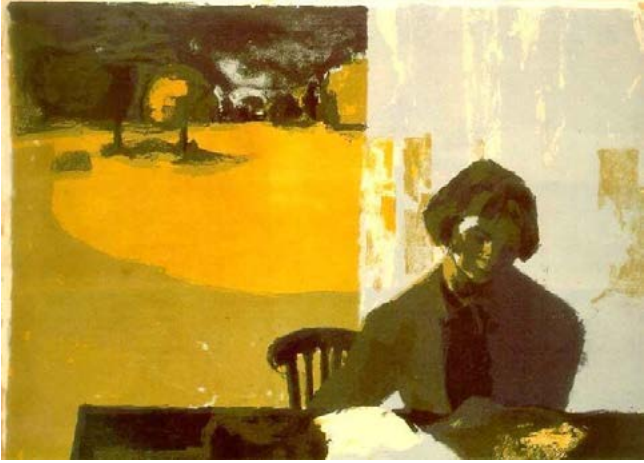

Füreyâ Koral (1910-1997) Seramikçi

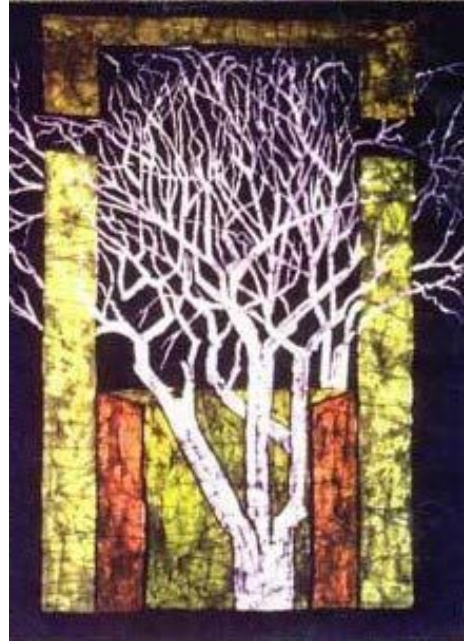

Naciye İzbul (1912-2002)

Nevide Gökaydın (d.1918-)

Ülker Muncuk (1923-1999)

Şükriye Dikmen (1918-2000)

Leman Tantuğ (1926-2000)

Naile Akıncı (1923-2014)

Müşerref R. Köktürk (d.1928)

Sühendan Fırat (1929-2000)

Hamiye Çolakoğlu (1933-2015) Seramikçi

Mürşide İçmeli (1930-2014) Özgünbaskı

Sevim İnaltong (d.1934)

Feyha Özsoy (d.1932)

Yurdagül Döl (d.1943)

Suna Özkalan (d.1936)

İmren Erşen (d.1940)

Nuran Altıata Kuzulugil (d.1936)

Oya Katoğlu (d.1940)

Neşe Erdok (d.1940)

Gülsen Erdoğan (d.1940)

Tuncay Betil (1945-1988)

Şükran Pekmezci (d.1946)

Fadime Baltacioğlu (d.1946)

Aytan Timuroğlu (d.1941)

İsmet Yılmaz (d.1949)

Nurtaç Özler (d.1944)

DAVETLİ SANATÇILAR

Sabri AKÇA
Hasan PEKMEZCİ
Ali DÜZGÜN
Atanas KARAÇOBAN

Sabri AKÇA

1936 yılında Eskişehir’de doğdu. Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Bölümü’nü bitirdi. 1957’de Kastamonu Abdurrahman Paşa Lisesi’nde göreve başladı. 1978’de Gazi Eğitim Resim Bölümü’ne atandı.

1956–1957 yılları arasında Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Bölümü’nde çalışırken Devlet Sergileri’ne kabul edildi. 1981’de Devlet Resim Ödülü’nü kazandı. 1984’de emekli olan sanatçı, halen Evim Sanat Galerisi’nde çalışmalarını sürdürmektedir.

Sabri AKÇA, 2018
42 x 29.7, kağıt üzerine sulu boya

Sabri AKÇA, 2018
42 x 29.7 , kağıt üzerine sulu boya

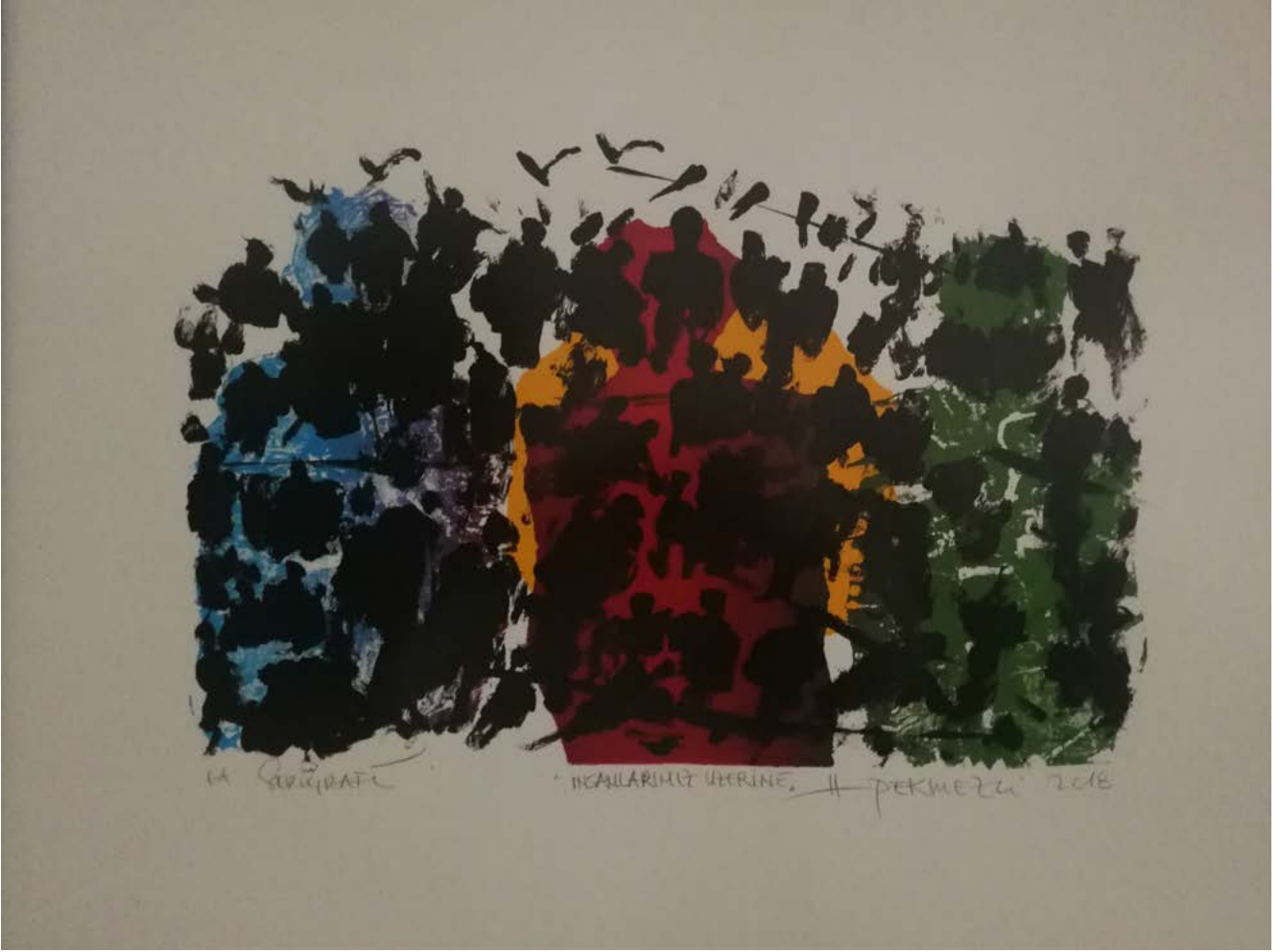
Hasan PEKMEZCİ

1945 yılında Konya Beyşehir-Üzümlü'de doğdu. 1958'de İvriz Öğretmen Okulu'nu kazandı. İstanbul Çapa Öğretmen Okulu Resim Semineri'ne seçildi. 1965 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü Resim Bölümü'nü kazandı. Önemli sanatçı-eğitimcilerin önderliğinde eğitim gördü. Çeşitli okullarda öğretmenlik yaptı. 1978 yılında Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-İş Bölümünde öğretmen olarak göreve başladı ve burada serigrafi atölyesini kurdu. 1985 yılında sanatta yeterlilik eğitimini tamamladı. 1987'de doçent, 1995 yılında profesör oldu. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar

Fakültesi Resim bölümünde öğretim üyesi olarak görev yaptı. Aynı fakültede Bölüm Başkanlığı, Enstitü Müdürlüğü görevlerinde bulundu. Bugüne kadar 39 kişisel sergi gerçekleştirdi. Yurt içinde ve yurt dışında karma ve grup sergilerine katıldı. Resim yarışmalarında 20 ödül kazandı.

*Hasan PEKMEZCİ , “İnsanlarımız Üzerine”, 2018
50x70 cm , kağıt üzerine serigrafi baskı*

*Hasan PEKMEZCİ, "Aile", 2018
50x70 , kağıt üzerine mix baskı*

Ali DÜZGÜN

1954 Elazığ doğumlu.1977 Ankara Gazi Eğitim Enstitüsü Resim-iş Eğitim Bölümü'nden mezun oldu, 1980-aynı bölüme öğretim görevlisi ve müdür yardımcısı olarak atandı,1989- "Sanatta Yeterlilik" aldı,1990- Mastır eğitimini tamamladı, 1994-Doktora diploması aldı, 1994-2002-Yüzüncü Yıl Üniversitesi Resim ve Güzel Sanatlar Eğitimi Anabilim Dalı Başkanlığı, 1995-1998- Eğitim Fakültesi Dekan Yardımcılığı, 2002-2008- Gazi Üniversitesi Uygulamalı Sanatlar Eğitimi Bölümü Öğretim Üyesi, 2008-2017-Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Resim Eğitimi ABD Öğretim Üyesi, 2017- Emekli oldu.

Binden fazla karma resim sergisine ve onlarca uluslararası resim çalıştayına katıldı. Halen Ankara'da bulunan özel atölyesinde sanat çalışmalarına devam etmektedir. 46. kişisel sergisini açtı. Birçok ödül ve başarı belgeleri bulunmaktadır.

1954 - born in Elazığ. 1977- graduated from Ankara Gazi Education Institute, Department of Painting Education, 1980- appointed as a divisional lecturer at the same center, 1989- took the honors in "Proficiency of Art", 1990- completed his Master's Education, 1994- received his PhD, 1994- 2002- worked as the Head of Department of Painting and Fine Arts Education, YYU. 1995-2008-was assistant Dean of Faculty of Education.2002-2008- was a lecturer at Department of Applied Arts Education at Gazi University. 2008-2017- served as a lecturer at Department of Painting Education, Faculty of Education, YYU. 2017- retirement was arranged.

He participated in more than one thousand mixed painting exhibits and dozens of international painting workshops. He is still working on art at his private workshop in Ankara and opened the 46th personal painting exhibiton. He has got many awards and certificates of achievement.

Ali DÜZGÜN, 2018
200x200 cm , tuval üzerine akrilik boya

Atanas KARAÇOBAN

1963 yılında Moldova SSCB Komrat bölgesi Beşalma köyünde, şair Dmitriy Karaçoban'ın oğlu olarak dünyaya geldi. D. Karaçoban'ın ailesindeki sanat ve edebiyat ortamı genç sanatçının kaderine küçük yaşlarından itibaren yön verdi. 1978-82 yıllarında Kişinev İ. E. Repin adına Devlet Güzel Sanatlar Okulu Heykel Bölümü'nde öğrenim gördü. 1982-90 yıllarında Kiev/Ukrayna Güzel Sanatlar Enstitüsünde Heykel Fakültesinde Yüksek Lisanslı birleşik eğitimini tamamladı. 1990 yılında Sovyet Sanatçılar Birliği'ne üye olarak kabul edildi. 2016 yılında Gazi Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Resim Bölümü'nde Sanatta Yeterlik programını tamamladı. Günümüzde heykeltıraş Ankara'da, Gazi Üniversitesi, Güzel Sanatlar Fakültesi, Heykel Bölümü'nde Desen ve Heykel dersleri vermektedir. Sanatçı Barış için Küresel Bilim İnsanları Birliği'nin Moldova kolu tam üyesidir, "Gagauz-Art" Sanatçılar Birliği üyesidir. Komrat Gagauz Yeri/Moldova'da iki ve Ankara/Türkiye'de iki kişisel sergi açmıştır. Çok sayıda karma sergiye katılmıştır. Sanatçının Moldova ve Türkiye'de yaptığı anıtlar vardır, desenleri ve heykelleri ise dünyadaki çeşitli ülkelerde resmi kurumlarda ve özel koleksiyonlarda bulunmaktadır.

Atanas KARAÇOBAN, 2018
50x50 cm , alçı rölyef

ALP KADIN 3.ÇALIŞTAYI PROGRAMI

5 Mart 2018/ Pazartesi

Saat: 9.30 / Sanat Performansı / Resim-iş Eğitimi Anabilim Dalı Binası

Prof. Hasan PEKMEZCİ (Davetli Sanatçı) 208 nolu atölye
Yrd. Doç. Ali DÜZGÜN (Davetli Sanatçı) 101 nolu atölye
Öğr. Gör. Atanas KARAÇOBAN (Davetli Sanatçı) Z-14 nolu atölye
Sabri AKÇA(Davetli Sanatçı) 102 nolu atölye

Resim Sanatı Performansları Malik Aksel Sergi Salonu
ve 101/109/102/206
nolu atölye

Baskı Sanatı Performansları 208 nolu atölye

Heykel Sanatı Performansları Z-14/ Z-08/ Z-09
nolu atölyeler

Drama Performansı 207 nolu atölye
(izleyiciye kapalı/15 katılımcı ile sınırlıdır.)

Saat: 12.00-13.30 Öğle Yemeği

Saat: 14.00 / Sözlü Sunumlar / Neşe Yağız Konferans Salonu

Açılış Konuşmaları : Prof. Dr. Yaşar AYDEMİR
Prof. Dr. Hanım HALILOVA

1. Prof. Dr. Naciye YILDIZ (Davetli Konuşmacı)
"Türk Destanlarında Kadın"
2. Doç. Dr. Meltem KATIRANCI
"Türkmenelinden; Yaşanmış Bir Alp Kadın Örneği"
3. Doç. Semra ÇEVİK
"Kültürel Bellek Aktarım İmajı 'Alp Kadın' ve ' Türk Sanatçı Kadınlar'"
4. Araş. Gör. Emine GÜVEN
"Kırgız Tarihinde Bir Kadın Kahraman: Kurmancan Datka"

Saat: 16.00 Çay - Kahve ikramı

6 Mart 2018/ Salı

Saat: 9.30 / Sanat Performansı / Resim-iş Eğitimi Anabilim Dalı Binası

Prof. Hasan PEKMEZCİ (Davetli Sanatçı) 208 nolu atölye
Yrd. Doç. Ali DÜZGÜN (Davetli Sanatçı) 101 nolu atölye
Öğr. Gör. Atanas KARAÇOBAN (Davetli Sanatçı) Z-14 nolu atölye
Sabri AKÇA(Davetli Sanatçı) 102 nolu atölye

Resim Sanatı Performansları Malik Aksel Sergi Salonu
ve 101/109/102/206
nolu atölye

Baskı Sanatı Performansları 208 nolu atölye

Heykel Sanatı Performansları Z-14/ Z-08/ Z-09
nolu atölyeler

Drama Performansı 207 nolu atölye
(izleyiciye kapalı/15 katılımcı ile sınırlıdır.)

Saat: 11.00 /Sözlü Sunum/ Neşe Yağız Konferans Salonu

1. Prof. Hasan PEKMEZCİ(Davetli Konuşmacı)
"Sanatta Bellek Zaafiyeti ve Unutulan Kadın Sanatçılarımız"
2. Şükran PEKMEZCİ(Davetli Konuşmacı)
"Türkiye'de Kadın Sanatçı Olmak(sayısal verilerle) ve Yaşanan
Örneklerle Sanat Yayınlarında Kadın Sanatçıların Yeri"

Saat: 12.00-13.30 Öğle Yemeği

Saat: 14.00 / Sözlü Sunumlar / Neşe Yağız Konferans Salonu

1. Prof. Dr. Zühal YÜKSEL (Davetli Konuşmacı)
"Kırım Tatarlarında Kadın"
2. Yrd. Doç. Dr. Nuran SAY
"Kadın Koruyucu Umay ve Eli"
3. Yrd. Doç. Mustafa DİĞLER
"Çağdaş Türk Resminde Kadın Temasını İşleyen Birkaç Ressam"
4. Dr. Mukadder GÜNERİ
"Bir Arşiv Belgesi Üzerine"

Saat: 16.00 Çay - Kahve ikramı

7 Mart 2018/ Çarşamba

Saat: 9.30 / Sanat Performansı / Resim-iş Eğitimi Anabilim Dalı Binası

Prof. Hasan PEKMEZCİ (Davetli Sanatçı)	208 nolu atölye
Yrd. Doç. Ali DÜZGÜN (Davetli Sanatçı)	101 nolu atölye
Öğr. Gör. Atanas KARAÇOBAN (Davetli Sanatçı)	Z-14 nolu atölye
Sabri AKÇA (Davetli Sanatçı)	102 nolu atölye

Resim Sanatı Performansları	Malik Aksel Sergi Salonu ve 101/109/102/206 nolu atölye
-----------------------------	---

Baskı Sanatı Performansları	208 nolu atölye
-----------------------------	-----------------

Heykel Sanatı Performansları	Z-14/ Z-08/ Z-09 nolu atölyeler
------------------------------	------------------------------------

Drama Performansı (izleyiciye kapalı/15 katılımcı ile sınırlıdır.)	207 nolu atölye
---	-----------------

Saat: 12.00-13.30 Öğle Yemeği

Saat: 14.00 / Sözlü Sunumlar / Neşe Yağız Konferans Salonu

1. Prof. Dr. Serap BUYURGAN (Davetli Konuşmacı)
"Bir Cumhuriyet Kadını; Nevide GÖKAYDIN"
2. Yrd. Doç. Dr. Reyhan YÜKSEL GEMALMAYAN
"Sadi Diren'in Eserlerini Alp Kadın Çemberinde Okumak"
3. Yrd. Doç. Gonca YAYAN
"Alp Kadın Ruhunun Günümüz Türk Kadın Sanatçılarına Yansımaları"
4. Öğr. Gör. Necmettin YAĞCI
"Ulusal Kurtuluş Mücadelesi Gülekli Hatice ve Kurtboğazı Kuvaay-i Milliye Anıtı"

Saat: 16.00 Çay - Kahve İkramı

8 Mart 2018/ Perşembe

Saat: 9.30 / Sanat Performansı / Resim-iş Eğitimi Anabilim Dalı Binası

Yrd. Doç. Ali DÜZGÜN (Davetli Sanatçı)	101 nolu atölye
Öğr. Gör. Atanas KARAÇOBAN (Davetli Sanatçı)	Z-14 nolu atölye
Sabri AKÇA (Davetli Sanatçı)	102 nolu atölye

Resim Sanatı Performansları	Malik Aksel Sergi Salonu ve 101/109/102/206 nolu atölye
-----------------------------	---

Baskı Sanatı Performansları	208 nolu atölye
-----------------------------	-----------------

Heykel Sanatı Performansları	Z-14/ Z-08/ Z-09 nolu atölyeler
------------------------------	------------------------------------

Drama Performansı (izleyiciye kapalı/15 katılımcı ile sınırlıdır.)	207 nolu atölye
---	-----------------

Saat: 12.00-13.30 Öğle Yemeği

Saat: 14.00 / Sözlü Sunumlar / Neşe Yağız Konferans Salonu

1. Av. Vildan YİRMİBEŞOĞLU (Davetli Konuşmacı)
"Türk Tarihini Şekillendiren Kadın Eli"
2. Prof. Dr. Alev ÇAKMAKOĞLU KURU
"Sanat Tarihinde Bir Alp Kadını: Prof. Dr. Beyhan KARAMAĞARALI"
3. Dr. Shurubu KAYHAN (Davetli Konuşmacı)
"Tarihten Günümüze Türk Dünyasının Örnek Alp Kadınları"
4. Prof. Dr. Ayşe YÜCEL ÇETİN
"Bilge Kadından Alp Kadına Cumhuriyet Kadını"

Saat: 16.00 Çay - Kahve İkramı

Saat: 16.30 Alp Kadın 3.Çalıştay Sergisi - Malik Aksel Sanat Galerisi

Dünyada her şey kadının eseridir.

K. Atatürk